

శ్రీమ
రామాయణ ఉపన్యాసములు
ద్వితీయ సంపుటము

మూలము
కీ॥ శ్రీ॥ గైట్ ఆనిరముల్
ఎ యన్ శ్రీనివాసశాస్త్రి, ఎ పి, ఎ హెచ్, యల్ యల్ కి,

అనువాదము
వెలింపాటి లక్ష్మీనరసయ్య, బి పి వి శిరి,
రిటైర్డ్ హెచ్ మాస్టరు,
గూడూరు

మొదటి (గొప్ప) భాగం

1 Edition 1982

2 copies

MAYANA UPANYASAMULU (Telugu)

Copies

LAMPATI I AKSHMI NARASIAH B A B Ed.

d Head master

3 B & alavya Nagar Gudur (P.O.) Nellore Dist

R. 15 00

SEEDOM PRESS

T H Road

Tras 600 021



తిరుమల తిరుగతి దీవస్థానములవారు మారనంబంధ
గ్రంథాల ప్రచురణకు తోడ్పడు పథకముక్రింద
అందజేసిన ధూరి విరాళము ఈ గ్రంథముద్రణకు
తోడ్పడినందున, దేవాలయ ఎగ్జిక్యూటివ్ అఫీసరు
వారికిని, పాలకవర్గమునకును కృతాంజలులు

—గ్రంథకర్త

శ్రీరామచంద్ర వరప్రహరణము

ఇష్ట దేవతాస్తుతి

- శ్లో॥ ఉక్తాంబరధరం విష్ణుం । శశనర్థం చతుర్భుజమ్ ।
ప్రసన్నవదనం ద్యాయేత్ । సర్వవిఘ్నావశాంతయే॥
- శ్లో॥ తాలాంబోధర కాంతికాంతమనికం పీఠాసనే సుస్థితమ్ ।
ముద్రాం జ్ఞానవరాం దధావమవసం హస్తాంబుజం జానుని ।
పీఠం పార్శ్వగతాం సహోదహకరాం ఎద్యుమ్నిధాం రామవం ।
వశ్యంతం ముఖటాంగదాది వివిధా కల్పోజ్జ్వలాంగం భవే॥
- శ్లో॥ శ్రీరామచంద్ర కడుణాకర రామచంద్ర
రాజేంద్రచంద్ర రఘువంశ సముద్రచంద్ర
మగ్రీవ సయనోత్పల పూర్ణచంద్ర
పీఠామనః శుభుదచంద్ర సమో వమోస్తే॥
- శ్లో॥ యునియన్ సతతం రామ చరితామృత సాగరం ।
అత్యుత్తమం మునిం వందే ప్రాచేతన మకల్మషమ్॥
- శ్లో॥ యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం । తత్రతత్ర కృతమస్త
కాంక్షలిం ।
కాష్ఠవాది పరిపూర్ణలోచనం । మారుతిం నమత రాక్ష
సాంతకమ్॥
- శ్లో॥ నృసింహ కడుజోపాస్త్ర వేదాంత నిమలాశయం ।
వాసుదానం గురుం వందే । భక్తి వైరాగ్య ధీనిధిమ్॥
- శ్లో॥ రామచంద్ర తమాకాతం । హేమాంబా కుక్తి మూక్తికమ్ ।
సరమై కాంతినం వందే । బ్రహ్మజ్ఞాన తపోనిధిమ్॥

శ్రీరామ

రామాయణ ఉపన్యాసము, ౯లోని ఋష్యాంశములు

ద్వితీయ సంపుటము

విషయసూచిక

13-5 ఉపన్యాసము (భరతుడు)

270-308

భరతుని గుణశీలనలు గనుక భరతునిరూప కంఠింపూ భరతుని
శ్రీరామవలన గల పరివర్తనావస్థను భరతుడు తెలియని హుండుని శ్రీరా
మకు దానిని అందించుట

14-వ ఉపన్యాసము (సుగ్రీవుడు)

304-317

సుగ్రీవుని గుణశీలనలు సుగ్రీవునిపై ఆరోపించబడింది వని భరతుడు
వానిని నమోదానము సుగ్రీవుని పుత్రుల సుగ్రీవుని గుంజుల ద్వారా వలన
పాడి చుట్టొకచుట్టలో పోయెను గాని సుగ్రీవుని పైకి సుగ్రీవుడు సర్వోప
యోగమును గాంధీ కళాకార్యదేశ ఆగణా నవరము

15-వ ఉపన్యాసము (విభీషణుడు)

318-326

విభీషణుడు ద్రోహియూ? ఆరతు మూలములు ఆరవి గుణశీలనలు
భరతునిదేశమున రాజకీయములు వైశ్యవశనాదిత పరిణామము లేక క్రియలగా
నేమి? దాని పట్టుపూర్వోత్పాదన విభీషణుడు భార్యద్రోహియనని నిరాకరము

16-వ ఉపన్యాసము (విభీషణుడు)

327-340

విభీషణ సుగ్రీవుల రాజ్యాధిపతియన గల భరతులకు విభీషణ భరతు
గతి శ్రీరామకు భరతుని వాని వివరణము సుగ్రీవుడు శ్రీరామగారి పరమా
మరణి గుర్తించినను, విభీషణుడు అయోధ్యా పోయెను ప్రేమను చూపగోసెనను
అంశముపై వివరణము ఇంతింత విభీషణ సమయము ఆరవి హాసము
కుంజులకు రావణుని నిందించినను ఆరవికి విభీషణునియొక్క యుద్ధమున విభీష
ణుడు రావణునిపై గాంధీని వివరించిన

17-వ ఉపన్యాసము (విశేషములు) 841-852

విశేషమునకు శ్రీరామచంద్రుల చక్ర వస్త్రములు యుద్ధకాలమున అతడు ముందుగ నిచ్చిన హస్తములు సకాలమునందు గావించిన పదార్థము రావణాదుఃఖాంతరము విశేషముల పరాక్రామము లాది, అతనికి అంత్యక్రియలుగాని నిరాకరింపకు శ్రీరాముని హస్తము విశేషములు ద్రోహిగావని వీరకలాపము

హనుమంతుడు - ఆతని భువన

హనుమంతుని శ్రేణులు యువల కావము దాని ప్రభావము

18 వ ఉపన్యాసము (హనుమంతుడు) 853-863

హనుమంతునియందుగల మతిమర్మ గుణమునకు నిదర్శనములు ఆతడు కృతకృత్యము గాకపోయిన సంకర్షణములు అది ఆతని భువన కేమియు హని గావించుటకు వివరము

19-వ ఉపన్యాసము (హనుమంతుడు) 864-873

హనుమంతుని సాహసకృత్యములు 1 శ్రేణునకు మూర్ఖునిగాంచి పరిమరియించి, మింగ గమకీంజువృక్షము 2 గగనమార్గమున లంకకేగని అర్జునునిగావించిన అపూర్వకృత్యములు 3. రావణతో పోరాడి తన బలవత్కృత్యముల జూపుట 4 హనుమంతుడు వంటివి యొప్పదిగల యుద్ధశ్రేణుల శృంగమును దెచ్చి 5 విరుంతుని వధించుట దానివర్ష 6 రెండవసారి వంటివి దెచ్చి

20 వ ఉపన్యాసము (హనుమంతుడు) 874-886

హనుమంతుని అత్యధికావధులు రావణునియందు లంకా సాహసకృత్యములు యువనూతన వర్షకప్రాంతమున శ్రీరాముడు హనుమంతుని ప్రశంసించుట హనుమంతునియందు శ్రీరామునకుగల సంపూర్ణ నిశ్వాసము అంగుళీయకము నిచ్చుట పీఠాదేవియొక్క చూడనుటకు గోవిందపుని ఆయని శ్రీరాముడు గోవిందకృతుల అతని సంసారింప శ్రీరాముని పీఠాదేవి గోగరించికొనుట శ్రీరాముని విజయము వెలంగించిన హనుమంతుని పీఠ ప్రశంసించుట రామ వట్టాభిషేకవంశకృత్యమున పీఠ హనుమంతునకు మోక్షావకాశము లభింపించుట తన పెండ్లిదీనిను హనుమంతుని శ్రీరాముడు లభింపించుట.

21-వ ఉపన్యాసము (హనుమంతుడు) 887-401

హనుమంతుడు లంకలో సీతను వెదకుట సీతా హనుమంతుల సంభాషణ -
సీతను గాండీనిపూర్వము హనుమంతుని ముద్దీర్చి మైన వ్యక్తకథావలయు లంకను
దహించిన యవంతకరము హనుమంతుని వ్యంగతము

22-వ ఉపన్యాసము (రావణుడు) 402-417

రావణుని ఘనర శ్రీరాముని జననమువలనపూర్వమే అశకు ఉభయక వండు
కొనుట అశుచి కమల వరముల వివరణ రావణ మరీచ వంధావయు రావణుడు
పూర్వజన్మను కృపిడించి వలకుట తొలియుద్ధముని రస వరాజయవలకు రావ
ణుడు దిలించుట లరడు బొందిన కాపయలొ వ్యరించి శ్రీరాముని వరాక్రమ
మును గుర్తించుట

23-వ ఉపన్యాసము (రావణుడు) 418-438

రావణుని వరాక్రమము లంకను స్వాధీనము గావించుకొనుట అశుచి దిగ్విజ
యవలకు అశుచి రాజ్యవరిసాణా సామర్థ్యము యుద్ధమున తన శక్తిచే లక్ష్మ
ణుని రెండువర్షాయములు మూర్ఖిల్లజేయుట శ్రీరామునకు అగమ్యుడు అధిక్య
వ్యాధయము సుగ్రహించుట ఇంద్రుడు శ్రీరామునకు తన రథమును విజ్ఞానంబుల
జంపుట శ్రీరామునకు మరల మరీచనికము రావణుని దివరయ్యుద్ధము
విఫలముడు రావణు మృతకళిందమునుజూచి దుఃఖించుట, అశుచి ప్రళంబించుట
శ్రీరాముడు రావణుని చైర్య పైర్యముల ప్రళంబించుట రావణునందుగల మహా
నాయకత్వములు మరీచుడు శ్రీరాముని ప్రళంబించి, రావణునకు తన స్వాదుభవ
ములకు తెలుపుట రావణుడు తన వత్సాగము నాశని కెరిగించి, పాదుము జేయ
జేడుట మరీచుడు అశుచిని శివ్రముగ హెచ్చరించుట తనకు అశుచి కల
యొగ్గుట

24-వ ఉపన్యాసము (రావణుడు) 439-458

ప్రీతియెడ రావణుని ప్రవర్తన వలనరావణుడు బ్రహ్మదేవుడు అశుచిని కల
కు రావణు వరావంతకరము రాక్షసప్రీతిలావను మంత్రోదరి విలాసము రావ
ణుని క్రొర్యము, మోసము సీతను వందించుటకు అశుచి గావించిన ప్రయత్నములు -
దండకారణ్యమున సీత రావణుని తిరస్కరించి కలుగుట రావణుడు సీతకు లలా
త్కారముగ లంకకు తీసికొనిపోవుట

25-వ ఉపన్యాసము (రావణుడు)

449-483

అశోకవనమున రావణుడు సీతను పట్టుకొనివృత్తాంతము రాణుడు తన మంత్రితో వాదించెడిది ఇంద్రజిత్తు మాయాసీతను జంప వృత్తాంతము సీతను జంప నుద్దేశమునైన రావణుని యిహిద్వంద్యమును మంత్ర తర్కవ్యమును బోధించుట

సీతాచరితము

సీతాచరితమును గ్రహించుచు రామను అరణ్యమునకు తీసికొనిపోన నిరాకరించుట వారి సంవాదము శ్రీరాముడు సీతను ప్రశంసించుట

26 వ ఉపన్యాసము (సీతాచరితము)

487-488

సీతారాముల అరణ్యగతించుట దండకారణ్యమున నిరాచరుడు సీత నెత్తి వాడుకొని వృత్తాంతము సీత రామ లక్ష్మణులు యజ్ఞాశ్రమముల పరివర్తించుట సీత రామునితో అప్రసాంగగత్యమునలని బోధించుట బోధించుట శ్రీరాముని ప్రత్యక్ష త్వము ఈవాడు ప్రపంచమునందు కాంతి నెలకొనవలెననిన రాక్షాసీతను వర్త వ్యమునై ధర్మ నూయలేదీ కడర్పమున సీత లక్ష్మణుని దూషించిన అంశ ఎన్నై ధర్మ

27 వ ఉపన్యాసము (సీతాచరితము)

488-500

దండకారణ్యమున లక్ష్మణుడు సీతను పదలిబోయినిదవ రావణుడు సీత నెత్తికొనిపోవుట లంకలో సీత అనుభవించిన బాధలు మామమంతురై బోతనకు తెలియనని సీత వలనకు బాధనై మీక్ష త్రివిధ వృత్తాంతము శ్రీరాముడు సీతను పరిగ్రహించు నిరాకరించువృత్తాంతము సీతాగ్ని ప్రేతము శ్రీరాముడు రామను పరిగ్రహించుట ఉత్తరకాండములో రావణుని దూషించుట తెలియని సీతను పరిగ్రహించుట సీత భూగర్భము శ్రీరాముని దూషించుట ధర్మ

28-వ ఉపన్యాసము (శ్రీశేయు)

501-526

శ్రీశేయు గుణగోపములు దళకరుని మోసగించి వరము లిడునుట దళ కరుడు అమె బోధివరములకు బద్ధుడగుటకు కొంచెము, అమెనై గురు మోహముగార తన పూర్వపు వాగ్దావము భంగమగునని చెందుదుమే అను అంశమునై ధర్మ శ్రీశేయు భగవత్ సమాగమము లరకు రామను దూషించుట వ్యాయమా : శ్రీరాము

వెడలి కై కేయి ప్రేమ మందర దుర్బోధ తరతరు లాజ్యమును నదిగహించ
కొరి రించినదన కై కేయిలో కరిగిన మార్పు కొనల్యా ముద్దుతలలో, సుమిత్ర
వివేచిత అను వలకమి పై రర్ప

29-వ ఉపన్యాసము (కొనల్యా సుమిత్ర) 527-545

శ్రీరాముడు తన వనివాన యానానకు కొవల్య తెరిగించుట నాది సంవా
తము తన కర్మ దుఃఖముచే మంచినకుడ కపారుచుని శ్రీరాముడు దళభువి
ప్రాకీంజుట కొవల్య ఏరకు హాకొవదేశము చేయుట సుమిత్ర లక్ష్మణునకు కర్త
వ్యమును జోడించుట సుమిత్ర కొవల్య వోదారుట సుమిత్రుడు అలక్ష్మణుని
మంద కరిగి కర్మించిన కొవల్య కళింకుని కర్మము లాడుట దళభు భామను
క్షయింప చేయుట కొవల్య వల్ల తానము దళభుడు యౌవనమున మదిలానిది
జలిన ప్రాంతము దళభుడు సుకలకుడు ద్వికలాదిమున శ్రీరాముడు తన
కర్మల పేరపు దీనికొవద్యము

30 వ ఉపన్యాసము (శ్రీరామ సత్పాథిషేషము) 546-555

రామాయణమునందు ప్రస్తావించబడిన బాగు పట్టాధిషేషములు నాది విన
రతి శ్రీరామ ప్తాధిషేషమున శ్రీరాముడు హామందునది మౌక్తికమును
జహాకరించుట హనుమంతుడు శ్రీరాముని శరణురము శ్రీరాముడు దీక్షలు
అనుగ్రహించుట నానదేశపు రాజులు, నానరులు శ్రీరాముని పేరపు దీక్షను
భరితవకర్మము

13 ఏ ఉపన్యాసము

R - U - 19

ప్రాణముల గోల్పోవును కనిపించు తప యగ్రజాది మరణము నాశించును అయోధ్య విషయములో వింకొక గొప్ప సందర్భము వెల్లడి యగుచున్నది. శ్రీరాముడు రాజ్యమును భరతునకు సంపాదించుటో దిద్దుబాటుగాదు భరతుడు దానిపొల్లక శ్రీరాముడంగీకరించుచుండినయెడల తిరిగి యతని కిచ్చియుండెడివాడు రాజ్యము నొల్లక పోవుటయొక యెదుటివానికి దత్తము చేయుటకును ఆ పోయిన లోకరి నొకరు మించ యత్నించిరి ఇది చాల అపారాధమైన విషయము ఇది యొకవిధముగ పక్షపక్షాలు కుళ్ళిపోయిన గుమ్మరివంటును విరాళించివట్లున్నది నాటి వలదని ఒకడు దాని నానలకెట్లును మరియొకడు దానిని జాకిచూచి నాకు ఎలది యని అసల నెట్లును? అయోధ్యవిషయ ముట్టెనుడి కొవి భేదమేమిసగా వారు రాజ్య మను కుళ్ళి పోయిన గుమ్మరివంటుగా నెంతకొక గొప్ప బహుమానముగానె చి దానిని జామె గ్రహించుట అన్యాయమనియు ఎదుటివాని కొనంగుట గౌరవమనియు కలచించి ఆ యుంజమువందు వాటిని సుగ్రీవు విభీషణులకును గల భేదము చాల అక్కర్సొర మైవది కొవి సుగ్రీవుడు విభీషణుడు అజ్ఞానాదులై యంతకైనను పాపాపించి రనిగాని వారేవిధముగను చెడవారనిగాని నా యభిప్రాయముగాను వరు చాల యోగ్యులు అయినను వారు అగ్రజాతమండి రాజ్యము గైకొనుటకు న్యతిరేకులు గారు బహుళ వారు తమ సోదరులు మహాపాపులనియు రాజ్యము రి : రారము గాంచుచుండిరనియు అరాజ్యము తమదేతులలో నభివృద్ధియెంచి ధీమాననియు తిలచి యుండనచ్చును కొవి వారు రాజ్యమును అత్యంతము రంక్షించిరి ఎటుటను అది తమకు సంక్రమించుటకై తమ పోదరుల మరణమువలనను మృతిరేకులు గిరనుట కును ఇంచు కైవసు సందేహములేదు సుగ్రీవుడు తపభార్యను రాజ్యమును మరల ఒడయుటకు వారిని వెంటనే సంహరింపుమని శ్రీరాముని ప్రార్థించినది కయము మీరు జ్ఞ వియుండును అతడు రాజ్యవిషయమై యెప్పుడును ఎ చియుండలేదు ఎట్లు యావిషయములో తప ఆగ్రజానిబారిమండి తన్ను రక్షించుటకై యతడు శ్రీరాముని కరణబోధివచ్చుడు రావణుని యవంతకరము లంగకు రాజా గానరెన్నని యతిని ఆక యమై యుండపోవునని శ్రీరాముని వచిపులు వక్కగనే యు బాంచెరి అం సముయ నారపాటులేదు ఏలన శ్రీరాముడే దాని విట్లు అంగీకరించుచున్నాడు

కొల రాజ్యకాండీ ద రాక్షసః

— యుద్ధ 18 వ 13 శ్లో

ఈ రాక్షసదళం విభీషణులు రాజ్యమును రాంక్షించుచున్నాదియనిలో ఎంబ నామలేడు అది వచించెను యుద్ధము ప్రారంభమై ఒక్క బడు మూర్ఖునాంది

యందివనందకృము శ్రీరా విమోక్తయే వానరుయోక్తయే వట్టితి చాం
అంతోవకరముగ నుండెను అంత శ్రీరాముడు లక్ష్మణుడు మరటిందిననో నా
జీవితము సంకమింపించెద నని వదిలి అప్పుకున్నవారి పెంపు గైకొనెను
కాని యతని నొకవిషయము వారిందుండెను విభీషణు డయడెంచి కక్షలై
యర్పించివచ్చెను అతనిని లాంఛనప్రాయముగ లంకారాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తుని
గావించియుండెను కాని అది యతాధ్యక్షుగ జయగలేదు జయగునను వాగయు దోస
లేదు కావున వతడు

శ్లో॥ కన్యమధ్యా రుద్రం మాం ప్రవక్ష్యతి స సంభయః ।

ఎవ్వఁడు కొనంగిన వాగునమును చెల్లింపవై తిని

శ్లో॥ యన్మయా నకృతం రాజా రాక్షసానాం విభీషణః॥

యద్ద 48 న 92 శ్లో

విభీషణుని లంకావనగమునకు రాజు గావించవైతి నని చాం బాధపడెను
ఎవ్వఁడు తన అరిచృష్టమునకు వగని జీవన్ముక్త్యుని వన్నెచ్చి నేను బ్రతి
కీయు చచ్చినవాడవైతిని నే నాశించినవిదముగ నెన్నుచుతిని రాజు గానేరను

శ్లో॥ ప్రాప్త ప్రతిజ్ఞశ్చిరపు సకామో రావణః కృతః ॥

యద్ద 60 న 9 శ్లో

అన్నిటకన్న సేవాదముడి రావణుని కోర్కెయు ప్రతిజ్ఞయు పెరవేరెను
అది మిఁకొనెను

యద్దకొండలులో మునుగు నుండినవలన ఆశ్చర్యకరమైన చుట్ట మొక్క
గలది భరతు దియోధ్యారాజ్యమును శ్రీరామునకు మారుగ ఇల్లడగ గ్రహించి
యతని పాదకలప్రభావముతో నడునాలుగేండు ఎరిపారించెనని మనకు జ్ఞప్తియగు
దున్నది నవనాపాంతమున శ్రీరాముడు తిరిగిరాగా భరతు డతనికి మన పొన్నికి
మిచ్చి తనకోర్కె నెరవేరితదనియు తనయొద్ద ఇల్లడగనుండిన రాజ్యమును తిరి
యతని అభీనము గావించెదవనియు విన్నవించెను డతడు మొదట శ్రీరాముఁ
పాదకలను ధరింపుమని ప్రార్థించెను

శ్లో॥ పాదకే శీత రామస్య గృహీత్వా భరతః స్వయమ ।

చరణాభ్యాం సరేంద్రస్య యోజయామా స ధర్మవిత్ ॥

యద్ద 130 న 59 63 శ్లో

అతడే యా పాదకల నాతని పాదములకు తొడిగెను

శ్లో॥ అబ్రవీష్య తదానాం భకతః వక్తృతాంబరిః ।

ఏకస్తే భజితం రాజన్ రాజ్యం నిర్వాణికం మయా ॥

యద్ద 130 ప 53 64 శ్లో

ఏష యదీవమం తిర్లదగానుందిన ఈ విజేవమును తిరిగి వీకప్పగించు
చున్నాను

శ్లో॥ ఉద్య జన్మ కృతార్థం మే సంపుతళ్ళ మవోరథః ॥

యద్ద 130 ప 61 శ్లో

“ జన్మ పార్థకమైవది నేను భక్తుడనైతివి

శ్లో॥ యస్మాన్ శత్రూని రాజానాం అయోధ్యాం వువరాగతమ్ ॥

యద్ద 130 ప 66 శ్లో

నేను వరునాల్గు కంపకృతములను పూర్వమే విమ్ము రాజు గావించ నెంచితివి
కాని నీ వా యజ్ఞమైతివి ఈ దీర్ఘకాలమెటులో గడచెను నా యదృష్టమున నురలి
వచ్చితివి “ కింతకన్న మహాభాగ్య మేమున్నదిః

శ్లో॥ అతేకతాం ధివాన్ కోశం కోపాగారం పురం బిరిమ ॥

యద్ద 130 ప 68 శ్లో

దయయించి భవాగారమును భాస్వరాగారము యద్దపామగ్నిని ఎరికి
లింపను

శ్లో॥ భవత ప్రేక్షసా స్వం కృతం దళగుణం మయా ॥ యద్ద 130 ప 69 శ్లో

నీ పాదుకాభావమునను అవి వా కొనంగివ్రేరజవంపను వీ వ్యవధిలో
జరిగినటు ఆదివృత్తి గాంచితివి

ఆ రథమున వాక ఆచ్యుతమైన సంపదిన జరిగివది ఒక సోదరుడు
బ్రాహ్మణుని పంక్తానానధరము కోల్పోయిన భార్యను గౌరవమును మరల
దొంది రాజ్యమును విద్రుగపొందుటకు తీరిగిరాగా మరియొకడు తన హృదయమున
అరణ్యము లన నంకోసముతో దాని నరచి నమర్చునుటకు సంపదినగును నుగ్రి
పును వా యిటు విప్రకూడు నిజమింది వారి సంభాషణమును దారి ఆశ్రముతో విను
చుండి ఆద్యుతమును వారు తెలింది విశ్వేశ్వరియారి వా రావలదట గు ను నిదిది
రిగి కరి యిట్లు కరి యున్నాను

శ్లో: తథా బ్రహ్మణః తరతః దృష్ట్వా తం భ్రాతృ వత్సరమ్
మమదు ర్వాసరావాన్యం రాక్షసశ్చ విభీషణః॥

యద్ద 130 న 68 67 శ్లో

వారు తమ సోదరులనుజూరి యెట్లు భయపడిరో వారికి తమ సోదరులయం
దెట్టి రావములుండెనో వారెట్లు బ్రలబుష్టి పోరాడి వారి వంతమొందినట్లు తెల్లు
యోచన గావించిరో వారియ ము రాజ్యము పరిగ్రహించుట తెంత యానందిం
చిరో ముగ్ధుల ఖిషణుల ముగ్ధుల దోహదముగ ప్రస్తుతముగ మెదరియించును
దానిని వారిపుడు పక్కముగ పెట్టుదువుదానితో బోల్చికొన్నపుడు వారానంద
భావముల విడిచుట యేమిటి ఆ సోదరుల సౌభ్రాతృమనసు వారు ముగ్ధులయారి
సోదరి సోదరిమణులారా. ఇటు భరతుని కింజును కొంత విస్తారముగ వర్ణించి
వేదవ ముగ్ధుల ఖిషణుల కింజును పరిశీలించెదను

నేను బోల్చిచూపిన ఆ ముగ్ధునిలో భరతు దొక ప్రత్యేకమైన అంశమన
నిలువగలదు అతని ప్రసంగములు అతని నడవడియు గమనించవలెదల అతడు
దాని పట్టుదలగల దనియు మనోబలము గలవాడనియు తెలిపికొనగలము ఆ యంశ
ములందు వతడు తన సోదరులతో నెట్లు దురుహగెనో గ్రహించుటకు మనకు వివర్య
ములు గలవు అవి యగ్రజాడగు శ్రీరాముడే దృఢనిశ్చయమునందును ఉత్త
మోత్తమమైన బాహ్యమనరజమునందును వతిని మించినవాడు అతిపితృత్రమే
భరతు దీనియే కాంగిలోమెను వేరొకరివిషయమైనవరో వతడు తనవట్లు విరువ
గింద సావించియు దీనాడు అది ప్రసంగములు పటిష్ఠములై మునిశ్చితములై
అందర్నవలై మును వారిలో వసుమానము అస్పృశ్య యుండను అతడు
కాలకాంక్ష మాటాడువానిలోడును మాకుఁబడితోడను నుండుటచే త్రిమూర్తిత్రైక
విది శ్రీరామ బుర్రును దెవ్వరి విధియనదగని యెంతయు అదేవల్పితిలోనుండిన
వక్తలు పెట్టులు వదిలుకొనియు సో యూహించుడు వారిరువురిని పెంత వ్యక్త్యా
సముగదో చూయుడు మందరెయను బాహ్యమునందును స్వార్థభాగము
నందును మానులేయినను వారు వరప్రభము దాని దిమ్మమై పడవడిగలవారు
శ్రీమం దొకవని చేయుచుని యాజ్ఞాపించినయెడల వక్తలును తతలమే బాపో
గమ్యుని లోబడియుండెడివాడు అతనిభావన వేరుగనున్నను శ్రీరాముడు తన్ను
పించుమందెననియో తరివన గి ప్రసర్తించుచుండెననియో భావించినను అది తన
మోదయోగ్యము గాకున్నను దానికి వ్యతిరేకముగ నొకమాట చెప్ప సామాంబి

హద్దుండి వట్టాటేశము నొందియండినందున అగ్నిహోత్ర మామె ప్పొదిననుఁ
ముందెను బాపున నామె దాచి తీసికొనిపోయెదనని చెబుచున్నది

అతివాక్యమునాహతి నుమిత్రాను చరానుభవమ్ ।
అగ్నిహోత్రం శరస్వత్య ప్రస్థావ్యే యత్ర రామవః ॥

అయోధ్య 75 వ 14 శ్లో

75 : వారికి మన గావించు పాఠ లోకక్రియలు నవలంబునను విశా
లము పాఠయెనిగల ప్రేమమీదనే ఆదారపడియున్నది అలగ్నాని ౦ రామ
హరి గోవిందమన్ను ఎకతాదశ శ్రీరాముని చిత్రణమున కలిపినా
మ ములంద్ర పరిణమెను ఆంక్షక్రియలు పాపే గావించిరిది వీవున
యెడ చేయి యున్నది లెమ్మ పాస్త్రసయగ వీవు మనతల్ల యాత్మకాంతి
పొందికము దలచి నేగాంచివచ్చినను నతని తెల్లము ప్రతికరముగ
చుండును వినించెను

అగ్నిహోత్రం దత్తంహి చిత్త లోకేన రామవః ।
అదిదం తీర్థాహం వాంఛైవ నయః ప్రయః ॥

అయోధ్య 101 వ 8 శ్లో

మనముల ఎడ తెల్లము ప్రతిపాద్రుడవు తీర్థా

రామే హం ప్రవేశనశ్చ్యుః త మ్యేన నల్లామి వర్త్య బుద్ధిమ్ ।
ప్రయా వివాచితవ కోకిలిగః । త్వం సంస్కరన్ స్వర్గ మివావరాణా ॥

అయోధ్య 101 వ 9 శ్లో

ఎకతాదశ స్వర్గమనామె విన్నవలంది యోగ్యుడ ననూ యావచ్చినను
అతా వీవు గొరిమున్న మనము ను త్రిపువేరక విన్ను విదనాదిపః : భానుబా
లం విన్ను స్థితి ము స్రాములు కీదెను తానె వీవు వదల తిలోపలియాలే
శాన శానానానె నతని తెల్లము తృప్తిరమై అతయవలసేతువై యుండు
నవి రిరు దాపెను

లికతునను రావణాంక్ష యున్నవని కౌనల్ల యతనిది దూషించి అతడు
వకరం కంక్షక్రియలు గావించకుండ అగ్నిహోత్రము తీసికొని తాను శ్రీరాము
మన్నహోత్ర తీర్థమొదనని చెబుచున్న నందర్యమున భరతుడు ముగ్ధు కోపించెను

అతని దుఃఖమువలన పేరలేక ఆనందముతోయు శ్రీరాముడు రాజ్యమువిడిచి ఆరణ్యముల కేగవలెనని రవ శేమాత్రమును అభిప్రాయము లేదనియు అట్టి దురుద్దేశముండవలెదని తన కనేకవిధముల నరిష్టము గలుగుననియును వనేకప్రమాణముల నుచం నురం గావించును తాని యభారముగ వత రాసమయమున నా ప్రమాణముల నన్నింటిని తేనియించజాలదనుట వృష్టము జీవితమందు మానవుని విద్యుత్త ధర్మములను మగుడును నర్హింపవలెనని వాల్మీకి అభయము తానిమి త్తమగు నతని వానినన్ని నీ భరతునినోట బురికించెనని విశ్వాత్మకల యభిప్రాయము తెందు శ్లోకములలో వయు క్తా కీర్తనలు గలవు అది యుద్ధుని దుట కిండుక ల్లిష్టముగనే యుండును నంన్యైరియి నేర్చుకొనుచు (ప్ర కరించిన విద్యార్థి వృష్టముగా మద్దురించునా లేదాయని పరీక్షించుటక క్లిష్టములను గాధనముగ గ్రహించవచ్చును

శ్లో॥ అపార్థ యోగ్యో సోఽవ్యాస్తౌ యస్యాశ్లోకౌ ఽపమతే గతః ॥

అపార్థ 76 న 23 శ్లో

అది దారి నులువైనవే కాని వారు వారి ఉత్తము లాన్నవి అందుచే విద్యార్థులు ఎది మధ్యురంధరులో కదలుదురు

భరతు దీవిధముగ ప్రమాదములు చేయగ తీసిన హృదయము ద్రవించెను అమె భరింపవలెనే వే నాది ఎగ బరికిన దుట తెలుసుకొన్నాను

శ్లో॥ దిష్ట్యా న భరితో ధర్మా దాత్మాతీ సహ బిః ।

వల్ల నత్య ప్రతిష్ఠామే సతాం లోకా సా ॥

అపార్థ 76 వ 82 శ్లో

నీవు క్షమా వింటవారిని నేను గ ఎ నె తిచి నీవు మహాయోగ్యుడవు నిత్యప్రతిజ్ఞాకర్త యుద్ధేశ్య సంహారక గ్రాహకలయ నత్తురుమను గుడును వుత్తా కర్తలు నీకు కలగును ॥

శ్లో॥ ఇత్యుక్త్వా చా తిహావీర్యం ధీరతం బ్రాతృవర్చసమ్ ।

విద్యేత్త్య మనాభాహం దురోక కృత దుఃఖితా ॥

అపార్థ 76 న 83 శ్లో

అది చెప్పుచు అమె భరతుని అంతమువ దు జేర్చి మిగుల దుఃఖించెను

శ్లో॥ లాలస్య మానస్య విచేతనస్య ప్రతిష్టలుద్ధైః పతితవ్య భూమౌ ।

నుమాన్యుమా స్త్రిశ్చక కశ్చదర్శం సాతస్య కోశేన జగామ దాత్రిః ॥

అపార్థ 76 వ 86 శ్లో

అతడు శోకరాగమున మూర్ఛనొంది వేలవారి వీరం వీరం దుఃఖం
శ్రీరాముని కృపించుచుండ రాత్రియే గడదిపోయెను కండ్రికి అంత్యక్రి
యించి యనంతరము అరది శ్రీరాము దున్నపోటిగో యువని తిరిగి తోడి
నగ్నముంచెను కరుణ నతడు శ్రీరాముని ప్రత్యక్షముగ కలిపికొనినపు
లగ్నతా. మన ముఖమున నొకరు అరణ్యములలో ముగియవలసినయెడల
నేనే గావించెనను నీవు యోధుడు తిరిగిపోయి నీస్థానము నేనాక్రమించెద
లని వలించియున్నయము మీకు ఇచ్చియింతుననుట అంత శ్రీరాముడు ఇది ప
రిరక్షము వింకొ రు మ ద్దుకొనుచున్నయము కాదు వారి వారి కర్తవ్యమును న
నుసరించవలెను అది పఠాను శ్రీరాముడు మారుగా తావరణ్యమున తేగ
గును ఎదిపాదును దిరలులు తొరిపొడిగి అగ్రహాటముననే తిటాదన స్ఫురింప
గాను అంతకువార్షము కను కైకేయిని అయోధ్యలో కలిపింపుచుదే ఆ
నాటి గాఢోరవీరునియే రా నరణ్యమునగేగి శ్రీరాముని శోధింపి యతడు
అచ్యుతినితే సేవింపవలయు అయి నామెమిది ద్వేషమెవగక తవ జేవ
అతడే అట్లు గావించునని ను అది దియించెను

|| ఏవ ర్తయతా రామం తస్మాహం దీప్త తేజవః |

దాన ధార్యో వివిషా మ్భుకే నాంతరాత్మకా ||

అయోధ్య 73 న 27 శ్లో

అతడింతను సాహ చి ఈ పానమువల ప్రాయశ్చిత్తముగ శ్రీరామునకు
యగు నేనే అయ్యులందు చెవింతు నను

|| ఆ నాయుడ మ హాం శోనన్యాయా మహాబలమ్ |

స్వయమే ప్రవేశ్యమి నాం ముది నివేదికమ్ ||

అయోధ్య 73 న 31 శ్లో

నా యగ్రణుని రింగి శోధింపి నట్లాడుతుందిగావించి, ఏదవ నేనే అరణ్య
ములకుదోయి మునులలోగూని నివసించెదను

|| రామ! పూర్వోపా శోద్రాతా కవిన్యతి మహావతి |

అహం కర్తవ్యే తస్మామి వర్తాతే తవ పంతుక ||

అయోధ్య 73 న 32 శ్లో

అదవులం దశ దుండపలంప పడునాదగు సంవత్సరములు అతనిహేతుగ నేనే యుండెను నా కల్లతోల్కె నెరవేరరాదు ఆమె నామహాశ్రమగనే నాకు స్థితి అని యెరచి యుద్దేశము

శ్లో॥ న న కామాం కరిష్యామి స్వామిమాం మౌత్సగ్యునీమ్ ।

ననే న త్యామహం దుగ్ధే రామో రాజా భవిష్యతి ॥

అయోధ్య 78 ప 12 శ్లో

నేను వనములందే నివసించును అని యతడు తన కల్లపై నాదిభముగ గ పొందివనెంచెను నేను రాజా గావలెననియు శ్రీరాము డరణ్యములం దుండ వెనదియు మీ వాంఛ విన్ను కిడించుటకు మాకర్తవ్యములను నరస్వరము మార్పు విండుకొనెదము నే నరణ్యములకేగి మీ జీవితమును దుఃఖభాషనము గావించెదను

ది యతడు యత్నిప్రాయము

అత డరణ్యములకుఁబోయి గంగ తీవరియొద్దిన గుహాని సందర్శింపగ పత తనిది మొదటి నందేహించెను గుహాడు శ్రీరాముని ప్రాణావళుడు శ్రీరాముని అణ్ణమునుండి వెతల నడచినవెంటనే ఇత దింత గొప్పపై న్యముతో రాజప్రాసాద లంతయు కడలిరాగా పవడి కేటెంచుకొంది గుహాడు భరతునితో నాదిగ మీ రాతకు కారణమేమి; యిది యిదిగను వెంటనే భరతుడు తన ఆశయమును ల్లడింపగ గుహాడు దారి తప్ప ప్రితెంది యిట్లు వచించెను

శ్లో॥ ధన్వన్త్యం న శ్వయాభుల్యం వశ్యామి జగతీ తలే ।

అయత్నా దాగతం రాజ్యం యన్త్యం క్షత్తు మిహేచ్ఛసి ॥

అయోధ్య 80 ప 12 శ్లో

భరతా; మీదే ధన్వదవు మీ వముని వే వెద్యుటను గానను అచ్రయత్న గ వింత గొప్పరాజ్యము సంక్రమింపగా పతల రాజలాంఛనములతో మీవు దాని నితోగింపవచ్చును నిమ్మ కాదమనా రెవ్వరును లేరు కాని మీ విద్యుత్తదర్శనమి ంది మీవు దానిని పరిత్యజింపవలెననితివి మీ వసూమదెవ్వరు నుండకు మీకు ను అమృతలా గంగాతీరమున నొకరేయి గడచిరచి మీ భరతుడు దారి మనో ధ తెంది గుహానితో తోగరాగ్యములన్నియు వదలి హంసహృతాశల్పమున పడిందు మా యువ్వయు వదిలెయి సామాన్యమాణవులవలె మీ వర్చికిమీద నవ పరి, మిత్రమా; మా యత్నా వదిలెయి బాటరేయి యొక్కట విడిచినీ; మీమి యుజిం

దిరిః యెట్లు గడపిరిః అవి యదిగను గుహుడా విషయమును నవిప్తర
శ్రీరాము డారేయ యేమియు రుణి నక లక్ష్మణుడు కొనివచ్చిన గంగా
తప్త నొందెనది వరించెను అంత గుహుడు దూరగా నాడు పడుచివ
స్తలము నెనుటడు నీర ద్రిందివచోం

శ్లో॥ మనోహర భరణా నుప్తా సీతాస్మిన్ కయనే తథా :

తత్ర తద్రహి దృశ్యంతీ నత్రా శవః విందనః ॥

అయోధ్య 80 న

అమె ఇచ్చట విద్రింబిండువని యూహించును అమె తన భు
ద బ్లియే ఎరుంచెను. అప్పుడు తన మోక్షి కాంచనరేణువు లగవడుమును
లిరరుడు వరించెను అమె బాల్కివహుషణిమలా కటి నేరి నొరవికొని ను
కాంచనరేణువులు రాలినవి బాంసినములు జరిగినందున ఆ గుర్తరింపను
చున్నది

శ్లో॥ ఉత్తరీయ ఉచనక్తం నువ్యక్తం నీరయా రిడా :

ంథాస్యానే ప్రకాశంతే నత్రా కౌశీయ శంత ॥

అయోధ్య 81 న

అమె యుత్తరీయ మిదట ఎర్పంకు గుర్కొనెను కొన్ని మోక్ష
లిచ్చట అగడనున్నది కాంచనరేణువులు రాలి యిచ్చట నిలినను : గవ
వలన ఆకాశపు స్థిరకాలం వైపుబుగ పారగ వర్షివృద్ధి పరిచియుండని
దిను

శంభట డాడ అ రాజోడత మోఖ అరివిలది కటిక నోచ్చి
యొండటా చీ - మ టు వరించెనది

శ్లో॥ అచ్చ ప్రభుతి భూషేట కయస్వేవాం తృణేషువా :

నే మ రిక్లే గుంకును పల్లెనుంచను పొమ్మలపై నిరుండిను
వేలపై నై ను దృశ్యపై నై ను బరుండెనను

శ్లో॥ వలమూలాశనోవిత్త్య జటాపిండి దాదయన్ ॥

అయోధ్య 82 న 21

పలములు కంఠమూలములు భుజింపును జటాశినవల్కలములు
కును

శ్లో॥ తస్మాద్ధ్యక్ష ముత్తరంకాణం వివశ్చాక్షిణి ముఖంవనే ।

తం ప్రతి క్రవమాముద్య నాన్యమిత్యా భవిష్యతి ॥

అయోధ్య 88 న 27 శ్లో

నా యుగ్రతా ఖాదివ శవమును నెరవేర్చును వ్యర్థముగావీను. ఎవర
ఒకడు అరిజ్యములలో వివసింపవలెనని యితని శవము బాగుని నేనే గావించెదను
అతని వరదని ప్రతని నెరవేరును గును

శ్లో॥ పంచ దం గ్రామరథాయ శత్రుహా మాశువత్సత్వతి ।

నా యగ్గజనకు మాడుగ నే వరమిచ్చునుండ శ్రీఘ్నాది నాకు పాద
పడను లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని వెంబడియ అమోఘ శీలును

శ్లో॥ లక్ష్మణేన నవాక్యార్థో హ్యయోన్యం పాలయిష్యతి ॥

ఆమోదము 88 న 28 శా

నానయోధ్యుడు బోయవేదికను బ్రాహ్మణోత్తములు నాగి వట్టారిపేటను
గావించి రాజ్య రిపాలను చేయించుట ఈనా ప్రతిష్ఠ నెరిపేర) దేవరల ప్రాధ్వింద
డునాను

೧೨॥ ಅರಿಷಡ್ವೇಶಂ ಕಾಕುಬ್ಧಂ ಅಯೋಧ್ಯಾಯಾಂ ಚ ಸಾರಯಾಃ ।

అంటే దేవతాశుర్యుః ఇరుం నత్తం మనోరథమ్ .

అయోధ్య ౩౩ న 28 క్లా

పాస్తవముగ కరకు దీవిదముగ తెప్పను వెంటనే యరకు తన ఉరువులను మార్చుకొనలేదు. మరు ౩ రోజుకు రరద్వాకాశ్రమమునకు పోయెను. ఆ తరువాతమున కవి పనాశా బాబీషిమే (అయోధ్య 80 వ 2 క్లా) తరకును పట్టాదీపతియొక్క కత్తెయమును ధరించెను. వర్ణించెను. మనము పరిశ్రమైవనందలం గోగప్పకు పట్టు పట్టుములు ధరించుచు మూములు కాపున తరకుడును నలుపు గొంచెను పల్లవముం ధరింపలేదు. ప్రణా ఉడుపుం ధరించుట నెట్లు ప్రత్యేక జాపడరొ మీకు తెలియును. ఒకటి కొకవిధమైన యగుపుల ధరించుట ప్రతియొకవో పరదిన పంశోష సేచుటలు అట్టివానినే గరింతురు. కాని తరకుడు శ్రీరాముని పంధిగొనినపుడు జుల పల్లవముల గలం ను.

ಶಿ. ೩೨ ೨ನೇ ಮಹ. ೧ನೇ ಹಂತದ ೩ ಸಂಖ್ಯೆ.

ಅವನು 100 ಎ 1 ರ್

శ్రీరాముని పమిలించుటకు ఆతడు దీక్షావ్రతమును చాలదూర మెక్క-
వలయునెను ఆతడు క్రతుఃశ్శుద్ధితో తన బ్రాహ్మణ్యవేదవ నిట్లు వెల్లడించెను

శ్లో॥ యావన్న రామం ద్రక్ష్యేమి యక్ష్యేణంవా మహానిరమ్ ।

పై దేహిం వా మహాదాగాం నమే కాంతి ర్భవిష్యతి ॥

అయోధ్య ౪౪ న ౬ శ్లో

రామ యక్ష్యేణంవా పై దేహిని కనుగొనునరకు నా మనస్సునకు కాంతిలేదు

శ్లో॥ యావన్న దంధ్రం యోశం ద్రక్ష్యేమి కుదమాననమ్ ।

కౌమో నద్య చలాకాక్షం నమే కాంతి ర్భవిష్యతి ॥

అయోధ్య ౪౪ న 7 శ్లో

దీక్షత్రాయతకలోచనుడు పూర్వసుదాంతు ముఖాదునగు శ్రీరాముని దర్శించు
వరకు నా యాత్మకు కాంతి కలుగదు

శ్లో॥ ఏర్థార్థం ఖణ శౌమి థి యశ్చంద్ర విమలోపమ్ ।

మితం నశ్యతి రామస్య రాజీవాక్షం మహాద్యుతిః ॥

అయోధ్య ౪౪ న 10 శ్లో

యక్ష్యేణంవా భయము ఆతనికి నా యగ్రజాని ఏకాంతవేద లభించెను ఆ
మహావీరుని విభావవిందమును నిరంభరము వీక్షించుచు ఆనందమున నోలలాడు
చుండును

శ్లో॥ యావన్న చరణౌద్రాతు పార్థివ వ్యంజనాద్విత్ ।

అగ్రహిష్యామి కరసా నమే కాంతి ర్భవిష్యతి ॥

అయోధ్య ౪౪ న ౧౧ శ్లో

అయగ్రజాని దర్శించి రాజ్యలక్ష్మి చిహ్నములగు పాదములపై వ్రాలి
కరసా నమస్కరించువరకు నాయాత్మకు కాంతి లేదు

శ్లో॥ యావన్న రాజ్యే రాజ్యాన్ము విత్పనైతా మహేష్టితః ।

అభిషేక జలాక్లిన్నో నమే కాంతి ర్భవిష్యతి ॥

అయోధ్య ౪౪ న ౧౨ శ్లో

అత ఇయోధ్య కేతెంచి అభిషేకము గాచించుకొని రాజ్యభారము వహించు
వరకు నాకు కాంతి లభించదు

శ్రీరామునకు విశేషమందు గల విశ్వానమునకు మేరమేలేదు అత డరణ్యముల కేగుచుండ ప్రజలు పుకము వెలువడి యుకరించి వెంటబించుచు వీసే మాకు శరణులు దయయుంది వెనుకకు మరలును మమ్ము ఇంకొకరి బాధిద్రోయకు మని వాటివ శ్రీరాముడు వెనుదిరిగి వారితో నిల్లనియె

శ్లో॥ యావత్ ర్భహుమానస్య మయ్యయోధ్యా వివాసనమ్ ।

మ త్ప్రియార్థం విశేషేణ భరణే సావిధీయతామ్ ॥

అయోధ్య 46 ప 8 శ్లో

నాయందు మీకు గల ప్రేమయు గౌరవమును భరణనియెడ జూపుదు

శ్లో॥ సహ కల్యాణం చార్తితం తై శ్రేయ్యా నందనర్థకః ।

ఓష్యతి యథావశ్యః ప్రియాణి చ సాధానిత ॥

అయోధ్య 46 ప 7 శ్లో

అతడు మహామౌన్యుడు కల్యాణగుణసంపన్నుడు, అతడు మీకు ప్రియమును సాతమును నగునని చెల్లెను చేయగలడు

రాజ్యమును విడనారబోవు రాజు తన త త్రదాదితాదినగుచ్చి యంత ప్రళంపా పాత్రముగ జెప్పట యెప్పుడునైనను వినియంటమా :

శ్లో॥ జ్ఞానస్పర్థో వయోబాలో మృత్యుర్యోగ గుణాద్వికృతః ।

అతడు వయసున బాబుడయ్యెను ప్రపంచజ్ఞానమున భటు వృత్తుడు అని వదించెను శ్రీరాముడు భరణవికన్న ఒక్కచివ్విమే పెద్దాడయ్యెను అతనిని బాలుడని వదించుట అపాదరాజమైన విషయము

శ్లో॥ అనుయావః సవో భ్రాతృ నివిష్యతి భయానకాః ।

అయోధ్య 46 ప 8 శ్లో

అతడు మీ కష్టములను అపాయములను నివారించగలడు అని వదించెను అంత నతడు లక్ష్మణునితో మనము విడిచిపెట్టిన తల్లి దండ్రులకు బాంము గడు దుడు ప్రయానకరముగ మందునని చెందితివా : అట్లెన్నుకొని జరుగదు భరణుడు నుచ యొగ్గుడు

శ్లో॥ భరణః కాలా ద్విర్యాశ్చా ఎతరం మాతరం య మే ।

భర్తృర్థ భామనప తై ర్వాత్మై ర్భావ్యవ యవ్యతి ॥

అయోధ్య 46 ప 7 శ్లో

తృతీయాంశ మాటలనే వారిని లాలింపగలదు కావ లక్షణా । వారిత్తే
దు ఖి పశుము నేను వారిత్తే యెన్నడును కోకిలపను వారికి భరతాశ్రయము జేను
కరమైనది

౧౧ । భరతస్యా నృళం స స్వ విదింశ్యాహం వునః వునః ।
అమ భోదామి ఎతరం మాతరం తాం లక్షణా ॥

అయోధ్య 18 వ 8 శ్లో

మన మిరువురము లప్పుట మున్నట్లే దిగభుది వారిని రక్షింపగలదు

అరణ్యకాండమునందు కృణుదు తై కేయిదిగూర్చి పరుషముగ మాటాడగ
ప్రభుడు వెంటనే తై కేయినిగూర్చి యెంటును ప్రస్తావించెదవు । భరతునిగూర్చి
ముచ్చడించును.

౧౨ । న శేం నా చద్యమా తావ గర్హితస్య కథంపసి ।
తామే వేక్ష్యతా నాన్ భరతస్య కథాంతురు ॥

అరణ్య 18 వ 9 శ్లో

యోగ్యుడైన భరతునివిషయము నిస్తానిండుకొందము తై కేయినిగూర్చి
మాటాడి చునప్పుడు సంకటపరచు కందుతు ।

౧౩ । నిర్మలాపి హి మేఘస్థిర్వి నానో దృఢత్రతా ।

నేనీ పవనులందు పడువాలుగు సంపత్సహము లంద దృఢముగ నిశ్చయించు
కొనియు బ్రాశస్త్యవర్తనలగు భరతుని దలచుకొన్నచో నా సంకల్ప మిండుక వడలి
యకనిది వెంటనే కలిసికొనవలెనని తుహహలయు కలుగుచున్నది

౧౪ । భరత స్నేహ సంతప్తా నాలిశ్రీ త్రియతీ వునః ।

అరణ్య 18 వ 10 శ్లో

మనము దిశ్రహులమున పరకాండోహందగ నేక దెంక మిరువురముగను
హృద్యముగను మాటాడెనో నీను జ్ఞప్తిలేదా : అమాటలు నేనెప్పటికిని మిరువ
జాలను

౧౫ । స్వం య్యరామస్య నాథ్యాని ప్రయాటి మధుగాటి ప ।

వాంఛి కి యిర కల్పాని మనః ప్రస్లాది నానివ ॥

అరణ్య 18 వ 10 శ్లో

ఆ సుధుర ముగోక్తిహృదయమి అమృతరస విష్యుదగురుందమై యలరాచు
ఁబడెను

శ్లో॥ కలహహం న సహ్యమి భరణేన మహాత్మవా ।
శత్రుమైవ చ వీరేణ శక్యం చ కరుణంవన ॥

అంశ-18 వ 40 శ్లో

స పరునాటగోరులు గవచి మనమందర ముక గ కలిసియుంటి చుట
మయి నూర్చుమగునా యని ఆశయ వాపోయెను

యదగ్రాంతముని రావణ వధ విధిషణ ట్టానిషకము ఏతాగ్నివనేశము
రిగవచివ శ్రీరాము కమోర్ధ్వకు ప్రయాణమాయెను ఓభీషణుడు శ్రీరామూ ।
ఋక యౌమేతెంబ నమ్ము లంకావివతి ౧ ఏంది ఒకనూటయైనను కలిగి నా
రాతివ్యము చేకరి నవ్వానందంకరేయకమే ఆయోధ్య కేగుట న్యాయమా । యని
గారి వెను

శ్లో॥ మూడితోహం త్వయాపాద్యు పాదోన్మేష వరంతన
నర్మకన్యా చ చేష్టాతి సౌ హృదే నోత్తమేన చ ।
త ఆత్మ తిమ్మ తిమ్మ తే వరవర రాక్షసేశ్వర ॥

యద్ద 124 వ 17 18 శ్లో

అంత శ్రీరాముడు ఏమి వన్నెంతయో అదరిందిలిచి అర్చివిషయము
చుకు న్నూర్చియెవ్వా వ్యక్తుగ పాయమునర్చి వీరోచితముగ వీరాడి అపూర్వమైన
శ్లోము నెంబరిచి చారికెంతయు వంకపై నొందీలిచి ఇంత తెక్కువ నేటయు
నెరములేదు ఒభీషణా । నే నెందుల కిట్లు వర్తితివో గ్రహించితివా । నీ విన్న
య నాకిందిచి కితిసహృదయుడనని యించుటము నే నొకక్షణమైనను వివట
వణాలకున్నాను

శ్లో॥ తంతుపే త్రాతరం ద్రుపం రరతం త్వరతే మణి ।
హం దివర్తయతు యోసౌ చిత్రహాట మసాగత ॥

యద్ద 124 వ 19 శ్లో

త్రాత్యుత్పన్నుడగు తరతుడు రాణివానము ప్రణయ తరురంగులములు
ర్ష నా నెన్నిది యెదిలి నన్నెంతయో ప్రార్థించెను నా ద్వరవంకల్పమునలవ
సతి కరిపముగ దానిని రావంటి అది నమ్ము బాధించుచున్నది

తేనెలాలుకు మాటనే వారిని లారినవగలదు కాన లక్ష్మణా : వారికై
దుఃఖింపకుము నేను వారికై యెప్పుడును శోకింపను వారి భరతాశ్రయము తేను
కరమైనది

శ్లో॥ భరతస్యా స్మరణం మృత్యుం విదింశ్యాహం పునః పునః

నాను శోదామి పితరం సూతరం ధాపి లక్ష్మణ ॥

అయోవ్య 18 వ 8 శ్లో

మద మిదుపురము అర్చుట మున్నట్లే భరతుడు వారిని రక్షింపగలదు

అరణ్యకాండమునందు క్షణమున కైశేయినిగూర్చి పరశమగు మాటాడగ
శ్రీరాముడు వెంటనే కైశేయినిగూర్చి యింకొక ప్రస్తావించెదవ్వు : భరతునిగూర్చి
మచ్చటించెను

శ్లో॥ న తేం ధా మర్యమా తాత గర్హితవ్యా తతుం వ :

తామే పేక్ష్యతు వాశస్య భరతస్య శివాంతురు ॥

అరణ్య 18 వ 37 శ్లో

యోగ్యుడైన భరతునిపేషయము ప్రస్తావించుకొండము కైశేయినిగూర్చి
మాటాడి మనస్సును సంకటపరచుచెందుట :

శ్లో॥ నిర్భీతాపి హి మేఖుద్ధింస్యవాసో దృఢప్రతా :

నేనీ పవములందు పడునాటగు సంపత్సహము ఇంద దృఢముగ విశ్వయింను
కొనియు బ్రాత్యపత్సహుడగు భరతుని దలచుకొన్నదో నా పరితర్క మిందుత పడరి
యతనిని వెంటనే కలిసికొనవలెనని యతాహుంము కలుగుచున్నది

శ్లో॥ భరత స్మీహ సంకప్తా బాలిశ్రీ క్రియతే పునః ॥

అరణ్య 18 వ 38 శ్లో

మనము ద్విత్రహుటమున పర్ణకాలలోనుండగ సత దెంత మధురముగను
హృద్యముగను మాటాడెనో నీకు జ్ఞప్తిలేదా : అమాటలు నేనెన్నటికిని మరుగ
జాలను

శ్లో॥ స్మం వ్యరామస్య వాక్యాని ప్రియాదీ సురురాణీ చ :

హృదా సుపురి కలప్పని మనః ప్రస్థాన వాచిన ॥

అరణ్య 18 వ 39 శ్లో

ఆ సమయ గుడో క్రిస్మాస్ దినము అమృతరస విష్కంబునుండింపై యలరారు
నీండెను

శ్లో॥ కలశస్థానం నమోహ్యమి తరతేన మహాత్మనా ।

శ్రీశ్రీమహావ చ రీతే శ్రీమయి ౭ రమణంకర ॥

అంశ-18 వ 40 శ్లో

ఈ పెరునానిగేరులు గడచి మనమందర మొకఁ గ కలిసియుండు తర
మయ మూనప్పమగుచా యది ఆతడు బాటోయెను

యధ్యక్షులందున రావణ వధ విరీషణ శ్రీరామ వీరము ఏకాగ్రచేతనము
నిగవపవన శ్రీరామ తయోద్యమ ప్రయోజనమును కలిపియు శ్రీరామ
యింత దూరమెరిచి వచ్చు లంకాధిపతి గావించి ఒకపాటయినను విరిచి వా
నాశిక్యము చేకరి పన్నానందింపజేయకనే ఆయోగ్య శ్రీగురు వ్యాయమా యది
పార్థింపెను

శ్లో॥ పూజితోహం త్వయాపాత్య పాదీశ్వర పరంకర

నంశక్యం న చేష్టాది హి హృదే నోత్తమేన త ।

గ అశ్వ తన్ను బర్యా లే వడనరో రాక్షసేశ్వర ॥

యధ్య 124 వ 17 18 శ్లో

అంత శ్రీరామడు నీవు విన్నంతయో అదరించితివి అన్నివిషయము
యందు హృదయపూర్వకముగ పొయిమొనర్చి వీరోచితముగ బోరాడి అపూర్వమైన
శక్యము నెంచితివి దానికెంతయు నంతర్జన్యమైతివి అంత శ్రేష్ఠున వేదయు
పవరములేదు ఎరిపణా వే నెందుల కిట్లు పల్కితివో గ్రహించితివా నీ విన్న
ము నాలకించి కరిష్యామ్యయదవని యెందకుము నే నొకతనమైనను విరళు
పరజాంతున్నను

శ్లో॥ తంకుమే బ్రాతరం ద్రపుం తరతం త్వరతీ మహా ।

తాం నివర్తయతు యోసా చిత్రకూట ముపాగతః ॥

యధ్య 124 వ 19 శ్లో

బ్రాతృకత్వం దగు తరతురు రాజీనానము ప్రజలు, దతురంగలములు
ల్య వా నన్నిది ఎదె ది నన్నెంతయో ప్రాచీ చెను వా దృఢవంశవృక్షమువలన
వది కలిపముగ దానిని రావించి ఆది నన్ను బాధించుచున్నది.

గ్రీష్మ కాలా యాగతోయవ్య వచనం వక్యకం మయా :

యథా 124 వ 20 శ్లో

సోమర సోమరములారా రథకుడు శ్రీరాముని సోమరమనియించి ఉపేక్షించ
దగి యంత మోక్షమున్నదిఁ బొందిగొల్పి దర్శించుట నింతోపకరముగ మందల
మును తమ కిందవరకు నుద్దేశముతోగాక ఒక ఉపదేశమే చెడగో జరిగినపుడు
కొంతమందికి చాల ద్వేషముకలిగి వారి కింకలనే కళంకిత మొనర్చునని భూషుని
ఆ యంతమును ప్రస్తావించెదమని భరతునిగు కర్తవ్యవర్ణనముచేసెనపుడును కుంభ
వల న లక్షణముకల సోమరముయందెను అతడు దిన క ద్రియెదల వపారమైన
చిత్తులక్రియ గొంగును కలవాడు తన తండ్రి వార్తకథమున శ్రీశ్రీయకి లింగ
సోమర మాత్రమే యతని కిష్టములేక ఎతనిదిగొల్పి కలిసెనుగా మాటాడెను తర
తరములుగా ప్రాంతపులు శ్రీశ్రీయని ద్వేషించుచు నిందించుచు మండిత సన కందరి
జను తెలిసినవియమి అను తన సావమునకు దగని ప్రాయశ్చిత్తము రాగుగ
నమలించెను అను తన కింతోకాలముకలయు పదిని భూషణుని మేరయేలేకు కాని
రాజాస్థానములలో కుట్రలు సాధారణముగ జరుగుచుండునని మనము జ్ఞప్తియం
దంటికోవలెను తన తుమారునకు రాజ్యము వంశమించవలెనని తల్లి కుట్రమిప్పు
జలో చింత చేయియునులేదు కింక ఎది శిష్యునివలంబమువలదును శ్రీరాముడు
వ్రధాన పాత్రగ సుస్థువుడును నందించుట కోరవలయు అను మొదటి కాల
మందలి శ్రీరామ వి భరతునివలెనే ప్రేమించుచుండి ఏదన మందిర ల్లోభనే
కులలకి సామంతుల అందరకును తెలిసినవియమె అయోధ్యలో తమిందిరి మీ
జరిగినదియు తెలియకపోయె రామ మాకులునింకి సున్నపుదే అయోధ్యమంగి
వార్తాయు లేలేంది యథార్థమని యింతక నీతో నిత్యవనదమైన కార్యమున్నదని
వసేపుడు విన్ను రానిది నని తెలువగ విభరతుడు తన తండ్రియొక్కయు
కొవల్యయొక్కయు రామ లక్ష్మణులయొక్కయు కీమవమావాకములు వినిరించు
అతడు కొల్యా మునుత్రవగుగొల్పి వారు చాల యోగులొందని భక్తియు వెలింగగ
వారిని విం చెను కాని తన తల్లియగు శ్రీశ్రీయ విషయమై యిట్లు ఎరితెను

గ్రీష్మ అర్ధరాహి ఎదావందీ క్రోధవా ప్రాజ్ఞమానినీ :

అలోగా నివమే మాతా శ్రీశ్రీయకి మువలహా :

అయోధ్య 70 వ 18 శ్లో

సోమరవర నదావందీ అతికోపన ఆమంబయగు వాతల్లి వందేతమ

మరి యిదిగఱు మీరల్లి యింత చెప్పినను అమె శివపరివ్రయమై మీరింత అప్పటి గమవ్వుచు అమెవద్దనుండి ద్విగ వార్తాపూరులతో మీరల్లి మాటాడెదరా; మీ రెప్పుడును అల్లు సంబోధించియుండరు ఎవరై వను ఇతరులెవ్వఁడునులో విజయ చెప్పురు శమ కల్గిదిగూర్చి తామై యిరుగదిదే యెవ్వరును చాచితో యెల్లార్లును వదిలెదు భరతునివిషయములో వదిలెయింపరాని లోపము తల్లి యింత పీడురాలై నను తమరు తాచిరహుగ మాటాడరాదు ఇత తామెను అవసరముగ బాటకముగ రోగద మనవరములేదు ఇతరు లామెను దూషించినవృదు మౌనము నహింపవలెదు గాని యామెను దుయ్యబట్టుట అవమానకరమైన విషయము

అత కయోధ్య జేరినవిదన అమె తనకొరకె గానించినదంకయు విది అమెను హెరముగ దూషించెను

శ్లో॥ త్వత్కృతే మేపి తావత్తో రామగ్నా కణ్వమాశ్రితః ।

అయతో శీవలోకే త్వయాహం ప్రతిపాదితః ॥

అయోధ్య-74 వ 6 శ్లో

మీలవనే వాతంబ్ర మరణించెను శ్రీరాముని దేశభ్రష్టుని గానించి శర కరమలవరకు వా కపకీర్తి గడించితిని నీవు భర్తృహంతుని నీతో మాటాడ కెల్లదు

శ్లో॥ మాన్యరూపి మమామిత్రీ వ్యకంపే రాజ్యకాముకే ।

నతేహ మవి రక్షోన్యే గుర్వృత్తే వతిమానినిః ॥

అయోధ్య-74 వ 7 శ్లో

నీవు భర్తృత్వమైన అశ్వమని తనయవు గావు అ వంశగౌరవము నీవి గలిపితిని

శ్లో॥ వత్స మశ్వవతేః కణ్వ భర్మరాజ్యస్య దీగుతః ।

అవంశమివ తీరపాటిన బుద్ధిగ గర్హిసిని

శ్లో॥ రాక్షసే తత్ర జానాసి బల ప్రధ్వంసిసీ సియః ॥

అయోధ్య-74 వ 8 శ్లో

అగ్నిలో తోచి ప్రాణములు పీడుము

శ్లో॥ ప్వాత్వ మగ్నిం ప్రశవా వ్యయంబా దండకాన్-శ ।

మా అన్నమ వదినెను పెదల నరచగ ప్రదేశమునకే వీవును బొమ్ము

శ్లో॥ రత్నాంబులంబ వా కంతే నసితేవ్య త్వరాయణమ్ ॥

అయోధ్య 71 వ 83 శ్లో

ఉం బొనకొనుము, నీకు చేర క ప్రాయశ్చిత్తము లేదు

శ్లో॥ అమాచన్య వదింప్రాప్తో రామే నత్య రాక్షసే ।

తృత్యకోత్య భవిష్యామి వి వరాహిత క్షుణ్ణః ॥

అయోధ్య 74 వ 34 శ్లో

నేను శ్రీరాముని తోడిరెద్ది రాజాగారింది వానిన్న సార్థకము గావించు
కానెదను ॥

జండుత తడివువకు నొక కాన్యకరమైన నంతుడును బడుగును కాను గావించిన మహోపకారమువకు తెై కేము యొకరినను లాజివాసయొగ్గమైన భర్తృభూషణము లచే కటిరమంతయు కలకంఠముకొని పొమ్ములు ధరించిన క్రోధివలె మందర క్షత్రుముడున్న ప్రాపాదమువకు బొవుట కబద్ధించెను పేవకు ల గారిది యతని తెలిగించి దీనివలె వంత యుక్తాకము బరిగెనది విశ్వ విందిరి. కానుకోదములు తీవ్రమైవవుడు మానవులు వానిని ద్విగ్రహించజాలరు క్షత్రుముడు రాం అనగరక మగ ప్రవర్తించెను ఈకాలమున నట్లు వంతవించుట అతడు వ్యయముగ బోయి రాం కొప్పుబట్టుకొని నేలకు పీచెను

శ్లో॥ తస్మాన్మోక్ష కృన్యమాణాయా మంధరాయా నతస్తతః ।

దీతం దయావిధం లండం మృతిన్యాం త ద్వ్యశీర్షితః ॥

అయోధ్య 78 వ 17 శ్లో

మందర దరించిన భూషణము లా కటికవలె నొరవికొని కాండవలెలుపులు తెల్లచెప్పలై యా ప్రదేశమంతయు వానరించెను ఆకాలమున న్నర్హకారులు తమ కళ యందు నంపూర్ణ ప్రావీణ్యమును గడించలేరని సూచించుట దీని మదాహరించింది

శ్లో॥ తేన కాంచేన పరిక్షం శ్రీమద్రాజ వివేకం ।

ఆరోగత తథాదాయః శాందం గగనం యథా ॥

అయోధ్య 78 వ 18 శ్లో

మందర శశమో శశాధికమో భూషణముం భరించివట్లున్నది. తొలిమొదల, అది నేలపై ఒక యావరించి నక్షత్రములతో గూడిన యావమువలె నన్నదని వర్ణించు సాధ్యమౌతాడు. మందరను రక్షించుటకు ఇది పన్నెనాడురాంతురు పడునెత్తి తైశ్రేయతో మొరపెట్టిరి తైశ్రేయ యేలెరిచి, గానివశము ఎఱించి మాటాడెను తుడు న మను గమనిం కయి క్రమముచిత్రో

శ్లో॥ అపర్యాః సర్వభూతానాం ప్రాణాః కన్యకాది రి ॥

అయోధ్య 78 వ 21 శ్లో

దాది ఒమి వృము ప్రజులలో నెల్లకాంకలు వర్షజగారు అది వలించెను తైశ్రేయ అని కనుపయముగ మాటాడును నిలువబడియుండెను అతడు తన తల్లిని బాం క్రమముచిత్రో విజయ తెను

శ్లో॥ హవ్యానుమా మిమాం సాపాం తైశ్రేయాం దుష్టదాతీయమ్ ।

కుంభాం బాస్థికోరామో నామయే న్యాయో మామకీయమ్ ॥

అయోధ్య 78 ని 22 శ్లో

హవ్య మాతులనని దేవునికి శ్రీరాముడు నామకీయము ను దిగవని తీరి లేచియెడల ఈ దుర్మార్గులారని వేలం బలి ఎట్టియందును నా ప్రవచుగ విశ్వాసము గల తుమాదుడు 47 శ్లోయెడల 1 తావలనన పిరుగొంది.

శ్లో॥ ఇహం చ మానా కర్తాం యి తానాది రహవ ।

శ్రీరా 1 పీపీ బ్రహ్మ సంహరించుచునది తీరి వలెడల

శ్లో॥ న్యాంధ మ నా దర్శిత్యా 3 శిశ్వాన్తరే ప్రవచమ్ ॥

అయోధ్య 78 వ 29 శ్లో

అతడు తన తీసుకొని 40కు 3 మోముల 1 యొక్క 10 దియెను మాటాడడు అది ఎరిచెను

తరతుడు శిశ్వాన్తరేనార్చి ద్విందపన్నును అతడు ముదకు దిగవలెనని యొక వంశయించెను తరతు 78 ని 30 పీపీయను దీర్చి నమ్మకయైనను అంత సర్వార్థము సంకలించి బాంసల రమ అని నాటి యుదయమున చిత్రకూటమువకు సాగవలెను తరత క్రమములును కొలక మొదలగు రాశివాచకమును తరత్యుతా తు దక్షిణం ఒక రోకరుగా అతిపాదముల వ్రాసి నమస్కరించుచి రవి ఈ దివ్యయనుకు ప్రత్యేకముగ మోచుచును అది యాకాశమున వందచి వరు ఈ కాం

మున జ్ఞాని చెప్పదును తన పాదముల స్పృశించబడియును. అంతటి భరద్వాజాడు భరతునితో మీ కల్లు చెవలెనో యిహించును ని యిదిగను భరతుడు కొనకయు ముక్తము యెక్కినగ క్రమించెను తై కేయినిగూర్చి యట్లు వలెనెను

క్లౌ యప్యాత్వతే భరద్వాజే తీవ్రవాక్ మితోగతే
రాజపుత్ర విహీనశ్చ వ్యర్థం భరతతో గతః |

అయోధ్య 92 వ 26 శ్లో

ఎవరి మహనరాధునిక రామ లక్ష్మణులకు ప్రాణముమీదికి వచ్చెనో తనయు నెడలాపిన కారణమున దుఃఖించి మౌనమై యున్నదాయెనో

క్లౌ | క్రోధా మ కృతవ్రజ్ఞం దృష్టాం నుభగ మానినీమ్ |
జ్వర్యరూపా తై కేయా మవాత్మా మార్య దానితేమ్ ||

అయోధ్య 92 వ 28 శ్లో

అట్టిపాపి మూర్ఖులైన మీన విద్యురశిల కారక్య నిర్వాహ్యులైన ఈమియే నా కర్మ

క్లౌ | మమైశాం మారాణం బద్ధి బృకలసాం పాప విశ్వయామ్ |
యతోమూలంపా వర్జ్యాను వ్యవసం మహావాత్సవః ||

అయోధ్య 92 వ 29 శ్లో

అర్థదానితేమైన అవార్య అదయ, పొందికయు భావించిన కలిగిన పంకాబునకు మేరమేలేదు కుమారుడు కలిగి నిట్లు మాటాడెనని భరద్వాజా రాకర్మభరతియదాయెను భవిష్యము వెరిగినవాడు గొప్పవ నెతడు అమెను దూర వలదు శ్రీరాముని అరణ్యవాసము శ్వశ్రేయమి గ వరిణునింపగలదు మన శంభర కును కేమము కలుగును అమె కట్లు మాటాడను ని వలించెను ఇది భరతుడు తన యిష్టె యెమును మార్పు గవించుకొరెడ భరతుని మహాస్పృహవైష ధ్వినింపి | అలాజవమైవీతి గొప్పవర్ణు అ తై కేయా క్రమకమున్ను తై కేయా గాదనియె అమెదవనీ పూర్తిగ మార్పు నెందినదియు ననుటకు నిదర్శనముగ, ఇమి కొ ల్యా ముక్తికంకోగదనీ ఒకేరధ ఎన ప్రయోజముగానింది శ్రీరాము ధయో ద్యకు తిరిగిరావెనని తీవ్రముగ కాంక్షించెదని టులయ్యెను భరతుని హృదయము మార్పు చెందలేదు కావున భరతుడు శ్రీరామునితో మదిర్చముగ వలెననింది నపుడు అత డింకను

శ్లో॥ ద్రోహితోమయ యత్నావం మూలా మత్కారణా త్కృతమ్ ।

బీదయా తదవిష్టం మే ప్రసదత తవాన్యమ ॥

అయోధ్య 108 ప 4 శ్లో

ఈ దీనురాలు నేను లేదినయమున నాకొరకు ఈ దానినిపావ మూల
బుది యావద గూర్చెను దీని నే వాచంతయు వెకగను వన్ను క్షమింపును
ఇప్పుడైనను నేను ఏర్పపాళండ్లదనై యుంటిని లేదమిదల

శ్లో॥ భర్తాబంధేన క్షోణ్ణి తేనమాం నేనమాతరమ్ ॥

అయోధ్య 108 ప 5 శ్లో

అమెను తుండెతుండెములుగ అంచించియుండును

శ్లో॥ హర్షితప్రేణ దండేన దండార్హ పావళాటిమమ్ ॥

అయోధ్య 108 ప 6 శ్లో

అకడే శ్రీరామునితో వ్యయముగ వట్లు వదించెను మరల వారి వలెనైన
మంతయు నమూ ప్రమేళనినను వతడు నా తల్లిగావించివరాదిని చున్నప్పుడు
వేర్పడును అమె దిర్ఘాత్మలైన మహాపాపి కుట్ర ద్వి వర్జము నాకము గావించి
దేవు నే నామెను వంహరించియుంటిను కాని దర్శనజాప్తంబే బద్ధుడనై యిది
అనివలెను. శ్రీరాముడు మరల తెల్లవెనుకనువహించి మహాపూర్వముగ
వెంకయో గౌరవముగ మూటాడెను అతడు భరతునితో అమెను దూషించునను
అమెను చెడగా మూటాడినను వాదించినను అగౌరవించినను వీతయు నేమను
యెప్పు కపింతుము అని వదించిన శ్లోకములను ఇంతకుపూర్వమే వీడు దదీని నిది
బండియుంటిని భరతునితోరె ఆర్థాంశము నెరవేరినవిదవ వతడు తప్పితిని
సంతోషముతో వయోధ్యకు వయనమామెను ఆ వుత్తమున దివర శ్లోకముని

శ్లో॥ కం మాతరోరాష్ట్ర గృహేతకంత్వో దుఃఖేన నామంత్రయతుం పాశే కు ।

నశ్యేన మాత్మ దివివార వత్సా దుదవ్ కటింపాస్యం ప్రసవేత రామః ॥

అయోధ్య 112 ప. 81 శ్లో

అ ముగ్ధుడు శిల్లుడు ప్రయాణమై శ్రీరామునితో చెప్పివీసలెనివి మిరిరి
కాని దుఃఖాకలేకమున వానినొది మాట వెలువడదాయెను శ్రీరాముడు మూటాడ
గలకపోయెను అది వారి తెల్లరకును పాష్టాంగదండప్రణామము గావించి కుంబ
దీదెట్లుడు శర్మకాల ప్రవేశించెను

వ్యాఖ్యలు ప్రశ్నోత్తరముగ నున్నాఁడు. అను కర్ణమహతి మార్కటాః ఆను కర్ణమను శేషిరి శ్రీరాముడు కైశేయి హృదయవార్జ్యముగ ననుష్ఠించెనని చార్మిక ప్రశ్నోత్తరముగ నెందుకు ననినచెను : వ్యాఖ్యగ నున్నది వ్యాఖ్యానించెను అతడు అనేక కైశేయ్య దోషరాహిత్యము సూచించెను అది చెప్పినవలెనను లేదు.

శ్రీరాముడు చాల కాలమునందు కాని కైశేయ్యుం దిండుక కళంక గుడ్డులు అమెను ప్రణామము గావించుటయంద నుండకాలము అక్కి వారి లెనే అమెను నతనికి కల్పయ్యె ఒక ర మెయెని రస నుడు క్రవర్జ్య నెప్పుడును ఎవరి యందుగో ఆరిది. కొ ల్యా నుడు క్రవయెద చూచిన గౌరవమును ఆమెయెదలను దొనరించి నుండకాలము అదియునుగాని మె ప్రకటించునట్ల నున్నది. అను కర్ణమును ప్రశ్నోత్తర గ వయోగించి కైశేయ్య కృతా చెందు దున్నట్ల యె చుట నూచించవలె : దిగ్ గో ర్తి గులగా. కాశ్యాక దివి యర్జున గి చెప్పినట్లే గ ను బా హు గా యముర వెల్లుబులున్నను శ్రీరాముడు కరకున కొక గణపాతము బోదించెనె చెను తరతును కల్పయెదల తన దృశ్యమును దివ్యునిది యామెను విశ్వంఖలుగ దూషించెను తత్త్వి నవారికి ననుష్ఠించి రకులే యామెకును ననుష్ఠించి శ్రీరాముడు తనయుని ఉత్తమేదియో కరకునకు నక్కడ ఎగ బూచెను అతని యుద్దేశమది వ్యాఖ్యాత దానికి చేర్చిన కర్ణమును కనదేశమున వ్యాఖ్యానించునట్లతి ఆనుగుణముగ నున్నది కాని యది మెదారి బట్టిది నేదిపుడే మీకు దదివి వివిధించియున్నాను గదా !

క్రొవ రుదన్ బుటెం స్వాం ప్రవివేక రానాః

శ్రీరాముడు కలంక కళవెట్టును ర్జకల ప్రవేశించెను అది కది వరించెను ది కంకలతో వరించేయనచ్చెను గదా : అది రాం మనోగంధమైరానము అది మము శ్రీరాముని ప్రేమించునట్లును ఆరాచిందవట్లు గావించును కాని వ్యాఖ్యాత దికి యిచ్చి : అను కర్ణమను శేషిరి శ్రీరాముడు దుఃఖించునట్లు నటించెను మి లర్జము చెప్పునట్లు చేపెను ఏలవ అతడు బాలగొప్పనాడై దై వాంశవంశురై నుండన దు ఖిలించియు కాని మానవాకృతిలో ను స్థించున దుఃఖించెననియు, నము కాని మనము అతడు మనవలెనే ప్రవర్తి గోచరుడు అదియే మనకు యోజనము కావున యదన్ కర్ణమునకు వివరింపియున తన ప్రయత్నము కల్లు

అనే దోషము విశదమునైనను వారిని నదీనాథుల కర్మములు విడిచి
యందవలయున్నదియు అనుభవముతో శ్రీరాముడు హృదయపూర్వకముగనే
కంఠ తడిపెట్టి నది నీకు వ్యాఖ్యాని చెడను అ వచనముగొన్నచో నేమి సంభ
వించినో యేమి గొంతములు రావచ్చునో అ తగవంతులకే యుగళ ఏమియు గోర
దీంపద యయు గి భాగదళం మే అపున శ్రీరాముడు దుతి చెడదిన అతడు
యిత్రావతికి 'అ' పూర్వకముగనే దుతింపవని చెప్పి తన అభిప్రాయమును
అప్పుడ పడుచు నా వచనముగనే అ తిథియెను

14 ప ఉపన్యాసము

మిత్రులారా :

రాజ్యాయుజునందు శ్రీంవరదేవి ముగ్ధివని శీవకవిరాజమును, ప్రసిద్ధమైన దరియ పామ్యమైవరయ రెండుదశలుగ విభాగించవచ్చును తొలిదశ పామ్యమైవరి తొలిదశయందు ముగ్ధివరు కాను గోల్పోయినవదలి చురల పొందవలసి యుండెను అతడు తాతను గోల్పోయి తనకన్న చాల బాధితుడైన అగ్రజాని భయమున వెల్లవచ్చుచును దింతాకాంతుడై యుండెను అతడు తనమార్గమును కరు హెచ్చుకొన నాలోచించుకొనవలసి యుండెను అత దండరిని వలయించుచు, అక్కవిద్యానమనేక నరాయణము చేహుచ్చుకొనవలసినవై అనమరూ నరిప్పితి యుండుండెను అతడు తన కష్టముల నడిగిమింది తన హృదయనీతికి వచ్చినవచ్చుచు, గంభీరముగ మాటాడని శరణుకొని వెలచెను అతడు యువ్యమూర్తవర్ణకము నుండి వంపాశీరమున గ్రుచ్చుచున్న రాను లక్ష్మణులను జూచివచ్చుచు, వారు వారి వంపుత కన కావడ గూర్చవచ్చుత గూర్చుచుండియెంచి భయభావమును తన యువమూర్తమును హుమంతువ తెలిగించెను కాని యత దండుల కంగీకరించక ముగ్ధివరు విద్యావహుడైన చంద్రియేయినను, అతనిని గట్టిగా మందరించెను ముగ్ధివరు చంద్రియలో పడితే తడు ప్రసిద్ధుడు తక్కుంగల నయిదు నీలుడు తాడుచు దారి నడుచుచే ముగ్ధివరు యార్జిలాపి హుమంతు దాక్షిణ్యమును వ్యక్తము గావించిన కోరికను మును దరివి వినివించెదను దానినంశ మన తెంక ప్రయోజన కరమైన గుణపాఠమును వేర్చుకొనగలము

శ్లో॥ అహోకాళ మృగత్వంతే వ్యక్తమేవ స్థవంగమ ।

అమచిత్రక యాత్మానం కష్టావయం యోమతా ॥

కిష్కింధ 2 వ 17 శ్లో

నీని దొర్మగ్యులును వ్యక్తవరద నీ కవిత్వమును వరిభక్తము గావించితివి ఆని యతడు వరించెను ముగ్ధివరును హుమంతుడును వానరులలో గొప్ప వారులు వారి కేవలము లందును జాను మానవులకన్న తక్కువ యను అవయము లేదు వారు వరవృక్షము మాటాడికొనునపుడును వారి తాటిదిగూర్చి యవమానకరముగ మాటాడరు కవిత్వ ముగళువు వారును, మానవులలో దిందగ తోచినను

శక్తి భావించుట కాను జనించినవారిని గేలిచేయునటులు హనుమంతుడు మాటాని ఆశ్చర్యకరముగ దున్నది అందులొది రహస్యమేమనె, ఈశావ్యమును రచించినవారు మానవుడని తాత్కాలికముగ విన్నవించి కవి యాతనిచే వట్లు పరిశీలించు విమోచన హనుమంతుడు ముగివుది అట్లు మాటాడియుండడు

శ్రీరాముడు ముగివుడు సాచివ్యము వెరవినవిదవ వారు వరద్వరము వంపూర్త కావముకడిగి దాని విక్లవ్య క్షమ గావించిరి

గ్లో తరంగిని దీవ్యమానంతా చక్రకుశ్ర ప్రవక్షియమ్ :

మ గివో రామవక్త్రవ వయస్యత్య మ సాగతా :

తత మ్మన్త్రిత సుపితా తామసా వారి రామవా :

అనోన్య ముదీక్ష్యంతా త త్పత్తి మువశ్యురు :

త్యం వయస్యోవి మే హృద్యో హ్యతం దుఃఖం ముఖంనా :

శ్లో 33 వ 18 18 శ్లో

దా రగ్నికి ప్రదక్షింది ఒకరిచేరి నొకరు వట్లుకొని విశ్వానము ప్రకటింది వపుర కుటలోకనముల నొందొలులనెట్లు యుక్తమగు మిత్రుడు లత్యమాయెగదా నితలంది తృప్తిచెందిరి మన ముదయఃఖము లై క్యమునెంది భాగస్వాముల ని మని యనుకొందిరి ప్లేహాతులైన పిదప రావణుడు వారితో వేమి వదించినదియు దు విర్యవించియుండుగు వేమి మిత్రులై వైచేసెనను రావణు గిట్లు వత్కిను

గ్లో దాదా పుత్రాః పురం రాష్ట్రం టోగ ద్వాపన టోజుమ్ :

నర్యమేవా విభక్తం నా తోష్యతి హానికృత :

ఉత్తర 34 వ 41 శ్లో

మీలో కొందరు ఉత్తరకాండలోని యావినయము అంత ప్రామాణ్యము వది అనివనవర్తును మన వ్యాఖ్యాతల తమ కమరూంముగ మవ్వపుడు దాని దాహించి ప్రతిజ్ఞాంముగ మవ్వపుడు శ్రోపియ్యుట తోగియె : రావణుడు ర శక్తిను మ రాము భాగస్వానులయని చెప్పిన వానిగో వేర్పుట వి తగవే నన్నది అని వర్ణదావలమవి తగించెదము దహనః రావణుడు తన అగంత్యక లైన తారకల వెంత గౌరవముగ జూచినదియు నిది సూచించును

అంత పోక చివ్వువయము కప్పించును లాని కొంతమంది పండితులు ని వింతగ వ్యాఖ్యానించిరి రామ ముగివుడు మైత్రి గావించుకొన్నవిదవ

మ గీషుడు శ్రీరాముని కొద్ది మదితమైన ప్రశ్న చేయెను శ్రీరాముడు తానై ప్రత్యుత్త మియ్యక లక్ష్మణుని జవాబిచ్చిరి అశ్రింపెను ఇది రాజసాహసములలో పరిపాటిగ ను యనాచారి ఒకరాజు తనలో నటనమాడెనైన రాజుతోనే వందల దిండును ఎంతయు హంతుఁడో? మాటాడుదుగ ఇది కొంత కలవర నెట్లుపడినా నున్నది కావన మ గీషుడు శ్రీరాముని భవతరు అనబడఁము గావించెననియు అతిపతి ఎవఁగాంధవిందిన అనర్థమ దీక్షపరిశ్రమయని య ప్రజలు తలంతురు ఇట్లు అవిలంబము నిశ్చింతమై యు ఏలక మ గీషు దొక వృక్షకావము గొనివచ్చి రావీపై త ముని శ్రీరాముడు ముఖమన్నది ౪/ ధనుగ మానునందు రావీరియ లెక్కెయకు కాదు యిచ్చె ముంపల్లులయి రావున నుగ్రిన్నుడు ముంపల్లులుగ శ్రీరాముని ప్రాథ మ కు విరాటరణయేమను యెంగడగడు భావుక నుగ్రిన్నుడు పైకి గాంపడ ఆ ంత శయించే తెలిసియో తెలియకయో శ్రీరాము నెడల న రా ము గావించెననుట నే నంగీ రించుకొను

అతిథి శ్రీరాముడు మ గీషుని రావణుని దెడలు మెండును; వారి లింపరా క్రమము లెట్టిది; అది ప్రశ్నించినపుడు ముగ్రిన్నుడు పర్యాయము మది గురువెవని యెకనియం దాలోపవతిదనది

గ్లో: వశానే నిలయు తవ్య ఎర్వరా పాపరిక్షిమ; .
 సోమ్యం వి కిచుం వా దొమ్మరే యవ్య వాతులమ్ ||

(పేర్కొంద 7 న 2 గ్లో)

ముగ్రిన్నుడు తనకా పరిమలమైయు తెలియననెను కావున నుగ్రిన్నుడు మోహాత్ కుంగ వివరము తెలియజాలకు కాని యత కవిత్తు మ గీషు డంత తెలియదవాడు ౭ యు అతిపతి యాత్మముగ దాటినయముల తెలియును కాని ఆ కవిత్వ శ్రీరామునకు సంహర్ణవిశ్వాసము కలగనట్లు చెప్పుకొనితత మాత్రము తెలియకు ౪ క్రత కా డియును పరిగెల దినయెడల సెర దంతంకృతు వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించెన చెప్పక తప్పదు క్రతకాండమున కావలయు ముగ్రిన్నుని కలె అకుటుంబములోనివాడో యనునట్లు మానయు లోజుని చాలియంబు మందెంచి వృష్టుగా తెప్పరియిస్తుంది యిది ప్రమాదముగా వెలచినపుడు ముగ్రిన్నుడు దోషియే కాని మ గీషునిపై నేరము మోపుటకు నేను సాహసించనను ఎంచ అ పుట్టుమందే యత కవిత్తు పదిందియించెను

శ్లో॥ వివముత్తమ మగ్నిః రామేణా రేక వానరః ।

అబ్రవీత్ప్రాంబరివ్యాకృం పరాపు రామగర్భవమ్ ॥

శ్లో॥ పంథ 7 వ 1 శ్లో॥

మగ్నిశ్చదు ఎన్వస్తమః మూటాదితాడకరొయినేగాది అనకృతమాక సాహ
పించినాడు గాడు శ్రీం పుష్పమ అతడు విషయమును రావెవని వందేహ మెంత
మాత్రమును లేదు

శ్లో॥ మడురం పాంత్రిక వేగ మగ్నినేణ పరాభవః ।

ముఖ ముఖ చరిత్యం వస్త్రాంత్రా ప్రహర్షణాత్ ॥

శ్లో॥ పంథ 7 వ 18 శ్లో॥

ఎక వియోగమునకు శ్రీరాముడు ౨ వివిధముల మగ్నిశ్చ కరది నోదార్పి
లోకము పర్యార్థమని నోదించి వ్యస్త నొంది హిత మవదేశించెను అంత
శ్రీరాములు తగిలు తరీయముతో కంటికిరు కురిదికొనెను

శ్లో॥ ఎవడ ప్రకృతిస్థోహ సుమతిక స్త్రయానతే ।

ఉర్లలో హి డ్యుకోలందు రమ్యతాలే విశేషః ॥

శ్లో॥ పంథ 7 వ 18 శ్లో॥

మగ్నిశ్చదు కష్టించుకొనుట శీవీయో పాత చెప్పలేక బతుకు రాను మగ్ని
శ్రువడును వంశుల్లా గీతము కలవనుటకుం బాలు పెర్వరము వంశుల్లాకా
ము కలిగియుండరనుటకును విది వ్రవలవిదర్భము అందు రావరికవేమియును
లేదు

రామాయణమును పైపైన పడుపువారి వస్తుకమునకు భిన్నముగ మగ్నిశ్చదు
కాలముననే పీఠావ్వేషణ ప్రారంభించుటకు ఉత్తయ్య లిద్వియందె వి ఆధారానే
స్థిరంపనియిప్పుడని వేదివకతే తెలియబడి వానరపైవ్యమలు సమీక
ం బకవకవం అతడు పరామృత వాక్తగావించియుండెను అతడు వాస్తవముగ
మి గావించినదియు తా శరణమున తెప్ప వవనరహితవందున నేను మీకు తెలిపి
కుండోడు అతడు ఒక వక్షసులోనల వానరులందరు సమావేశము గావలెనని
ప్రాజ్ఞానిండుటయేగాక తక్కిన వ్యవస రమంతయు బాంధవులవేమంద పూర్తి
మిపునుది హనుమంతుని నీయిది హేద రించుము ౨౪ వాని మరల వాపు
వనలూన యవవరము లేదు బాపున మరలు తన విధుత్తర్యము మవేసింక

లేదనట బృష్టము లక్ష్మణుడు తానెవని యభ్యర్థము తెలిపిచాని తాను నడువ
మాటాడినదిలకును ఆచుర్యాదగ ప్రసర్తించినందులకును క్షమించేదెవని కే
వరగే తెలిపియుంటుంది

శ్లో॥ హరింశ్చ పట్టనవయాతు సాంగదో
రవన్ మమాత్మా మదికృత్య దిక్పితామ్
అతిశ్య స్థా హరి పుంగవేశ్వరో ।
విరాటు చేశ్య వైదిచే పర్యవాన్

ఉత్కంఠ 4 వ 29 30

సుగ్రీవుడు నష్టహారమంతయు చక్కగా పొగిటిోవుననియెంచి అంతఃపుర
ప్రవేశించెను దిమోళి; అతని తప్పిదమేమన అతడు శ్రీరామునకు విమగు ఐది
నట్లు కోలాహలముగ ఆదంబరమైన జీవిక యను గడువసాగెను అత డట్లు
యు దగూడడు అత డారోపనానడ దై నయెదల తన కునకారము గావించినచో
ఇంకను చాల విచారగ్రస్తడై యుండె నియు కావున తమ మాతవముగ లభిం
సొల్లమును పెరిమితముగ పెనుభవించవలయుననియు గ్రహించియుండును

సుగ్రీవుడు తన జీవితమున తొలిచళయందు చాల హెచ్చరికతోమం
ఇతరులను ఆనవ రయిగ సుతించెడివాడుగారు అతడు లక్ష్మణునికోగూడ కలి
పరీక్షణుని తమలో చేర్చుకొని ఆశ్రయమిచ్చుటకు నిరాకరించినవెందు, అది ద్యోత
కుండదప్పరి ఎవ్వరూ రా యనొద్దమంటి వచ్చినవాడు కావున నకవిని నితము
పరిక్షించిగలి విశ్వసించుట కతడు సమ్మతించడాయెను ఇది శ్రీరాముని వ్యూహవన
నట కేవలము తిన్నమైకా వాస్తవముగ శ్రీరాముని పరిపులందరును చాల మం
వారై యోగ్యులై యుండుట అబృష్టము చాలవందర్యములలో వారతని కిం మింకన
కోలాహలముగ ప్రకాశించుటకు సాధనమైతి. ఏ యొకవ్యక్తియో చాల గొప్పవార
వనిందుటకు ఏయకాదనియు అతనిని మించినవా డుండుననియు ప్రత్యేకము
మాటల లెచి వార్కాకి ఆశ్రయమై యుండవోవును సుగ్రీవుడు వివేచనాదు, తల
తుడు లక్ష్మణునివంటి యోగ్యు యుండవచ్చును కాని వారిమించిన ఉత్తమోత్తము
దై స మహాపురుషుడును ఉండునని ముదిండుటకే కని వారినందఱు శ్రీరాముడును
జనగూర్చెను అది కవియొక్క ఒకానొక కల్పనాకృతి శ్రీరాముడు తన పితృం
తమ నిల్ల విశదీకరించెను అది తక్కినవానికి అర్థము కాలేదు.

శ్లో॥ వక్తృదేవ ప్రవక్తాయ తదాస్మితం యదతే ।

అథయం సర్వభూతేభ్యో కదామ్యేత ద్యృతం మమ ॥

యొద్ద 18 వ 88 34 శ్లో

రాజ్యభ్రష్టుడై పరిహృషిం బుద్ధై క్రొత్తబేళమువారు బోవుచున్నవా
రెడు ఆత దిట్లు పఠించెను వ్యక్త వసు దా కరణజగద్వివరమువనే వాని
భయమిచ్చెదను ఇ తేమియు వనచూచులయి అన్ని యా కలనుండియు శ్రుతువు
యెరిగి బానిసగిరియు వారిని నందించెదను అది యహహంవనైవ నలవికాని
సహోష్మతమైన గొంతులు అది రాంబో యన ద్వి అదియ రాని దిట్లు అమలు
నంచెను

శ్లో॥ అసృజం హరిశేష దత్తమహ్య భయం మయా ।

అపివహోవా ముగ్ధిని యదీదా రావతి వ్యయమ్

యొద్ద 18 వ 89 35 శ్లో

అపివహోవా ముగ్ధిని యదీదా రావతి వ్యయమ్
ప్రవహంతను పన్నుగ్రమై బలియమైనది రావణుడు తనైవర్చి కరణజేదవను
శని పరింగములు గావించుకొని ఆభయమిచ్చెదను యిట్లుగా ప్రాచురి వను
కల మిత్రభాష గ వువన గ్రహ్యుడును ఎదుగాగువారు వారు గావునను ముగ్ధిని
వకు మారుగ చూడక వసువతించెను ముగ్ధిని అనరిమితాశ్చర్యమనొంది
కైలా య వంశ ద్ద కావవముతో మామాయులుగా ని ఎదిరి ప్రతిభుబింకాంత
వ్యయంతో

శ్లో॥ శి శుత్రచిత్రం విరూక్ష రోకవాణ మథాపి ॥

యత్కూర్య ప్రభాషితా సత్కరావ్ ఎర్పితే స్థితిః

యొద్ద 18 వ 90 36 శ్లో

అంత ముగ్ధినియు రాజును కుంతో నీవే అవర్చమైవహవపు అలాదికరణ
నీమదవును నీవే, నీవిట్లు బానిసయితిగో వింత గెలియును నేది అని నంది
రియ,

శ్లో॥ నుమదా స్యంతరాత్మాయం భద్రం వేది విభీషణమ్ ।

అశకు నార్చ జహన్తు సరళాః మహర్షిభిః

తస్మాత్ షీవ్రం సాచ్చితి మైత్ర్యే తనతు రామం

విభీషణో మపి ప్రజ్ఞః పరిత్యజన్ రుద్రప్రేతవః ॥

యొద్ద 18 వ 91 37 38 శ్లో

వా అంకరాత్మయు నిభీషణుడు విశ్వదిక్ష్మము గంధాదని చెప్పబడి
కావన దీక్షణమండలే అతడు మాతో గంపి మెంపి మా నమామ దై యుండుగఁ
అని పలికెను

శ్రీరాముడు వావర నతో సముద్రతీరముచేరి వేరువు విప్పించుటకుఁ
గో॥ కాం దృష్ట్యాలు షణ్ణం అంశం త్రిశూటశిలరే స్థితామ్ ।
హతంద రావణం యుద్ధే వశ్యనా యువరాజయ ॥

యుద్ధ 2 వ 10 11

మృగీషుడు స్వీయ బలావక్రమ మెరింగిన నుం నాణుకలైనందున వంపు
మైన విశ్వానమన శ్రీరామునితో విజ్ఞు విన్నవించెను ననుచు వస్తువీరి
తెలిసి డింది తటదుశి అంశ్యము రావణుడు నవకం బలవంకరే హతు
యందును

కొంకరాంతు అరిగినవీరన రావణుడు మంక పారి కురుడను రాయలా
అని, మృగీషుని శ్రీరాముని వక్షమును వీచిపోవునట్లు ఎన్నవించుచు యా
పించెను కురు దేవెంది మృగీనా : బిపు బలాధ్యుడవు యాక జాని కుమా
రపు గొప్ప రాజవంశపుడవు శ్రీరామునితో మైతి గావించెదవే విరు రాగం రా
మేయి అతిమి పీడితోయన వస్తమేయి : బిపు బ్రాహ్మనమానడవు మన పూజ
ప్రేమానుమ నంశ్యరీపుడు శ్రీరాముని భార్యను నే వనమానిం దీక్షితి వస్తము
కువకు విష్కారణ పైరమెంచుకు : కావున క్షింధకు మరలిపోమ్మ ॥
రావణుడు వచ్చించెవరి ఎటెటె

మృగీషు డతనికి తీవ్రముగా అరిచిచ్చెను రావణు డొకప్పుడు ప్రిహత
దైవము దుర్బుధుడైనందున మృగీషుడు భవ వ్యధల్యము వీరక

గో॥ వమే యుక్రం వ కథామ కంబోధ్య పరోశ కల్పానీ వమే ప్రయోనీ ।

అత్య రామవ్య నమాను నిందః వమేనీ వారి వరాహ వస్త్య ॥

వివాక్య హంకాం వనుకం వంధుమ రాజ్ఞాని ఎన్నం రజనీరదేక ।

అంశంద నర్వాం మహాబలరేత స్త్రీతం తిష్ఠ్యాని ఎమేక్య రివ్య ॥

యుద్ధ 20 వ 23 24 గో

రావణ : బిపు దుర్బాదుడవు, శ్రీరాముని వైరిని నేను శ్రీరాముని మిత్ర
దక్ష రాముని యుద్ధమున వారిని బోలగొంపు నీ కదను కిక్ నేను విన్నవంపా
రింది, అం ను భయము గావించెదను అని వ్రత్యుత్తరించెను

యొద్దము ప్రారంభింపకహార్యము రాను లక్ష్మణులు వావరులు మువ్వలొద్దపై
 ంది లంకియు దానిప్రాకారములును రాక్షససైన్యములును వగవరుచుండ శీత
 రుదు కోలాహలీవముగ ప్రకాశించుచుండ ఆ వగరసౌందర్యమును గూర్చి ముగ్ధు
 లి అందొక ప్రదేశమున రావణుడు నువ్వోపవిష్టుడై తన వరిపుల బాజు గావించి
 యి వాణరసేవానయూహమును వర్ణించుచుండెను కటాకున రాను గావించిన
 గ్రానమును చెల్లించవలెనని ముగ్ధిపునకు దోచెను అతడు మువ్వయొద్దపై నుండన
 నుక ముందు లాలోచించక ఇతరులతో తెచ్చక రావణుడున్న ప్రాసాదమున తెగసి
 తనిది ద్వంద్వయొద్దమునకు విలిచెను దానితో బోల్చిన చున మిచ్చుడు చూచు
 న్ను మువ్వయొద్దములు పరిగణనలోనికి రాకాతడు వా చ్చకముగ యొద్దకాండమునం
 కరణను వార్చికి ఆనందాకృతి మైన యుద్ధరంగములను వివిధములుగ నెట్లు వర్ణించి
 ందెనో గాంచినయెడల వతడు ఆహవకళయందు దెంతటి విపణుడో గ్రహించ
 క్కును కక్కుమలకు నానరులరు నేవిధముగను దొరిక లేదు తాని వలవిధము
 వ బోలెటయలను పెద్దింబులుయందును యోధునకు ప్రతియోధుని జతగుర్చు
 ందిను తరుచూచిన ప్రావీణ్య మాశ్చర్యము గొలుపును రావణ ముగ్ధిపుల
 యను జరిగినయొద్దము ఒక సర్గయందయు తాం నచ్చకముగను ఆవేశహరితము
 ం వర్ణించుటకును గీపు కరవితో నిల్లు పెంపెను

శ్లో॥ లోకనాగవ్య రామవ్య వధా బాసోష్ణం క్షేప ॥

యొద్ద 40 వ 10 శ్లో

నే నెవరో తెలియునా : శ్రీరాముని పథాదను నేనతనికి సాయముగావించ
 చివవాడను నీ నాకలి యొచ్చె యుమరులో నతనితో సమానుడైన చరిత్రకును
 నా యొక్కసాయమున వతనికి దాసుడను ఏరు కిష్కింధలో కలిసికొనినపుడు
 న నొకరు గాతరింగములు గలందుర నిరి వారికి భేదము లేకుండెను ముగ్ధిపులే
 గాముని పలుమారు వర్ణించుచుండెను హాల మెంగవని చేపెనో చూచుట
 ముని శీలము ల పరాశ్రమమును నులిలించి యుచు బానుబానును అతడు
 ప్రకమాశ్రమమును శ్రీరాముని సచిహుడుగ వెంతురులే గ చిక్కండ్రయొద్ద నుండ
 గ రావణుని కిరిగమునులాగి నేలపె గొట్టెను రావణునిది మిగుల భయపడె
 వుని న్యాయమైనయొద్దమున జగదగులః న య నాశ్రయంకెను నుగ్ధిపుగ
 రిగి ఏనాడున పాతనమునకె న శ్రీరాముని దృష్టిః జీతను ల గానై యొద్ద
 న 28 శ్లోకములందు పే ద్యము ఆను కట్టును నాగంబులుగొని నుగ్ధిపును

ఎగురే శ్రీరామునియెడల నిజవక ప్రక్కనిలిచె వని వదించెను అది యుక్తి యుక్తముగ నున్నదికాని తృప్తిగ లేదు శ్రీరామునికితో ముగిసా : పిసెంత సాహసము గావించితివి : నాతల్పాత ముఖ్యముగ నెన్నదగినవాడవు నీవే ఒక దిన్న విషయముకొరకు ఏ ప్రాణములనుగూడ లెక్కింపక సాహసించవచ్చునా : నీ సహ వరులలో 'కలోచింపక ఇట్లు చేయుట బాల పొరపాటు' నీవలసి సూతెంత ప్రమాదము కలగెనో చూడుము నీనర్పుట పోరాడుచున్నదిరిగిరా : యేమి పంపించువో తెలియక ముఖ్యందరను నందే కానున యందినై దిరివి ఏకేమైన .. వికలిగవచో యదము నాలిం .. రావణుని వదింది .. తను వర్తిగ్రహించి విధివణుని రాజా గావించి ఆయోధ్యలోని భరతుని పట్టాభిషిక్తునిగావించి నాజీవము బాలించు నంబయిం న అని వదించెను మిగిలిన కంపదనవి యిట్లు పలికెను ఏ భార్య సవహించివచ్చానిని జూచినంతట నా శక్తిసామర్థ్యము లెరింగియు మారకుంక నాల్గ పోతివి

శ్లో॥ ఉపభాగ్యవ హస్తరం దృష్ట్వా రాఘవ రావణమ్ ।
మర్షయామి కథం పీఠ జానన్ పౌరుష మాత్మనః ॥

యద్ద 41 వ 0 శ్లో

బంధకత్వము వ్యభాకారమున యుద్ధమిహితోర్చి హమమంతువకుమ ముగ్ధి పు కను వశేయై పో దుమంతె .. అతడు నోరువిద్ది వాగయలబ్ధి మ్రొంగు మందె .. తెంతుమూడు వరలందు ఒకదెట్లు నియంతరాధిపతి ము : బలవరా కను సంఘమై వా రులను సూరణ్ .. ము .. ఎవల వదియె వివరి గా వర్తించి ఎదెమ అటులై గుం వానల యోధులు నియంతరాధిపతి పోరా రి ముగ్ధిపు దరివి .. పరిచి పలికెను ఆతడు సాశానుడై ఎను ఓ భగద్రువిమోల అయి మాత్ర ముగ గప్పదెను కుంభకర్ణ దాతని తన నంక విరికించుకొని యతడు వానర రాజుని గ్రహించి యటుట పెదించెను పిన్ననగేర్పడని హతమెన్నుచిని రావణుని .. కయలందు న పైపోయితి యిది ఏక ఎకయమమ నొటాని ముగ్ధిపురు కలలో తివి యుక్త్యుతలచెను నామమ ముగ్ధిపురులో నిలాదితుడై న నా .. ము .. ది ని దూర మింది చూచెమ ఒకక్షణ మతడు కనులో నిట్లు వికర్మించుకొనెను నా గుణము ఎదు సెట్టువదెను నీ సతగతి సాయము గా .. ఎవక చూడమిందిదెగునా : అది యోక్తము కాని ముగ్ధిపురు నిలాదితుడు కన్పించు కొనుట యెడల యతడు బాగుగ నెరుంగును అనిదేదో యుపాయ మాలోచించ

గలదు నేనుదోయి యాతని రక్షించినమీదల వ్రకదెన్నదని నన్ను జేయించు హనుమంతుడాతని రక్షించవలసిని యవనర మేర్పదెనని యశవియందొక కళంక మేర్పడును హనుమంతు యుక్తావస్థలో జరిగెను అతడు పెనగులాడి అంభ కజ్జని యుక్కుగిరికి గోళ్యలో చెవులు తెగపెరిగెను శుంభకర్ణు డాదాదే నతని జడ విడిచెను సుగ్రీవుడు చి న మిండికెగవె శ్రీరాముడున్నచోటు చేరెను

సుగ్రీవుడు నన్నుం కృమంతో బోరాడెను కింభ విరూపాక్ష మవరోదయింను ముగ్గురు రాక్షసు మోదలను పతిహరించెను అటులే అంగదుడు ముగ్గురము హనుమంతుడు ముగ్గురను నాను అంబుదిరి వామమంబోడు పంహ రించినవారు అధికలరాగులు బుగ్గివుడు సుహృదదూరి జంపిన దృశ్యమును వర్ణించినట్లున వాట్నీరి చాల కంటోషాళయింను నున్నట్లు గన్నట్లుచున్నాడు అతడు హర్ష కల్పమంతు మారుగ హయక శబ్దమును ప్రయోగించెను (యొద్ద 38 వ 38 శ్లో) చంద్రిక రక్షణక నా దృశ్యమును వర్ణించును అంతోపము ననే ఆ కల్పమును ప్రయోగించె

సుగ్రీవుని ఉత్తమోర్ధ్వ పక్షైవ గుణములలో నొక దానిని మీరు తెలియ జరచెదను సుగ్రీవుడు న జముగి దారి తీవ్రమైవవాడనియు చాల ప్రకారముగ రక్షించువాడనియు ప్రతీతి ఏ చిన్న కప్పజహగకును తిరగ్గెదమే 22 కాని విక్రగమైన రామాయుఁ ఁ జల చెట్టును నుండెవరినైనను నట్లు గాంచినట్లు కని చెప్పియుండలేద కాని ప్రవిశించు లతనిది బాధి భయపడుచుండెను అత డాగ్రహముగ మార్గ చింతన ను జంప వల యున్నయందుగలంప నంబు 30వది గలదు హనుమం 32 యై లంకను కిరిగొచ్చి యొప్పత్రం కముంబియు తిప్పినట్లు పరిచయం 34 కి 35 36 ఏ పడుమనము ప్రవేశించి పరుగులు 37 మృగ 38 గూర్చి కేంద్రంబు ప్రవరి నానుంబు 39 ను వారిని 40 పుష్పక 41 కింకర చతుః 42 ఆ 43 నను కంకురగు అధి ముఖుడు 44 గిడ్డపింజను 45 పోయి 46 వారి బీజము కంకురగు విరనును అప్పుడు 47 నాగ్గ 48 కుమరి 49 య పవయ 50 సుగ్రీవుతో మొల పెట్టెను 51 అంబు 52 ను 53 54 లింగిది ఆతని రమ లక్ష్మణులతో 55 అంబు 56 గుంపు 57 అంబు 58 సేవి 59 వి కంకురదే యా విద్యుగం పట్టులందు 60 పరిగిది 61 అంబు 62 రు తెన్నె 63 మును 64 చివ యా మువకార్యులు నొప్పేనెయింప 65 రిది శిశిం 66 తోను 67 అంబు 68

ఇంతటి సుగుణ వంశస్థుడైన సుగ్రీవుడు ఒకానొక నమయమున దౌర్బల్యమును ప్రకటించిన వందర్శనమును మీకు తెలియజేసెదను వానరులు స్వ ప్రభా ప్రభావమున నామె వింశమునండి వెలువడిన ఎదన పితమువిక్తి చెలియక మత్తికమింపగలదు తాము విన్నవమునకు గురికానిందు వియూహించి ప్రారే వేశము ఇవిని నిశ్చయించుకొని అదియే చాల యుత్తమైనవని అంగదుడు ద బలవరచెను అంగదుని మారులుడైన తారుడు తాములు చేయవలసిన అవసర లేదనియు మరల వ్యయంప్రభా వింశమును ప్రవేశించిన తీసుముగ పెందుమని నూదించెను అంగదుడు దాని నామోందినట్లు కల్పించెను కాని సుగ్రీ మంత్రియగు హనుమంతుడు ఆ పరిస్థితికెంతయు కలవరపడి అంగదు నా మంది విరమింప ప్రోత్సహించునాడై యశవితో సుగ్రీవుడు దీ కెంతయో వే గించెను ఆశని ఎదన దీనే రాజు బానుంటిని అశదు పీతమియు న గావించడు కావున మనము దిరిగి కిష్కింధ కేగుదుఁ అని వలికెను అంగదు దాని కావేవలగ నిట్లు వదించెను

శ్లో॥ దైర్ఘ్యం న త్త్వం మనఃకౌఠ సావ్యకంస్య మభ్యాసం ।

విక్రమత్సైవై రైర్ద్యం ముగ్రీవే నోపద్యతే ।

త్రాణరక్షేషస్య యో భార్యాం జీవతో మహాపీఠ ప్రయాప్తః ।

దీర్ఘేణ మాతరం యస్తు పీకతోతి జాగున్యః ॥

కథం సదర్శం జాపితే యేన త్రాత్రా చు గతి సా ।

యుద్ధాయాని నియు క్తేన విలస్యపీహకం ముఖమ్ ॥

తీర్థంధ 50 వ 24 శ

అగ్రిత గుహలో బ్రవేశించియుంటి పెరింగియు దానిని పక్ష రాతి మూసి దాల్చుచు అతిని భార్యని ఎదిగినాంతు ఆయం చగ కలవై త్తినాడు పీరుడు విలేయుటనగు భ్రగయగునా ? అట్టివాడు పక్షమేమెరుగును ? సుగ్రీ దాని గానిని తమయం న మామ న పెడితే పం దుయింపదనియు, వారిం యునిడే ఒంపదనం నెనర తలపనంబ నిన్నంకయము అతిరటు రెయిం దాదర కటా గి పుగ్గెడుగాని హుదించింపలేదు నెనకల్పకలిత ఎరగి నేరియుంకి, పదిం రిత్తనావాము నయముం పెడలెను ఒదియ యునుంబిదై యుండుడును కొకపోనర్చును సుగ్రీవుడు గానిని వారిదని యింది యుక్తా

వివాదము వెలువడి రాజులకు శిక్షనంది దానిని పెద్దరాతిచే మూసెను కాని ప్రజలు అతని కష్టమానము కలిగినయెడల దిండులో వ్రవేసింది యెందుకు రూపరేఖకొనగూడదు? తమకు పాయముగ వానరుల నెందుకు తీసికొని పోగూడదు? అది యెదుగవచ్చును వార్మికి ముగ్ధులు మేమియు రూపించినవారు కాదు అతనికి రాజు గానరెవని యభిప్రాయములేదనియు అతని ననివులే అట్లు గాచింప నతనిని బలవంతపరచినయొ వరకు దాని యుభయముగ జెప్పిన అది యెట్లై వను ముగ్ధులు రాజగుట కంగీకరించెను

అత దాదళయుం ది చుక ఆకట్టుది ఇంకను మనోవికారము నొందక యుండెను విశ్వసనీయుమై అనుభవముగ వెచ్చవగిన రెండుమార్గము యవ్వచ్చుట సులభరహమై యెట్లున ప్రయోజనకరమైన దనినీ యెన్నుకొనుట మానవ స్వభావము ముగ్ధుని స్వభావ ముదియే అంగదుడు దాయాది రావునను ముగ్ధుడు తనని రంధ్రుని చింపించి యడువను త గవర్కముగ నాలోచించెను అతనిని మన మెట్లు వింటింపగలము? ఇది ముగ్ధులు రొందరవడి తన కనుకు లెమ్మె యెట్లగునో మేక మార్గము నొనరించెనుట యథార్థము

ముగ్ధుని తన ఆగ్రహము నాది యెడల విశ్వాస యాతు మగి ప్రవర్తించె ననియేగాక ప్రమాణావ్యతిరేకముగ మైత్రి ఎంగిన శ్రీరంభు వరకు కృతఘ్నము కామెనది అంగదు తననిని మారంగముగ నుంచెను

శ్లో॥ నర్యాత్పదే గృహీతకృత్పతిశిర్యా మహాయథా॥

విన్నెత్తో కనువి యెన నరియ్యలు కృతం న్మయత్ ॥

కృత్పతిశిర్యా మహాయథా

ఈ సందర్భము నే అంగదుడు ఎ రిందెనది గుఱు తెలియును వానరసేనను ననుటవచ్చుటకు ముగ్ధుని డెను ఎంపనగియు తెలివగలి శ్రీరాముడు లక్ష్యము చేసిన వరకుని క్షమించు క్షేత్రము అంగదుడు రాజు ధౌరవ్యమున అతనిని క్షమించవేడుకొనుటకు మనసు లుండెను అరిగిన అంగతులన్నియు వరకుని తెలివి నదీ అయినను శ్రీరామునియొగల తన గర్భమును వివృతించెనని యతడు ముగ్ధుని దిండించెను

అంతియగాక అంగదు డిట్లు పచింపెను ముగ్ధులు ఎలావేషణకు వామను

శ్రీమదగ్రంథానాం : ఎఱులై నమఁ చే నాదిని నా విదముగఁ జూచును చేకొనఁజాలను
 గుంగ విదారించగఁ జిత్తర నాంచుఁదేశమున మాఝూఱుగఁ వింషణుని దేశఁద్రోహిగ
 లచేదరని విని దారి వర్ణన పాలైతిని మహాకావ్యమునగు రామాయణమును జూచు
 మౌనముతోఁ జిత్తర దక్షిణ హిందు దేశములందు దారి వర్ణనమున్నది లగ
 దెను కాని అన్యవినయిండును నేగాదనియిన విదారణవలన నేనమరొకరింక
 క్షణమునఁజేదని యెఱులై దారి వంశోపిందితిని దక్షిణ నాంచుఁదేశముగఁజూచు
 జాతీయ ప్రధానములైన వింషణుని తిరస్కారమువలనఁ బింగియిచ్చు దారి
 లని కలయఁ జితర ప్రాంతరములందు దారిమంది అరవిని క్షణక్షణముతో
 ద్రింతురు ఎఱులై నేనఁ జి నదు లి ఎవరుమై జూతూ లెక్కియై రయూదేవ
 జలంబు ఇచ్చుచేత్తు చిత్తరహిందు దేశమున వింషణుని ద్రేష్టింతు ని త్తెప్పవగ
 లంబుని వివదమునను ఎని యి మోత్రమమైన శాస్త్రమునందు వార్తీతియే దారి
 జూతూనఁజూతొ గొరవిని గానె శరణుయిగుగ నాదరఁజేసెనఁ జిత్తుగ నాదరిం
 ప విస్తారైతర గానుసారిముగఁ గ్రానును గుండలవలనఁ బక్షిలగుచ్చియు
 వరణావర్తముగ నవని పని అ క శాస్త్రము రాజీయి గ్రాన వలన
 సామరదాన గో గాదెని రచ్చివ్విరలు ఎ నాన దారి వర్ణనలై కలిగియు
 క్కుది ఎఱగఁ ప్రదర్శింపియ నున్నా తి కృష్ణుని క్షిప్రయంగును
 కది గానెప్రియములందఁ గానె సంప్రదానము లను గోరఁజుగఁ జూచు
 న్నయినిగూర్చి దాతర్క ము వెల్లడి చెందు మి యెఱులై నమఁ చేయు
 క నాదరి వర్ణనలై గమ్యునిగియు న్నయిని దారి వర్ణనలై కేవలముగ
 నాని సాయ కౌశల గాంతరము ననియోగింది వివిధముని క్షాతమునందుగల
 బ్ధిలై నయియును కిం దారిగ న్నమగిగివ్వు క్షిప్రలైచిని కేవలము
 చూచు వెలగఁ కృష్ణ మెదురై వ్రక్షణ జూ సామరదాన గోరదే
 ద్రోహయరఁ గానె దంబుని యుద్ధముగఁ విం చి క్షిప్రముగఁ మన
 గానె జిదివై గ్రో క్షాతరదనలో న్నదీనము నేయదారి జాతరైలుగా
 గానెయరఁ గను శరణు ములైతి గానియు క్షిప్ర క్షిరేకఁ జగఁ రన
 చారముతో నదరకొరతో ధర్మ దయాక వాంఛకొరతో ప్రాకులము రాజీయ
 కిది ప్రకా శాశ్రయము కేవలద్రోహయముల అన్యయందును శరణుమున
 గాను రాజీయ వక్షముల వరన్యరము ద్రేష్టింతుగఁజూచు నే నామోదించగలము
 క్షియములు మానవతా విషయములకు ఎక్కువ వంధింపింపిన శాస్త్ర అని

శియనో మనమ హురుర్హమ కరపు నమయమునమ, శివమైవ కష్టము లందును ప్రేమ ఇద్దడు ముగ్గురు దిద్దలతో విరుగుజెంది వారిని దోషింపజాలక తమ శివీకము సంకమొందింపదండుకాని దానికి పూర్వాంగముగ తమ దిద్దంపు తుద మట్టిండుట మనకు తెలియుట ఆ ప్రేమ యెట్లు దుశ్చర్యలకు పాల్పడజేయునో గమనింపుడు శిరువునందు గల తల్లిప్రేమ చాల ఉత్తమై తమమైన రావమయ్యును కెంతటి చెడువనికీ పూరించునో తలదికొనినంతనే విణచెల్ల కంపమొందును మీరు విక్కిరి గొప్పవారిని ఉత్తరదీగలవారిని వెట్లు ప్రేమించి గౌరవించవలెనో, అవ మామమ కలిగియ వసుల వెట్లు పరిహరింపవలెనో బోధించ గ్రతితముల జరిచి దురాచారముల బారినందీ శిరువుల వెట్లు కాపాడి రక్షించవలెనో గ్రహించిన వివేకము గల వంద్రుని గల్గినో నుయ్యనకు తీకొనుడు మనదేశము అట్టివారివలననే అభ్యుదయము నొందగలదు అట్టి యోగులగున్ననే మన గాఢమైన వాంఛలు ఉదారమైన మనోభావములు దేశోద్ధరణకు వినియోగింపబడి సమాధరణయములగును కావున దేశభక్తి నుంచి పరితమునో లేక చెడు పరితమునో యొవంగుట మన స్థిత రావ ములైన నాదారదీయన్నది ఎవరికిని ఈ గుణవిధములు పుట్టువుతోడనే కలుగవు వారి యెత్తుప్రీతి గమనించుటల అవి యారంభమున కటూర్కముగనుండి హంగర్ల రామక ప్రముఖుల పరిపాకమునొంది ఆచరణమున దివదీవాభివృద్ధి గాంచి అపిష్ట నొందుపట్లు గమనింపగలము , ఇట్టి దివ్యలములైన రావములను ముడితప్పని దోషించుటయే విద్యమొక్క ముఖ్యోద్దేశమును అక్షయమునైన యున్నది

మానవవర్గములను దేశభక్తి యెట్లుంబోధింపఁనునో ముదిరిచెదను అది కొలుక బుద్ధికింది? యావముని ఈనాం లేన ప్రతిబులు దేశభక్తి యెక్కువగా తెగలకును ప్రతిబులు అటును పరిమితమై అందెను ఎవని కులంబములకును బుగ్గా ములకును విడిచిమైయుండు అది క్రమముగ నొక ఆచరమైన భావము గను మన కర్తవ్యంబుమైన వి భువులయొక ప్రేమిని మనదేశ ప్రజలయొక వమరాగముగల బుద్ధివలెనైన మౌనీశ చరిత్రయందు వార్యము కోపలేయులు వై దేవాలయ ఇతర సంకములు నుండెను పృథ్వీగళముగ నెవరికిని బాంకదేశము గాని బూమిగాని కరగజాగాని లేదు ఆతడొక తెగకో ప్రజావంశమునకో వంశం దించిన వాడుగ నుండెను దాని క్షేమమే ఆతని ప్రథమ కర్తవ్యము మొట్టమొదట ఈ ప్రజావంశములు దేశమునందు ఒక ప్రదేశమునుండి మరియొక ప్రదేశమునకు

వలన బోసాగిని క్రమక్రమముగ దేశభక్తి యను భావమును మనజాతినుండి మనము తిప్పించిన దేశము ను అన్వయించ మొదలిడిరి భావున దేశభక్తి యను పదముచేతి ఆర్థపీఠినిముగ నూర్చుకొనినది సంఘసరముగను జాతివరముగను నుండి అది క్రమముగ నీ సంఘములు జాతులు నెలకొన్న దేశమునకుఁబరియయి నది ప్రస్తుతము అదిక దేశభక్తి యను భారతదేశమంతటికిని భారతదేశమున దిన సంఘమునకు ప్రజలందరకును అన్వయించినదని భావము దొంగిలాయావారముయొన వంగదేశీయులమదియు ప్రత్యేకముగ తలండువారిని వడకుదిరితముగలవారని యొందెదము ఎవరైనను తాను వంగదేశీయుడనియు ఇతర ప్రాంతములలో తన తేమియు వంశంజములేదనియు చెప్పినయెడల త వి అనాగరికుడని యందుము ఎవరైనను తాను పూర్తిగ మనల్మానుగననియు హైందవ్యదనము పిక్కపనియు చురభిమానమునే ప్రభావముగనెంది భారతదేశీయుడనను భావమును పెనుకకు నెట్లనను లేక విస్తరించినను మన మరనివి దేశభక్తుడ కానియన వంతులకైనను దేశభక్తి కలవాడనియు నెందెదము ఎవినంపల్పించు క్రితము నాందున్నదై వను మనల్మానుడైనను ఎక్కువయినను నేను భారతీయుడనని వగర్హముగ తిలికితి కాదు నా జాత్యున విజునై దేశభక్తి విస్తరింపగ పొందెన న రాజ యము రెండటి కోటిపిం మైన ౪౦ ఎప్లెనీ గ్రామస్థులు తునాడు నేను మనల్మానుగనే భరతీయుడ అని యెంగైత్తి దాటు ఎల్లా లు గలరు హిందవులను అదే గ్రామము ప్రవర్తించుచున్నరు ఈ కొద్ది వంగర్పురములలో కెంత మాత్రునచెప్పవో అశ్శర్యము గొలుచుచున్నది కొద్దిమందిమాత్రమే భారతీయుల వందకము కేవాతి యని భావించెదరు ఎని ఇటీవలి ఒకటి రెండు తరములవారు సంపదిన కల్పన నేవించను కొంత ఎక్కువ చెప్పువలయున్నది మనదేశమున కన్నమైన అధర్వములలో దిగజారిపోవుచుండగ ప్రపంచమున ఎరిది నేక ప్రజలు దిగమైన భాములతో దిగమగినంతో కిమి వి యుండిరి తిలకింపుడు గరు తమ రాజకీయములే ప్రపంచమున ప్రేషమెను! న యందలయే! క అంతర్జాతీయ ఇతీయములను ప్రేషమెనవని తిలకించుచున్నరు గరు నానాజాతులను నానా కములను వనుదెలి మనవతులకుండుమని భావించుచున్నరు ఈసారి ఏదేమిట వ గరి సు నన బలమన వ ప్పదియముండు మెరులుచున్నది ఈ ఎక్కడు వన పేమ యొక్కటయి యొక్కట పోతు నె నాదు ప్రపంచములయొ ఒకటి యి గము దేశభక్తిని విశ్వస్థియు ౧౮౦౪ ౦౫ ౦౬ ౦౭ ౦౮ వర్గరాజీయము లో దిగజారిపోవుట రోదయి సున వేతలలయందు కళాంజుండును

పన్నుల నిర్ణయము చేసేటట్లు ప్రాతిపదికగా నేనువలెనని అంగీకరించిన కొంత
మేళనలు

[illegible][illegible]

క్షమమే కాదు రగుడుండ రాను ధర్మావలంబియై పాదువడుటకు పీఠస్థానము
ఎవరైనా పనులు జూజుమార్గము ననుసరించక చేతులు ముడుచుకొని తన వ్యక్తిత్వమును
విస్మరించి యుండగలడా? ఇందుండి యటులాండలాంటి విశ్లేషణలను రానురాను
జూల విషయములో నడుచు రకాంత భోయెను అతడు భటుడుగ నుండిన కాం
యోధుడు గలదెడి దనుట ఎరిగియు జూచు వలయునందల్పములందు కార్యాచు
కూ ఎగునటు లుండననే శాస్త్రవ్యూహ అభిరుచియై యై నానురక్తులు నమాన
చ. గ నున్నప్పుడు దైవాత్మిక పెరియైనది నీవే నశిము నవలంబించవలెనో వీవే
విధము దుకొనవలెను కావున నా కలహములో పాటానలంబవడి దూరముగ జూచి
యొందుట అవార్యము కర్మిర కతలంబు నులలమైన పాత్రగ నున్నవా
డెన్న కిది రక్షణముగ నుండు లిట్లు రచించిన ౧ లం దోకరానియందు చివరి
అధ్యాయములలో నొక గోరపటియమైన పాత్ర వలంబడగనవచ్చె యుండయు
నే ఎదిగి విహించుటకు నుచ్చరింప! తిట్టినాగి యిట్ల యొక మహాపురుషుని
ప్రసాదన గల బహుళా లిట్లు ఈ గాంధీగారి దృష్టాంత మదియొకటియై
రావణుని దిక్కజింప విధము చికానినపుడు విశ్వజిత్తు కపిసకు జంతువుగానై న
మండవచ్చునని నది దేవాదు మోస న్యూహమున ఈ ప్రపంచము నందు మానవుల
మనగత ప్రయోజనమును కలియబాడే

విశ్వజిత్తు శ్రీరాముని సత్కార చరిత్రను సరవాలిగాని అకడంత
కమ అపాత్ర వారికి కుంభార్జుని ఆంధ్రుని ప్రసాదముగాది గలవారిది
ప్రత్యేక చి దూపి లంబనగర వైష్ణవము రహస్యములను ప్రమాదిగరమైన
ందర్శన లం దెల్లించి చాల విలాసయిన నం - నూయముల నె గు రంప
దేయులను అనువాకు కొంటున్నాడు ఎది యుడుగుడుకు బాం యులైన
కర యే కా శ్రీరాముని సత్కార చరిత్రను అతడు తన కేరనైనది సే యుడు
సేయి కైరయ న్యాయము అగర్మము కణితి ధర్మము దుష్టము నుచి
ఎన్నార్గం ద్రిలయే భద్ర రామాది సత్కారము లయి వెలు కేళురపు
దలంచును

కాని తన క కివే ఎద్ది లంబము లు ఎ కేలు విజయమును కను
సోదరుని వినిత లను కుగూర్చును ఎగ కి కాని లంకకు రాజుకు తెలప
కంగీకరించేనే కాని రాజ్యము ను ఎ కి కేయిది కివగూడకు. ఇది ఇ కౌర
వచ్చునేయుడు ఇప్పుడు నా జనాని మాయయివేదే రాజ్యము యే ఎగ్గియె

తన ప్రయత్నమునకు ప్రోత్సహించెనని రామాయణమునందు మూడవవిషయము
అతడే ఒకటి లేదు వర్ణనములు గెలుపు చిహ్నములు రావణుని పక్షమునం-
దున్నవని తన ఆందోళనను వ్యక్తము గావించియుండెను విగామైన దృష్టితో
నే విషాదాక ఆర్తిపాద విచ్ఛేదము దాని కనుగుణముగ నుప మా వందర్యమును
చరిగించవలెను విధిషణకు రాజ్యము నెట్లు త్యజింపగలడు ; ఆ లంకా ద్వీపము
నందు పసివారు పరమవృద్ధులు, వికలత్వములు అనాథ కడుపులు తప్ప యుద్ధము
లేయగలిగిన వారందరు చంపబడిరి రాజవంశములోనివారు అతడొకడును అతని
నలుగురు మంత్రులును జీవించియుండిరి ఆ లంక గతియేమి కావలెను ; దానికి
రాజాగానలెనని యెవరైనను ఆశించువా ; ఆ భయభరమైన పం గామానంతరము
విలంబగలదెల్లను నాశనమైన పిదప రాజాగానలెనని యుద్విగ్రహరూపు అపకీ-
మున్నది ; అదృష్టవశముగ విలయమనొందిన పక్షమముననున్న వానరు లెల్లరు
పితారాను పట్టాభిషేకము గాండుటకు పుష్కర విహారమునబోగా లంకనుండి
ప్రోయినవాడు విశీషణుడొకడే ఇంద్రవజ్రులు లేరు ఆ దేశము విర్యామన్యులైన
దనుటకు ఇంతకన్న విదర్భనమేమి గానలెను ; విధిషణకు లంకా రాజ్యమును
పరిగ్రహించవలెనని ఆత్మాభిమతి యుండెనుట మీరపాటు అతడు తన విద్యుత్త
దర్భముగదిగి దానికి పేవజేయవలెనను తలంపుతోడను పూర్తిగ జరిగిన యా
రాజ్యమునకు విచేతనకరిగి పర్యవర్తన గల విష్ణువతి ప్రభువు అపవరమను
మర్త్యముతోడను, దానిని స్వీకరించెను మనము దాని నీ విధముగ గ్రహించవలెను
ఆ రాజ్యమును చేకొనవలెనను కోరిక అతని స్ఫూర్తమునకు గాక భాగమునకే
నిదర్శనము అటునంది మహావీరుని గురించి తరువాతి ఉపన్యాసములలో మీకు
విశదముగ విన్నవించెదను వే నివల కదించిన దంధయు మూలగ్రంథములలోని
దనుటకు దృష్టాంతముగ దానికి సంబంధించిన భాగమును మార్చకనుండి నదిని
వినిపించెదను అంత నేనేమియు ననని కిలమును గురించి అతిశయోక్తిగ తెప్ప
లేదని మీకు గ్రహించగలరు తన కత్తవృత్తగల బంధువులను కాంతయు ఋణానికి
యుండిన సోదరుని త్యజించిన దేశద్రోహిగాను ఆత్మాభిమతిగను ఆ మహా-
వీరుని చరితముల అతడు నపారము చేసకొనుటయే అతడు దేశద్రోహము గావించి
దానిని క్షమింపబాలు గావించలేదు శ్రీరాముడు దానిని లంకాపాతుని చేతులందె
యుంచవలెనను కొనున లంక నిదేశియ కదివాలన దున్నదికనుటకు దేశ దేశ
ద్రోహము గానిల దెలియ ప్రకృతి ఆస్కారమే లేదు

16 వ ఉపన్యాసము

రామాయణ నమా పాకకులారా :

నేనొక మిత్రుని ఆశని పొందిత్యాతికయమనకు బాం గొరనిందుచుండిని
అశదొకనాడు యుద్ధము ప్రారంభించక పూర్వమే శ్రీరాముడు విభీషణునకు
బాంబన ప్రాయముగ పట్టాభిషేక మేల గావించెను : బుగ్గిపున లేల గావించ
లేడు : ' అని యొక వసువ్యుని లేవనెత్తిను ఆశని ఎంప పొందిత్య స్థితకముగ
నుండినను, ఇత కృష్ణకరముగ నుండలేడు నే పీకా ఆరంభమనందే సుగ్రీవ
విభీషణుల మధ్య గల తారతమ్యమును చూచుచు గెలిపెదను అంత్యమున నా
వసువ్యుడు నమ్ముచున్న నమాదానము రాగలదు రామాయణముపై వ్యాఖ్యానించు
వారు విభీషణ కరణాగతి ని తరచు ఉదాహరించెదరు విభీషణుడు మూర్ఖునిని
ప్రవర్తియే భక్తి ప్రసత్తికి అంగము ప్రవర్తియే కరణాగతి విభీషణుడు తన
సోదరు నెదిరించి అతని రాజినుండి తప్పించుకొని శ్రీరాముని కరణు జొచ్చెడు
పంపా నరోపరి ప్రాంతమున హమనంబును తమ్ము నమీషింపగ లక్ష్యముడు తన
అగ్రజుని గూర్చి యుదివితో విష్ణు పరికెను అది బాం ననోహరణుగ నుండును

శ్లో॥ అహం చైవ హి రామకృ ముగ్రీవం కరణం గతా
ఏవ దత్తా వ్య విల్లాది ప్రావ్య సుత్రమం యతః ॥

లోకనాథః పురాను త్వా ముగ్రీవం నాథ మిచ్చతి
ఏతాహ్వన్య ఎదాశ్చిన్తే కరణ్యో ధర్మవత్సరి ॥

సర్వలోకవ్య ఏర్వాశ్చ కరణ్యః కరణం పురా
గురుర్మే రామగ స్సోయం ముగ్రీవం కరణం గతః ॥

యవ్య ప్రసాదే సతతం ప్రసీదేయం రిమాః ప్రణాః
సరామా వానరేంద్రవ్య ప్రపాద గుహితంకతే ॥

(కిష్కింధ 4 వ పర్గ 17 21 శ్లో)

నా సోదరుడు ఆయోధ్యను వరణంబు పూర్వము తన సర్వవ్యమును
దానము గావించి నదామ్యుడను యశస్సు నార్జించెను అట్టి దాతయు లోక కరణ్యుడు
నగు రామ దివ్యుడు ముగ్రీవుని కరణు జొచ్చెను ఎవని ప్రసాదమున నీ భూవలయ

మున గల ప్రజానీకము ముఖసౌఖ్యములే తుల్యమునో అయిన నీ విభవగు
రాముడు ముగ్ధుని ప్రసాదముననే యర్పించెను అని వదించెను ఆ పంచరప్ప
మున కాల క్షోభముల మదాహింసవచ్చును ముగ్ధుని విదీప్తములు పడిపండినపుడు
వారిపై ఖరియందు గల తారతమ్యము నవి సూచించును శ్రీరాముడు ముగ్ధుని
శ్రమ తొచ్చెను విదీప్తములు శ్రీరాముని కరణు తొచ్చెను అదియే పై పుష్కలము
పరిష్కరించును శ్రుతి విషయమునందను ముగ్ధుడు శ్రీరామునితో సమాపించు
వారి పరవృత్త పరమాయ మననరమై యుండెను కావున వారు సమాన స్థాయిలో
నుండి ఆ స్థితి లభింపఁ కడవరకు ఎత్తముగ మందెననుటకు శ్రీరాముడు వన
వాసాంతమున అయోధ్యకు తిరిగి వచ్చెను నుండిగ్రామమునొద్ద ముగ్ధుని విష
ములు భరతుని లివికొనినపుడు అతడు వారిచ్చిన స్వార్థము వివర్ణము దాని
నంత ఘోషముగ లోరించ నవసరములేదు కాని ఆ తారతమ్యము కొంత విషయ
మేకతకు ఆధారమగుచున్నది అది తవి ఉద్దేశవృత్తముగ జెప్పినది

శ్లో॥ ఆరాద్రుని ప్రాణపురిః సుగ్రీవం వాచరిర్రథం ॥

ఎరవ్యజ్ఞ మహాకేశా భరతో రస్మిదావరః ।

విష్ణుస్వాతం నతర్థం బ్రాతా ముగ్రీవ పంచమః ॥

సౌహృద్వాక్తాయతే మిత్ర మనకారోరి లక్షణమ్ ।

(యూద్ధ 130 వ పర్వ 41 మంది 41 వ శ్లో)

దశమడు ముగ్ధుని నిమిషించి అలింగనము గావించుకొని యట్లు పరితమ
మేమింకపలుకు నయగునను సోదరులను ఇప్పుడు దీక్షిత నైదుగుం పైతియ
ఆ స్నేహమంత గాఢమో గమనంబులు ఎభివములు దళినిని పడిపించి గనే అతడు
మృదువుగ నిట్లు వెను

శ్లో॥ విదీప్తాంక భరతః సాంఖ్య వాక్య మదా ద్రువిత ॥

దిష్ట్యా ద్వియా నహయేన కర్తుం కర్మి సుదుష్కరం ।

(యూద్ధ 130 వ పర్వ 43 47 శ్లో)

పిన్న మా సోదరునకు సహాయునిపై రాం దుష్కరమైన కార్యమం గావించి
తవి అంతమాత్రమే యనిన కావున వారి పుత్యగల తారతమ్యము వ్యవస్థనుగ
గోచరించుచున్నది గదా ముగ్ధుడు భగవద్దానమును నెరవేర్చుటకు అపారమై
వానర సేనసేనాక సహజుల రాత్రయ సంవత్సరమైన హనుమంతుడు వారిని

చందురు అంగవడ, నలుడను యోధులను గూడ యుద్ధమునకు గొనివచ్చెను విశిష్టులు నలుగురు మంత్రులను మాత్రమే వెంటగొని వచ్చెను రామాయణమును వకింది కథను అర్థము చేకొనినవారు లంతను జయించుటకు ముగ్ధివుని తోడ్పాటు ఎంత ఆవశ్యకమో గ్రహించు యందురు విశిష్టులు దావశ్యకమని వారు తలచియే యుండరు విశిష్టులు సేతు ార్యాజమున కిందుక నుండుగ తానై వచ్చి చాల సాయపడిన కాని అతడు దండయాత్రకు చాల అవసరమని శ్రీరాముడు భావించె ననుటకు వీలులేదు యథార్థముగ కొన్ని ప్రత్యేకమైన క్లిష్ట పరిస్థితులలో నతడు గావించిన సాయము చాల గొప్పది కాని అది ముగ్ధివుని సాయమునలె వత్కవి కము ఆత్యావశ్యకమైన నై దనుటకు వీలులేదు

ముగ్ధివునకు మొదట శ్రీరాముని గొప్పతనము తెలియదు అతడైనలె నదియు గూడ తెలియదు శ్రీరాముడు నేను నీకు సాయము గావించెద నని వరికి కవుడు ముగ్ధివు దతని సామర్థ్యమును శంకించెను శ్రీరాముడు తన సామర్థ్యమును వారి యెదుట నిలువగలరా యని ఆశచి యనుమానము కావున వర దశని క్తి సామర్థ్యముల బుజావు చేయునని యడిగెను ఒకటి రెండు వివర్ణనములు చూపు వలకు నతడు తప్పిసొంద దాయెను విశిష్టుని విషయ పట్టుగాదు ఆశచికి శ్రీరాముని గొప్పతనమును వరాతనమును నైతికత విజయము చూర్తిగ తెలిపి యుండెను

ముగ్ధివుని చందర్పములో స్టూలిపేతమునకు శారవము చాల ఎక్కువగ చేయి అవ దేడియును లేదు ముగ్ధివుడు శ్రీరాముని పరీక్షించిననాటి కాలి వలూ రించులదెను రాను ముగ్ధివులు మైత్రి గావించుట శ్రీరాముడు తన సామర్థ్యమును జూపుట ముగ్ధివుడు వారిని కయ్యమునకు పలుకుట శ్రీరాము దళనిని నేల గూల్చుట ముగ్ధివ పట్టాభిషేకము ఇవన్నియు శ్రీరాముగను ఆకస్మికముగను మామూలుగను జరిగిపోయెను రావణ విషయము ఎందువలె గొప్ప యుద్ధమేమి యను జరుగలేదు రాణు ాషయమున సేతు విర్యాజము జరుగ లుయుండెను అతని పేదలు విద్యురీంచుడుటకును ఆతని పోగులు స్పృహలు దండనకులు మడియుటకును చాల దివములు వచ్చెను అంతిమముననే యక దమస్థల రావెను కావున విశిష్టుని విషయమున చాల వ్యవధియు ఎవరు జయించులో యను సంశయమును నుండినది అతడు శ్రీరాముడు గావించిన కవతమునైన నీ ఆధారవద వలసిన వాదాయెను కావుననే శ్రీరాముడు విచ్చు లంకా రి జ్యమునకు నట్లాది

ఎత్తుది గావించెదను అందఱు దారి క్రమపథవలెఁజూపును నా నాగ్దశమిను నెల వేర్వ జూచిని తలంపఱును కొంతకాలయాసన బరుగపట్టును కాని వేదా విషయమున ద్విధ నంకల్పముతో నుంటి ననుటకు నిదర్శనముగ లాంఛన ప్రాయ మైన అభిషేకమును గావించెదను ఏ సోదరుని దునుమాడిన వెంటనే పొంగి పొంగముగ వట్టారిషేకము గావించెద వని పలికెను సుగ్రీవ విషయమున గాగ్దా నములపై కొంతకాల మాదారవశంబున ఆవనరమేమియు లేదు హరి యిచ్చుటయే వెరవేర్చుటకు రథముపై జరిగెను కావున ఒకని వందర్శమున లాంఛన ప్రాయమైన అభిషేకము జరుగుటకును వేరొకని నందర్శమున జరుగఁబడుటకును కాలముమీయొ యిచ్చుట విగతమై యుండును

ఆ యిసుగాక వట్టారిషేకము జరిగిన వేగముగూడి మనసు గడువింపవలసి యున్నది సుగ్రీవుని విషయమున రామ సుగ్రీవుల మధ్య జరిగిన ఒకంబడిక ననుగరించి ఎలావేషజైవ ప్రయత్నమును యుద్ధమును వారి వట్టారిషేకా నంతరిమే జరిగెను విధివలు వందర్శమున వారి యభిషేకావంతరము చేయ వలసిక దేయును లేదు

వారి మధ్య గల తారతమ్యమును గుఱించి ఇంకొక్క యాట చెప్పుదలచితిని అది కొంత విషయ శేకరజకు అవకాశ మిచ్చుచున్నది విభీషణుని కన్న సుగ్రీవుడు దారి ఉత్తమస్థానము నాక్రమించెనని కా మాటల అంతరాయమి తోచినను ఈ దివరి మాట తెప్పి నమా పై గావించెదను అది యంతయు నమర్తవీయమై యుండును సుగ్రీవుడు విభీషణుని కన్న ఉత్తమస్థాన మలంకరిండుటయే గాక శ్రీరామునితో నమానుడనియు నెప్పుడప్పుడు శ్రీరాముని అభిప్రాయమున నేనివనితో నమాను డను నా యభిప్రాయమున నేనివని దానుక నది సుగ్రీవులే చెప్పియుండెను గదా! అది సుగ్రీవుని చింతయును సూచించును విభీషణుడు అతని యంత ఉన్నకప్రాసము వాక్రమించక పోయినను ఆ రాజ సోదరుల ప్రేమాతిశయమును విశ్వాసమును నెక్కువ చూరగొనెను అతడు శ్రీరాముని ప్రసాదమున అనవ్య పామాన్యమైన జహుమతియి ఆ చిరంజీవిత్వమును బొందెనని ఉత్తరకాండమున మాత్రమే చెప్పబడి యున్నది ప్రస్తుతమైన చిరంజీవులలో నతడొకడని హైందవుల విశ్వాసము

విభీషణుని గూర్చి యింకొక గీతమును తెలిపెదను అతడు తన కాలయ మీయ ప్రార్థించినపుడు శ్రీరామునకు అతనికి గూర్చి యేమియు తెలియనట్లు గోచ

యందు తాది అతనికి బొత్తుగ తెలియకుండుటకు వీలలేదని అప్పుడున్నది కొన్ని
 పుణ్యమందు సూచనలన్నవి అత్యాశాంతి మందు శ్రీరాముడు కూర్చుంటున్న పుణ్య
 పూర్వోత్తరము లయిగ నామె యతనికి నా సోదరులు ముగ్గురు వారు లంకాది
 వత్తియై ప్రపంచమంతయు జయించిన రావణుడు మహాబలరాక్షసు వంశస్సుడైన
 మహాయోధుడగు కుంభకర్ణుడు మహాదర్శాత్ముడగు శిష్యుణుడు అని వలించెను
 కూర్చుంటే అతడు మహాయోగ్యుడని పాక్షిమిచ్చుచున్నది కావున శ్రీరామునకు
 అతనికి గూర్చి బొత్తుగ తెలియకపోలేదు సుందరశాంతమనందు వీర రావణుని
 ముండవనమును గూర్చి హనుమంతునితో రావణుడు శ్రీకాలక్షాపై భవిష్యమును
 యథార్థమగు తెలింగిం గరి బోధింపుని అప్రదించెననియు అతడు ఈ సత
 ప్రమాదికరమై డి ఆమెను ముప్పై శ్రీరామునితో సంది గదియకు వసు
 అని వాడ గాదెని భగవద్గీత రావణుని కం గా వచ్చిని గిష్యుణుని గుహా దై
 వలన విం ఎ గా రివణు ఎ లోట్ట బాటెను అతని హృదయము నాపై
 దురాలోక యుగ్మము ని ఎరితెను ప నుమంతుడు ఆ ఎగ్మమును
 శ్రీరాము తె గింధింపుండునని అహువాంబెదిను ఆ సుందరశాంత మందే ప ను
 మంతుని రావణు నెదుటికి గొగ్గి యి యి అయి ఎంబన దుష్టులములను
 లంకకు చేపూర్చిన గిరివల ను విం రావణు రాకని వరంబు వాడ్మంతులయి మీకు
 శ్చపితుం దుండును ప మంతుని ఇంకొక తెవనిని సాధ్యమైన పని తాని
 రావణు దిచ్చిన ఆజ్ఞానది ఆ రిగుణసంపన్నులైన దిచ్చి వధిక్షేపించి అది
 న్యాయవిష్మయము గాదని ఎరికి భగవద్గీతామైన రాజు వంబన దూతను
 ఎవ్వరును వధించరు ఏవత్తునై తో లదిసయితర అతనికి లిషించి కలరి
 సూర్యులు బున్యల కిం ఎర దింపెనె పెద్దెటయి సూరింవలలేదు దూతను
 వధించినయెడల విచ్చిచ్చుడు కీ ద్వియతప్పవారే విగుల దూపించుడు అని వాతము
 తెప్పెకు రావణు రాకని వలనా సంకీర్తింబి ప్రత్యామ్నాయ కిష్యుణ్మనవి
 దీ వసుచున్నచున ఈ పంపిచ్చున గిరికమైన తాని నాలోపించెదను నేనీ
 వానరుని తోకొల్పు న్నాకంతును దిగరులకు తూజులు దివియే వారు తాని
 తెల్పుచు ఎరుల విచ్చేరుడు తానిని తాల్చి విడిచినయెడల అతడు రిన
 పొటివారిలో ఎరిహంతునకు పాత్రునిగును అని సరితెను ఎదవ
 నేమి అరిగిపో మీకు తెలివినదే హనుమంతుడు శ్రీరామునితో చేపు మరనిన
 రెండవ విషయ మిది వినిషణుడు శత వరువుడు మంత్రులతో వాకనము

నందే నిలిచి శ్రీరామునకు తన రాజ నెతగింపుకది నానరులను ప్రార్థించెను శ్రీరాముడు తనకు ముఖ్యులైన లక్ష్మణుని శాంఖనంతుని హనుమంతుని, ముగ్ధివని వందలించెను ముగ్ధివడు లక్ష్మణుడు వినుటండ విభీషణుని విశ్వసించ గూడ దని వదించెను విభీషణుని వర్తిగ్రహంపవచ్చు నని యుద్ధిపాయ మిచ్చినవాడు హనుమంతు డాతడే రావి రామ లంకాలో నుండినపుడు విభీషణు డెట్లు తన ప్రాణ మును రక్షించినదియు లంకాలో భయము గావించుట కకదెట్లు ఆవశాకము కలిగింది నదియు శ్రీరామునితో ప్రస్తావించి యుండలేదు విభీషణుని వర్తిగ్రహించ వచ్చువా యాడగా యది ఆలోచించుచున్న ఎమయము దైవను ఆపరా విషయమును చెప్పి యుండవలసినది నేను హనుమంతుని విషయము ప్రత్యేకముగ వచనమిచ్చుచున్నందు అతడు విస్మరించిన మూడు నాడుగు సంవత్సరములలో విధి యొకటియును ముడించె దను అతడు భార్యనువండు తన కొంతెతనము వలన ఋతుల కాపము నొంది యుండెను ఇతడు లతనికి జన్మియేక తన వలాక్రమమును గొప్పతనమును అతడు విస్మరించుగాక యది వారు కపించిరి అతడు తన విలాసలాక్రమములనే గాక అవ సరమైన నమయమన అతి ప్రవాసములైన అంశములను గూడ విస్మరించువని ఆ కాపముయొక్క తా మని నే కనిని గూర్చి కల్పించువచ్చుది తెలిపెను

శ్రీరాముని స్కందావతమున విభీషణుడు భర్తాత్ముడనియు రాక్షస వ్యూహ పురు గాడనియు పొగడబడుచుండ ఇంద్రజిత్తు అతనిని తీవ్రముగ దేక్షించు దుండెను రామాయణమున రెండు పుట్టిములందు వారు పరవ్వరము తీవ్రముగ విందించుకొనుట కష్టమిందును ఇంద్రజిత్తు యజ్ఞం నాలకించి నయదల దేక తక్కియై కత్త బంధు విశ్వాసము గలిగియుండుటయ నుత్తమోత్తమములైన సుగుణములనియు భర్తమునకు ఎది కలిగినన కల్పింపియే వాంఛనీయమనియు భావించె నవీనపు రాక్షసియవాడల మాటలు జ్ఞుతి రాగలభ

ఇంద్రజిత్తు ఆ భాంధము వసుడికమైన భాషలో వివడికరించెను మీరు భావింపముగ మెచ్చుకొనగలరు విభీషణుడు భర్తాత్ముడై నందుననే ఇంద్రజిత్తు ముఖ్యముగా ఆకరిని దేక్షించెను అతడు తన శంకతో —

క్షోణ ప్రత్యేన పీర్వేణ వలాక్రమేణ కాత్యేణ దైర్ఘ్యేణ చ కేషపాః ।
 ఏకః కులోన్యో వృణుషో విమూః విభీషణ స్సాత కవిష ఏషః ॥
 ఐరాతో విన్వరమవృధవో న విపాతితో భూషితైః సుయాతుః ।
 వికృష్టవృంతీతు మయాప్రసహ్య విశ్రాపితా దేవగణాః పరుగ్రాః ॥

సోహం సురాణా మస దర్శనా న్న దై త్యోత్త మానామపి కోకదాశా
కథం వరేంద్రాత్మజయోర్నక త్ మహిష్యయోః ప్రాకృతయోః సుపీర్వః॥
(యుద్ధ 16 వ పర్వ 3 6 7 లో)

ఏనుదీ: వీ తోదబుట్టిపనాదే యిలా మాటాడెను మన వంశము కలదున్న
సుగుణముల నొకటైనను వికరియించు కానరాదు నే నింద్రునితో బోరునపుడు
అతని అరావత్తును నేలగుచ్చి దాని దంతముల నూడబీరి దానితో దేవతల పాఠ
ద్రోహిని వీరిజపుడు నూనవుడే వీరు యుద్ధమాద వర్చిన నేను వెనుదియుదునా
అని ప్రగల్భములు వలికెను వయోదిజయను ఏ తంద్రియము వగని తన్ను ఏన్నవా
వీట్లు మాటాడినందులకు విడిషణుడు కటకటపడి యిట్లు అడులాడెను

శ్లో॥ ఎకాత ముత్రే తు విశ్వయో న్న భారన్త్య మగ్నాన్త్య వివక్త్య బుద్ధిః ।
తస్మాత్త్య యోః శత్య వివాకాయ వచోర్థ హీనం ఐహ వివ్రలప్తమ్ ॥
త్యమేవ వర్త్యం సుయగ్మతిం వదాపి ద్యోయ ఇహ యత్కాం ।
భారం దృఢం పాహునకం చ యోద్యచ్ఛాళ యన్యంప్రి శ్మకాం సమీపమ్ ।
ధవాది రల్పాని విభాషణాని వాసాంపి దివ్యాని మణీంపు ది కాన్ ।
ఏతాంప రామాయ వివేక్యదేవీం వదేను రాజమ్నిశా పీతకోకాః ॥

(యుద్ధ 16 వ పర్వ 8 11 14 వ ల్లో)

వీవు బాటదపు వీ బుద్ధి యంగను ఆవశ్యముగనే యున్నది కావున
పెద్దలు అనుభవజ్ఞులు పొగ్గొను మంత్రాలోచన వర్తకు నిన్ను రానిమ్ముల బోరబాటు
వీన ఆర్థదహనమైన తెలివితేలి మాటలను నాని వర్తవసావ మెరుగక మాటాడె
దవు కొంత మాటొందుకొనుము అని వరికి రావణుని పు దిరిగి వీ వింకను
కొంతకాలము విద్విదాకముగను క్షేమముగను గుంకలో కుండదలచిన యెడల
శ్రీరాముని పాదములపై వ్రాలి ఏతను విజవగల కానుకలను అర్పింపుము అని
హెచ్చరించెను అంత రావణు డిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను ఆ వలకును మర
వాక్యాయున దారి వ్రసిది నొందినది

శ్లో॥ వసే త్సహ శత్రేవ క్రుద్ధే నాపి ఏషణ వా
వ తు మిత్ర ప్రవాదేన సంపదే ద్భయరే వేనినా ।
జానామి కీలం జ్ఞాతీనాం పర్యరోశేష రాక్షస
హృష్యంతి వ్యననేష్వతే జ్ఞాతీనాం జ్ఞాతయః సదా ॥

దిత్యునవోద్యమంబుష్టా న్యననే స్వాత కాణవః

ప్రత్యక్షు హృదయా మోః జ్ఞాతయస్తు భయానకః ॥

(యథ 18 వ పర్వ 2 3 5 శ్లో)

వివేచనా నీవు జ్ఞాతిని జ్ఞాతి నెన్నయును విశ్వసించరాదు దాయాది భర్త్య అయ్యాద్యైషమలకు నిలయును తన్ను రంపజారు ప్రత్యక్ష శ్రుతుతో కైవసు ఉద్రేకించిన వర్తమతోనై నమ గూడి యుంపకగుమగాని జ్ఞాతితో సంపరాసు నీలక జ్ఞాతి యింపుగ హూహుచువే యుండునుగాని ఇతని హృదయము శ్రుతుతమన నుండును అతడు యుద్ధముగ శక్ర సామంతుడే జ్ఞాతు శక్తియు రొలచిన నా జ్ఞాతుని నంతోనుకారు కావ జ్ఞాతిని నమ్ముటగురు కిడుచున్న జ్ఞాతిని హృదయము అతడు గన్యు కే నోన దేవము గలిగి యుండును అని లిలి కింప పోవదువనైన నీవుగాక ఇతరరై నమ నిలు మునాముండి - 10 - 11 నేర్ప పోలియు 12 కా నీవు నా గా తి యును నీక కే తువై యెక్క హృదయజింతుగటిని నా కేతు నీయ నెకల న్ను అని గర్హించెను విరూపాక్ష పెంతునే 13 14 15 నీవు స్వరూపాక బద్ధునైతిని భానినుండి విరళ జాలపు నీ - 16 కా కనై కే నని చీక పలుకుట నీవు నన్నింపవైతిని మృత్యువు నమి 17 18 19 హృదయము యుండునా వి ప్రపంచ దర్శము గన్నెదరుని కర్మదా ముగ నుండును నీకు పేలగుగాక పోయి కచ్చేనను అని నలికి బాగుల ఎంతకెనె శ్రీరాముం గన్నుచోటునెరి అకనమనందే నింది నాదులతో కట్టు విగ్ధులెనె నేను శ్రీరాముని ఆశ్రయముగోరి వర్చితిని నా భార్య పురులని ల కియెనె విడినానిని నా యగ్రజాతు నెన్నవమానంది తెనిసె గురి పుర్చితిని నామంబు నే 20 చీకపర్చితిని శ్రీరాము! తన వచిపుల అట్లె యును 21 22 అది 23 రాణుడే ఎన్నియొనెను నే నతని ఎదిర తితిని నిలకెను 24 నిరీపణుడు కేను ఎరివంపకము లంకను 25 26 27 నీ క నా బొద్దితిని అని విన్నవించెను

అనాం బాధ్యా అక్రీపం నిద్రహస్తం నవాసుజం ।
రాజానం రాజం కరిష్యామి వత్సమే తచ్చగ్రీవీమితే ॥
అమాత్యా రావణం సంఖ్యే హస్తక విరణాంబవం ।
అమోఽయం వనవేక్ష్యమి తిదివైర్వాక్యధి శనే ॥

(యథ 18 వ పర్వ 18 21 వ శ్లో)

అంత శ్రీరాముడు వివీషణుఁడు. రావణుని పుత్రమిత్ర నవివాహితముగ నంహరించి నిన్ను లంకాబ్యాధికి వట్టాపిత్తుని గావించెదను అంతవఱకు నేనయోధ్య ప్రవేశింపవని నా సోదరులపై ప్రమాణము గావించెదను అని వచించెను

పిదప ఇంద్రజిత్తును వివీషణుడును ప్రముఖపాత్ర వహించిన ప్రుట్టమైన మట్టమును గూర్చి కొంత ఎవరమూ దిద్దిందను విలన అది యీ కావ్యమున లంకా మహావీరముని రాగములలో నొక యొక ప్రేమకథాపాత్రయై నానాల కాల వర్ణనతో గంకియవచ్చు ఇంద్రజిత్తు నిదనరంగుఁడు ప్రవేశించి రామలక్ష్మణులను వానరు సేనలొక్కనెను అతడు తిరస్కరితే యిద్దరప్రయించి జ్వలకుర్చియై చాకాత్తు గుభిమంత్రించి రామలక్ష్మణులను జానపదకళి నుంచెను ఆ కావ్యములు నది కథానయనము అను గ్రంథి కొంత తీవ్రవేద గలిగించి ఇద్దరులవేయబడెదారు చేరికొని గామ లా మన సంధినియొలుగు ఎన్నెన్నుల జ విద్య సెలంగిన విధియ ను గ్రుంతు కవిగ ముగించెను అట్టి నా విరి కతడు కన్యకాబాధును కుగ్రామ అతల నానందము రాగ జెందెను రామలక్ష్మణు ప్రాణాలకరమును కుగ్రామ కథ గలిగించెను కథ యొ వివీషణు జెరుగును అతడు దిగ్గుల తిల మున్న పుగ్గిని యొకొచ్చెను ముగివా. కోట కుమి యుద్ధము లెట్టివే కను మిదా నది యందును నదిగ లక క వ జయించు. ఈ కథలును ఇంద్రజిత్తు చేయి ముగించు ఈ నానాత్మలు ముగియగ నేరకొండరు వీరి నే నేరెందును కవిసాహస రాగ పివే నన్ను బారి ఎయిదును ముగియదును దర్శనమునే ఆశ్రయించితిమి ముగియదు ముగియదు పివాద్యుల వృత్తిని గాం మిది భయాలపడిదివి అదిక ప్రేమయు అది కామరాముని భిక్షణమును గామ రామార్జున దేవో గావించిరి తల ప్రేమవైది గుభి చిని ఎమీయి చేయగా మి సంకియగ అది నురాగము మరలబాటు నును అది సర్వత్ర పరయత ఈ అది అను రావము ప్రాణాంతి ముగివని సం గుల కన్యకలందు తరలు కాన వచ్చును

అంతేనా. పాపకర

(కాకుంజము IV 9 20)

అరణ్యకాండమునందు జన్మమును శ్రీరాముని ఓటార్చిన నందకర్మమున సోదరా గోపింపజేయు అతి ప్రేమకు కావనంగడము వీరి తగినవత్తుని

తైలమునందుంచినను తైలమును పీర్చి వత్తియు కాలిపోవును పిమ్మదయము
క్రాంతము. పువ్వును ప్నేహతియమున గొప్ప యావద సంభవించును
అది కలికెను ఇంద్రశివు నాగపాళిందనకువలన రామలక్ష్మణులు మూర్ఛనొందిన
వపుయమున విభీషణుడుకు ముగ్ధివు పి విభముగనే యోదాల్చెను

ఆ ౪ నాశ్వర్యకృమైవ దృశ్యము గోచరించును ఇంద్రశివు తన తండ్రివి
నడిపించి ఆ పోదరయగ్ధము నాగపాళిండ్తులై నేలకొరగి మదవిరణియు, వానర
పై న్యము ప్రూన్యదెనదియు విన్నవించెను రావణుడు వంతోపాతియమున
కుమారుని గొగరించి అనందమున తేలియాయుండ ఈ వక్షమున విరుత్తాహమున
దీనినియిద్రమున మునుగుడిందరి ఆ వందర్శ మాధారముగ పీతకు అనికాకము
గరిగించినయెడల తనభర్త తన్ను రక్షిండునను అగపీడి య మె తన పరమగునని
రావణుడు తలంచెను కాన నతడు పీఠను పుష్పక ఎమానమున యుద్ధమునకి
గొంపోయ రామలక్ష్మణుల జూపుదని రాక్షసప్రేరి నాజ్ఞాపించెను వారలు గావింప
అత వారించె మిగుల ఓ లించెను త్రితది యామె నోదాల్చి నై రాశ్యము
నొందుము వారి మోము గాంచుము అందు పహజాంతి తొలగినది కాదు మర
టింబు గారి కాలక్షణ ఎ అంతపు అది పలికెను కాని వానరులు విరుత్తాహమున
అగు దీనించుచుండి పిమ్మట దైర్యవంతుడు బలవంతుడనగు శ్రీరాముడు
మూర్ఛదేవి నేలబడియున్న లక్ష్మణుగాంచి వాపోయెను నేపి విషయ మును
శ్రీరాము హరి యు ప్కంచిన నందిర్పర త ప్రస్తావించియుంచి అంత
వలదు మిగిలి జూల ముగ్ధివా పివు నాయులల పి విద్యుత్త ధర్మమును నెర
వేర్చింది పిరము ఈ వానరులు చేతనైన సాయము గావించితిరి మీకు అపజ్ఞ
విచ్చింది మీ యష్టానవాము కిష్కింధ తగ చ్చుము నే విరతి ప్రాజ్ఞుల
పదెడను అని వికెను శ్రీరాము దెంతట పీఠి వచ్చెనో గమనింపుడు ఆ
దృశ్యము యు రాం దీనము నుండినండున కలయెక ఉపకథమాలమున కొ త
తనకాలివి చేహార్చ నె చెను విషాంతములైన కావ్యములందు యులు టివి
వంశించును ఆ నమయమున కాటక కొండవలె నల్లని దేహముతో గూ
డవలై యొక వ్యక్తిగా రామలక్ష్మణుల సంకమించిండుటకు ఇంద్రశివు మరల
వచ్చెదనని వానరులు భయభ్రాంతులై పరుచిరి ఆతడు విభీషణుడే జాంబవంతుడు
చెప్పిన వానోనను కూడ దీపెను అంత విభీషణుడు ప్రూరులైన మా యన్న
కుమారుడు పీఠ విట్లు దానించెను నాయాక నిరాక యాయెను అంతకన్న మోర

మేమును రావణుడు జయించును అతడు రాము అప్పురింపుడు నాతో రాము లక్ష్మణులను వందలించు నని వదిలిన పలుకులు యెత్తవలెను అని వాటియెను అంతట సుగ్రీవుడు విషణ్ణు నోదార్చుచు వారివలె మూర్ఖు నొందితేగాని ప్రాణాపాయ దశయందు లేరు మూర్ఖుడేరగనే రావణుని వధించ గలరు అని వదిలి యంతటతో తృప్తి నొందక మషణుని జూచి మీరు మూర్ఖుడేరగనే మీ నిరువురను కష్టించుకు గొనిపోయ్యు నేను రావణుని వధించి నీతను విడిపించి యుద్ధుటికి తోడ్కొని వచ్చెదము అని వలికెను ఇదంతయు మీరు విషయమును చక్కగ గ్రహించలేదని సూచించుటకు కవి వచ్చిన పట్టుగల

కొన్ని సర్గల విదన నొక ప్రసిద్ధిమైన మట్టము ప్రారంభమగును దానిలో విషణ్ణుడు ప్రళయనీయమైన పాత్రను నిర్వహించిన సందర్భమును మీ యెదుట వుంచెదను. కుంతకర్ణుడును ప్రహస్తుడును రావణుని నమ్మగడలను సీతావహరణ మును నాపిరింపక శ్రీరామపక్ష రిరిగి పీఠాధ్యక్షింపుమని నంజు నొనంగిరి ప్రహస్తు డీట్లు వలికెను మంత్రాలోచన నమయమున మీ మీ విధిగనవలెను వర్ణితిమి నీత నిర్భయయే గౌరవమున నా యుద్ధప్రాయము నీ నామ నియమాద దను విశ్వయముతో నుండినందున మేము పోరాటమనకు సిద్ధమైతిమి నీ వనేక వ్యయములు నన్ను విహమన యుద్ధవ్యయముగ సర్కరించి మహోపద్రవము గా గలరివి నీ యుద్ధము దీర్చికొనుట కిదియే సమయము మీ పెదమార్గము త్రొక్కిన నేను సర్వము కృతించి నమరాగ్నియందు నా ప్రాణములతో మేము గలించెదము కుంతకర్ణుడున విలుక వదిలెను తన విలుక త్రొక్కిన మును నెఱుంగక పెదమార్గ మవలంబించిన వాడనేక నిష్ఠమంతు కుదియై వధివీరు కు దగును మేమింకనుపూర్వమే దీని నంజు నొనంగితిమి కాల పిప్ప దాని నాలించు వైతివి అయి నున్నచేన మార్గము లాది యిది నీకు కుదింప దాయును నీ యుద్ధము పాదమే కుదింపుము అంత రావణు డీట్లు విన్నవించెను విజయే మీరా నంజు నొనంగితివి కాని పోరాడయో తెలియమి నో విజయత్రామాతికయునుననో నేను దాని నామోదింపవైతివి ఆ నంజు యుద్ధము నిష్ఫలమౌనము మరల వల్లించు తెంచుటకు. ఇప్పుడు చేయదగిన దేయో అలోచింపుము గడచిన దాని కెదురును కోసందరు గడచిన దేయో గడచిపోయెను నీనా మహావిల పరాక్రమ సంపన్ను డగు కుంతకర్ణుడేయైన యెడల నేను పోరాడదిన దానిని పరితేయము అనదనొంది యుండువానికి పాయము లేయనాదే పోరాడకుడు కుంతకర్ణ కుంతకు మీకు దాని

నమివ నందువు నై నందునను అనుభవ నై నందునను నాకు పాతమది కోదిన
వలనా దిద్దితిని అది నీకు దరించివది గాదు కాన నా వరాక్రమము జూపి,
రామలక్ష్మణుల ద్రుంది వాచయిల సారద్రోవెవమ అని వలికిను వశస్పర
విరుద్ధములైన కర్తవ్యములతో చిత్తనందేరి నుండినావత్తుతో మన్నవయి
వలవిధములుగా నిర్ణయించుట కలదుకనుకను కాంచనగును ఉంధకర్ణునిగాని
ప్రహస్తునిగాని మహాకారమునందు భీష్మునిగాని నేను నింపించను నివత్తము
లైన లండు విద్యుత్ కర్తవ్యములు నీ హృదయము నాకర్షించును తెండును గౌరవ
వీయు ఎగునే గుగ్గరును ఆంధ్ర వనిపుముగ నాలోచించి నీ వాకటి విరు
యించెదవు మది బృహదముల కక్షణ గంభీరమైనందున ఒకడు నులి
యెట్టిని విశ్వవ్యాపకము ను నరికినందయినయి దుమింపగూడదు అన నెద్ద
రీ మార్గము కలుగించిరి బంధకర్ణు దాని పంకమున అనద్భుతమైన పాపము
కాములు కాని ఆ కృష్ణ శ్రీరామునిచే రదియగు విని రా నుడు నా
రక్షణ మానున నదిగి యొక నిరాశ్రియము అంత సకల కష్ట వ్యాధిము
నా దెం యోగమును నివారించుటకు నీ మంత్ర వానిని వ్యవహరింపకల
నగున న్నీయకా జాంబున్నది ఆ పాపము వశ్చే భూమికొన్నది శ్రీరాము
యెంద్రము నెవరి కేది భీష్మయము అంధకము అని నిలమును నానిల
అన్యములకును నిలగింపెను నాకే గురుదుర్బది గా ను కలు
చారో విగది కక ముకే

అంతట నీవిజ్ఞాన ఉంధక సాయము / వింపిన ఆశ్చర్యకరమైన ప్రకరణమును
ప్రస్తావించెదము అంధకీకర్త కా బలివిద్య నాశ్రయించి యొక హోమము గానించ
నుండెను అది వూర్తియైక యిదిల క్రతువేళ యంతయు నాకరమయిరే అరదు
లం కరో బి కడ కాక అదేక యెనై వెలయును కళామన ముమ్మగి పురిక
యందు విడివణునిరానున్నయోపదమరాచ లక్ష్మణుల కెరింగి చి ఇంద్రునికున్నగోధ
సృష్టియై ది కే కృష్ణార్జునులకుంది దింపులని లక్ష్మణుని ప్రోత్సహించెను
లక్ష్మణుడయిరే యతని అర్చా ని ముద్దమనకు విలిచెను ఇంద్రునికున్నై రాశ్యముతో
నియిది బు తన విసంధియగు విలివణునిగాంచి యిట్లునెమ నీవు నా కంద్రి
ఆ కలుమన సరిగి పెద్దవాడనైతిని నాకు హవిరేయ నీకెట్లు చుకు పొప్పెను; నీవు
ధర్మదూషణుడవు నీవు మావాదవనిత మాకే తలవంపు మా వంశమునకే ఆవ
మానము నీవు వయత నేవకుడ నైతిని స్వజనులలో కలసి మెదిసి వారిలో

సమానుడనై యుండు చెక్కడః : పరులకు పేవగునై పడియుండు చెక్కడః : ఈ
మాత్రము భేదము పేవ తెలియబాదు గదా

శ్లో॥ ఇహత్వం తారనంవృద్ధః సాక్షాద్భ్రాతా విభుర్భుమ
కథం ద్రుహ్యం పుత్ర్యం సత్పత్నీ మమ భావన ॥
వశాత్ త్వం నసౌహార్దం న జాతిస్తన ముత్పదే ।
ప్రమాణం న చ సోదర్యం ధర్మో ధర్మ దుష్టు ॥
శోర్యస్తే మపి దుర్బుధే నిండ నీయశ్చ సాదృశ ।
యస్తం నైవజన మత్పృష్టా నర పృథ్వీత్వ మాగతః ॥
నై కచ్చిలియా బాధ్యా త్వం నేర్పి మహదస్తం ।
త్వద ప్లవన సంపానః క్లిగద విచ విచాశ్రయః ॥
గుణవాన్ వా పరజనః ప్లవో నిల్గతోహా ।
విల్గణః ప్లవః శ్రేయాన్ య పరః పర ఏవనః ॥
యన్వ పడం నతిత్యజ్య పరిపిం నిషీనరే ।
చ ప్లవతే ఓయం ప్రాప్తే చకో తై శేష చ న్యతే

యుద్ధ 37 వ సర్గ 11 నుండి 18 వ శ్లో

ఏ యగ్రజాతు ఏవని నటులై కరమ దుర్మారుడగుగాక తనవారు గుణహీను
లైనను ఇతరులు గొప్పవారైనను గుణహీనులైన తనవారే మేలుగాని ఎరు
లెన్నుటైన సరులే : ఏమి ద్రోహిలై శత్రుపక్షము చేరితివి వారు నీ సాయముచే
తున్ను నిర్మూరించి ఏదన విన్నుచు వదింతుడు అది హెచ్చరించెను వారి
పంశర్యమున శ్రీరాముని సమాధానముకన్న వారి డూషణయే యెక్కువ జరియమై
తనబడినటులు అర్జునిందర్శనముండును దూషణ తిరస్కారములు ఎన్నిటివాని
సమాధానముకన్న చాల బలియములై యుండును విడిచబడు తన భర్తాను
వనర్థింతుకొనుట నిట్లు సహధాన్య మొనంగెను ఏ విషయ వస్తు యుపించెదవు
గాని నేను వ్యభావమున రాక్షసుడగానది నీకు తెలిసియే యున్నది మనమొక
పంశమువందు జన్మించినవారమే : నేను మీతో నొకడనే కాని మీ దుర్మణ్యములందు
ఒకటియైనను నాయందు కానరాదు నొకడుడు దుర్మార్గుడైనయెడల వాని వేరి
పరిత్యజించగూడదు : పరధనమును పరదారలను అపహరించువారిని ముందుదన్న
గృహమును పీడునట్లు కదలివేయవలెను ఈ దోషములకనే నీ తండ్రుని సంతక

జింజిరిని నీవు మృత్యుపాశబద్ధుడవై నశింపనుంటివి నీ నోటికి వచ్చినట్లు వదలు
చుంటవి రానవేరూయి! అంత విభీషణుడు ఇంద్రుడు నీనల వరసూర్య కవచ
పోర్చుకొనుచు నిట్లనియె

శ్లో॥ అయ్య కం విహం కర్తుం పుత్రస్య జనితుర్యమ ।

న్యూతా మసాన్య రాహురే నిహన్యం త్రు తురాత్మజమ్ ॥

హంతు రామస్య పే తాష్ట్రం వహత్రైవ నిరుధ్యతి ।

తమ నైష మ సాధిషుః లక్ష్మణః శమ యిన్యతి ॥

యుద్ధ 00 న పర్వ 17, 18 శ్లో

ఈ యుద్ధమాడనాడు నా యున్న భువారుడు అయినను నీనలని వదింప
కర్తను కాని శ్మశుమారుని బంపుట పాడిగాడు అయినను శ్రీరాము నిమిత్తమై
ఎండ్లిప్రేమ పీడి లలతనిని కంహరించెదను కాని ఎల్లైత్తిగనే కంటిపీడు గ్రమ్ము
చున్నది గురిపెట్టకొంటిని లక్ష్మణు డానని కేటాగక ధర్మసంకట మెటులు
మూలమ హృదియమను జాతింబునో గమనింపుడు

17 స ఉపన్యాసము

పోడర పోడరీమణులారా !

నిష్కలమునకు వినువారి కదోపాయములు బాగుగ తెలియును ఇంద్రజిత్తునకును మిగిలిన వారికిది తెలియ నాయావిద్యల రహస్యమంతయు నత డెరుంగును శ్రీరాముని పక్షమున విరుత్సాహము యము అనేకించిన నమయమున అతడు వారిని ప్రోత్సహించి తగు సూత్రవల నొసంగెను ధర్మదేవులగు తనవారికి హరి కరముగ నుండినను అతడు వీరికి యుత్తమువంటి పలుమారు నకాలమున తగు వలహాన నొనంగి పాయవడెను "నింకకృత్యమే నా యువన్యాసములలో" వింద్ర జిత్తు మాయాపితను రజరంగమునకు గొని ధృవ సంచారించెనని చెప్పియుంటిని అతడు హనుమంతునితో పోరునప్పడే అది సంభవించెను హనుమంతు డతని నివారించినది ముందున తెగినెను తాని రక్తము లతనిది చుట్టునుంటిని నానరు లది గాంచి రక్తముల ముక్కిరిం వారి నెదిర్చిరి అంత దౌర్భ్యయుద్ధము జరిగెను కావున హనుమంతుడు ముందునకు బొమ్మకొనిపోతానత ఇంద్రజిత్తును గర్హించుచు హంతరించెను అతడందులకు అవాలుగ ఓరిః స్త్రీవి జలవరాధిందివి శత్రువు లకు మనసు నొర్పు కాంక్షమేదైనను జేయినదిపు ననెను అది పొల్లరు విధాన మును మూచియనున్నది బొమ్మవేల సంవత్సరములకు శ్రావ్యమే మేనునాడు డతనిది పోలియుంచెను అతడు సీతను బంధముచే జందెప్పుడ్రేటున బంధించెను అంత హనుమంతుడు నానరులను తు డగట్టించి శ్రావ్యవలను ప్రశయాగ్నివలె దహయ పాగెను కాని ఇంద్రజిత్తునింట బాజముల వుండించి వారల చెదిరిగొల్పెను హను మంతుడు శత్రువుల నెదుర్కొని కృతకృత్యుడు గాకపోయిన సందర్భములలో విడి యొకటి యువనడును అతడు సీతను రక్షించజాలక పోవుచుండగా శత్రువులను విజయవంతముగ నెదుర్కొన జాలకయు సుంతనలన నాదాయెను ఆ న దర్శ మున కవి అతడు తన వేసలము క్రమవిధానమున వెనుకకు మరలింకెడిది పరితెను లతడంతమాత్రమే దేయగలిగెను అంత క్షతడు శ్రీరామున బాంధవంతమయి ఎన్నవించగ శ్రీరాముడు మూర్ఖులైనను లక్ష్మణుడు లతనికి తాపోశమనము గానిందిది లక్ష్మణు డత్తరి శ్రీరాము తో విపు ధర్మము నాదరిండువలన కలిగిన ఫలితమిది అర్థమే శ్రేష్ఠము, ధర్మముగాదు అని పరితెను కొంతవేసటి విషీమలు కరుచెంచి, విషయమంతయు గ్రహించి శ్రీరామునితో ఇది కేవల

మనంగకము పీతాచీవి దంపణదలేదు హనుమంతుడు మోసపోయెను చంప
బడినది మాయాపీతయే అని వదిలిది అందుకు శారణముల విట్లు వక్కాణించెను

శ్లో॥ మమతేంద్రార్త రూపేణ య దుక్తంబ హమామతా
తదయుక్త రమహం మయ్యే సాగరస్యేవ కోపణమ్ ॥
అర్థిప్రాయం తు జానామి రావణస్య దురాత్మనః
ఏథాం ప్రతి మహాబాహో నదహతం కరిష్యామి ॥
యాత్య మావస్తు నిశుకో మయా హిత చికిత్సణా
పై దహీ ముత్సన్నః ప్రేతి నవతర్ లుకవాన్ <ప॥ ॥
నైవ సామూహ రావణ నభేదన కృతో యా
ప్రాద్రష్టు ము కేశ్యత వైవ రాన్వేన తేవర్
వావరాన్ మోహ యశ్యాతు ప్రతియాతః నరాక్షసః ॥

యత్త 84 వ శ్లో 18 శ్లో

హనుమంతుడు మిక్కిలి కంఠవోంకి అది యధార్థమని విశ్వసించి అట్లు
వలికెను అది యకంఠవము నమ్మింద మింతిన చనిన నమ్మదగువా ? వా యుగ్రజాని
చిత్తవృత్తి నేనెరుంగుదును అతడెన్నెని అమెను దంపనీయదు ఆత ధామెయం
దక్కంతానురాగము గలివారు ఆమె కింతకు వారకలిగినదని వినుటయు నశదు
కూంచకాలరు నేతతది క్షేమమునంది ఏకను వీకు నమర్పింపవని నలుమారు
ప్రార్థించిరిరి కాని ఆకదాలకించడామెను నీవు దిగులొందకుము మా యన్న
కుమారుడు శత్రులమారి అతడు మనవారివందరను మోసగించెను అంత
శ్రీరాము దూరకలెండి యాదమును మరల ప్రార్థించించెను అతద్భావసంయమున
జూచిన బలవరాక్రమములకు వెఱచి రావణుడు కణకంఠమునుండి పారిపోయెను

రామరావణులు కననటి యుద్ధమున తీవ్రముగ పోరాడుదుండ విభీషణుడు తన
వారి లోముల వెలిగించి తగు నలహా హానంఘటయేగాక యుద్ధమునందు ప్వయ
ముగ పాల్గొని తన వర్తమానములయే జూప సాహసకార్యములు గావించెను రామ
లక్ష్మణులు రా ణుని తీవ్రముగ పోప్పించిరి విభీషణుడు తన గదచే నతడు కథావృ
ములను గూర్చెను రావణు డందుల కాగ్రహోద్రుక్తుడై విభీషణుని సంహరింతుట
కతవిపై తన క్రౌర్యయుధమును ప్రయోగించెను లక్ష్మణు డదిగాంచి తన నాణ
ములచే వానిని లెండు తువీయలు గావించెను రావణుడు మిగుల కోపించి ముముడు

తన కొనంగివ వశపారమైన శక్తివిగది మదల తన పోదరునిపై ప్రయోగించెను లక్ష్యమును దాని కర్తవ్యము నిలిచి, నేను దీనిని స్వీకరించెదను ఇది విభీషణుని శాశ్వతముగాక యనెను యుద్ధసూచియందు దిక్కు గానిందుల బాల పాపాపాపకమైన కృత్యము ఆ శక్తి మౌనమున గాఢముగ నాటగ లక్ష్యమును మూర్ఖులైన ఆ శక్తిని ప్రయోగించుచు రావణునిట్లు నలిగెను —

శ్లో॥ మోక్షకమే జంభామివ యస్మాదేవం విభీషణః
విమూఢ్య రాక్షసం శక్తి స్వదీయం వివిపాత్యతే॥

లక్ష్యము, వక్కుగా నిలువము ఈ శక్తి బిచ్చాదయమును జీర్చి కర్తవ్య మిచ్చి బి ప్రాణముల హరించును విష్ణులు నేమి జరిగినదీయ మిరెయంగుడయ విభీషణు దానిధమున రక్షించుచి యాచరి శ్రీరామునకు దాం పాయము గావించెను

అంతకుమున రావణుడు వంహరించుదగనే దేవతలు మానవులు పశుల ప్రాణులును నంతకుండిరి శక్తికి యంతయు మానవశాంతి విరోధియైనవా దంత మొందెనని హర్షవృత్తిక యయ్యెను కర్తవ్యంధువులు లామెలకు ప్రబల శక్తులుగా మెదిలయి వారి మరణ ముఖింపించి తామన్నివిధముల నందుకు తోర్పుదీయ వారు గతించిన వె టవే దుఃఖించినటుల వర్ణింపబడు వార్తాకి యభ్యాసములలో నొకటై యున్నది రావణుడు వధించిదీని తిరిగి నే విభీషణుడు మిగుల కోరించెను అతడు తన పోదరుని మృతకేశంధమును నమించి యివిధముగ వాపోయెను

శ్లో॥ తదిదం పిత వం పాత్రం మయాపూర్వం సమీకమే
కామ మోహ పరీకన్య యత్రే నకుచితం వరః॥
యస్మ దర్వాత్ ప్రమాదోవా నేంద్ర జిహ్వి వరేణాః
న కంఠ కర్ణోలి రథో నాతికాయో వరాంతకః॥
న వ్యయ వ్యయ మన్యేతా మన్యోః దర్శో-యామగతః॥

యద్ద 112 వ 46 శ్లో

తన శక్తువు జీవించి యుండినయెడల వెంకయే వసంగతముగను ఆగౌరవముగను మండవలసిన యగులవి కొని అతడు మరణించిన పిదప లానిది న హెచ్చరి పతగు నిరాచ లది నియు 'నన నలయ' శ్రోమణియైనయి యి పిత్తి దెచ్చుకొనుటలు గుర్రమే అవి యువకరించును ఎటవణుడు భోషరాః ఈ రీతిగ ఎంతవెనుకవది నే కెచ్చియో వర్మాయులు వదిల యుంటిని గదాః తన తిరయము

నను గర్వాతికయమునను నీవా నలుగు లాలింపవైతిని యొగ్గులై నవారి హితము వారికింది యుండినయెడల నీరీ హారమరణమునకు గురియై యుండువు నీవా దుష్టులకును ననుభవింపితి నని వలవించెను మొదల విశిష్టణుడు తన భోదదనకు దహన సంస్కారము గావించుట తన విద్యుత్తదర్శముని యొందెను కావున నతడు శ్రీరామునితో నా భోదకుడు దానదర్శాది పుగుణములచే నొప్పొరిన పుహవీరుడు అతడు యాదకులసొలిచి కల్పతరువు మీతలంపారిటి కామధేమివు సేవకులకు మెచ్చిది మఱియు నతడనేక యజ్ఞయాగాదుల గావించెను అతడనుభవించి భోగ ములరేపు అతని కంశ్యక్రియలు గావించ నెలవిమ్ము అని ప్రార్థించెను శ్రీరాము డందులకు వైరము మరణాలము మనమిక అతనిని ద్వేషించ వనవరములేదు. మన యుద్ధేళుల నెరవేరెను మైత్రి కారణముగ మన కిరువురకు అభేదము గాన అతడు నీకెట్లవాడో నాకును వట్లే అగ్రజాతు కావున నేనును అతనికి ఋణునది యుండిది కాన నీకంటి అంత్యక్రియలు గావించుటకు నాకును అర్హతగలది నీవా నని గావించనియెడల నేను గావించితి నని వలెనెను

ఇంతకప్పుడు సుద్భితమై వింతయై మన వ్యాఖ్యాతలకు స్వార్థావిగమైన ఇంకొక అంశమును మీ దృష్టికి గొనివచ్చెదము

శ్లో॥ మరణాన్తాది వైరాజీ విరవ్యుత్తం ॥ ప్రయోజనం క్రియణ మవ్యవస్థానో మిమీష్యేన యథాకవ ॥

యొద్ద 112 వ 28 శ్లో

రాముడు పూర్వము నా భార్య వనహరించెను నా ప్నేహితుడగు ఋణాయువును వింహరించె ॥ కాని ఇక నెతడేమియు హాని గావించజాలడు ॥ అని శ్రీరాముని అర్చిసాయమై యుండువయ్యనని వ్యాఖ్యాతలు వ్యాఖ్యానించిన శ్రీరాముడు విరహమున క్రాశయమిట్లుదీసి పూర్వము

శ్లో॥ ధీమతో నా మగ్నీన యది నా రావణః స్వయమ్

యొద్ద 18 వ 36 శ్లో

రావణుడే పట్టు వన్నాక్రయించిన యెడల నేనాతని స్వీకరింపియుండు నని వదిలించి మాటలు జ్ఞప్తి దెచ్చుకొని నేనాహునంత తేలికగ వంతితినిది యెంతిశా : రాముని వన్నాక్రయించవలయు నియమ, నేనెతని పరిగ్రహించి డ్రమించవలయుననియె నా హృదయాంతరాళమున అపేక్షించి యుండిది నే నత

నీ కొంతమంది చేతులనుండియుండిని కాని అతడు మూర్ఖుడు అని మొదటి
తనమే నెగ్గెను కావున నతడు

క్లో : క్షమా ధర్మము మర్త్యము నవసే యంతుక స్కంధ
ఏమే ననాచో దోష! స్వభావో దురక్షమే

యుద్ధ 38 వ 10 శ్లో

వస్తు రెందుగ చీల్చినను నే నొకరికి తొంగను అది నాయందున్న
జుల్గుజనుగుణక ఆ దుర్గుణము నాకు పట్టుకతోడనే బరించెను స్వభావమైతే
గుణము నెవడు చూడ్చుకొనగలడు : అది పరితెనని శ్రీరాము మూర్ఖతను
వగచెను శ్రీరాముని పోకిల్యమున కిది పోకావికమైనదివ నేనీ విషయము మీ
తెలిగించదలచితిని దురదృష్టవశముగ విషయము దావరి నింతోక విధముగ చది
తావము నొందెను మన ఆచారమునకును, కామ్రమునకును విరుద్ధమైనను మనకు
రక్తవర్షగం బండ్లవైతను మన మతవికీ వంస్పూరము గావించ బరితెనయి
అకొనను పాటింపబడినదనియు ప్రబలిమైన విశ్వాసము దేశమున నేది న్యాసింది
యొప్పుది మత క్రామము కలిగినపుడు నే బద్ధిన వీవు మునుగ బనిలేదనుటయు
నీ చావు వికారమునే పా వ్రానెద ననుటయు మనకు పరిపాటియైనవి తరతుడు
శ్రీరామునితో కనుటయు కలదినందున ము తలదికి నేవే అంతర్వీక్షణము
గావించితిని ఇది నీవే ఆనిగావించి యు దివయెడల మన తలది యాత్మకు
అంత్యంక గృ పిగడిగియుండును ఆ తర్వక్రతువులును అధిక వలనవలెనై
యుండును దహన సంస్కారము ప్రతిపాత్రలై కవాట గావించిననే సార్థకముగ
పరి పెట్టెందుగ మన తలది నిశ్చే తలంచును నీ నియోగముపంది దుఃఖమును
తరించలేక మరితంబు కావున చదివీయిని మన తలది వీవు గావించు సంస్కా
రము దారి వహాయకారిగ మండగల అది కలంచెను విషయమున తా ననుయ
మున అట్టి తానమే కలిగెను అతడును అని యుగతాడును వరస్వరమెట్లు స్వేష
ముతో మంగివడియు అతనికి జ్ఞప్తి వచ్చియుండిను కావున తన పోదయన కంతక
క్రియలు గావించుట న్యాయమాయని కవలో నాలోచించెను అందు దారి చెదనాడు
అతని దుర్మార్గులనును సేరయే లేదు అతడు తన జీవితకాలమున దారి మంది
వత్యవలెను నాము గావించెను మానవులకు కిడు చేయుట యిందికనికి ప్రతిపాత్ర
అతడు భ్రాతృహృదయు చాల్చిన పరిమళక్రతు నేవిష్టదలచి కర్మక్రతువులు గావించ
కుండిన యెడల ప్రతిని తన్ను ప్రస్తుతము దుర్మార్గులనియు స్మరయెను లేదా

దనియు వందరు కాది వా రోచరుడెన్ని దుర్బాగ్గ శృత్యములు గానింబిదయు సెంతమంది ప్రింపు చేరదవదియు జ్ఞప్తి తెచ్చుకొనిన పదవ విధిషణుడు వక్రమ ముగ ప్రవర్తింపెనని యందుడు అని శలంకెను కాని శ్రీరాముడు రావణుని గొప్పదనమును అతడుకాచింపిన తతోరతవమును తన ఉద్గ్రహణి చేసవలయుననిన సంపర్కమును నకదికి జ్ఞప్తిపెను అలరాకార్యము లన్నియు తన తపోబలమునను బ్రహ్మదేవుని వరప్రభావమునను గాచించెను అతరింకను దాని మహాకార్యములు సాధించియందెను

విధిషణుడు స్వార్థవదుడును ద్వర్జుడును గాదని విరూపింబునకు అతడు కాచిందిక కార్యములను చరామర్శించింది అతడు తన రక్షణంబువులతో ద్రోహము గాచిందియు తనను పెంచి పెద్దజేసిన వారి యెడల విశ్వాస ఘోషకుడుగ ప్రవర్తిం చియు పదన బాగునదెనది అతనిపై నింక మోసంబెను సామాన్య విశేష దర్శముల మధ్యగల కారతమ్యము నెరుగజాలని వారు చేసిన పనియది ప్రపంచమున రక్ష ణంబునలయెడ జూపవలసిన తత్త్వి విశ్వాసములతోన్న శ్రేష్ఠమైన దర్శములున్నవి తన పక్షిపంబువులని యెంచి వారి కనుహలముగ రీత్యునిద్యు న్నాయాదివరిచి మనము ప్రశంసంపజాలము మీను మిక్కిలి దోషులైన తన కనుహలము శిక్షించిన ప్రభువులను ప్రశంసించుట జ్ఞప్తియును మానవజాతికి కక్షవైన తన యగ్రజాని పక్షమున నిలవలేదని విధిషణుడు మన మెందుకు దూరవలెను? మనమా యగ్రసా యము నెంత శ్రీమ్రుముగ విన్నవించి విధిషణునిగు నముచితస్తావనము నొనంగిన, అంత జేసుకరము ఇది రఘువంశకావ్యమునందు కాలిదాన మహాకవి గురించిన దాని కనుగుణముగ మున్నది

హనుమంతుడు

ఈ సా తయందున్న అనేక సుగుణములు పన్నాగిరించినవి ఇతరులకనిది దాకలె ప్రేమించురా యది యె కెగిను అతడు ప్రతి అంగమునందును దాని గొప్ప వాడ అతడు దిగి బలవరాక్రమములను ప్రదర్శించి గాచిందిన సాహసకార్యములను గణించిన యెడల రాక్షసుల మధ్య ను సతవిధి సరితూగజాలదు అత్యధిక దేహబలమును మనోబలమును అవలంబింప కార్యములే యతనికి ఉద్బుద్ధుడైన అతడు వాని కళ 3 1 న ప్రముఖము నెరపేర్చును సన్మార్గము వ శ్రీరాముని దుర్బాగ్గము రాముని మనమాయించిన దామాయలము నందతనిని

మొందినవాడు లేడు శ్రీరామునివలె వలెనే హనుమంతుని చరిత్రయొందును అతని మనశకు కొంతవరకువట్లగ వడు అంశములను ముందుగ చర్చించి ఎవన సతకు గావించిన అద్భుత కార్యములను అతడెంతటి శ్రద్ధాభక్తులతోడను అర్జునుతోడను కర్తవ్య తాపతాయతత్వము తోడను నిర్వహించెనో విశదీకరించెదను రామాయణము నందలి పాత్రలలో వీరికే అత్యధిక బలాదుడు వారికిది కుంభకర్తునకును నేవిధము గను తీసిపోడు శ్రీరామ భక్తులలో వీరికే అగ్రగణ్యుని శ్రీరామ రాజ్యావంశక పోయినను అతని శ్రేయమునొంది తానే యనేక సాహస కృత్యముల గావించెను వినేక నిడియై సంప్రదించులంగు పుకటాపియై భావ్యర్థముల ముందుగానే యాహించుట యందును వానిని సాదించుట యగుదును ఇకవిని మించినవాడు అందుగ నుండును అబలయ్యెను నేనెవనిని గూర్చి యొక విషయము చెప్పదలంచి కందులబో వన్యును వాల్మీకిని ఆసార్థము పలికొనకుడు నా వి హనమును మన్నింపుదు నిదకీర్ణా హితముగ తెప్పట ఎప్పుడొకప్పుడు మనముగది శ్రేష్ఠమైన లక్షణములను అంక మందివికా రక్షణములను ఎరికిరింపనలయును నేను శ్రీరాముని గూర్చి భర్మించినపుడు అతడనేక విగమల వికర మానవుల దోరిమూలదెననియు ఆనేక విధప ల తప స్యతానమును మనఃపూరిత సామ్యము గొందినవలె ప్రకటింపియు నీడవ దాని దిగమించి తన సుగంధమును ఋణమార్గమును ప్రస్తుతముగ వెల్లడించెననియు తెప్పియించిని అతని దౌర్బల్యమును గమనించినపుడు మనలో పౌంధ్యము గలవె నదియు ఒకరు దౌర్బల్యము నెఱిగి దైవత్వమును బొందినపుడు మనమతని మార్గదర్శిగను తివ్యనేతము నొంది మలల మర్చించువాగను సేవక లతో నమూనుడుగను నెంచెము అది మానవ వ్యతాసము ఎర్పికి యీ విషయమును గుర్తించెను హనుమంతుని విషయమునను అంతియే హనుమంతుడు వానశాలికి చెందినవాడు అది సదుచితము నిందుక హీనశాతి హనుమంతుడు తన శాతి స్వరూప మునుండి ఒర్పిస్తే చెందినవాడు అతడు వానరుడని జిహ్వియందుకొన్నప్పుడే అతని గొప్పకృతమును మీరు నాకుగ గ్రహించిన వారగు యి ఆ శాతికి కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణములున్నవి హనుమంతుడును వానిని గిరిగియందెను అతడు లాల గొప్పవాడై శ్రీరాముని సరిపుడు పాడుతున్నవై అద్భుత కార్యములను దురంధుని దైవను అకలియందు అన్నదపుడు ఆ శాతికి నహంకారము లక్షణము ఒకడు డించెను అందు తొప్పియియును లేదు మనము భగవంతుని పంకల్పానుగుణముగ అర్పించి యిగునవారము

హనుమంతుడు తన బాల్యముననే మార్కండి ముంగవలెనవి ముందిగెగపెను ఇంద్రుడు వజ్రాయుధమును ప్రయోగించుటచే పశని హనుమంతుడు భగ్గునై, యొక దిన్న కొండపై బడినందున అతనికి హనుమంతుడను పేరొకవెను అతని కండ్రి యగు వాయుదేవుని అత్యర్థనమున నేయత్త కృతములవలనను మరణము లేకుండ చేతకలకనికి నలువరముల ప్రసాదించిరి. రిచిత ప్రాయముననే ఆకరుమహాలాభ్యుత్తై ఋష్యాశ్రమములకుపోయి హవిస్సు వెదజల్లి వారి యాగముల తెలుస వారంభించెను అతని తరిరంగులెంత బ్రతిమాడినను కశరా కొంటెకనము మానదాయెను దేవత లమ్మగపించిన విషయము తెలిసి, ఋషులు దానిని బాలకాం మోర్చికొని యుండిరి కాని హనుమంతుడు వాడిమందిది దుర్బిందొగము గావించుకొనెను వారు దాని విక వహించజాలక ఇతరులు జ్ఞప్తచేయక అతడు వ్యకత్తిని వివ్వరిండగాక యిది కపిందిరి అందువలన అనసరమైన నమయమున అతడు కన బలమును వివ్వరిం దును బాల ముఖ్యమైన వందర్పములలో వెవరైన వర్చి యగనిది వందింపై ప్రేరేపించవలసి యుండెను

ఉత్తరకాండము నందు శ్రీరామదీవిషయమై అగస్త్యునితో హనుమంతుడు వారి సుగ్రీవులకన్నను వెత్తువ లలాభ్యుడని వినియుండిరి. కాని అతడు ముగ్ధివుని వశమున నుండియు వారినెందుకు యెదుర్కొనకుడు; అని యొక్కడో జరిగి యుండ వలసివడి అని వరికెను అంత వగస్త్యుడు హనుమంతుడెఱుగు తన బలము వెదగ జాలకుండెనే అ వ్యక్తాంతమంతయు తెప్పెను అని తన్న పితరమైన నమాదానూ కాజాండు ఆ దివయము సుగ్రీవునకు తెలియదా; అతడేల హనుమంతుని ప్రోత్స హించి యుండగూడదు; కార్యము నుండియు వారిరువరు వాయువు ఆగ్నిరవలె ప్రాణప్రేమాకులేగదా; కావున ఋషుల కావము వలననే హనుమంతుడు తన బలమును వివ్వరించెననుట రిజము. వారి సుగ్రీవులు కలసింది విరోధిలై నన్నరు హనుమంతుడు కన బలమును జూపి వారిని సంహరించుకుంటుంట హేతువు వారికన్న తమ కాలాభ్యుదయి తెలియకయే; ఆ దివయము సుగ్రీవునకును తెలియదు. హనుమంతునకు ఆ మతిమరపు గుణముండెను. ఈ కాలమున దానిని అమ్మిషియా యందుకు సాధారణముగ రుదము కొన్ని వదములను పేర్లను మరదుట వహించి రామాయణమున హనుమంతుడు తన బలమును వివ్వరించుట మృతమే నొందింద విదెను కాని ఆ మతిమరపు మూయనాఁగు ఇతర దివయములందును అగస్త్యు డున్నది మనము దాని వట్లూహించుకొనవలయుననియే భావించి అభిప్రాయమై

యందునునుటలో వాతంతమాత్రమును సంబోధించుచు అందొక సందర్భము వాకు ముఖ్యమైనదిగ గోచరించుచున్నది సుగ్రీవుని యష్టవర్తనకు ఆతనిది సద్ధి కడించవలెనని వారి యభిప్రాయముకొనెను తన చుంఠులగు హనుమంతుడు నలుగురు నీరుడు ఆరుడు వెంటింపగ సుగ్రీవుడు నలుదెవలకు వరువిది ప్రవంక మంజయు దుట్టెను దరున్నమద్రమంను వరునగా అంపింపగల మహాబలవారి యయ్యును వారి యభిప్రాయము కలిపి పట్టుకొ జాలకపోయెను ఆ సందర్భమున రామ భూగోళమంతయు పతి స్తతముగ జూచితివని సుగ్రీవుడు పలికియుండెను రాం జాంముగ వెళ్ళియుండియు మరచిప అశోకమును హనుమంతు డాకస్మికముగ జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనెను కిష్కింధకు సమీపమున నున్న ఋశ్యమూక వశ్యకమును వదిలిన ఆతని యనుదరులుగాని యెక్కినంతనే వారి తల పేయ ప్రక్కలగునని మరగ మహర్షి కపిచిని వివరము చుకని జ్ఞప్తికి కచ్చెను దీని వరకు మొరట నివ్వరించియుండెను అధ్యుష్టకముగ హనుమంతున కది గోచరించి కమ్ము గడించె వని సుగ్రీవుడు శ్రీరామచంద్రుల విన్నవించెను

హనుమంతుడు విస్మృతి నొందిన సమయ మింకొకటి గలదు మధుమథు లంక్షణుని కేయను దర్శించినపుడు ఆర ఆతనితో లంక్షణా! అంతగ కోపం జుము నా భర్త యోగ్యులు మిత్రులయడ విశ్వాసము గలవాడు ఆతడు నన్నై వను కిష్కింధనైవ మరేదైనను మర్యాదించునగాని మీ చేరిమి నుపే డింపడు ఆది పలికియుండెను ఆ సందర్భమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట అపె లంక్షణుని కోప మువశమింపజేసి నా భర్త తని కర్తవ్యమును మరచినవాడు గారు అతడింతటిపూర్వమే వాక్యంబందరను సమాపేక్షనకు నాజ్ఞగానిదియంటె పరి వదించెను లంక్షణుడది వినిన పిదప తామ తొందరపడి మాటాడినదియు తరువాత సుగ్రీవుని శీత్రముగ మందరించినపుడును రాం తొందరపడితివనియు గ్రహించి జాలవదెను సుగ్రీవుడు తన ఆవంభ్యాకమైన వాదరచిత యంతయు వరువేషవధాకు వర్ణితీరవలెనని అజ్ఞానించిపడ్డు ఆ కార్యమంతయు చక్కగ విశ్వ హింపెను హనుమంతుని హెచ్చరించెను ఆ కార్యమంతయు చుకనిపై నైరి సుగ్రీవు దంకిపురము జొరెను లంక్షణు డాగ్రహపేక్షముతో పురద్వారమును నమింపగ నందరును దీర్చిరి హనుమంతుడు సుగ్రీవునితో దీక్షర్తవ్యమును వెరవేర్పరంబు నమయ మానవ్వమెనది దీవు అజాగ్రత్తగ మంటిని శ్రీరాముడు శీత్రమైన సంజీవమునే పంపియుండును అందుకు పూర్తి కారణక దీది భర్త

గిరిన గిడు రాజులకు రాక్షసరై ద్రుతగ చేతులు జోడించి, విస్ఫు జ్ఞమింపుమని శ్రీరాముని ప్రార్థించెను. అని పలికెను ముగ్ధివుడు తన కర్తవ్యము నివారణ నిర్వహించుచుంటే నవి హనుమంతుడు వివృతించెను అదియునుగాక ఆ విషయమున అవధానియైనవాడు కానే యనియు మరచెను. ఆ ప్రయత్నము అరంభించక పోయి యుండినమేళం అదింద హనుమంతునిపై ననే మోపలంబయిండును విద్యానప్రాశస్త్యమైన సేవకుడేమి చేసియుండువలెను. అతడు లక్ష్మణునితో నీవు ముగ్ధివిని కోపించకుము అవధించి వేనే నన్ను నిందింపుము అని చెప్పి యుండినవలెను కాని అతడెందులకానింపదాయెను మీరు మిక్కిలి అతడు తన యజమానునకు యుద్ధముగ జక్కలునే నిలవరచెను దీనికి కారణమేమైయుండును. రామలక్ష్మణులయొడ తన ప్రేమ అపారమైనందున వారు కోపించినప్పుడు అతడు వారి ఉత్తము వ గాంచి తన యజమానినే ముందరించెననియు తెన్నుచున్నను లేక యజమానుడు కోపించినప్పుడు సేవకు లంతకన్న నెక్కువ శ్రద్ధుగ చూడఁబడి పాత్రాచారము హనుమంతు బా నహింస దౌర్బల్యమును జూచెననియు చెప్పవచ్చును కాని ఈ రెండు సిద్ధాంతములును సరిగావు హనుమంతుని సుతిమరివు యాచారానవలెనని చాటికి అది పాత్రమై యుండునని నాకు తోచుచున్నది

నామనుంతుడు వివృతించిన వారి ముఖమైన న దర్శనమింకొకటి గలదు. వారి సంతోషించెదెనని ఎనివ భార యుద్ధభూమి కరుదెంచి మిగుల కోరించెను విచ్చి ప్రేమన ఆ పథయమున నరి విజముగ మరతించాయెను అతడు మరతించి పుష్కలహృదయమింపెను కొరకై రైరక మిరంధరుడును వివేక నిదియు రాజనీతి నికారదుడును కాకవిప్రులును నగు హనుమంతు రకుదెంచి తన భారమున వారి క్రమముజేర్చి దుఃఖించుచున్న తాను కనుగొని అమితో విక్లవియై మానినది. ఏల సుఖించెదెచ్చు వారి వీరవృత్త ముంకరించెను అనంతర కర్తవ్యము చాలోచింపుము అంగదుని కిష్కింధను రాజగ వలీపేకించవలసి యున్నది అతడు రాజుడు కావున నీసే సరిపాఠకాలమై రాజమాతమై యానం దించవలెనని హితము చేసెను

అదే సమయమున అతడు రామలక్ష్మణులతో ముగ్ధివని రాజా గానింప మోపించుచుండెనని జ్ఞప్తియందుకొనుచు అతనియందున్న ఉత్తమ అంతః స్ఫురణవలన, అంగదుడు బాధయైన వారమడని యతడు తలంచెను

శ్లో॥ పర్వేన హరితాద్ధూరాః పుత్రకృత్యయంత వాంగదః
ఇదం హరిత్య రాజ్యంక త్వత్సనాత మందితే ॥
తావిమో శోక పంకప్రాశస్తైః ప్రేరయ తామి
త్వయా పరిగృహితోయ మంగదః కాన్తు మేదిసిమ్ ॥
సంస్కార్యో హరి రాజశ్చ అంగదః పుత్రీ ద్యుతామ్ ।
సంహానన గతః పుత్రం పశ్యన్తీ భాంతి మేష్యసి ॥

కిష్కింధ 21 వ 8 8 11 శ్లో

దేవీ! ఈ చంద్రయ నమదితమందైన శత్రువు లిమ్ము అంగదవి
అడుపుటో మందులు వారికి దహన సంస్కారములు గావించి అంగదు నటన్
కిష్కిము అతడు సంహాననాదిదీక్షలై యుండఁగ గాంచి ముదమంది వారి మరణ
మును వివర్ణింపగలఁని సుగ్రీవుని ఆప్తులైతెనునాడు తాను తెలివినవాడైన
యెడల నీ విద గ నాటా/ మంధువా/ జ్ఞాతృ క్తి గింతగ లోపంది లదులెడి
లదియేది ద్విరాంతము లదియగు తా వికమును దురదృష్టము గలది
అయి రాజుడి కళలక యందు హనుమంతుని మిలఁదనిది అమె నానుచుండు తో
నీ నాటకు కి/ ఎదు రయజాలము నాను అంగదునితో నిలెడు ఆటవిది
పింహానననిరులు గావించి నాని సంబంధించి నుగూడు అదియులుగార వారి
వృత్తియై వదివ ముగ్రీవుడు అధిరోలును నచ్చెను నేను ఈ రాజ్యము
అంగదవి న రాజ్యమును వదిల్చితి నీ సుగ్రీవు రాధికత్యము వహించెను
అగి ఎదికి లగని నాత రోవను న భయగత్రోముచ్చేసెను హుమంతునిరాజునివిజ్ఞత
పూర్తి నిభంపిన సంకల్పముగ కిది యొక దృష్టాంతము. రాక మరియు కిష్కి రెన్న
రొరంగెను ఈ మృత కళలక పుర్యమే నాకు కరమానందము అది అంగద
కళలక కన్న విలంపి ఈ రాజ్యమనకుని అంగదునకును చేకు యజమానులారిని
గాను వీరక నాం సర్వశుంకయు సుగ్రీవుని విలాపముతో గూడియున్నది అది
యంతయు విస్కాసజ్యమైనదే తన సోదరుడెంత గొప్పవాడైనదియు నెంత
సంకతమకలియైనదియు నెంత యోగ్యుడైనదియు తానుతిరుదల నెంత విశ్వాస
పూతుకముగ ప్రవర్తించిదియు తలచుకొని నెంతకు సుగ్రీవుడు యథార్థముగ
వశ్యత్రప్తయైనది రాజుయన్నది అతడు నచ్చేనగించుకొని నేను మహావీరాద
మును గావించితి ఇక జీవింప నేనర్హుడను అగ్ని తొర్చి ప్రాణములు విడిచెదను
తాని నా నంద సేవాంఠివ నేన మిగిలియున్నది. అంగదుడు తానిని గావించగలడు

ప్రాణములు వీర నాకు పెరివిచ్చు ని శ్రీరాముని ప్రార్థించెను ఆ క్షణమున గరిగిన యుధాతిశయముచే ముగ్ధుడగు మాటాడెనని వచ్చుటయు అది న్యాయ పూర్వకమైనదే శ్రీరాముడు తన కృత్యమును తానా విధానమున, ను గీవుని చుట్టుకొని యున్నాడు, వానరులు కోరికలను సంతృప్తియును ముప్పరిగొన వరువిదగ, విన్నాడు మున్నెనైన యాద్యుత్తమును గాంచి, బాం వ్యధజె దెను యుద్ధమున పాగున కృత్యము ననుచును యమ నెవమున, కామ గాంచిరి ఆపారాజయమైన కార్య ప్రధానమగుచుని పూర్తిగ వానరించెను సానుమంతుడును వ్యాకృతమైనది నింపినను మును న్నాద్యుత్తమున వారమున కర్పించుట పాన పరిహారముని తలచి యందునని మన మెంచుట తావింపగూడదు : యుద్ధం కావనమున సానుమంతు డగుగాంచి యుండవియ్యదల, అతని ఆపారాజయ తర్కము వీరెట్లు వ్యాఖ్యానింపగలవు : అతని వహజమైన మహాభావముతనిని పైకొనెను మొదటి సుందీయు ముగ్ధుని చదివెదై అతని వెంట ప్రసందము నలములలు కలుచికి విశ్వాస పాత్రుని వలెగాక, ఆ క్షణమున అర్జును నిష్కృతిపాతముగ విషయమును పరిశీలించిన వానివలె తనకు మాటాడెను తాను ముగ్ధునివలె ఆపారాజయ కర్తయునై వారి నంహరింపబడిన పరితముగ జదింపిన వ్యాకృతము, అతనిని పైతము ఆవరించెనని యూహించుట నలన నేహించియును లేదు ఈ విషయముపై రామాయణము మొదటి పేరాక వివరణమొడియు కనుపించును ఈ యర్థమును నును జింపించుచులేదు కావున ఈ సందర్భమున చుగము ఈ విధముగ వ్యాఖ్యానింప వచ్చునని వ్యాఖి ఉద్దేశముగ నుండునని వే తెప్పి పాహించును వేను చార్మికినిగాని, సానుమంతుని గాని అగోరవ పరచువాడగాను హనుమంతుని చువకలేమియు తుంగములేమి ఆ వ్యాఖ్యానము ఆవరియండును వ్యవస్థముగ గాననచ్చినందున అందేదియో ప్రతిని తారములగునని మన మూహింపవచ్చును

18 వ ఉపన్యాసము

పోడర పోడర మణురారా ।

నేను గత వర్షాయము ఏకమగురించి తర్కించిన పంథర్వచుగలో మామ మంతుడు విన్నవించిన విషయమాలను ప్రస్తావించినపుడు రామాయణ సతీతలకొందరు నేను వార్షిక వలుకులను దిగలాగి వ్యాఖ్యానించుచుంటివని తలచి యుండునపుడు ఈ నందేహ దివ్యత్వైర రామాయణము పుండి కొన్ని క్లోకముల మహాహరించెదను నా వాదమేమన కిష్కింధా ద్వారము వౌడ్డలక్ష్మణుడు గర్భించుటకు పూర్వమే సుగ్రీవుడు తన కర్తవ్యమును వెలపేర్చి యుండెను అతడు గావించిన హేళమైన కప్పదమేమన తనివితీర ద్రావి ప్రేరోలుదై తన నలుదైవ శ్రీరామునకు దార విసుగు జరించి వెరముగ కామోచతోగముల కనుదవింటి యుండెను అతడు విషయబోలుదై యుండు అయోగాక దారి పనివేకముగను ప్రవర్తించెను కాని కానాదిన కార్యము వెలవేతుల కతడు బాల బాగయాత వలించి యుండెను తార తన భర్తను సమర్పించుచు నీ విషయము స్పష్టము గావించి ఉద్రేకియైన లక్ష్మణుని సమాధానపరచెను ఆ సందర్భ మున ఏట్టి అంశమునైనను వాదించుట యుండు ప్రాచీన్యము గలజనుటకు రిహ్మాముగ అమె సుగ్రీవుని యుద్ధానమును అంగీకరించినట్లు ప్రారంభించి, ఏకవ పతడు నిర్దోషి యని నిరూపించెనని నేను తెలిపియుంటిని ఆ విషయమై గోవిందరాజ వ్యాఖ్యాన మీ విదన గ నున్నది

శ్లో॥ అవరాధ మంగిశ్చక్య పాంశ్య యత్యా ఇరాసిం విదార్య

మాతే అవరాధ ఏవ వాస్తత్కాహ

కిష్కింధ 35 వ 10 11 శ్లో

తరువాత లక్ష్మణుని పనుకమున సు గ్రీవుడు హనుమంతునకు తెలివ వర్యా యముల తరువు రిచ్చును

శ్లో॥ ప్రవీతా ప్రతమం యేద మయాహితా మహాజనా

త్యరతార్కంతు భూయస్త్యం హరీన్ వంప్రోషయావరాన్

యే ప్రవత్రాక్య కామేషు దీర్ఘ మాత్రాక్య నావరా

ఇహనయస్యతాన్ వర్యాన్ శీఘ్రంతు చతు కావరాత్

అహోధీర్ఘక ఖరేహి నాగవృంతి మహాజ్ఞయా

హస్త వ్యాప్తే దురాత్మహో రాజానన దూషరా

కిష్కింధ 37 వ 10 12 శ్లో

ఈనల్లాయము రానది లేచెదటకు గరుపు వదువేమదివములకు మారుగ
చదిరోజులే నిర్ణయించి ప్రతివారను ఓర్వకాంక్షతో వచ్చునట్లు రానిండ్రిమది సామ
తుండు నాల్గొండెమ ముగ్ధిపురు నే నింతున్నార్య మంప వాల్గూరులు త్వర
వడనబులు పొన్నరింపుము ఇంకను పీనరింపుదని మరయొక కత్తరు సంపుము
అది పదిలెను

ప్రేమి తల్లక తల్లరణ్ణాల్లో క్రిః వ్యస్య ప్రకృతకార్యే
పూర్వమే పావరానాం లక్ష్మణాయ ద్యోతయతుమ్

రెండవ యుద్ధం దిది

గడువుతోజాత తగ్గించిదు విద్విన ఈ రెండవయుద్ధంపు ఇత ధదివరే
అదివడుమై తగువర్య తీసికొనియందెవనియ మువంతు ధది మరదెనియ
అక్కియవతు నిన్ను దేవ ముగ తెలుపుటలే అదేకొనినది ఈనం బిన్నుగా రెండు
ఉత్తరువు లం కొని పూర్తికాద్యక వహింపవలసిన హనుతుండు లక్ష్మణునకుము
నూనిం సుగ్రీవుడు యుధాముగ వచరాల్మినట్లు మాటాడుదును ముత్యునివ్యాధి
లతని నాకటమున సోగెనది యుహించిదిసేగాని మువను ననుకొనవలయు

అతడు విశ్వకర్మనొందిన రాంకొక సంకర్షమును నీ కొండము ఇది యంత
హునికగ్నైనది గాదు అది పూర్తిగ మతిమరమయే నాల్గికియు పోయెను
అయంతమును ప్రివరతులకు అధికముగ క్రమింక అదియే యుద్ధంబున
19 వ కర్కతో మన్నది రాంకాను తనకు నుయు దిల్పింక క్రిం లక్ష్మణుపై ప్రయో
గించెగ నది యతనికొమ్మున నాది యత దెట్లు మూర్ఖిల్లివదిలు అందులన
కాంకేనకును ముఖ్యముగ శ్రీరామునకును తీవ్రమైకోరము ఎట్లొగ శ్రీరాము
దెట్లు తన ప్రాణములను - క హామించినదియు మీరు జ్ఞ ప్రియంబులను అంత
రెండవ జాంబంతుకనదగిన తరు న్నడులైన మువేయకు సంజీవనవృక్షముపై
మన్న యోషణును మరల దెన్నుని హనుతుండు నాల్గించెమ నేను దాని పూర్తి
విషంబులను వేరొకసంకర్షమున తెలిపెదను నువేయకు నిర్దేయి వర్తింపగ ఆ
యోషణుల నొకవర్షాయము హనుతుండును మూరియందెను కావున నాదిని ముల
మగ గుర్తింపి తేగించి విశ్వనింపదెను హనుతుండు గగనమార్గమున కెగపి
ములతముగ నా వర్షతమున వ్రాలెను కాని నాది లక్షణములను మరల అతడా వర్షత
శిలరనువంతయు వెదకియ నా యోషణులను గుర్తించకాంత మరల నాదిని జ్ఞ ప్రి

దెచ్చకొన ప్రయత్నించెను వానికి ఆత్మకృమ వైదాదు కోమలలో వర్ణించెను హనుమంతుడు తనతో నేనిచ్చ దేని చేయదును; నేను వేదికారై యేతెంచితిన్ వారి వివరములే చురదితిని నేను చురల సుపేణుని గంపికారి వారి వివరముందిగి, మతలివత్తునా; అది యాలోదించెను అంత వారదా వర్ణకమును పూర్వము పిల్ల గింది తీసుకొనిపోయి యుండెనను విషయము జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని సుపేణు దాయోష తిది గుర్తింపగలకనియెంచి దారి కిరముమూది పెకరించి మోదితెచ్చి వానరవేష మధ్యమున దిలిపెను అంత సుపేణు దా యోషినిదీసి వానన జూపవంతనే లక్ష్మణుడు పుకర్తీపితు దాయును దిద్దిత్రమేమన హనుమంతు దా వర్ణకకీరమును యదా ప్తానమున తేరెనుని కవి యెచ్చుటను చూచింపలేదు పుష్టముగ దాని కలిగి దిన్య తిందియుండును

కథలో అంత ముఖ్యముకాని రెండు ఇతరవందర్యము లున్నవి కాని కవి వారిని హనుమంతుని మతిచురవునకు వేరొకరకమైన మచ్చుతునుకలుగ కానించి యుండ చుక్క కావున వారిని లేకమాత్రము ప్రస్తావించెదను భరతుని పాత్రను గూర్చి వివరింపవచ్చు శ్రీరాముడు సావరణమానిషునికలె తన పోషకుడు రాజ్యము వలెను రాజ్యలోగసుండును భిక్షప్రేమ గలిగి నుండునని ఆచూకించి అవిషయ సంగత్యు రక్కగ గ్రహించి క్రమమందు హనుమంతుని ముందుగ ఇంపె నని తెప్పయుంటిని కాని యథార్థమేమన హనుమంతుడు తిరిగి రాగాయెను ఆతడు భరతునొద్దనే వలది శ్రీరాము డతనితో రహస్యముగ మాటాడుట తనకాశమియక భరతునివెంట వచ్చెను ఆతడు భరతునకు వృత్తాంతమంతయు తెప్పించి ఆతని ముఖమును బిగిసింది మాత్రు వెంచనా; పహునను కోలుబోయినదీక్షాము లున్నవా శ్రీరామునియొడ వతనిదాన చెల్లించు ౨; ౩ను కంఠములు గ్రహించి వచ్చియుండ వలసివచ్చును కాని ఆతడేం రాదు; రానూయ;ము నింతకుపూర్వము వదిలిందిన వారి కివ్వనై స్మరిండును శ్రీరాము దెన్నెననుచుము రావలెందే అతడు తిరిగి రావలెందే చ్చముగ జెప్పబడియు వత డబులు గావించుడు కాని యతడు యజ మానుని యాజ్ఞను తిరస్కరిండు నేనడడుగారు వా డ్దా తిమ్మి? అతడు భరతుని గాంచి విషయమంతయు మాటాగిమీట అనిపి మున్న ఇతరాలోపనతో విండి యుండును భరతుని ఆద్యుకవర్ణయే అతని నాగ్నించియుండును అం వలన కతడు లేవ కర్తవ్యమును నివ్వరించియుండవచ్చుని ఇది హనుమంతుని సతి మరవునకు అనుగుణముగనే యున్నది ప్రత్యేక వ్యాఖ్యాతయగు గోపాలరాజు

ప్రత్యేకమార్గము ననువదింది దాని కొక వివరీకారమును కల్పించెను నేను దాని నామోంపదాంతు హనుమంతునకు తిరిగివచ్చి వృత్తాంతమంతయు వివేచింపవలెనని శ్రీరాముడు కల్పించిన అట్టి పీఠలేడనియు అతడు భరతుని ఇంగితమును వడ వ ని పరీక్షించి అది ప్రతిభాంశముగ మన్నయెడల నే తిరిగివచ్చి విషయము తెలుప వలయుండుననియు వ్యాఖ్యాత అభిప్రాయము ఇది హనుమంతునియందు నే లోపము దాని లేవని నిరూపించుటయందు అతనికిగల ఉత్సుకతనే దాటుచున్నది. అతడు శ్రీరాముని మాటలకు వివరీకారము కల్పించెను హనుమంతుడు భరతునందు రాజ్య కాంక్ష యుష్మదేమో పరిశీలించవలెనని శ్రీరాముని తావమైయింబగ నేను భరతుని కలసికొనునపుడు రాజ్య మరనికి నచుప్పించి అతనిది రాజాగ జేయనే దితిని వాయంతట నేనే వాని సతని కొనగినపుడు అతడు దానిని మంతోషపూర్వకముగ ప్రికరించుచో విరాళిండుచో నే జెప్పజాంను అతడు విరాళింపినయెడల పిన్న రాజును. అతడు దానిని స్వీకరింప నెంచివయెడల తిరిగివచ్చి అవృత్తాంతము నా తెలింగి ఇ మది శ్రీరాముని అభిప్రాయమని గోవిందరాజా వ్యాఖ్యానించెను కాని, అది అపహేళనముగ నున్నది మనము దానిని క్రోధిస్తున్నట్లకన్య గత్యంతరము లేదు హనుమంతుడు భరతునిగూర్చి తాం అతిశయముగ వినియుండినందున అతనిని కలసికొనిన నందర్యమునందు కలిగిన ఉద్వేగమువలన తాను శ్రీరాముని హెచ్చరికను విస్మరించితి ని హనుమంతు డవిన నమాదాకము వృష్ణముగ నున్నది

కు ఘోరముగ పరీక్షించవలెనని నందర్య మింకొకటున్నది నేను రామాయణ మును తిండిన ప్రతిసమయమునను దానిని గమనించితిని హనుమంతుడు భరతుని కలసికొని యిది తాం ము లక్ష్యము లెతనిని చిత్రకూటమున విడచినదివల జరిగిన విషయమంతయు తెలుసు భరతుడు ప్రతియంత్రమును నవిస్త్రముగ తెలియ గోరెను హనుమంతుని కభయమునం దొక ముఖ్యమైన అంశము లోపించెను అది ఏకాగ్ని ప్రసేదే ! అట్టి ముఖ్యంశము లోపించుట విచిత్రమే ! హనుమంతు డా నందర్యమేల చెప్పుచుండెను ! అది కేవలము మతి మరపా ! బహుశః ధింతుని నున్నప్పున అతని అగ్రకొండల ప్రతిభాంశావ మేర్పడి ని అతడు ధింతుని కొనివెయ్యియు తెలువకుండెను ఈ హెచ్చరిక విషయ మాతని తెలిసినది కాదు అతని అగ్ర దేంద్రియందగోచ్యము సాధారణముగ మన మాత్రస్య గనంబును దిండు యుష్మానసేమం ఒకవిషయమును పూర్తిగ తెలువకుండువాడగు అది బదులుకు దగు నేమియు భయగవటం మెలగుదుము

మనము అప్రయమైనవిషయములను అని చాల హెరముగ పరిణమించి తామె యింకావలెనని ఇతరులతో చెప్పుకుందుము తామన ప్రజలు ఒకవిషయమునందు కృతాంతమంతయు చెప్పుకుంటుంటే సాధారణమైన లోపముగనే పరిగణింపవచ్చును

నే నింతవరకు హనుమంతుని చరిత్రమునకు లోకప్రవైవవాదినిగూర్చియే వర్ణించియుం ని నేను చెప్పునందిన ఇతరవిషయములు కొన్నియున్నవి వానిలో వృష్ణముగ గోపించిన రెంటిని యిదిగో ప్రస్తావించితిని హనుమంతుని సామర్థ్యమును రాజ్యశంక్రమణ ఇతరులకొక సందర్భమును తెలియజెప్పటయందు కొలయు అందరెరింగినవే అట్లయ్యెను రెండు ముఖ్యమైన విషయములలో నతడు కృత్రిమముగా గాబోయెను అందులో నొకటి అంగదు నభిషేకమునకు తారవంగిరి వతేయుటకు అతడు కొనించిన ప్రయత్నము. అత దానిను వీలగుముగ గూర్చుండి తన్ను తా నార్జునముగొని అంగదునివిషయమై జాగ్రత్తవహించి అతనిని యువరాజుగ చేయునని కోరెను ఇతర సర్గలను పరిశీలించుచుండటం అనందర్థము నందు చేరమనదగిన పొరపాటు జరిగి నిలుచి నుగ్రీవుడును వాని యాప్తయను వాని దుష్కలితమును వివరించుట కేమైన పడుపాటు మాటొందివలెనని తలచిపట్టు లిగనడుచున్నది సోచియని యునింతరము తాను రాజు కాగూడదని ముగ్ధుడై యెంచు న్యాయమని హనుమంతునకు జోచెను అందున్న వారందరు దుఃఖముననుద్రమున మునుగింట ప్రత్యక్షముగ జూచినంతట పొరపాటు జరిగెనని శ్రీరాముడును భావించి నానిరె తానును బాష్పరుక్మతోపమమై కింతతడవు మాటాడతారోయెను అట్టి సందర్భముచే వారియంతరము ముగ్ధుడు గాక అంగదుడే రాజు గావలెనని యెంచి హనుమంతుడు తారలో వానిషయము ప్రస్తావించెనని నావాదన తన్ను రోకము క్రుంగగడియొడువ్వును తార వివేకముతో ఆ పరిగారు వారియంతరము ముగ్ధుడే అచ్చిటిపై అరివత్యము నమాంచెను (రాజ్యముపై నను తనపై వను నని యామె యభి సాధియై యుండును) అతడే రాజ్యమునకు ప్రభువై బాష్ప అతడే అంగదునివిషయము వదిల్పరింపగలడు ని అందులో జరిగెన అను కెంతటి అనన్యహేతువ్యమైన పాపవృత్తము గలదో గ సంపన్నుడు ఒకప్పుడు నే నామెకు ప్రాచీనపు పోర్చియో యని పేరడితిని

హనుమంతుడు కృత్రిమముగాక పోయెనని వృద్ధుల గ కోరిరి. ఇది మరొక సందర్భమున్నది వింధ్యపర్వత ప్రదీకమంతయు పీకను వెదకియు వ్యయం ప్రకాశించునందు పరిమూలము లారగించి యెప్పుడో పినోదములగించి యావందిం

చుచి కొంతకాలము గడిచియు తమకు విధింప నలగకున్న దాతనందున అంగ దురు వాచరులను కిష్కిందకు తిరిగిపోవ నలవానగా తా వప్పుడునే కాలము గడువ దలంచెను అతనిది తన మనోవిశ్వయమునుండి మరలింప హమమంతుడు క్రయి ల్పించెను కాల మతిక్రమించినందున ముగ్ధివుడు విధింపన మరణికికు వారందరు పాత్రులైరి అంగదది మేవహమయగు కారుడు కాము చరణ వ్యయంప్రకా ణి మును క్రమేణి భయగ కాలము గడపుటయే శ్రేయస్కరమని మూచించెను అందు కాల ప్రమాదమున్నదని హమమంతుడు గమనించి తనలో నిటు లాలోచించెను

అంగదకును రావణులలో చాలమందియు నివలనే నిలవివయకం వకటి క్రమే శ మవకు రాజా కాలకు ముగ్ధివుని రాజ్యము విరళింపబడును ముగ్ధివున కావద వంశవిందుకు అంగదుడు మూలమగును కావున అతడు తన రాజవీరికాలమును జూచి అంగదునితో సిద్ధ ముజెంట కిష్కిందకు వచ్చుచే శ్రేయస్కరము నేను ముగ్ధివునివ్యధానము జాగు నెరుగుదును అతడు వీరెప్పుడును హని గానిన దలండు ఈ వాచరులను విశ్వసించకుము వారు వీయందు విశ్వాసముగలిగి యిచ్చుట విధివియందరు వారి భార్య పుత్రులు కిష్కిందమందుండుట మరునకు మని హెచ్చ రించెను అతనికి కలిగిమాటల నేమాత్రమును నాలింపదాయెను అతడు హనుమం తునితో వాచివత్సర్ది నాయం దెట్టిభావముతో నుండునదియు నేవెఱుంగును నేను వారి కుమాకుదననుట అతనికి జ్ఞప్తియే వచ్చు యుకరాజా గావించినవాడు అతడు గాడు అతని కొడుకీప్రాయుడు లేడు అని పలికెను హనుమంతుడు రాజవీరి విశారదకమ్యును ఈ వందర్శమున బాలయైన యంగదుని లోగొనజాలక వాదమున పోడిపోయెను ఇదియంతయు కిష్కింధాకాండములో మున్నది

మన టిక నుండకకాండమును వరిలింకము. నేను హనుమంతుని కొళము తంగవదేదవృష్టాంతమునుమాత్రమే పేర్కొనుచున్నాను అతడు వీరాదేవితో మాట్లా డుటన్న వచయమున ఆమె దై వ్యరూపిణి కా వమభవించుచున్న భావం జెరింగించి, తాను జీవించి రామలక్ష్మణులకు వ్యాకులము కలిగించుటకన్న తన ప్రాణములు వదలి వారందరకును అనవగరముగ శ్రమలేకుండజేయుట ఉచితమేమోయని యభిప్రాయో పలికెను ఆమె యింకను నిట్లు వదించెను వారర్తయు మరదియు ఏ సాగర మెట్లు తరింపగలరు : నాకు పాయము గావించుటకు గానరేగ రీనినెట్లు దానిగ అను : అని తన వంశయును నెరిపిచ్చెను ఇంక హనుమంతు డామెతో చెప్పి : ఏమెందుకులు బాధ దెదవు : నేను చాలింపరాక్రమములు గంవాదకు నేపిసాగరము

వెల్ల తరిందివర్చితో అటులే తిరిగి పోగలను పిచ్చ బాహువున గుర్తుండిన
యీతల మరుక్షణమున వివరియేడుట సుంకగలవు ఈ కనును వ్యాకులమును
కోకమును వీడుము వాకిపని బాంసుకరము" అని చెప్పసాహసించెను ఆతడు అమృత
వత్తు పిల్లియంతరూపు బాల్పియందెను ఇతరులకంటెబడకుంట్ అమెకొరకు లంక
యంతయు గరితరదలై అతిదా విష్ణురూపమును బాల్పవలసెను ఆతడా రూపముతో
నామెను తనమూపున మోపికొదిలియెడవనగ అచి కది హస్తావృద్ధముగ వగ
కదెను అమె యతనిచిహుచి వచ్చి

శ్లో॥ హనుమన్ దూర మవ్వారం కతం మాంవోతు దుర్బుధి

కదన వియ తేమన్యే కపిత్థం హరి యాతనః

సుందర 87 వ 81 82 శ్లో

హనుమా : ఇంతదూరము వచ్చెట్లు మోపికొదిలిగలవు : నీవలుడలు
వింతగ నున్నవి అది నీ కోరికబుద్ధిని బాటుచున్నది

శ్లో॥ కతం హస్తావృత్తం మామిదో నేతమిచ్చసి ।

సుందర 81 వ 81 శ్లో

ఇంత చిప్పవాడవు పిన్నెట్లు మోయగలవు

అమాటలను హనుమంతున కింపక కోపము ఎచ్చును ఆతడు తొలిసారిగ
వెక్కువగ అవమానించుట బుద్ధి బానించి అచి పిల్లియంతరూ ము గలవాడు
గాడవియు తనకు యథార్థముగ ను సుక్రమము అనుగ్రహము తేవలము ప్రకటించు
కొనుటమే కావించు నిరూపించుటకు విజయమును జూపెను పిచ్చ పిన్నెంత
వానిగ నెంచితివి : చిన్ను మోపికొనిపోజాలవనుకొంటావా : ఇర్వతకానన నజాతిముగ
లంకను వెకరించి రావణునికోడి సాగరమును శరీరవగల పెరి దచిలచెను అచి
యందుక అతిశయోక్తిమే యోయిదికదనమంబం దె దైవను యోధుడై యుద్ధ
భూమియందు కాలానివంతలే ఆనెంతవరకు వత్కమనంబు ఎలువగలదో వానితే
తెలియను ఆతడు నత్కము వలుకదని దా విషము గాడు ఎరు క్రమమువా వాని
మాటలకు అర్థమువచ్చెదని బానింతురవిరూపు యుద్ధసౌఖ్యండు ఇట్లా గానుతో పోయి
కుట వారి కోప్పి అనంతద్రుమలై ప ఎవయములను శిష్యవల యున్నది అమెను
దొలపియిలైన బంబులుబుచ్చవనియు చిలియిలై మారణయంత్రము లున్న గియ
శత్రువుల వేలగూర్చగలమియను స్రగంబు లు వలకుమిరు ఎ సు బరతము

శక్తియు నకు కాని వివక్షింపక యందలి కాన్తిక మేలించుక అతికల్యాణగ్న
 జగతికి కల యా కలంకము నీక యాళిని పోయొ డునిగ నెంచుకొనుట
 ఒక వెంకటా కృపవలెనై తదియ ప్రత్యక్షమొగ జూచెను దానందుని ప్రభవరే
 కామయ దా కెదిగలవై నందుక, విశ్వాకర్షయొగ నానందెను ఏమి నమ్ము
 కావలసిగ నుగొర కొనకొత్తనెక, నీరక్కొనులందను నిమ్ము నెలలదింజుకు
 నీక కాళో బోరవలసియందును ఏమి కాని నాకొనింపనై తది కలకల్పముల
 నిమ్ము కయలవచ్చునీ శక్తియొనెంచి కమోదనయందును జలక్రియములు, అది
 మనకు జగత్తు యాభవతమనెనుగొల్పు యెల్లు మునున నాది జనోపదేశమైక
 మిదియ జని యానెను నీ నెలవలెనానె నట్లువలెక నిమ్ము నేను కొని
 బోనలెనకు యద్యోకాత్మకమగ కాదెల్లకన్మ నేనొ కునపుని వృక్షకాదల నాకు
 జలవైకలెనాని అది బోనకల్పకయను నమ్మకనెయ్యాది రావయిదు నిమ్ము
 వృక్షకలెనా: తది నీ కమొనిమ్ము నిజమే: కాని, అప్పుడు నేను వివక్షకు
 లలది కన్మ అనకలెనగ నానింజెను ఇచ్చునీ నిమ్ము కన్మ వ్యయమొగ నీ మూకు
 నై నెక్కొని కొనియెదిని కలది నీదిని కొనిలెను అయి యొకను రా య
 కాదయ్యు నీకన్మ నానిం, నే నీదియొగ నెరచిక్కయెనె తనిగొనోనియను,
 కాదెల్లక యొక్కమగ నుండునా: అకనెల్ల రా యని ఎకాంభవమొగ నుండు,
 తన ప్రత్య కెనెను తుండునిగనింబి ప్రతకకాంబది తోకయెను కాదాక
 నిమితే పల్ల యానెనుంబి కలెండునా: నిమ్ము రాము కర్పరకే పదియొగ
 కలాత్మకమగ గాదునెనో నిమ్ము కల్పాదికమగ నొనెనెనానిని ప్రాముదే
 కుంబ కలంక మనానిని నిరక నిమ్ము విజయోత్సాహ తో గొనెనెనానిని
 అదిగొనెన మొ అని మరెకను నొనెను నీయ కలకలములన్నియు
 నొ అకలకలములనింబి, అనితో, అట్లు కలంక ప్రాముది వత్తునెనె
 నీకలెనెని కా కలయ నెచ్చుకొనెనె నమ్ము కలకలంబి నిమ్ము నిమ్ము
 నీకలంక కలంకయెనెంబి కల్పయ జల్ల నెలవలెనొనెను నీయ నేను నీకలంక
 రాకానె: అక్కలెనెను అనినెనెని గొనెనెనెనెగ గొనెనెనె కల నీకలంక
 నై నీకలంక నీకలంక ప్రాముదేవమనెనుంబి: ప్రాము దానెనెను
 కలంక, నిమ్ము నిమ్ము గొనెనెనెనెనెనె కానింజెని నిమ్ము వివక్షయెనెను
 కానింక నింకలంక మది నెనెనెగ కానింక నెంకలెనెను నీక మరెనెనెనెనె
 త నీక అప్పుడుక కలంకయెనెనె గొనెనెనెనె కలంకయెనె ప్రాముదేవమ

నడయు మూర్తికొనియెత్తిన యామెను వృక్షాచరితవను గొరవనును పొందవలె
ననియు వాని కొంతగ్రీమ శ్రీరామునియెడగల సే మామటి హృదయ మార్పియైన
దను అతని న కిష్టముకాకమును చేయవలసిందిని ఈ లంకాద్వీపము నున
దేశమునుండి విజృంభిత సాగరముచే విరజి అది బరియైనై నేనలదే రక్షింప
చిన అభేద్యమైన దుర్గము దీని ముట్టసిందని దా కష్టము వేను వారి మెలంగు
దును కాన ది కామార్గములు నది చిరిచి నాని వేరొక ఉద్దేశముంచెనని కలంప
తము నీవు నావె ట నమ్మిగతు సమ్మతించనియెడల నేను నిష్పాదించి మాటాడితి
నని నీరర్థ విశ్వసించుకొక ఆనవాదియ్య అని ప్రార్థి చెను హనుమంతుడు
శృంగకృత్యుడు గాఁబోయిన మరయొక విషయమిది కాని ఏక కామ సూరించిన
మాధవు సరియైనదిని నీర తప్పనందుచు, అతడు తాను గుర్తబోయినను తుదకు
ప తవించెను

చన మిక కలాపమునకు నచ్చెడము రావణుడు ఎంహరించబడి విభీషణుడు
రాక్షాసేషము నొందినదిచ విజయోత్సాహమున శ్రీరాముడు ఏకకు అమె యొక
వెంకటమును బాని కానియు ఇచ్చుడు లంకాధిపతి ఎవ్వరయ్యెను కావున
నామె స్వేచ్ఛ కొందినదియు దెలన హనుమంతుని బుచ్చెను హనుమంతు దీహర్త
నామెకు ఇనుమదలచిన విజయోత్సాహమున దెలవగ వత మాదిరి కలవాటుండిన
సీతయు వ్యావర్జ్యులక యాయెను అమె తవరో ఈ హనుమంతుడు అత్యుత్త
మగ మాటాడగల యి మెచ్చుకొనెను అది కునూర్త విమలతే ప్రాణమయి దిగ
బట్టియు ఏక చాల సంతోషమున నామెనా నేనెరిగివారిలో నీహృదనే
యి క విభజముగ భావించగలవు ఇది సీతెంతయు తగియున్న దనెను అది చాల
మనోహ మైరి అభివందన మన మాదిరియెడల కర్షణనాంపకుండుము గాక
దేవన్ మహాశయులు చెప్పినంతలుగ ఈర్ష్యకునునది మవరో సమానులైన నారి
యెడ ను ము బాంపం టానొక ఎవోదాము సామాన్య దె దైవము ఇంకొందరు
దేశపు దక్షవ రియెడలను అమెకాధ్యక్షిడగు రు దైవైతి నెడలను, ఈర్ష్య హిం
దనా మెర్ష్యికిని పం పొచ్చువని యిచ్చి ఉత్తమాభిలషనను స్వీకరించి హనుమం
తుని హృదయము వ త హితయమన నున్నొంగ అత కామకు నమస్కరించి,
దీపి నీవు నన్ను పొగపొందుదు మారుగ ఇ కలాపముగి విన్ను లయినెట్లును,
దూరించెను దెదరించును నుం వ ఈ రా సప్త పై నాంగ దీచ్చుకొనెదా వారిని
మోదేతుల, మోకరుల ఎట్టువారముల వొండయు కోరల కొరియు గోతుల పెరి

లియ నీరినైవ నాకు వరమిచ్చు అని ప్రార్థించెను. అట్టివర మడుగువంటి హనుమంతుడు తన అంకమందు బాం దిగబారి బొదిత్యభంగముగ ప్రవర్తించెనని తలంచెదను బాని తన అరాధ్యదేవతను ప్రూరముగ బాధించవారిని గాంచివలెకనే, యితడు కోపిస్తాడనియెను అమె అతనివారి లాశింసక హనుమా! పాపము! వారేమి చేయగలరు! వారు తమ యశమానుని యాత్మను పాలించనలచినవారై యి అని వలెకను ఆ నలుకులందు అమె జూచిన తమ సహవంతు బాధార్యము నే రెవరి యందును గవణాలము హనుమంతు డని వినినంతనే బాని యోగిత్వమునుడలచి తన కపిత్వమును వదలివేసెను అతడు రావణునినుండి వెడలిపోవుటయే శ్రేష్ఠమని భావించెను

ఇక ఈవ్యక్తమును ఈ యంశమును వదలివేసెదను. దీనిని బోధింప ఇతర వ్యక్తముల రెండిని ఎవరించెదను అని కథలో జరిగిపోయిన భాగాలలోనిది ఏక తన దుర్బలత కోరింపడు బానిమంది తప్పుచిహ్నములకు మార్గము లేదనియెడి భావించుచుండగ క్రితది తన మనోహరముగు స్వర్గునును రాక్షసత్వము వినివించెను అంబామీ రాక్షస తుంభ ధ్వును ఇతర రాక్షసయోధులను బాం అవమాన కరమైన అపాయకరమైన వర్ణనలలో నుండివట్టెను నీకా రామ! క్షిణులు వరు ర్ంత మదగలము నాహించివట్టెను నీక సర్వలంకారధూళితమై తన భర్తయంశ మైన ఆరై యై యున్నట్లును కల గాంచెను అమె రాక్షసత్వమున నావ్యవస్థను వలయును మీరామె! పెద్దాదలు శ్రీరాముని దౌర్బల్యమున ఆయి మీపై పగ దీరు కొ గలదు కావున నీకాదేని పాపములపై బడి క్షమించె వేడుకొను దని హెచ్చరించు నీర యుష్పత్తాంతమును ఎనెను హనుమంతుడు బాని నాశించెను కొంతసేపక, హనుమంతుడు రాక్షసత్వమున క్షించెదనని వలకుటయు నీర యతని వివాదించుటయు సంభవించి, దు ఈ క్రితకూర్పత్తాంతమును యనము జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనవలెను ఈ రె యి గుర్రములను ముగ్గురి కోరించుకొనగలరని శాస్త్రీకి యుద్ధప్రాయమై యుండిన నత్తురునుల వ్యవస్థములు ప్రతి అంశమునం గాక బోయియు బారి యుత్తరముగ జరుగును అని జరిగిపోయెదలమనుమనిండు ఈసంధి ప్రకారం ఈ రెండువ్యక్తములను మనము సంస్మరింప జోకింప జొర యిదియు వాసుమగతుడు ను కనుక రేలియకయే బామి త యాత్మయు క్రితది వలన ఎదిగెనునీ : వి రాధిత్వ వ్యవస్థమును వినిరములను విడిచి మరల

తెన్నతుండిరెని, (చువము) తావించుముగాఁ యని, వార్జుకి ఆఁయనై యుండవలసి
చిన్నంతయు

ఈనందర్యమున నొకటి రెండు విషయములు చెప్పకలదుకొంటిని అవి హను
చుంతుని మనకు భంగము గలిగించునదికాక అత డెంత గొప్పవాడైననవియు,
అతడు విద్వహించినకార్యము తెంత చున్నవైనవియు నున నూహించజాలము అసా
ధారణమైన లంపకార్యములైన యొకకార్యమును నేటి సవలనయొప్పుచుండం
లవి యిదిగలదు (పార్థమైనను వాని) హనుచుంతుడే సాధించగలిగెను నేటింతకు
శూన్యము, అతడు స్వరంబున విషయములను, కృతకృత్యములు గాకపోయినందర్య
మంలగు, అనిని దొర్లమును, పాహనకృత్యములను, ఎక్కడచెట్టియొంటిని
తాని అతవిడీ తమున అలంకారమునగు కార్యములలో నొకటిని ప్రస్తావించక
విడిచితిని కవున నుండకలా తమునుండి రద్దయిమిలైన కొన్నితామును దలిచి
వినిపించి హనుచుంతుని వ్యత్యాసమును సమాప్తి గావించెదను వార్జుకి హనుచుం
తుని పాత్రను ఇతి శ్రమగ నుష్టించి, కోటామూలముగ నిర్వహించెను
అతడు హనుచుంతుని పాత్రను అతిశయోక్తిగ వర్ణించెను కొందరకు ద్విచు దాని
అతిశయ వివరములలో మెదిలు సందంభము లేదు అతడాకార్యముల నేడుదేవు
శోదను నెంత యుత్సాహముతోని గావించెననదియే చువ లక్ష్యము

19 వ ఉపన్యాసము

పోతన పోషకవిలాసాః.

ఈనాడు మనము పట్టించవలసిన పదము, హనుమంతుడు గావించిన పాహువ్యర్థములు అవి యేన భాగ్యమంగుటయేగాక దాండు మైన గావన్నవి ఆశ్చర్యమైనవన అవి యతని జన మతోదనే యారంభమైనవి అతడు వాయు దేవుని కుమాకుడనని పలుకుడు వా డదైయుండటకు తన విజయించి వీరికు దూరీగ దెంపుటకు తన జనవక్రమము నామె తెలియించెను అతని జననము కొంత విద్రితమైనది అతని తండ్రి కేరియను నానదులు అతడు సుమేధవర్మకమునై నుండు నొక దిన్నరాష్ట్రమునకు రాజు అచ్చటి వృశ్చకాదీ స్నానమట్టమున కంబా ముడదను అనుదుడు కైర్తికల వీరించుచుండెను వారతనిని సంహరింపుమని కేసరిని విమోగించిరి అతడా కారణమున కొంతకాలము ఇంటి లేకుండెను అకాలి యుడ అతనిభార్య గర్భవతియై హనుమంతుని ప్రసవించెను ఆమె కావారణమున కీకాలకయై జన్మించెను కాలి యంతకుపూర్వ మామె రూపవతియైన మాధవ యంతరి ఆమె తన పూర్వరూపము దరించి వనదిహారము పలువది దెను వాయు కళమన వామె వివత్తయగుదు, వాయుదేవు డామె మనోహ రూపముగాంచియ గుత్తై యాలింగము గావించుకొనెను అమె యాగ్రహముతో నందెనలు వరితించెను నాయుదేవు డామెతో మానినః విచారపడకుము నేను వీకేమియు హని గావించు మీ కర్తవ్యగు కేవరి దేవతలకు దాంపాయము గావించియుండెను డాడతై యకరిం ఒమాకరింపనెంచి త్రిలోకములందును ప్రత్యాతి వహించి అశ్మకమైన కార్యముల నుదించగల కుమారుని వీకు ప్రసాదించెద నని వలికెను అంత నామె అనమీనగుహయందా మహిమార్పితుడై వ బాజుని గవెను ఆ బాజునకు పట్టక తోడనే వివశిమైన యాళు కరిగెను నేరువ వలము లెప్పుయు గావక అత డుడ యుండరున్న సాక్షునిగాంచి ఫలమని యించెను అవలికథ రామాయణమునందే తెంతు ధిన్నూర్గముల పట్టించండియున్నది. కిష్కిండాకాండమున తాంబంతుడు హనుమంతుని పాగరమును కంఠించ వ్రోత్పహింబనాడై అకత నాకవి తెలిగించెను అతడు కైకవమున గావించిన దర్శన స్యరింపజేయుట హనుమంతున కాష్టదశరముగ వుండియుండును అతనిసాయ మవనకమైననరుణమున అతడు విరుత్పాహముతో వొంటరిగ గూర్చుండియుండివండుత అతని కావనయము జ్ఞప్తి

చేయవలసినదేమో అంగదు దళది హితబోధను తిలక్కురిందుబయ్యార తీ వముగ అందించేను గావున హనుమంతుడు బహుళ తవ తంగిపాటునుగూర్చి పర్యటించి దిండుకొనుచుండెను కావున తడు తక్కిన వాణ్ణి కలసి దీ తొలగి దూముగ తూర్పుదిశయందెను సాగరమును అంబులరి లంక తీసుకుట గల బలపరాక్రమము లున్నవారెవరై గలరేమో జనుగొనుటకు అంగడు తొక మంత్రాంగవశము వసూలే పరచెను అవసూలేమనెడు ఒక పర్వతమును వినియోగింపబడెను అంతకు పూర్వము తమ బల రా కమములగూర్చి వగవ్యముగ చూటాడుచుండిన వానరులు జుహోదీది గాండగనే మిగుల నీతికెందిరి వారిలో మోక్షుడు వదియొజనములు ల ఘింపగలవనెను వేరొక దిడుదీయొజనములు దాటగలవనెను ఇంకొకడు ముప్పది యరెను తువకు తొంజనములు రానెంత లంఘనగలరో మోచింజుటకు మాయగ పూర్వము తాను చాల బలపరాక్రమములుండి ఇతనినిమొక్కమారు కూ ప్రవక్షణము గావించినదియు ప్రస్తుతము తొంజదియొజనములుమాత్రమే ల ఘింప గలననియు తెప్పెను కళయొజనములు లంఘనగలను అది తిరిగి రాకనది అంగ డుడు పరించెను తొంజనమును పూర్వముండిన కేహలంబు నుండినను పంరా పిండుకుండును రాజ్యతంత్రమునకును నైర్దుష్టము న్నడించుచుగూడు రాత తంగిపాటి, వీవు తిరిగి రాగలిగెను విన్న వంశాలము వీవు కళతమువలె రక్షింపదలంపవాడవు వీవు మాకు రక్షితుడవని తలంచితిని యెత్తార్ము. కాని రక్షితుడనైన విన్న రక్షింతుకొనుట మాకర్హము కావున విన్న సాహసమున కొడిగట్టినయము అని పలికెను అంత పరకు హనుమంతు నొద్దగి యుండెనో సాహసా దీనింబు వీరేమంగవు ఇప్పుడు వీసాయుడు కిత్తొక మువ్వపైనుండి అది యువని బ్రోత్సహించెను మందరకొండములో ప్రతిమనర్గయంతయు హను మంతుని వస్తుద్రు హనుమ వంశురముగ ద్రింపబడెను దానిని లంఘన పున గూడను గగనచార్గమున నెగవిన పుట యిసవలెను వీలవ అతడు మార్గమవ్యయం దాల సాహసకార్యముల గావించియుండెను వానిలో రుచియందు అత దాంక భయపడి ఇందుక వీరొజనుగూడ ఎరిపియందెను అది మిగిల దరజను తెలిపి యున్నందున మరల తెలుపనవసరముండదు ఈ సాహసకార్యమునందు సాగర లంఘనమేక లంకాద్వీపమున నతడు గావించిన మనకార్యములును వినిదియొప్పువి. అతడు వీరకొరకు విస్తారముగ వెడలి అమె యువకి తెలికొని అమెతో పంరా పిండిపింప, తనలో వేడు వెనువెంటనే తిరిగివీరాడు. నే గావించవలసిన

కార్యము లింకను కొన్ని గలవు పాశ్చాత్య కవిరాజులందరై లాగుగ నాలోచించి యవతరమగునెడల నా కార్యవిధానమునందు మాత్రు గావించుకొనిం నని తలచెను కాన వరకు లావణిని కలపకొని వీలై నయెడల తీ పనుగ నెవ్వరించెన వి లెక్క యందుకొనెను కాని లావణినిద్రుష్టి నాకర్షించుటెట్లు? హనుమంతు రొక పన్నాగ మును బొన్నాచు అతడా యోగ్యతనము వేర బడునుచేసి లంకాపురమును కొంతవర కై ప వ్య నము గావించినయెడల నాకు తన్నెచుక్కొన కొంతపై న్న మంచెద ర వి యూహించెను అతడెట్లు రక్షితబులద్రుష్టి నాకర్షించి ఆత్మరక్షప్రయత్న మున పీఠ మాహావ్యక్తముల గావించెను అందుకో నొక? మహాయోధుడని నేరొండన లావణమునుకొని అతని వద దానియంతర మతరు ఆద్రక్షిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమునకు కట్టవన మెతులచే బ ధించెడి లా యు వెనుకటి గొంపోలెను అచ్చటి వారలనిన న పరిణతై యుండెనని తలచగ బ్రహ్మాస్త్ర పరాన మంతరించ గనే అతడా బంధముల కై రివైచి లావణమోగు మలా ను దాయెను అతడు ప్రారంభము లుం అణగవతో నుగ్రివైచి రాయలొనరె వణించి లాకనేర్వరా? మ గ్రివైచి వీ టైతి సంభావ చి నీకులల గు గె నని యారంభించి బోను బోను అనిని తిరిగ్కరించి నూటానెను లావణు దతినిన న హరించుచి ముదల గావించియు పరివణిని బోక్కులపై హనుమంతుని వ్యసములగాల్చి వంపు కవతుతో తృప్తికొ నిగ హనుమంతు దాయగ్గిచే లంకాపురమునే దగ్ధము గావించెను ననుబ్రలండునమైవందల లంకాపురమున గావించితి ఆయుర్యమైక మొదటి సాహస తృక్క ముని వాల్మీకి లాని నెంతో నీవుజముగ వర్ణించెను హనుమంతుని హాహా తృక్కములతో నదిమి దా: గొప్పరని విక్రం వదిలయెన్నను యథార్థముగ దానిని మించిన క్షురకార్యము లెన్నియో గలవు

కడనాక మనము చరికించబోవుచి లావణును వ్యయముగ పోమలమొన నిర్మి కావించితి లోరియుద్ధము అతని వేనానాకులగు ప్రహస్తాది ఆసని ప్రతి యోధుడగు పీలించి వంహరించులెను లావణు దంతం నేను ప్రణల క్రతును పుశీకింశాలం పని యించి సేనలను పమికలండుకొని కానే స్వయముగ యుద్ధము నకు బయలుదేవలెను హనుమంతు దతని నెచుక్కొనెను అంతకుపూర్వము వా రిండుక సరస్వర మెరుగుదురు కాని తమ బలాదిం కారకవ్యయము వ్యయముగ వెదుగదు లావున హనుమంతు కతవితో, వావరులు రమెల్పాజము లెప్పుడును ప్రయో గించరని నీకు చెప్పవలసియున్న దని పలికెను శారి ఆయుధములు వృక్షములు

కాదనై యున్నది వారు వారిని మలకముగ పెకలించి శత్రువునై ప్రయోగింప గలరు దిన్న వర్షకళింకములను కర్తవ్యములను అత్యుత్తమముగలవిగా విరివైన గలరు కర్మములు తెలివైన భవదలే కొంతమంది భక్తులగుటకు ప్రయోగింప గలరు కొంతమంది అభివృద్ధి కల్పంద్యయుద్ధమున ముష్టిమాంబులై శత్రువులను వొప్పింపగలరు రాణుడు తెలివైన బాలనివద్దకు హనుమంతుడు రాణుని గలసి తన ముష్టిని జూపెను రాణుడు హనుమంతి వియోగమునై బలముగ కనె అంతట గానె హనుమంతు బాపెట్టిన దగుటచేత కాని యతడు తన ముగిలేటిని రాణుని కనె నానీతి గొట్టెను రాణుడు వాని మిక్కిలివలించి అతని క్షుభించి అతనిని రాజ్యము నొంది నీవు శత్రువులను చాల మొట్టక నానెను కాని హనుమంతుని వియోగమునకు వెంటనే చువాన గాను నాశ్రమమున నీవంతకు ప్రాణముతో మరలకగి గర్భమున్న కి పారి నిలయు జూపు విదిన ఎలాదియింపను దని హనుమంతుని తల విన్న మాటగా ను నానీతి గలది అయి రాణుని అప్పుడు రాణుడు గాని మోదిగొరులు నుచుండునుటయు తన ముష్టిచూపినట్లుగా నొప్పుం చెను హనుమంతుని నంతకొదిలి రాణుని నీచిగా గొరులు గానెను కాన నితడు శత్రువీరముగా బోరునప్పుడు విదినెదర్చునట పాగిగాదు పిత విరామము అనిన దని నే యుదె నని అనితె అనరులవాక రావణుడు పిలువినై యాగ్నేయపుమును ప్రయోగించెను నీ దుష్టురింపిచ్చి నేల కొరగి నను శత్రుత్వము నుపురి యుదాయెను జగ్గిదేవుని తన వియోగమున అతని కావద ముదించెను

విదిన రాణుడు అట్లునైపు దివిగను వారిని పురికడుము శత్రువులగురి చెను శత్రువులను రాణుడు అట్లునై తన శత్రువులగుటను ప్రయోగించి వది మోటిగ నేల యుదయన నానెను అట్లునాని విదినకాంత క యునితో నేల కొరగెను రావణుని కంతట నొక వి శయాబోధన బోధను అనిది కట్టిననే దనినై వేయిది సకలు మరల వ్యవధి నొంపవచ్చును అతని మరలయు అ పరిపించినందున అతనిని గొ బోధించి తన బంధువతియు జూచి యుదయి నైక లేవదీయ ప్రయత్నించెను వివరయెను అట్లునాని నేలగులియు తన విద్యులకమును సంపూరించెనది రాణునికు మోయనలవిగాని కదవామెనని బాట్టి వలించెను లేనియెడల రాణుడు తిరిగి ముద్రమున పాలై యుండును

రావణుని సేనయు దోవక దిగ్విజయ జేందియుండెను హనుమంతు డనిగాంచి వారి కుపరిదైవిన చుట్టిహతముచే రావణుని మునును తీవ్రముగ నొప్పించు రావణుడు మోకరించి యన నదితోళ్ళ క్రమ గ్రక్కి ఆరహస్య దోవచు హనుమంతు రావణుడునున లక్ష్మణు నమీసింది కడమ భయగ లేవనెత్తి శ్రీరామునొద్దకు గొంపోయెను హనుమంతుడు శవముందు భక్తి భర్తలు గంపాడయింది లక్ష్మణు డతనికి తేలికయెను అంత శ్రీరాముడు రా యిచ్చె నాగ్రహముజేంది సూరయురాలు గావించెను ఇరువదియలమంది గడియన కరవర్షులు దేవతల నాళ్ళవర్షదళతుల గావించెను అతరువాతన హనుమంతుడు శ్రీరాము తో దేవా దేవివిరోధుల నెను ర్కొనుటకు విష్ణువు గరుడబాధుడైనవలు వీవు నామావచ్చె నెక్కి యాతనిని కాంచు నని వ్యవరి ను శ్రీరాము డందుల క గీరి చి యతని మూపునై నెక్కి రా య నెడిర్కొను రా యును శ్రీరామునికిన్న హనుమంతులపై కోప మెక్కులు వహించి ముందుగ నరసిరి కంఠములో ముంచెను రానుండుమి కిరమంతయు కల్పాతముగాగ వక దింకను దేదీప్యమానముగ వె గెను రా య తద్వృత్తముగ పోరాడినను అంత మన శ్రీరాము డతనికత్తి మి డననాదాచెను శ్రీరాముడెరములచే విహ్వలకెంది యతడు శవదేహమన్న భయము నానంది చేను శ్రీరాము డర్థవంధరాణముచే నతని కిరీటమును వేల దొలించెను ఆతడు తగ్గులేటియై ఎరముడుడై నరాభవ ఎనొ ది డన్యహయుడై నిలచెను శ్రీరాముడు ఆయనకామును విరియొగించుకొనుట వీరోచితము కాదనియింది రా యుతో నీవు కడు లిడలియుంటిని ఇంటికేగి సేవ దీక్షుకొని మరల రమ్మ చి నడకెను రావణుడు తన దైన్యమునకు వగ యు శ్రీరాము డాయవకాళ మొ గిసంకుతు న త పించి పురం ప్రవేశించెను అనాటి పోరాటమన శ్రీరామునని ఎడవ గొరవ మంతయు హనుమంతువతే దక్కినండున ఎనకాననుము అనక్తివననాయెను

నేను ప్రస్తావించడంబడిన కథవారి పాపానకృత్యము ఇంద్రజిత్తు శ్రీరాముని కపైవ్యక్తుగ వాళము గాంచననెంచి బ్రహ్మపుత్రుడు బ్రహ్మాంబున నయయు యాటిది ఆనాడు రామ లక్ష్మణులు మూర్ఛిల్లిరి వామదైవ్యచుంధయు తిరగా తమై నేకాకేగెను ఇంద్రజిత్తు పొగరమును తరించిన సేనయు కయు సంహృముగ వక చెవియింది అ విజయోత్సాహమును తనకంధ్ర కెడిగింప పురము ప్రవేశి చెను అవికాములయన దీకటి దట్టముగ వ్యాపించి కడు సూరముగనుండెను వానరుల యం దనేకులు కుకిరి కొందరు కొనయుపిరితో తమ్ముకలాడుచుండిరి హనుమ

ద్విపదలు రెడవుడుమాత్రమే అందు తరగక పేల్కొంటియంటిరి హనుమంతు
 దీందుక పొచ్చియందెను అంత నకడు ఎవ్వనితో నెచ్చిరి. జనము చేత
 కొరవడారి యద్వభూమియంతయు నెను! ఇంకను ప్రాణముతో నన్నవారి
 వోదా! చేతనైన పాపము చేయద ముఖరికెను అంత వారిరువురు పలు పెద
 కడుబోయి మిగుల నొర్చియెవ్వ జా అపంతుచి గాంచిరి అంత విభీషణుడు
 మహాబలా! ఇంకను కొనయానికికో నుంటివా! యచి వాపోయెను ఆతడు
 దాం దైవ్యముతో పిప్ప విడిచుకవా! నిను నే జాడజాంకపోయెనను పి యంత
 వ్యధనును గుర్తింపగలిగిరిది ఏ సంవారమున హనుమంతు వెచ్చునైన జూచి
 తివా! యది యదిగెను హనుమంతుడు పమిద ఎవనే విడిచియందెను ఎవ్వని
 జాల్మకుని నిజరికక హెచ్చైన యాదగ నైకొనివనయమున ప్రతిపాడును
 తివనుగ నొచ్చియందగ పిప్ప శ్రీరామునిగూర్చును అక్షయనిగూర్చును పరాదు
 ద్విపదక హనుమంతునిగూర్చియే ప్రతి పదియంటిరి ముగ్ధివాండు-గుడ విరాటంప
 నైతి పది యదిగెను జా అపంతు దండులకు నేవొక యుద్ధేయతోదనే యదిగి
 తిరి హనుమంతుడు జీవిండున్నయెడ? పి పైవ్యమంకయు పు దక్షివింక
 గలదు హనుమంతుడు జీవముతో మందరియెకల మనము జీవింపియు మృత
 ప్రాయంమే అగడించిన మనము మృతజీవులమగుదుము అది హనుమంతుని
 ప్రత్యేకమైన మనత ఆతడు జన తండ్రీయగు వాయుదేవునివలె మన అంకంతుడు
 కొన పకరు జీవిండున్నయెడల మగడు బ్రతుకగలమను అప యందుక యుండ
 గలదు అచి వ్యక్తము గావించెను ఈ యపారణమైన పొగర్త అచి హనుమం
 తుడు కన్నెరిగిఁ దెలిసి యకవి పాదముంపై చూచి, తన్నట్లు ప్రవంపించుదుండు
 కృతజ్ఞకమ దెలిసెను అంత జాంబవంతు భకరితో, నేను పుతరత్న మెత్తివదాక
 పైతిని ఇచ్చెడు మేమందరమును నిన్ను వన్నుకొనియందెను అంతయు సిద్ధిపై
 జావరద యొన్నది నీ నైపుణ్యమును నిలయును జావరదలొనవయ మునన్ను
 మైదది మన్నుదుకొనువారు మరెవ్వరును లేరు ఈ వాని పిచ్చిగూహములకు
 ప్రాణదానముగానిది దామలక్షణం నూనిరి వల్లకుండతేనెన కలములనుండి
 వియత్రంజేయు నుచి ద్రోతపొంచెను అంత పకడు అర్చురైన ప్రభవముగల
 వంశవరద తి సావర్తకరద సంభావకరద విశ్వకరదయను వోడదు అల్లింటిది
 పేల్కొని వా ని దెచ్చుచి హనుమంతుచి నియోగించెను అచి హిమాంయము
 నుచి కైలాస యువర గిరిల మధ్యమన మన్నచి హనుమంతుడు పూర్వము

గావించిన కథయొకపంపునమును దీనితో బోల్చినమొదల వది లెక్కలోదిలి రాజులను జతఁజేయునవ వకడు స్వయంబలమును గుర్తించి తన క్రింతయు విని యొగించి నింకెగసి గగనమార్గమునబోయి యున్నట్ల వ్రాలెను ఆ యాశ్చర్యకరమై దృశ్యమును దేవతలెటులు తిరిగిందనవీయు కవి వర్ణించియుండెను హను మెంతు బాయోషధు కై వెదకవారంజీరినను అవి వివేచనశ్లాసము కలవై నడువ నెవరో అవికాళి కరుదెంగిరిని కనుగొని అవ్యక్తమాయను అవి గోచరింపవలదు వ న ఆకటా వ్యతతిల ము మారి పెకలింది తెచ్చి యాహవరంగమున దించెను బాసుంక నశాయోషధులవాని నొకగనె విప్పివైచ వవామలందరునుపు కీర్తివలైరి రామంకృతులను ముర్యదేరి యుద్ధబాహుయంకయు నశేవనై కళకలాదితొచ్చెను వానిం పేరు నింగగర్జనలు గావించియ లంకకుబోయి పర్యవశము గావించిరి ఇదట వో ౧౩ ౧౪ మైనవిషయము జరిగెను అది వామర రాక్షసులుకని నోరాదివ యుద్ధరక్షితులు ను వానిరరాక్షసులను నేడమేమియునులేదు కవి లక్షణాదిగ వ్యుత్పత్తి ౧ రిక్కనులలో నొక్కవైచను విక్రీయకుడు గాదాయను జేతలు కాలు కళతకలలచినవారిని ఇందుగ వివేచితిద్ది గణగునటుల జేయుదురని వాక్కితీ చది చెను రావున ౦ యదు యుద్ధమగుందు మరణించిన రిక్కనులను పొగ దొంగిలదది అంకూర్వమే యాజ్ఞ గాండయు వెను పిలిచి రావచ్చుననే యు చింతించెదల శత్రువులు గానిది లెక్క చి ఇ తెంతనుంది నశేవులై యుంకో తెలివితో దురని వానిరమును కానున విషయప్రధానము వారికి లలిం

బోమెను ప్రకృతియందు కాశ్యపుత మార్పు గావించగూడ విమోచి గోమ ను ఉదా పర్యవశితి అను యథాస్థానమున జేచ్చెను రెండవసర్గాయము ౧ విది గొవి దినము హను లంక దిటలే గాచరియింపవలదు విది రా వి ప్రత్యేకముగ తెచ్చు ను చిరు తును ఉపర్యయము హనుమంతుడా పర్యవశితియను హను లందున ము గొవిపోకలయు శ్రీరాముని ద్దము తిరిగి వచ్చెటము అర్ధకోశమున ముగిసెను హనుమంతు దంకత్కరితముగ వానిని గాంబోని కవి నువకు మించిన దుఃఖియింతును

వేదియై వేదోకపదమైన పాపానకార్యమును వివరించెదను హనుమంతుడు యుద్ధరంగమున అసాధారణమైన వివరా కమములను ప్రదర్శించియుండెను అందులో నొకటియగు అక్షయజూయని వదన వేదంతకుష్మకృమే తినిపియుండెవి ఈ పదార్థమున వతడు వేదమోషిన యోధులను సంహరించెను వారిలో రాం

ముఖ్యపదగవనారు దేవాంతకుడు త్రివిధుడు విడుండుడు ఈ తయముడే నికుం
డుడు అత్యధికలార్యుడు విది తమనున వార్మికి రాజులను | స్త్రానించునీరు
కాని ముగ్ధివ రావణులకు ప్రతిపాదిని వలుకురు ముక్తలు వ. అట్లుగా ను రీతి
కరిండును కాని యతడు వారి మంత్రిలను పేర్కొనడామెను. రాజును దుర్గర
ప్రహార మవాపార్యు వికుండుం వికనుగ విశ్వవంబి వారిసాను పై జాతర
వదియుండెను అతడు ప్రహస్తువి యుద్ధమునకు బొమ్మని యాజ్ఞాం చిసక్తుడ
అతనితో నుననతమన నమరులై న పేనానాయకుల గాంతుంది మిథుని ఈ
వానరులు రాం భయంకరులై మనలో పేరొం కవారిని బలిగొనిరి నాకు కుక్కమై
వారిలో పిన్నాకవి విశు బుద్ధులనుగ జయియి లలిండుని యొక చెదను పి
కాక వేరు తుంభకర్డుడు ఇంద్రజిత్తు వికుండునుమాత్రమే వీరిని విజయకు ఎనుగ
వెదర్కొనగలండుని నా విశ్వాసము ఇంతే తయనను యుద్ధమునకు బోయినయె
పివట్టెను వెలుల రక్షించగ దో నాకగోచరముగ నున్నది అని వరికి అతనిని
యుద్ధమున కంపెను

యుద్ధమునంబు పేరొక కళయందు తుంభకర్డుని పుత్రులగు తుంభ కుంభులు
కణకంగుఱుక ప్రేమితుడు కుంభుగు ముగ్ధివునిచే సంహరింపబడెను వికు
ధునింబి యాగ్రహార్యులై వారు ను బ్రహ్మకంబు గాం వెంది గా పై
గవిపెను హనుమంతు దశని వెదుర్కొనెను వికుండుగు బానుమంతుం యంతటి
వర్షాకనుకాని హనుమంతుడు భనుర్పాదముల నునయొనింపక బ గాగ
వికుండు భవనితో మగము చేయిచేయి గలిసి యుద్ధమావరింబు ను | వరితను
వార్మికి కాపించిన యుద్ధపరస్పరము మయ్యగ నేని వికుంబు హనుమంతుల బోరాటము
వంకయు వర్ణించెదను

(యుద్ధ 77 న)

వికుంభ వధ

ఈ సోదరుడగు కుంభుడు గగనజీవుడై వేలపై గదియుండుట గాంతుంకనే
వికుంభుడు తన యోలదేశనే ముగ్ధివుని పరామంత్రిండుకొని పక్షుడు మ దు
ధర్మతమున కెవమై గుంభిరమై యావర కాశ్యర్యముగొలుపు వర్షియగుదముక చేత
బట్టెను అందమైన స్థూలహార మొకటి దాని నలంకరి | యుగదెను బ్రహ్మరాగముని
చేరి ప్రేమకై దానినికి ఇనుపకట్ల మర్మబదియుఁ దె అని ప రము గిత్తు
వర్ణించెదను వర్షరాగములనేకను బోయగవియుండె అని కృష్ణుని ప్రబంధము

అనుచుండమునకై వానదంతు భయమును, రక్కసులకు రైర్యమును గొలుపుచుగ
 మఁదెను ఇం దప్పుజము సత్కేయంద్ర వాగదను తిప్పలు నతడు నోరుదెంచి
 యాపుణింపుచు భయ కరముగ సింహనాదము గావించెను అతని వికారమై పక్ష
 స్థంమన నుల్లవతకమికుట మిరుమిట్లు గొలుపుట దెను బ్రాణ చుట్టన్లు కుండ
 లును లతని చెవులవంటి వ్రేలాడినొండెను కేదీవ్యహుననుగ వెలుగుచున్న మణి
 గోర మకరికంతము కంఠగిందియుండెను అతడా దూషణములదేసింది ఉదయలు
 పెరుచులతోగూడిన కాచుచున్నవలె భయంకరరై విహాయవమును బేతలూరి,
 ప్రపంచదే మును ద్రిప్పుగ జనించిన ద్వంది వప్తమరుక్షుల వివ్యవమును బోయియు
 దెను ఆ బాపతిజము చంద్రాద్రిగఁగా తావతదను బ్రమింబియిన్నిల్లుండెను ఆ
 యా ముద్రయన నమచ్చుదీసి మణులకొంతులు ప్రకాశమైతి జ్వలితుడు వానిర
 రాక్షసులను దయక వీరుల గావించెను వాంతుకయు కదలనేక విశ్వేష్టరయ్యి.
 హను మంతు బొకరై రైర్యులగ నతనియెడల నిలచెను నిడుకు దళదిగా విశన
 గదనే వ్ర పచ్చియై యతని యురమును తీవముగ మోదినంతనే యువ హస్త
 విన్నియు లాచును నానమంతు దీండకయు దలి పక్ష తన బలముప కయు జూచి
 తన ముష్టి నతంబొమ్మున బొడవెను విసుంతు బాదెచ్చిదే తీవ్రముగ న కోపము
 నొంద రక్షయు పెల్లవలై వ్రహ్మ చెను కాని యతడు వెంటనే తెప్పల్లి దను
 జూ కేలిసగ హనుమంతు నైతి యత ని బుదించెను హనుమంతు దళదిని
 ద్విద ముమోము కీ తీవముగ నే స్పంది యు దిగచ్చుకొని గుంబిలి వేరి
 గూర్చి కచ్చుర దనుగ నై నై మొదెను తదన యురమై నై తెని తెండు
 చేరుల నతని కుత్తకమంద్రి తిప్ప యతనికేవమున పెల్లరా నై క్రూర గురమం
 గొచ్చి కా ములితు ఎటయోత్సాహమున సింహ ర్జన గాంచెను లక్ష్మణుడు మృతి
 నొ దెసవి తెలియగనే వానదాణ వంకసమున కేలు నైదిరి దే కలు కృచిశ్చాది
 వుచ్చున ప్తి గునివిరి ప్రపంచమంతయు నావందసున కేలియండెను కోప తయ
 న ప్రమయలు ముప్పరిగిన రక్కసులు లంక జోరదారి

వేమ ప్రస్తావించదలచి దివరి పాహుళకార్యము హనుమ రెండవరక్క
 యము నామాయలును కేలియెట వేది ఏ కే నా మంతుని మతిమంపున గూర్చి
 విపరిచివెల్లు దాని వింతుక ప్రస్తావి యుం ది తనాదు దానివివరములను దెలి
 పెను లక్ష్మణుడు రా యు కు మము దోస గివిక క్తివే న్నూర్చి నా దియుండెను
 పంజీవి యోషించుచే సతపిత దికిత్తి గావి ఎవలయింబదెను షెగ్గురుదైన మున్నే

ఋతు హనుమంతుని చురల వేకది సాహసమును జూపుచుని ప్రారించెను ఈ వం రృషుక నౌక ఉపాధ్యక్షుని ముప్పది ఇది సున రక్షించేక ప్రతిమందు లేచి రాని ఇంద్రదేవ ప్రతిమకు మార్గమువలయున హనుమంతు దెట్లు అంకముల నెదుర్కొనెనో గుండెలు జందరించినట్లు వరించి బరియ్యది రాణుడు ఉపకులై హనుమంతుడు వీపు బింగి రా నేమియు రక్కసుని జతని వాంకవరున వాళ్ళు చెను ఆని వారి రైర్యముతోగొనిన సాహస వృత్తము హనుమంతుని వ్రయాము మార్గముద్యముని కొంతకాల మొగిపొయెను కాలవేది మారీచునిచె నొక తాపవేషముదాల్చి హనుమంతున కొంతకాలము గెను హనుమంతు దళని క్షతీమంప విండుపే సాగెను వి అత దాక క్షమ గ ఎది వ్రయాము మార్గము పన్నిన శతవ్రతుని యొగి కాలవేదిని పంపించి యోషకుం తేదోమెను ముషేణు దామోషకుం దాల వకాంబుడుండు నియ ములకుగ గుర్తిననగు వనియె జె యించెను రాని ఈ రామ యుజుట జెప బదీవవకారము, కాల వేదితో పోరాడున కరిగన ముద్వేగమున నను అతనితో దంకాలము సంధా పించి యనలనను హనుమంతు దామోషకుం నరియై ర్జనము విప్పించెనని తెలియుచున్నది రావ నతదా వర్వకళికామను పెరిది రిపిగొనిపోయి ముషేణుని కీతు ని ప్రార్థించెను ముషేణుదా యోషుది రనముదీసి అక్కయ కు వానవ జూచి వంకనే యతడు మూర్చకైరెను

హనుమంతుని చురల ముఖముగ కతదే పరియించిన యొకటి రెండు అంకములను ప్రారించి చితిని రావ వాని చేరొ న్నామ రి చె ను అవాకు హనుమంతుని ముఖము పల్లదుర దరత్వముని కొంత కాలము విషరీత రి చెదను అతడు అంకయించి తమ వెదితుడు బయటగాలం తప్పామె తెరి గి దుకొని ముచ్చు చి ఎక్కావము కరిగించి రామ అక్కాంబుగూర్చి యనేక విషయములను ముర్చించి వారి తాపకాశ్చక్రములను తెలపెను ముదిరకాంబులు "అను ఎరియెక్క ఘోర అద్భుతముగ వ్రతమును ఆ వయమై నేను వ్రత్యేక ముగ రెండు ఓ న్నామ రితు నను హనుమంతుగొప్పయె యుర్జును వంక ౧౦౦ పీటవరకు అల బుచ్చుట పీతనగూరి ప్రముఖముగి జెన ప ముది ను దరకాంబున న దం నా కేయమే నూది యనట్లు హనుమంతుడు పీతము రవ్వుము కడి నుకుమో వైన బవవల చెల్లగి బలముం ను వారి స్వకావము వంతు అంతరంగిమింక విజులయిట్లు సునత పికొ బుదయ చును ఆ బొంపర్వ ముమిదీమున్నది



20 వ ఉపన్యాసము

భోజన విశేషములారా :

ఆచార్యులతో గూఢకాగ్రగ శారణములను విర్యహించువారిలో చాలమందివలె హనుమంతుడును అశాపిరాళమువ్యు నిట నట తులియాలెను కొన్నిచేతలందు శాస్త్రానుశారణమును వెరవేర్చుగలవని వినిచి వింతకు నేమి చేయవలసినదియో చిందును మరీకొన్నిచదువుములందు అశారణమును విర్యహించగల నమర్తక తనకు గలదా యని ప్రశ్నించుకొనును వాల్మీకి యతనిని ఒకప్పు యొక చిత్తవృత్తియందును వేరొకప్పుడు శ్రోత చిత్తవృత్తియందును ముడిపెట్టు వర్ణించియున్నాడు సాగర లంఘన మొక్కచే అతడు వెరవేర్చిన సాహసశారణములలో దాని గొప్పగాను అతడు శ్రేష్ఠమున గాంచివ శారణములలోదను సాహసయ్యనవలెగని ఒక చర్యవశిష్టమునే గొవివచ్చి మరల చాలని యథాస్థానమున జేర్చుటకోదను పోర్చి యాచించుటల సాగరలంఘనము లెక్కలోనికి రాజులను శాని రాహులు ముసం దతనిది పేరు ప్రత్యక్షము నెంకొల్పినది నముద్రలంఘనమే ఏలన, అది పీఠ యానికి యును కనుగొనబడును లంకలో యుద్ధమునందు చాల సాహసశారణములు గానిండుటకును పీఠికగా ను ముద్రలయెను అతితా శారణమున కూని పుడు, అతని తం దీయగు వాయుదేవుడును గరుత్మంతుడుమాత్రమే యాపని చేయగలరని విశ్వసించబడెను ప్రపంచమునగల ప్రాణులందు గరుత్మంతుడు వాయుదేవుడు హనుమంతుడునుమాత్రమే ఈయెప్పుడాపహాయన శారణములను విర్యహించగలరని పీఠికాములు హనుమంతుని వచుచునునందే ముమ్మారు వ్యక్తము కానివియుండరి చిత్రమేమన ఇది యిగ్గివర్ణయములు వ్యక్తము గానింకబడినను ఇట్టివములను గావించగలిగినవారు మరీకొంగు గల వివాల్మీకి న్నయిదిగ తెప్పను అది వాల్మీకి స్వభావము అతడు తరచుగ వ్రాసెను అనే ఎనేదివిధముల వ్రాసెనెందున అందువలన కొన్ని ముఖ్యంశములు వివరాన్వదలు లై వి ఉపాధి గణకు ముద్ర కొండమునందు సూరివనగల్గి అముద్ర లంగర నుపేజ మైందద్యుద నుగ్రీవ జగవర్ష లేనాపేజ హనుమంతులపేర్లు ఉచ్చరించిదే శంభువర్షలో అంగర శీల ముగ్రీవ హనుమంతు పేరుమాత్రమే కనబడును యుద్ధకాండమునందు మూడవపర్వలో అంగర, ద్వితీయ పుండ కాండలంత వనన నట, పీఠలనువారి

పేర్లు కవచములు చెప్పిన పిమ్మట మరల మరల కొన్నిమాటలతో వర్ణించుట వార్షిక స్మరణవలన వ్యాఖ్యలు పాఠముగ జెప్పెదరు. ఉదాహరణకు మందలకొండ మఠో 30 వ పురుషుడు హనుమ తుడు ఏకసంగుని యాహితో వలయును గాని యిహోప శ్రీరాముని యంగుళీయము నిద్రి యోదార్చి యెట్లు ప్రోత్సహించ వగూఁదని యాది యదుండ నామె యతనినిగూని రావణుడే మారుమొనవ వచ్చెనని అనుమానించి యురకునేమోయవలయు కావలియన్న రాక్ష ప్రీతి మేల్కొనితి భయనందమున కేరణ పై చివయెడల రావణు రక్షితకు అరుదెండునియ అతడు వారితో శ్రీరాముగ పోరాడవ యునేమోయ యు కరవి కొక సంశయమొదలమె అతడు తనతో నేను నేనీవేల రక్కసుల నానాపాణలమున సంహరి వగలను 3 ని అ రుదలకదే పాగరమునాటి మరలిపోగలనా? నేనొకవేళ యుద్ధమునందు కంహరింపబడినను వానిచే వట్టునడి చెకపాలయం యుం బడినను, ఏలాదేవిచార్త రామ భావణల చెవి సోకడు శ్రీరామునికార్యమును నమర్చుముగ నెలమేర్పగునాడు వేరొకడు లేదామెను యుద్ధారంభమున నొకటి జయంవగలనను విశ్వానుమన్నను అంతర్మున తానే విజయము నొందవని విశ్వముమేమున్నది? యుద్ధమునందు జయోపజయంబులు అనిశ్చితములు కావ నందేహావృద్ధమైన సౌర్యమును వివేకము గలవాడు రిక్కగ నాలోచించక చేయ సాహసంవరాదు అని తలంచెను విదవ వతడు తన్నామె తెరిగిండుకొను యుద్ధాభ్యుదయము కవ (రావము నామెకు మానకయే శ్రీరాముని కీర్తించినయెడల నది యామె వందేహమునా తవయందు విశ్వా నము కలిగింపవని నిర్ణయించుకొనినను

అతడు కొంతకంత సీతాదేవితో ముక్కటింపవలదవ నేను కంపాశితో కంపాశితో కంపాశితో పాగరమను చేరితిని నా నపాదలు దానిని గాంత గనే విరుద్ధాహము చెందిరి నేను వారి మారదించి, రై రక్షయగొలిపి సాగరమును అంధించి యుట కరుదెంచితి నని వదించెను

హనుమంతుడు సీతాదేవి పెంపు దీవికామనమయమున నామె కొక సంశయ మొదలెను అమె హనుమంతునితో నావరసేన ఈ పాగరమెట్లు దాని రాగంబు? రామ లక్ష్మణులై నను వెట్లు రాగలరు? విన్న గరుత్మంతుడు వాయుదేవుడుమాత్రమే యీవని చేయగలరు ఈ మాపాంతమున రావణు డిట్లుటి కరుదెంచి యెడల నే కవచి భద్రగవై వ కంగీకరింపవలెను లేదా మృత్యువునై వ శరణు జొచ్చవలెను, అని వాపోమెను హనుమంతు డామెకు రై రక్షము గొలువనెంచి యొక లొంట

దొంగిలను ఈవానరులు మహాబలవంతులు, ఒక గంతుగొని ప్రవంశమునే దుర్జి
రాగంబు ముగ్ధిపురియొద్దగల లోలాది వానరులలో నాకంబె పదిహేనును నాకు నమ
యను గలడు. నాకన్న తక్కువయైనవాడు ఒక్కడైనను లేడు వారిలో వధిమత
వైద వేనే యావని గావించిరి మిగతవారిని చెప్పవేల; వారు కరుణులయగు
దీగరము వాటి రాగంబు పాదారణముగ ప్రభువులు తమ యాస్థానమున మన్న
వారిలో శ్రేష్ఠులయినవారినిగాక మిగతవారిని దూతలుగ బంపుదును అది వారి యశా
చము ముగ్ధిపురి దానిధియగునే వచ్చు బంపెను కావున ఒకైర్వదళకును వాడు
రొక గంతువేసి యిచ్చులు వ్రాంగలరు, అని వదించెను అదియంతయు కొంత
వరకు అనక్కముతోగూడిన అతిశయోక్తియే; కాని యది యవసరమై యుండెను
లేనియెడల పీకాదేవి కోకభావమున క్రుంగి అశ్వహాత్య గావించుకొనియుండెడిది.
కాని ఆశ్వర్యమేమన మన మనుకొనునట్లు హనుమంతు వాడు మత్సరహరున
జన్మిస్తేగాని, సత్యముగాదని నీరయని వెదంగును కావున లంకాదహనముగావించి
యంత్యమున తన పెంపు దీసికొను హనుమంతునితోడ నామె ఏమైన మీ కంధ్ర
యగు వాయుదేవుడును గరుత్మంతుడును మాత్రమే యావని గావించగల రని మరల
జెప్పెను

మనమిప్పుడు కథలో కొంత వెనుకకుపోయి ఈ వానరులు కిష్కింధమంది
బయలుదేరునపు డేమని పరికిర? పరికిరింకము వారు ఏదను వెదకుటకు నలు
దిక్కుల కేగుటకుపూర్వము నే పోకడనే దక్కనుల పీడమదంబగును ముగ్ధిపు
రింతమలె నెందు కంపనలెను; నేపోకడనే రావణుని నొక ప్రేమనకు యమపురి కంత
గలను నేపోకడనే ఈ వృక్షముల ఎల్లగిందియు పర్యవశిలరముల ఎండిసింది
గావించియు సాగరము వింకించియు లంకయు ద్వంసము గావించగలనని ముగ్ధి
పురిమోల ప్రగల్భములు పలికియుండిరి మన మజ్ఞానవశమున కారణములను తరచు
నాది విజన్యరూప మెరుంగక చేయబానుకమని మూచించుటకే దీని మహాహాసించితిని
మన మెంతిచ్చి వ సరిహంగులమని తలంతుము మానవుడు షా ౩ యొక శాబు గావించి
నినది ఈవాడును గావించగ నను లోకోక్తిని ను ము తరచు ఉదాహరింతుము కాని
మనము సంతృప్తముగ పోకడదీసిమని ఎందరగు లు బుట్టినై మన ఎక్కడను
కాదుమూలై వచ్చుడు, మనము కోకముగ క్రుంగిపోదుము హనుమంతుడున నీదిదమంగ
క్రొత్త పరికిరవాడే అగుడు పీకాదేవియొద్ద పెంపు దీసికొని లంకాపురవాసులకు
క్రొత్తయిండిట్లు ఒకటి రెండు పాహసకృత్యములగావించి ఒక్కయిండుకొవి యా

పురపీఠులలో ఒక వేయియందొక్కమయ నన్నెడవొక్కనతాఁడు ఈ రక్కసు లందఱు దిగ్విజయించి యేమిచేయునచా యనిమిదితెలుసంతలో ఏవురమునంతయు ద్వ సముగావిరి ఏకాదేవి నెలనైకొని నముద్రయు దాటిపోగం నది విగ్గంగా కేకలు వేసెను దానిని వివాదాదులయే చెప్పులెను యుద్ధవాదకోపువా దెక దిను కకం ఏ తిను జానకాలడు అతడు కమ్మగురిచ్చి దాం అతిథియముగ బెప్పుకొనవలయుండును కావున హనుమంతుడును ఎట్లే గావించెను

అతడు రా య నమిమంనపుడు అరసిమోరవాంపదై సుగ్రీవుని వందే మని వలకి ది యభారముగ నతినిదికాదు సుగ్రీవుడు నీ క్షేయమిదిగే వని ప్రారం భించి అతడు ఎత్తుమర్యాదల సత్కరించి రావణుని దెవరిన మెదలదెను రావణా దీపు వాంకాలముగ ద ప్రవంధమునకంతయు కలిగి నై యిష్టముకొప్పున మె గును రాజ్యముల నాముగావిరి రాకుమారుల బంధించి వారిప్రీతిని దెకబట్టితి విన్న దీనివంతయు దే తరొనగిన వరప్రదానమున గావి రియుంటివి ఏ వార్తాంధు శుభః ఫలవంతయు నమనికొయెను ఇక ఏ వారదించిన పొవలయు పక్షవలెన గలవు వాకర యుక్తవై స్వముబయిపతి నీక నుహరించిన వారిని నమూనముగ నాము గావించె. ది శ్రీరాముడు నతివ బూదయించెను దీపు అహరించిన నీక 'మిగ దంధించి' అమె కిపారిల కాళరాతియే అమె నీలంకను నాము గావించుటకే జరింగినది. ఆమెను నీకంతమునకు జాట్టుకొనియున్న కాంపాళపుని కంపెము. కొలపిది ముతే అది దిగినికొనగలదు నీకు న్నుత్యవాసనమైవది దీపు విన్న రక్షిండుకొనదలచియెడల ఏకాదేవిని శ్రీరాముని కర్పించి కరణ వేయిను శ్రీరాముడు మహాయోధుడు వ్యర్థమర్త్యలోకములం దెప్పుడును అతని యెడల విరువకాలదు కివ ప్రహేళికాదులును వకవిది యుద్ధమున నెడకొన కాలదు అది రావణుని హెచ్చరించెను ఇప్పుట వాల్మీకి జాగ్రత్తగ విస్తరీకృతి పేరును పదవివేసెను దాని యిష్టసాయపేచున శ్రీరాముడు ఎత్తుని యవతార మైందును, విష్ణువు శ్రీరామునెయిల విలనరీతనిన జర్జరవాళముగ నుండును ఇంకను దారి నందర్పములందు మ్మవేషినివేరు వదలవేయించెను యుద్ధమునందు శ్రీరాముడు గుంధర్వాపుత ను ప్రయోగించి అశ్వర్యకరముగ ప్రతి రాక్షసునెడకును వాక ర మదై శివ దుటయే యందుకు విదర్శ ము వాల్మీకి యభి పాయమున ఎత్తువై శ్రీరాముడు మూలబలము వంశాత్మక గ నాముగావిరింబది దేవతలు ఎవ ర్పుష్ట గురిపి గంధర్వు లాది పాదిన యాపంద్యమున ఆహ్వానింపబడిరై యతనిని జూచి కుండిన సుగ్రీు ఎరిపజాదులగాంల శ్రీరాముడు విజయోత్సాహ విను విష్ణు అరితము

[క్లోక వికరదత్తవింశతికం భువనాత్కలంకరణం]

యద్ద 84 ప. 33 వల్ల

అ యత్తమ బాధి ప్రయోగింపవాది ప్రతిపక్షమవ ప్రతిపాది నెను
అగు పాక్షికరీతివశయను వేమను కిచ్చుటను మాట్రమే బాధి ప్రయోగింప
గలము అది - దించెను ఇచ్చుటను వాక్కికి యతని ఇట్లువేయని యెంచి ఎట్లని
వేయను ప్రకటముగ మెచ్చిరి యెమెను రామాయణమునందప్పదన్నది విమువందీ
ప్రకరణములు కలపించుచుండును

నేదివచ్చు శ్రీరాముడే హనుమంతుని ప్రకంపించిన మర్రియును చచ్చిచెడను.
అతనికేమింది మరెవ్వరిను హనుమంతుని కీర్తిలక్షణ రు కావ్య శ్రీరాము డతనిని
హృదయభాగ్యముగ నేనుచి భావించియు దెనో తెలి గొంటును రామాయణము
వలెదు హురు గాగు నందర్పములను పరిశీలించవలయును అను కీర్తింభాగంజ
మున మ గిచ్చిరు తన మర్రి తరువ్వుమట్లోడ యుక్కమాత్రకర్తమై నుంచెను
నంపాకీరమన హనుమంతుడు తిశితహువమున రామలక్ష్మణులను కలసికొని వాడెవ
రని యడిగెను ఆ సంభాషణమున నేరడు నంద ప్పకరాషాపాంక్షిత్వమునందును
ప్రాసననంద్రధాయువందును రాజ్యశంక్ర పదనం ప్రయోగమునందును తన
ప్రాసీష్యమును ప్రదర్శించి వారిని మ గ్ధుల గావించెను.

రాజాప్రాసములం దొక మర్వాడ గలదు. ఒకరాజు వేరి కరాజాతోడను ఒక
మర్రికి వేరొక మర్రితోడను మాటాడుట ఉదితమగును హనుమంతు డిగిగ
ప్రక్కలకు వనరావము చేప్పగలిగియు శ్రీరాముడు తన పోదరుని బెప్పవచి హను
మంతునకు దివలకునట్లు మాదించెను ఆ కొద్దిదివిషయం నదిని తిగల వ లాషణలో
శ్రీరామునివంటి దిగ్దేవమానవమున అత్యద్భుతమైన అగ్నిసాయము వెట్టివదై నను
కలిగింపగలదాయది నను కావ్యర్యము గొంపునట్లు శ్రీరాముడు హనుమంతుని రాజ
అధికముగ ప్రకంపించెను శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో

క్లోక నావ్యగ్యేద వికీర్ణ నయతార్జ్వణ రారణః

నా హనువేద విదాషా శక్యమేవం ప్రపాదితమ్ ||

హువం వ్యాకరణం కృత్వమనైవ హుదాశ్రుతమ్

నమాన్య హ-రతావేక న కింతి దపకర్దికమ్ ||

న ముఖే ర్నేత్రయోర్వాచి లలాటేద ధ్రువో వైభా

అవ్యేష్యపిత గాత్రేమ దోషః సం వివికః క్షృణిత్ ||

అవి ప్రకృతమనందగ్గ మవిలంబిత మధురమ్
 దీర్ఘం కంఠగం వాక్యం వర్తతే సువ్యవస్థితే :
 సంస్కార క్రమేన సన్నా మ్నయతా మవిలంబితామ్
 ఉద్వారయతి కల్యాణం వా స హృదయ హరిణమ్ :
 ఆయా చిత్రయావాదా ర్థస్థాని వ్యంజనయా
 కన్య నారాచ్యుతే ఉత్త ముక్త్యా పేరరేపి :
 ఏవం విధో యన్యయాతో నితనే త్పారీసవ్యతు
 ఏద్యంతి హి కథం కన్య కార్యాణాం గతయో వతు :
 ఏవంగుణ గతైర్దుష్టా యన్యమ్యుః కార్యపాదకాః
 తన్యవద్యంతి సర్వార్థా దూతవాక్య ప్రదోదితాః :

తెప్పిగద ౩ న 28 శ్లో

ఎవరైనను నీవిధముగ మాటాడుదును వేదశ్రయమును వర్ణించుచుండ
 నలెను అతడు బాలవిప్రార్థముగ మాటాచెనను ఒక్క అవకర్తమైనను కాలరాదు.
 అతడు వాగ్ధామ్యము అరికేరి వాదగ సుందరలెను వాగ్ధామి మూలమైన అంగము
 లన్నియు నికరి హస్తగతమైయున్నవి వారిలో నే క్కటిపైసెనను లోపించుచుండ
 తయెను అతని మధురమైన వాక్కు నా హృదయము నాకర్షించి వామవమ్మున
 కొద్దగదనుఁ కలిగించెను ఎ దైనను చిట్లు మాట్లాడగలిగినయెడల అది పట్టినట్లు
 నడచి అధమశక్తువై యను మోకరింపజేయును ప్రభువుగానుండువాడు ఘనకార్య
 ముల నెరవేర్చుచుండునయెడల మానుమందునివంటి మంత్రి నొకనిపై నను తన
 యాపానమున గలిగియుండవలెను అట్టివా రతనియొద్ద వెక్కుడుగ యున్నయెడల,
 తతడు విరక్తహిం జాలని కార్యమే యుండదు వసులన్నియు వక్రమముగ నెరవేర
 గలవు అది నదించెను అతడు తన సంస్కృతకథాషాసాధికత్వమునను, వదో
 వైష్ణవ్యము మొదల తన ఎదుర్కొనదగ్గమును నెరవేర్చుటయందుగల తక్కి కర్తవ్య
 భోదను ఎంత ప్రయాసకరమైన మనకార్యమునైనను నెర్పవేర్పగలదను విశ్వాసము
 వృద్ధింజుటచేతను ఆ యుద్ధయ్యులకు గదిగన ఆ మొదటి అభిప్రాయమును తది
 తరకు దిక్కిలయముగ నిచ్చిపించెను అతడు తన యజమానుని అబ్బిపిట్టై యెడు
 కొడుకుని లపాయమును దోరాడని శక్తువును లేకనిన సత్యదూరము బాగుండు

వేదావ్యేషణతై సదామూలంతు నెదరిన వానరసముహములలో గారురు
 జ్ఞానవంతుడు నులుడు నీలగు సామచంతుడును గంధు వీరిలో నెవరైనను

ఏకమ గాఢమయోగం, కళకు తన దూరయది అమె విశ్వపిండకు అనవానిగ నేటియకగు యదియె "వనివర్త పియవగునా యదియె శ్రీరాము డాలోదించెను కావున కళకును ముగివుడును హనుమంతు నీ కార్యమునందు వియోగింప న్నియిందరి. అంత ముగివుడు హనుమంతుని చేరనిది హనుమాః ప్రపంచమునం దెక్కడును దిన్ను ప్రతిచుటించగలనాడు లేడు గమనమేగమున దిన్ను మి యనా రయను. కావున నీ వానరయోగమును నజుదెసం జరిపియు శ్రీరాము డు నేనును నీ కార్యకారమంజయు నీపై మోపియింటిని దీనిని పొందిండుటకు వలయు దేహా కువోలంబులును గుణదోష విదావాత్మయు దేశకాలానుష్ఠితము వీయిందే కంపు అని పలికెను శ్రీరాము డనిది హనుమంతుని విశ్వనింది తమ చేరుకల యుంజరము వకదియొద్ద నొనంగి యిటు పలికెను

శ్లో॥ అనేకాం హస్తిష దిహ్నాన అవకాశ్యతా
మత్యుకళం దమప్రార్థ మమ ద్విగ్నాను పశ్యతి॥
వ్యవహారాశ్చే వీర వత్సయో క్రశ్చ విగ్రహః
ముగివత్సవ నందే॥ అద్ధిం కళయతివమే॥

విష్ణుంధ 44 వ 13 14 శ్లో

ఏవు ఏకమగాంచి ఈ యంగుళియకము నామె గొనగినయెడల నామె దిన్నెహుక్రములు నంజయి వక వాదూకవది విశ్వని యను ముగివు ధీకార్యము నకు దిన్ను ప్రత్యేకముగ వియోగింపండున, నాకు వేరొక వికర్మను నను మరము నీదంపనే కార్యసిద్ధి యగును హనుమంతునందు శ్రీరాముడు సంపూర్ణమైన విశ్వాస ముంజవనకు కిదియే ౪౦ వికర్మము.

అంత హనుమంతుడు వీరాదేవి కళంవార్తను గొనివచ్చి వంశోపకర మైన వచ్చి వీరమును పఠించెడను వావడలు నీకాసే కేమముగ మున్నుని పదింబి, అమెను క్రత్యక్షముగ తొలి చూటాది వర్చివాకరు హనుమంతుడు గావున, కళది వానివదిములు తెలుపుమని యడిగిరి హనుమంతుడు వోరు కదల్చుకయే నీకాదేవి యెందు దక్షిణదిగ్గై ముగిరి వివయముతో కళమందరి అమె కంజరి గాని నెను అతని హృదయ మెంత కోమంమైవతో అమెయెడలం కర్తవ్యపత్తు లెంత గాథ మైవో తన దిక్కు కర్మము వెంత కష్టముగ నెరిగినవాడో గమనింపుడు. అది, అతడు తన తొలిదళమందరి నాం యొన్నకర్మమునొంది లై వివంపదచే వలెదాడు

తుండెనది మొదలుదున్నది. అంత వరకు రామ వృత్తాంతమును దెలిసి యామె యొకరినొకరు చూడమని శ్రీరామునిచేత నుంచెను శ్రీరాముని దాని నెక్కువకేర్చి, దుఃఖంతయగున హనుమంతునివైచు దిరిగి

శ్లో॥ కిమహం నీతానై రేషా బ్రాహ్మిణామి, పునః పునః ।

విహస ముఖతో యేన పింఠతి నాక్యవారిణాః ।

దిగంజీవతి నై రేషా యది మానవం రద్యతః ।

కథేనేయం కథయతి వివాదాను నీ కథామః ।

కిమహం నీతా హనుమన్త త్వతః కథయాద్యమే ।

నిశేషం బ్రకటియ్యే లేపనే నాకురో యతః ।

మథునా మథురానాహ కిమహం మమ కారిణి ।

మర్త్యహం వరాలోకం హనుమాన్ కథయన్యమే ।

మందక 881 న 8 10 14 16 శ్లో

హనుమాః ఏక పరికితవాక్యములను పదివైరముగ దెలుపును మిగిలె
రామముచే శృంగరి దప్పినవానికి నాకటిగు స్రావము పోయినట్లు అమె వాక్కుదా
కనము నన్ను పునర్జీవితుని గావించెను నీవు పరిపించకరిగ నామె యాంకొనెం
స్రావము విగ్నేట్టి జీవించియుండగలదేని అమె దిగంజీవియే । నే నామెను విడిచి
యొకక్షణమైనను జీవించినాను అమె నయకులు మరల వినిపించుచు వ్యాధి
గ్రస్తుడు దొవ్వరముపై ఆధారపడునట్లు నే నామెనయకు లాధారముగ జీవించెదను, అని
వాపోయెను

శ్లో॥ కృతం హనుమతాకార్యం మమహన్యుని దుష్కారమే ।

సుపాపి యదవ్యేష నకార్యం దదతేకరే ।

యద్య 1 న 2 శ్లో

అంత వరకు నేరొకడు తన మనమున మాహింపవైచును పరిగిసి కార్య
మును హనుమంతుడు బాకొరై ప్రత్యక్షముగ నెరవేర్చి ని హనుమంతుని
ప్రశంసించెను

యదవారమున ప్రత్యాకృతమింపిన ప్రకరణ మొకటి కలెను అందు ఒక
కార్యమున వియోగించవగిని దూక లక్షణములను దెలుపు మూర్ఖులొకము బున్నవి.
శ్రీరాముడు దూకలను మూడువర్గములుగ వియోగించెను అట్టి దూక రీవాకు అగో

భయం అవర్జయం దువయోగిందిత వదనాంఘ్రం వాల్మీకిరి సమగుణముగ దాని
యర్థమును క్షేపిల్లలుగ వ్యక్తపరువజాతువ్వని కాని తాము స్పష్టముగవే
యింపబడి

శ్లో॥ యోహి ఘృతోనియుక్తః సనో భద్రా శర్మణి దుష్కరే,
కుర్యాత్ సురాగణ తమాహుః పురుషోత్తమమ్॥
ఘృత్యుక్తయః పతంశార్కం న దుర్యాస్యతే॥ ప్రయమ్,
ఘృతోయుక్తః నమర్థ్య తమాహర్మ్యర్యం రమ్॥
వియక్తో వ్యవశీః కార్యం వసుర్యావ్యః సమాహుః
ఘృతోయుక్తః నమర్థ్య తమాహుః పురుషోత్తమమ్॥

యద్ధ 1 న 8 10 శ్లో

తరువాతివాక్యాయమున దీయాతి కీర్తన ప్రత్యుతిచే దివసి మన అనుభవ
మును దీనిజేర్చి దానిభవము గ్రహింపవలెను దూతలలో కొలిర్లమువారు తమ
యజమాని యతి పాయమును స్పష్టముగ గ్రహించి దానిని వెర వేర్చుటయేగాక
అతని ప్రధానాయమునకు అనుగుణముగ మంతు ఇతరతాత్కములపై వైతము వెర
వేర్చుచు వారు పేరావంతులై స్వామి భక్తిపూర్వములై యుండవారి రెండవ
వర్గమువారు యజమాను దాక్షాపందినదానిమాత్రమే చేయువారు అంత తెల్లవ.
తలపెట్టకు మూవవర్గమువారు వనితమైత కర్తవ్యముగలిగియు దానిని దిర్వ
హించి తాంబూలమును తిరిగివచ్చునది హనుమంతుడు తొలివర్గమునజేరి అక్కడిక
ళ్లామాప్రాకారాయను శ్రీరాము దళనిని మురించి నిమ్మ జుర్రులుగ వత్కరిండు
అని నేను విత్తవ వ్రాములతో నుండిని ఎన్ని చేయగలవాడ నని చించి చెను దాని
ప్రత్యాతిచెందిన మార్కవంశమున జనించిన రాకుమారుడై భవ సర్వస్వమును
దానము గావించిన శ్రీరాము దీవులు ముగ్ధివుని అతికియై చేత కాపై ను లేచివా
తాయెను ప్రవంశమునందు మనోవురుములు తమకు సంకోపము రిగవవుని తమ
యొద్దగల కృష్ణమైనను పజమైనను తమ గావించుకుండ నుండజాలరు వారి కాగ్రహము
శరణిగావచ్చె వారి వలనమును దూకుడక ఉండజాలరు వారి యాని మనకు సర్వదా
అనువరణయము వారి యాగ్రహ మెల్లనేకల త్యాజ్యము ప్రదువుగా ముండవారు
ఆక మహాయోగ్యుని నత్కరింపలేని దీ ప్తితియం దుండినయెలల అతని ఎరితావము
కర్తవ్యముగ ముండను దీవారీపు ప్రత్యాతిచెందిన పారి రోముదిగూర్చి మీరు
దీనియొందితేదా అత తెల్లనేకల ఇద్దరు ముగ్ధులు సేవకలను నుండురు వెండి

రాజమంజులతో బిందిన పంతులతో కవయోద్ధ సిద్ధముగ ముందుకొని యుండెనునాడు అతడు, అపూర్వమైన విషయము గాంచికను అత్యుపమైరవిషయము నెవరైన ప్రతి బిందినను అసాధారణమై ప్రజలను జూచినపు అవ్యక్తి! గొప్పలపామాన మిచ్చెడి వాడు ఇది గొప్పరాలికిఁబట్టి యోగ్యులుగా నుండుటలో బాలమంది తమకు పంజోషమున తృప్తియు కలిగించి వానిని తమచేతిలో ద్రక్ష్యమెక్కడు లేక తోయినను నక్కరి పక నుండకాలకు శ్రీరాముడు రామ దీక్షుడవని యెంచి హాస ముండునో —

శ్లో॥ ఇదంతు మమదీపక మవోబూయః క్రతర్షతి ।
యదిహావ్య ప్రయాణ్యాకు ర్పక్షుర్ని నద్యకం వ్రయన్ ॥
ఏనవర్తన్య దూతస్తు పరివృంగో హనుమతః ।
మయాకాల ఎదుర్కొనగ ద త్తర్కాస్తు సునాత్మకః ॥

యద్ధ 1 న 13 14 శ్లో

ఇట్టి అలోపవార్త తెలిసిన నను) ఉదయగ వర్కరించుడు వాద్ధ మేయు లేదాయెను రావున నన్నే న బ్బిందుకొందును ఇ గోవా కొనిరి అని వదిలి యరణి గారముగ నగిల నము గావించుకొనెను హనుమంతున కింరకమ్మ దాగ్గవేసిగావచ్చు? హనుమంతుడు తరించిపోయెను అతనివన్న సె ర్తకమాయెను రాహుదగిలమునందు అరింగగననకు అంతటి అధిశ్చలన నిల కచ్చిన యంకొక ప్రతిరణము గలకు అరణ కాండమున శ్రీరాముడు జరదుచడాచుండు పరునాల్లు వేల రక్కసులను సమయించెను ఆ తత్పూర్వ ముండు పీతా లక్ష్మణుల నొక వింశంతుగడ వియోగించియు దెను కారంచును పరకాలకు తేరికొనిరి పీతాక్షుని యానందమును పేరగోలుకెను అనంద ప్పమున వొర్కి యాల్లు పర్జించెను

శ్లో॥ తల ది ప్పాక క్రతు పంజార వహర్షణం హనుమమ్ ।
అహువ హృష్టా వై దేహీ తర్కారం పరివన్యతే ॥

అరణ్య 30 వ 39 40 శ్లో

కట్టు మర్యాద తెలిగిన కాగిలి గుటుంబములందు భర్త వారి వారింగ ము గానిందుకొనున వదిపాటి కాని భార్య భర్తనైనను ముందుగ కొగరియకొనుట పొడయదును పీతాక్షుని దానినంతయు ముంచి త తర్కమ గాంచగనే అపందపాత

శత్రువున కతనిని గొగరించెను ఇది భర్తగానుండువాడు అనుభవించు అరుదైన పంతోషము

రాముడు సంహరించబడి విభీషణుడు వట్టొట్టి కుదైనవిదవ శ్రీరాముడా నంతోషకరమైనవా రైన పీత గిరికింప హనుమంతుని నియోగించెను పీత యా నా ర్థ వివగనే హనుమా! ఈ ప్రియమైనవార్తను గొనివచ్చిన నిమ్మ వక్కురించు ఉకు శగిన అహుమతి యేదియో నా ర్థ లేదాయెను ఈ పవనమువేగం నుజీ కవళ రశిక వాహనంబులను శ్రీలోకాధిపశత్రువును విడిచి పు దానికి నిరీకావని తోచు చున్న దని వలెనెను అమె రాజకుటు బమున పుట్టి పెరిగి రాజభోగము లనుభ వించెను గావున శ్రీమైన పస్తుపానముగనే యొనగి నంతోషించవలెనెను.

మన మిక శ్రీరాముని హానిపేకపత్తిమును వరికిరింతము అచుభోక్తృక ముజ్జాది యానంది భుజు లా దలను రక్తిమలలో అభిషేకుడును నతని పలా వైరు మంత్రులు మా కపి యరుదెందిరి కొన్నిమానములవర్యంతము జరిగిన యా వేడికలు ఉత్పన్నములు వార్తయైనవిదవ శ్రీరాము దశజులందరినను తమ ముస్థాన మలకుటోన పిలవొనంగెను అందు హనుమంతునిగూర్చియే మనవిచ్చున వరికిరించె దము రామాయణమున యధ్యంతాంతమనను ఉత్తరకాండమునందును తెండు ప్రస్తావన లున్నవి అవి యిందుంటితో సంపూర్ణమగుగాక ముఖ్యాంశంలందు క్షూతమే ననఁడును అది తొలిదానియందు శ్రీరాముడు హనుమంతును ప్రియము లహుమతి పీయదామెను అతడు పీతకు రత్నములతో గూడుకొని నిండుదండ్రుని వలె ప్రళాభి అభిముఖ్యులహారము నొనంగెను అమె చనినోక క్షణకాలము ధరించి వెడిటిపి ఇది మెవ కిత్తునా యని వాకులువందరిను క యజాది, పిదప శ్రీరాముఁడై పు వజమాను పీక్షించెను శ్రీరాము రామి కలంపెంగి యట్లు వలించెను

గ్లో॥ ప్రదీపా ముగళి హారం యన్యతఃస్తాపి తామిది ।

శేఖో దృశ్యోగో దాక్షిణ్య పామర్శ్య వివయోదయః ॥

శౌరదనం విక్రమో బుధిః య త్తప్నోతాని నిత్యదా ॥

యద్ద 191 ప 31 32 గ్లో

“లేచి, ఎ దు తన గుండులచేతను అంబరాకమములచేతను పీడు మెట్లు గొలిపెనో, యతని కామోక్షికహారము నిమ్మ ని పెరిగెను అనన్వియ హనుమం

కుదియును మూర్తి విందియున్నందున నీత రానిది హనుమంతవలన జహాత
 రించెను ఉత్తరకా జను నంది యొక్కచవివరముతో వర్ణంపఱచియున్నది హను
 మంతువకు మూర్తికవారనేగాక వస్త్రోద్ధరింకరణములును దీయించినది. ఇతడు
 లంబయను శ్రీరాముని పెంపుగై కొనివీడవ హనుమంతు దశది మోల విజయం
 లది

శ్లో॥ నేచోమే పరమోఽపి వ్యయ తివ్యత నిర్వహ ।
 తత్తత్త నియతావీర రావో వాన్యత గర్భత ॥
 యోధ్రాహు కలావీర తివ్యత మహితరే ।
 తావత్పరీరే పత్వర్ధి ప్రాణామను ననంతయః ॥

ఉత్తర 40 వ 16 శ్లో

దేవా! దీక్షిత వాని ప్రేమ మొప్పుడును శరణుండునట్లును హర్షణం
 శరణవ్రతంబయిండును దీ నామవ్యరణ మేమరతుండునట్లును దీయం దనకృపైక
 ప్రేమ తత్త ప్రభుత్వనట్లును ఈ మానవరోకమున దివసి కమైన వాను మెంత
 వరకు వ్యాపించియుండ నో అంతవరకు నేను జీవించియుండునట్లును నిరంతరము
 దీ పాదసేవకడనై యుండునట్లును వరమిచ్చు అది ప్రార్థించెను అంత శ్రీరాము
 దశదితో అట్లే యగుగాక. ప్రణామకమునంది రాహుయని మెంతకాలము
 వ్యాపించియుండునో అంతవరకు నీకీర్తి ప్తిగముగ గలిదియు దిగాః యది యను
 గ్రహించెను

అంత నొక అశ్వరథకరమైన వ్రతరణ మున్నది శ్రీరాముడు హనుమం
 తునితో —

శ్లో॥ కైకోప రారవ్య ప్రాణాన్ దాస్యదితే కపే ।
 నేషస్యే హోపకారాణాం భవాను ఋణివోవయమ్ ॥

ఉత్తర 40 వ 22 శ్లో

హనుమా! నీవు నాకు అత్యున్నతమైనవేన లెప్పియో గాది దియించిది.
 బాదిలో నొకరానికీ నా జీవితమంతయు దానివోవిననే నరిపొన్నను అనంతకృపమైన
 దీ సేవలకు నేను కాళ్ళతమగ ఋణవదియుండది

శ్లో॥ మయ్యేవ జ్ఞేతాం యాతు యత్తయోప కృతం హరే ।
 నరః ప్రత్యుపకారాంతే విసర్తి సుఖిభాంఉతి ॥

ఉత్తర 40 వ 23 శ్లో

ఇతరులు కష్టము లనుభవించునపుడు, ప్రతివలసవాణమున నె యము
 గొనించుచు నుపవారిణికము ప్రాణికోటిరక్షణయై ఉత్తమోత్తమమైన భక్త్యము
 నీవు కష్టములందుండిన నే నీ ప్నేయము సాయము గనక మై యుండును బాపున
 అమ్మబులు నీవలె ప్రతిఫల మసీమింపనేని, అకలివి అదల వంపవింపవలె
 యుండును నీవు నానుమా : నీవు నాకు గావించిన సాయముకు ప్రతిఫల మనీ
 షింపకుము నేను ఒక్కొక్కమంది భయంకరమైన యుద్ధము గావించలెనీ
 యుండెను నీవు చలించుచున్నవలె నే నె యము గావించితి నీవు ప్రతివల
 సేషుల సాయము గావించియుండి యెడల నేను నీవిత గావించవలయుననిన,
 మీ కీడు నంతరించి నేను విన్న దనినుండి భయంపలంబుండును బాపున
 నీవు గావించు యుక్త బాహ్య లను ప్రతివలసవాణముగ నొకరింపుము, అది
 జరించెను లేక దీ కి ఇంకొక లక్షమున జెప్పెదను నీవు కొనించిన ఎవరోక
 లక్షమునకు నేను కరుణలు గావించల లేదు ఇందుకై నను మేలు చేయదలచిన
 వానిగూడ ప్రయ్యోగింపఁబడును

21 వ ఉపన్యాసము

దీక్షర దీక్షరీమణిలారా !

హామందుడు ఏకాదేవిని లంకయం దన్వేషించునపుడు రక్కసులు తన్ను గుర్తింపజూపింపజేసి ముఠమగను జేయమగను నంతరించుటకు , గ్రియంక భూవు యలై ము ఆటడు రాణ ప్రాపాదమంతయు పెడకే తుదిత అంతఃపుంమును బ్రవేశించెను అత తదట మాడదిగనివంకయు తాచెను అప్పుడున్ను ల యి భార్యలలో వచ్చి అంతస్తులవారిని అన్ని యవస్థలయందున్నవానిని, మదుపాసమత్తుర్తి యొడలెరుంగక విడిచిపెట్టి గాంచెను వారియందు మిగుల హింసకరమయి, వట్టుపూచి మువగు మండోదరి యాశని కంటలదెను అమె రామచేయుమును గాంచి యతిదు మగ్గువయ, అమెమీ ఏకయని యెంచి సంకోచి విశయమున నైః మగు కొన్ని చక్కటచేష్టల గావించెనని వాఙ్మతి హాస్యరసము నొలికించెను ఇది చాల ప్రసిద్ధమైన క్లోకము.

క్లో. అస్మాకాయమాం దుడుంది పువ్వన

నవంద ద్విద్రాజ జగి జామ

స్తంభానరూపా వివహత దూపా

నిదర్శయన్ స్వాం ప్రకృతిం కపివాహినీ

మందర 10 వ కిల్లో

అతడు తనవాలమును వేలపైదాది, ముద్దిదుకొని, కంకవమున గంతులు వేయుడు, స్తంభములెక్కి చూచుడు పెల్లగ బాడులు నై జనుగు జాతన్యతావమును పెల్లడించెను అతడు వట్లజనంపమ్మలై యింత బొన్నతల్లము నొందినను, వాఙ్మతి అతని జాతిని నువ కర్పటకృత మృగింపజేయుచుండును. ఇది, అతడు కేవల నానందమాత్రుడు గాడనియు వేదవేదాంగములను జీర్ణముగ అధ్యయనము గావించిన వాడనియు నై తిశభావ పారంగతుడనియు, వెరుగుటకు విదవ నిద్రావస్థయందు ఇంచుమించు వివస్థలై యున్న రాక్షసప్రీతిని గురించువుడు, తాను దర్శనార్థం గావించె నని వరితావమును బొంజుట తాలకింపగలము అతడు తనలో నే విపు డేమి చేయ వలెను? ఏది గాంతుట నా కర్తవ్యమనా?"

శ్లో: దీక్షమాణ్య కదా తా ప్రియ: ప మహానమి: ||

అగ్రామ మహాతీ రీతాం ధర్మ సాధ్యన శంకిత: ||

పరి దరావ రోదన్య ప్రమ ప్రన్య దిరిక్షణమ్ ||

ఇదిం అయ మమాత్మ్యోన్యం ధర్మరోపం కరిష్యతి ||

నహిమే పరదరాణాం దృష్టి ద్విషయవ ర్తిక: ||

అయంకాత మయాదృష్ట: పరదార వర్తిగమ: ||

మ దర 11 న 18 10 శ్లో

నేను దీక్షాశ్రమము నుల్లంఘించిని శాశ్వతవ్రత ప ప్రీతి మైవరచి
బుద్ధిండు మీదదేశమునకు గొనివచ్చి పాపమహిలోకముల నెత్తుకొని గావించెను
ఇది నాకపిచిత్తమైనకార్యము ' అని కలహియు పాపముండును నేనా యాలోచన
మొందినను

శ్లో: కామం దృష్ట్వామయానర్వా నిశ్చప్తా రాహుప్రియ: ||

పహిమే మనీష: కించి ద్దైక్యకృత్య మవవద్యతే ||

మహాహేతు: పర్యేషా మింద్రియాదాం ప్రప ర్తతే ||

ఈదాకురా స్వస్థామ కర్షమే మ్యా ప్తిమే ||

నా వ్యతన మయాకర్మా వై రేహిం హమాగ్నిరమ్ ||

ప్రియాహప్తీమ ద్యక్యంతే పర్యతా హమాగ్నిరే ||

యవ్య వత్త్యవ్య యాయావి ప్రహ్లిం రక్తగ్ని మృగ్యతే ||

నకర్మా ప్రమదా వప్తా మగ్నీమ పరిహర్షితుమ్ ||

కదిదం మగ్నిశం తావ ద్భుద్ధేవ మనసామయా ||

రావదాంత: పురం కర్వం ద్యక్యతే నర జాడీ ||

కిం మమాం వాదరా పర్యే గతం వక్ష్యంతి వంగతా: ||

గర్వాత క్ర త్వయాపీర కిం కృతం కర్వర వ్యవ: ||

అదృష్టా కిం ప్రపక్ష్యేతి కామహం జనకాత్మకామ్ ||

ద్రువం ప్రాయ ముపైవ్య వి కాన్య వ్యతివ ర్తవే ||

మందర 11 న 42 18 శ్లో 12 న 3 78 శ్లో

నేనీ రావణాప్రీతినిందరి గాందినను పాపసన్మ ఇంజులైవను పరిందినది
గాదు మేలు కీక్యమెడ ఇంద్రియములను ప్రవ ర్తింపజేయువది మనము అట్టి

మనసు నా యభీక్షమందే యున్నది కావున నేమాయితీ లేదు. అదియునుగాక అమె శ్రీమంత్రిగాక నురేదనకు నుండను? ఎలాకన ప్రవృత్తి నాకాశియందే వెదక కగును శ్రీమతి కనువలలో వెదకకగునా? నేను విన్న పై హృదయమున చిక్కిగ వాగోందితిని కాని నా ప్రయత ము వ్యర్థమాయెను ఏమి చేయుదును? ఈ క తిరిగిపోయియుండల వాడులు వీవేమి చేసివచ్చితివని ప్రశ్నింతురని నే నేమని ప్రశ్నింతు నీమని తెను? గడవు దాటినందున ప్రాయోగవేళము గానిది నా జీవిత మను దానించెను అని యొక క్షణ మాలోచించెను అంత వేరొక అలోచన స్ఫురించు నతడు రాని ప్రాసాదమున నలమూలు మరల వెదకదొకంగెను అందరడు గారి వది ప్రళయ నానింగుళముల మెరయైనను లేదాయెను అంతటికిని కింకా యాలోచన ఏదైన

శ్రీ అచార్యుర: శ్రీయోమూం నువిశ్వర: ఎం ముం.

అచార్యుర: నా సంతతి వరా శ్రేష్ఠ ప్రవర్తన: ||

కరోతి ఎవలం జంతో కర్మ యుక్త కర్మరోతి నా: ||

తిస్మా దువిశ్వర కరిం యుక్తుం చేష్టేదసా ముత్తమమ్ ||

మరియ 12 వ ప 10 11 శ్రీ

నేను విరాజింపరాదు. ఇంతదనుక వెదకని ప్రదీప్తములకు మరల గాని తెదను మా వు లేమి గానిల నను జయోశను ఏకరాదు అంబర్యమున మందర కాండములందు 13 వ పెద్దయంతయు నతని వ్యగతపు బాలోచనలతో వెల్లివిరియి న్నది ఈ యవస్థానాంతమున నేమి దాని వాంక్షలను వెల్లిదింపెదను అంత హనుమంతుడు - కోకిల: ముం ప్రదేచి వీతిమగాది శ్రీరాము దామె పొందర్యమును ఇతిలక్షణములను సంపూర్ణముగ వివరించి యుండినందున వీరినికొక కవితాశ్రమి లేమి అమెను నీతయని వివ్రయించెను శ్రీలోకములందును మహాజ్ఞానకును పాత్రి త్వమవలంబు విశేషమునకును నాయితామణియైన అమె యా పయయి మునందు నై దైన్యవృత్తినిజాది శ్రీలోకములను దాగుగ వెరింగిన హనుమంతు డేమని త్రావింపిదియు వార్తగి యాదు ర్థించెను

శ్రీ: ప్రజప్తాని నతి గుప్త: మ పో న ప్రణవ్యతి ||

ఇయ పా యుక్త్యురే రామ శాకుర్వి: ఎవతవ్యతే: ||

కారణేనా వ్యుకం ప్యేన కోరేన మదనేనక ||

శ్రీ ప్రణవేతి కాయత్యా దాశిత్యా న్యంనయతః ।

నర్మి విష్ణేతి శోకేన ప్రయేతి మదివేదకః ॥

మందర 18 వ ప 43 50 శ్లో

శ్రీరాముడు కోర్కొయిన వీర ఈమెయే : అత రామను అపినను తన మానవము హృదయము ను ఏమెయిందేని చలువిధములగు బాధల బని భవించు దుండె నని పరితెను శ్రీరామ రామయేకల రతుర్విదములగు భావము బుండెను అని యతనిది క్రుంగడి ముగించెనని వాల్మీకి పేర్కొనెను అని వివరము లాల అపారముగ నున్నది అని శ్రీరాముని మనమును మందెనని యెల్లు నదించగల మత పితాదేవి హరించునదెను అమె యతి పై యాధారవతి అతనినే విశ్వసింది అతని ప్రత్యేకరక్షణక్రింద నుండెను మెరియు నామి యతని లాభ్యయు ప్రాణ ప్రయయానై యుండెను కానన శ్రీరాముడు బ్రాహ్మణుడే బాల బాధము దుండెను అతనియందును భరించరానిదై అరాక్షముగ రిజుమించెను కావున నతడు కతుర్విద యు బయన వేదవలననే క్రుంగుచుండెనని హనుమంతుడు పలికెను

శ్లో॥ యస్మదం కృతవాన్ రామో హి నోయ దనయా వ్రతుః ।

దారయత్యాత్మనో దేహం నశోకే చానవీదతి ॥

మందర 18 వ ప 50 శ్లో

ఇది లాం మనోహరమైన శ్లోకము శ్రీరాముడు లాల కఠినహృదయుడు అత దనయ్య దురావహునకార్యమును గానిందియుండెను ఈమె వెదకానియు నత దింకను జీవిందియుండెను అతనిహృదయము పాపాంమై యుండునలెను

శ్లో॥ తుల్యశీల వయోవృక్షం తుల్యాదిజవ లక్షణామ్ ।

రామవోర్హతి వై దేహీం కంఠేయ మనకేక్షణా ॥

యదిరామః ననుప్రాంతాం మేదినిం వరిన ద్రయేత్ ।

అస్మాకృతే జగచ్చాసి యు క్తమత్కేవమే మతిః ॥

రాజ్యంనా ప్రయరోకేతు పితానా జవరాకృతా ।

త్రైలోక్యరాజ్యం నకలం పితాయా దాప్నువాయా క్కులామ్ ॥

మందర 18 వ ప 5 13, 14 శ్లో

హనుమంతుడు తనలో విట్లు కలంవ నారంభించెను. "శీల వయో మనము లందు పితారము లంబోన్మమంతయు కగియించిది దార్శనములను వర్జితి

ఆ దానత్యము దివ్యమైనది అట్టి నాయకమణియైన ఎకాదేవిని గోల్పోయి యత దాగ్రహమున పొగరము విడిచిపెట్టిన ప్రపంచమును సర్వభావము గావించినను నదేమియు పతికయము కాకాలకు ఆమెను మరల బడయుటకు అత డేమిగావించి పను వదుర్చుచు యగును ఆమె నొకపైపునను కైగ్రలోకాధిపత్యము నొక పైపునను సుందినయెడల కైగ్రలోకాధిపత్య మామెక నొకదానికి పరితృగకాలదు

అంత రాయ దళోదవనమును ప్రోకింపగ హనుమంతు డప్పుట జరిగిత మొకమైన మూర్ఖత్యముమూగించి భరింపరాని మనోవ్యధి తెంచెను అంత్యమునకం దెల్లదు వెడలిపోయినవిజన రాక్షసప్రీతి విడిచిండుకుండేనటబుండు హనుమంతుడు ఏకాదేవితో మాటాడ నిర్ణయించుకొని కోనలనేకమందుండు వ్యవహారావలో మాటాడ నెంచెను అటుగాక సంస్కృతమున మాటాడినయెడల నామె రావణుడు హుళవేషమున వచ్చెనని భ్రమించును కావున నామె తొలగడకుండ నత రామె మాతృభాషయందే మాటాడ నెంచెను అంత వత్తుడు దాం వివేకముతోడను దురభ దృష్టితోడను యాలోచించి కానామెయెదిట హతాత్మగ కనెనందగూడదనియు శ్రీరాముడే యామెకు నత్యవ్యమైనందున అతనినిగూర్చియు అతని వంశమును గూర్చియు దిండుక వ్రాసెనందినయెడల నామె కింపుగ మండుననియు తలంచి శ్రీరాముని కీర్తించెను కాని యామె కింకను వంశయును పుట్టు గ్రహించి కా నుండు విశ్వాగ్రముమండి క్రిం కాకుట దీని ఆమె ఎకాదేవియేయు వృష్టముగ తెలి యు ముద్దుముగ నామెను ప్రశ్నించదగినను

శ్లో॥ రోషనాదతి విశ్వాపాత్ యామె సంస్కర్షణదవి

వత్సాందేరీ సుహం మన్యేరాజ్ఞ పుంజ్ఞావ భారతాత్ ॥

సుందర 38 వ ప 10 11 శ్లో

దేవీ నీ వెక్కతెవు , నీవు నుభవించుచున్నందునను విజ్ఞాత్యు యందులకుల నను నీపాదములు యామని వృక్షింపదున్నందునను దేవతాప్రీతి గావని యెంతె దను నీవు రామనాచువృక్ష గావించుచున్నందున ఏకాదేవివనియే తలంచెదను నాయాహ పరిష్కారపదవి విశ్వసంచెదదు అది పరిగెను అంత నామె తన స్వీయ పృత్రాంత సరిగించి అంత్యమున విల్లు పరిగెను

శ్లో॥ ద్వాపరా శివమే కాలో నీవిలాసుగ్రహ కృతః ।

ఉద్భవ్యం ద్వాత్వాంతు మాసాత్వాం తత వ్యవస్థామి నీవితమ ॥

సుందర 38 వ ప 31 32 శ్లో

అతివధేనీ పుతం మహర్థమ్

తం వాసరేంద్రం మమరథ ముత్తా

క్రోతుం ష్టాన్తస్య పతోతిరాసుమ్ ।

రామార్థయ క్షం విరిరామ రామా ॥

సుందర 38 క 30 31 శ్లో

న హృదయాదినాకుదై న శ్రీరాముని కి ప్రసవమన నాయంత ప్రయమైవ ప్రాణే మరెవ్వరును లేదు అతివధి కన్నకర్ణి కన్నము తండ్రీకన్నను పోవడం కన్నను నాపై ప్రేమ మెంతు నేను శ్రీరామునివార్య విమరుష్మంతవరకే తీసింది యుంచును అది పరితెను వార్మకి చాం వివేకముతో రామకామవ్యరణ బాటగు పర్యాయములు గావించెను ఆ క హనుసుంతుడు చాల మృదువుగ నిటులు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను అతడు రామ లక్ష్మణుల సుదేహిని మాటాడినప్పుడెల్ల కిరసా నను శ్మరించును అతడు వదిలిన శ్లోకములు చాల మనోహరములైనవి అతడు పీఠాదేవితో

శ్లో॥ తనాదర్శనతే నాశ్యే శోభన ప పట్నకః ।

కళకళలతో రామః సింహార్ధిత ఇవ ద్విజః ॥

మలయేనైవ వింద్యేన మేయాణా మందరేణక ।

దద్ధరేణక తే దేవి కపిమూల వరేనక ॥

యాథా పయవం పలు విందోష్ఠం బాడుకుంజలమ్ ।

ముఖం ద్రక్ష్యసి రామస్య షార్దవత్రైవ మివోపితమ్ ॥

హిమం ద్రక్ష్యసి నైదేహి రామం ప్రప్రవణే గిరౌ ।

శత్రుకు మివాపీవం చాక వృషస్య మూర్ధని ॥

వహంపం రామనో భుంక్తే ననాపి మమ సేనతే ।

వన్యం బవిహజల విక్రం త క్త మక్షుతి సంపదమ్ ॥

నై వదలకా మ్న బకా స్పృశీతా స్పృశీ నృపావే ।

రామనోవన యే ద్గ్రాత స్పృశీతే ఇంతరాత్మనాః ॥

నిత్యం చాక్ర వరో రామో భాం శోభితరాయణః ।

వాన్య ద్భింతయతే తింది తృతు రామవళం గతః ॥

గిండుబలేదని హనుమంతుడు పరిశ్రమ శ్రీరాము డెల్లవేళం నామనే తలంపును నామై కోకించుట నామేరు మరల విడదొలుకుట దాని ప్రయత్నములు చేయుచుండె పని విని సీతాదేవి తన హృదయమున మారణమొందెను ఆమెనుబడు కరత్నాం చంద్రునివలె ప్రకాశించెనని వాల్మీకి వర్ణించియున్నాడు

ఇక 3 నాంగ్లికరించిన ఎ సుమంతుని మధ్య పైన ప్లగకవాసమును మీరు ౧౨ వివిధించెదను సుందరకాండమునందు హనుమంతు డాలో చనా పరంపర యుం... నిమగ్నుడగుటను వాల్మీకి అత్యద్భుతముగ వర్ణించెను దానిని సంపూర్ణముగ మెచ్చుకొనుటకు, మనము హనుమంతునిలో అదాశ్చర్యము నొందవలెను ఆతడు సంపూర్ణముగ నిమగ్నుడై యుక్తియు క్రమముగ నొకటి యాలోచించుటకు ఏదన వేరొక ఆలోచనకు కవంగును అది దాని మనోరంజకముగ నుండును నేను విన్నవికరణ ముల రెంటి నేరికొంటివి అందులో నీ క్రిందిప్రకరణము వదమూదవదలోనిది —

హనుమంతుడు ప్శ్చుకవిమానమును ౨దీచి కోటప్రాకారము వెంబడిపుడు తనలో విట్లాలోచించెను నా ప్రయత్నముంతయు సంపూర్ణముగ ఎవలయ్యెను ప్రతిబోధను పెదకితిని ఎరుగుదు చెరువులు జలాశయములు నదులు కాలులు నదీకాణలు కోటలు దుర్గములు అం ఎగల రక్షణస్థలములు వీనిలో వొక్కరియును వదలివేయలేదు ఏకాదేవి విరచించినవియున్నదని సంసారి చేప్పుట వీటిజము నేనే ఆయోధిజయై జన్మించి బ్రహ్మవిద్యదైవి జవహరించి తెలిగి ప్రఖ్యాతిపొందిన శిష్టకువంకమును మెట్టివ యామె నై రాశ్యమున రాజునకు తావై వశమగుట సంభవమా? శ్రీరాముని బాణములు వెంబడించుచును భయముగ రావణు డామెను క్రింద జాతవిడిచినా ఉత్తుంగకాంక్షాభిల సాగరముమగాంచి భయముచే నామె మర తించెనా? ఒకవేళ రావణు నాతాళగననలేగమును నెరచి దారుణమైన బానిషదన మును నోర్రకాలక ప్రాణముల తాపెనో? ఉప శీలమును తెరువు ప్రయత్నమును ప్రతిఘటించుటవలన నరభక్షకు డామె నాగ్రహవాసువ కనిలించెనో ఎవ డెరుంగ ము? ఆతడు గాకబోయినను అంతఃపురమింతగల యుటచి తర్య లామె సుఖాయుచే భక్తిం చిరో? పూర్ణవంద్రములును పట్టణకాయజాతియు ఎగు శ్రీరాముని ద్వారందు కొనుచు నామె వ్యర్థోకమేగెనో? ఆమె తలోకమున కేగుచు రామా లక్ష్మితా ఆయోధ్యా యిది దీనముగ నిరచెనో? ఒకవేళ పంజరమున చిలుకవలె చెరపాల యందు బంధించబడి రామా రామా యని యరుడుడు కీందిరియున్నదో? ఆమె

అనతిమాతృతైవ రక్కమవి చేతులం బడవలసిగదేవా : ఆతురముగా నడుగు నామె
 భర్తకు అమె కానరాదనియో ఉదయించునదనియో మరణించెననియో నేనేమవి
 నమాదానమీయవలెను : అని వాడు కర్పితముగ తెలియదు గావున నేనేమవి చెప్ప
 వలెను : నమాదానము చెప్పినను చెప్పకున్నను యింతయుకాదని తోచుదున్నది నేను
 కిష్కింధకు మరలిపోయి నా సాగరలంఛనమును లంకానందరృచమును తెలియ
 జేసి పీతాదేవిని గాంధర్వ తివది అంగీకరించివయెడల ముగ్ధివుడును వానిపోతడు
 యను వన్నీమని భావించుడు : పీతాదేవిని గాంధర్వ తివను నాడుకాదన్న విషయ
 తోడనే శ్రీరాము డనువులనాయును. ఆత దానం నొకతలమైవను జీరిననల్లడు
 ముద్దుకన్నెన హృదయముగలవాడును సోచరునం దనురక్తుడును కను లత్మయిడును
 వెంటనే మరణించును ఆ సోదరయగ్గుము గరించుట వినివంతునే భరతుడు ప్రాణ
 ముల వీడగలడు భరతుని పాదగూర్చి శ్రుతుమ్యుడు జీవము దాల్చుడు వారి తల్ల
 లగు కొనల్య కైక మమిత్రులు వారి ననునరింతురు ప్లవగాదివృత్తెన నుగ్రీవుడు
 శ్రీరాముడు భవతి గావించిన షష్ఠోపకారమును దానికి రాను గావించనలసిన మతు
 సేయను వృధించి యీ యువద్రవమును భరింపాలంక ప్రాణములను వీడగలడు
 దుఃఖోపహతయు తపస్వినియు దీనియు నగు రును అకర్పితముగ వంధవించిన లిర్మ
 కొకమున వంధకము నొందగలడు వారి వియోగదుఃఖముచూచి సంభూతముగ
 న్నవ్వుత నొందని దొర్నాగుర్నాలై న తార వెంటనే మరణించును అనాకురకు వంధ
 కుడు కలిడండులును నివతల్మియు గలిగివసెనుక వెట్టు జీవించగలడు : భవ
 మానానిమానాదులచే నుగ్రీవునిచే రక్షించునది వానరులు అతడు లేని లను నిస్సహ
 యశమగాంచి ముష్టిపూతములచే తలలు మోడుకొని మరణించురు వారికమీదల వన
 గుహాదులయందుజేరి వివోదముగ క్రిందివరు అమాత్య ప్రేమలై వారు దార వైరాదుల
 నొక పర్యవశంకరములనుండి దూకియో విషము గ్రోలియో ఉరితోపికొనియో ప్రజ్ఞ
 తిండదన్న అగ్నింబ్రపేశించియో ప్రాయోనవేళముగావించియో శప్తముచే కంఠము
 ను క్తరించుకొనియో పడలు వందలు వేరుగా మరణించురు నా తిరుగుప్రయాణము
 వలన అయోధ్య రాజ్యకుటుంబమును వానరకాళి సమూహముగను పివా మొంద
 గలదు పీతాదేవిని గాంధర్వ కిష్కింధ కెల్లగగలను : నుగ్రీవుని మోహిల్లు చూడ
 గలను : నేనిచ్చుటనే యుండివయెడల ధర్మాత్ములును మహారథులు కను నా సోదర
 యగ్గుమును వానరపోదడులును అనతో వార కల్లె నిరీక్షించురు జీవించియుండురు
 భగ్గునుచోరకుడనగుటచే నేను వానప్రస్తుతనై కృషివ్రాతల వాక్రయించి చేతపో
 నోనినో రాతివ ఫలాయలచే జీవించునయే యుత్తమును లేక సాగరతీరమున వృక్ష

గుర్మ బాహుదేశమున దితిపేర్చి యాకరము వచ్చి కావంతి గావించెద లేక కడలక కూర్చుండి, శూర మృగవక్ష్యదులకు నాకరీర మేరగావించెద కాని నేనీ ప్రణల ప్రయత్నము తెండుకు చేయవలెను ; అంత్యదశయందున్న నాయజ్ఞివాడు ఏటమునిగి ప్రాణను వీడదగునని మహర్షులు నూగించియుండలేరా :

ఈరేయి ఆశంధముః శాహురీరముగ మండెను యశస్సును గడింతువని యుద్విక్లాబుచుండి కాని సీతాదేవిజాగ తెలియకుచు అది నిరాకాదై వ్యసంంతో గడదితోపుడున్నది

నేనెంత తెలివిమాలినవాడను : నిరాశకు బానొనంగినయెడల బాల ఆస్థ్యములు సంభవించున బ్రతికియుండిన కుటములు బడయగలము కాన ప్రాణ త్యాగము కాంచినక తీవించియుండును అనియే బయములము

నా దై ర్యవరాక్రమము లేమైనవి : మహాబలులగు నీ రావణుని సంహరించెదను సీతాదేవి సంహరింపబడియుండినయెడల ప్రతీకారము చేయవలసియుండును లేక యశవిని వట్టి బుండించి యీ వార్తిమీదగు వీడ్చుకొనితోయి శ్రీరామున కప్పగించెదను అది యగ్నిదేవునకు వరబలి నిచ్చివట్లుగును

కాని ఈ లాభ గాయకము కాని యాలోచనలకును దుర్నిమిత్రములకును నెందు తెడమీయకలెను : నేమింకను సీతాదేవికొరకు కార్యసిద్ధి నొందువలకు అన్వేషించనవలసియున్నది కలవరపడిన నామనస్సున కింకొకముహూ ముద్రిండునన్నది సీతాదేవి యచ్చట మన్నదని సంపాతి అభయబుద్ధివనిదన మేము కిష్కింధలేగి శ్రీరాముని గొనివచ్చియుండినయెడల వలదు బహుభంగుల తన వరాక్రమమును జూచియుండును కాని ఆమె యచ్చట మందలియెడల అకడు కవ క్రోధాగ్నిచే నీ నానరుల ంన్యము గావించియుండును కాన నేనిక్కలనేయుండి దియమిటా రిన్న విశిలేంద్రియమందవై బవకనవలంబే కాలము గడపుటయే ఏకై కమార్గము అజలైన యెడల నావలన నీ వావలనాతి వమపిరీకుండును

అదిగో : వికాలవృద్ధిక్రమగు అశోకవనము, నేనింతదనుక అంత పెడకిన వాడగాను కాన బునిరై కడంగెదను ఈ యాలోచన మాత్రప్రయత్నమున కుత్సాహము గలిగించుచున్నది నేను వమ యుద్రాదిత్యులకును అగ్నినేయే మరుకులము వమవృద్ధిరిది ఈ పాహుసకార్యమున నీనక్రమించెదను రక్తమలెవలై కవన్నాకుంక ఎరదినదో వారిని తుదముట్టించెదను అంత నేను సీతాదేవిమగాంచి దేవతలు కన

పిల్లకి తనవలము నందితేయినట్లు అమెను శ్రీరామక కర్పించెదను, అని తా
అత దొక విమిషముపాటాలోంచి లేచి, పీతా రామ లక్ష్మణులారా! మీకు సాష్టా
దండప్రణామములు కుద్రేంద్ర యను వాయు దండ్రాగ్ని మరుత్తులారా! !
ప్రణామములు సుగ్ధివా! నేను చిన్ను చురువతానను నన్నాకర్పదించుము
చూసుకొనుట అకర్పదములతో నేను నాగుగ కాపించిన ఈ యశోవనము
ప్రవేశించుచుంటిని కాకండి వాయువేపుడు పెల్లగ పీడుచుండెను శ్రీరామ! !
త్వమై రావణకంఠ బదకుండులకై నేనీ హ్రస్వరూపము ధరించితిని, శ్రీరామ
వాణి పీతాదేవిని కక్కగ వర్ణించియుండెను సోమి గాంచినయెడల బీర
కుండ గుర్తింపగలను అమె కంద్రమండలములను కించియన్నకవాపికర
పాండి బదంకములును పద్మదళాదురాక్షములును, చిరునగలుచే వెంకయి కోలా
మాతమంగ ప్రకాశంబుచుండును నాకామలమును గాంచి భాగ్య పుట్టునా! శ్రీద్రు
క్రూరుడునైన ఆ రాక్షసింబరు బామెను మాయవేసెముడ మోగించి బలత్కా
ముగ గొనివచ్చి యప్పుట దానియందెను దేదీప్యమానముగ ప్రకరింప నాది
వా లిన్నుల కరపూడిత గాంధగంధా :

అతులతలో గూడిత యనుమానములు చూపులేదు బాల్మీకేట్లు అదృశ్యము
వర్ణించెడిక నేరాక ప్రకరణము గుండరకాండముగను తలపించును

హనుమంతుడు రక్కసులు తన్ను నాకము గావించెనె? రగిల్చిన యో
దోడికే వారిగురము సర్వనాశముగావించి తనదేతను బానే ఆశ్చర్యచకితుడాయె
అతడంటిది ననే వలొగ్గిని పొగరమునందు వల్లార్చ నేగెను

హనుమంతుడు లంకను తన్నును గావించినదిదన దాని పర్యవసానము
జలపానము నారోచించు ఏకవా బాయెను అరంభమున అతని కది తోచినది కాద

కొ క్క క్క దేవా! నగంధర్వా! అధాశ్చ పరుమర్షయః |
ద్విష్ట్యాంశాం ప్రవిక్లాంశాం విష్కయం వరమం గతా ||

మందర 61 వ న 60 క్లో

లంకాదహనముగాంచి దేవతలు ఆశ్చర్యచకితులై కరి కర్ణించెనేనని వం
పిం చిది బాల్మీకి వదినదాయెను నాకట్లు గావించియుండినయెడల నారి కది ఆ
ర్చమై యుండెడిది

క్లో తస్మాత్పూర్వమహాస్థానం తస్మాద్భాగ్యవ్యవస్థానం
 లంకాప్రదహానకర్తృ కిం స్వీకృత్య మిదం మయా ।

మందర తీర్థ వ న కి క్లో

హనుమంతుడు వెనుదిరిగి తాను గావించిన వర్షవాళవమును గాంచినంతనే
 ఆరణ్యవాసము నొక రీతి యాపేశించెను దానితో నతడు తన్నే గర్హించు
 కొరెను మానవుడు కాదుక్రొంద ద్వేషములను బోనై వయెడల వతడు చాల వింతగ
 మాటాడి వింతయాలోచనలకు గడంగును మహాత్ములుగానుండువారు క్రొంద
 ములే తమ మనస్సు హృదయము కలుషితమై త్రుంగిపోవునెడల తమ యావచ్చితిని
 వినియోగించి వేదాంతజ్ఞానమును పురస్కరించుకొని దానిని జయింతురు వేనాది
 గావించియుండవలెనని త్రుద్ధుడొనవారు చేయని యనరాధమే యుండకు ఆరకు
 క్రోధమునకు బానివచ్చె తన రలిదండ్రులనై వను గురువునై వను హత్య గావించి
 యు పి దువులను అమాంబులను దూచుచును అతని నాచ్యవాక్య వివేచనల్లా
 ఎందు చేకలందును ముందును విధివిశేషము లాగడవు అతడు చేయని
 యును దూషణయు ము దవు నల్లము తన బలునమును వీరునట్లు మానవుని
 క్రోధం ప్రజ్వలించునట్లును డమచే దాని నుడవిషయవలెను అతడే మానవుడని
 ఎందు వచ్చుట ఆ యు లోనవాదవంశర యంకము దించక ముందుకు పి గును
 కేను తెలివిమాలిదాడను ఆలోచనాకవాతుడను మునుపాది పాపము బాధ
 కను లంకయంగయు బగ్గమై ముందీకయెడల వీతాదేవియం బానిలో దగ్ధమై
 యుండును నా పుష్పమితాశ్రయమును తెరచితిని వీతాదేవి క్షేమమే నా యుద్యమప్రయో
 జనము దిద్దెకలై యుండెను ఆయనను లంకయంతయు దగ్ధమగుదుంది
 తేమమను రక్షింపవై తిని అగ్నిని రగుల్చుట చాల ముతర గాని ఆగ్రహవీళ
 మని మూలకయము గావించితిని అతడేది దగ్ధమై యుండుట బివ్వంగ మము
 ఇంచునై వను వెలితిలేక లంక సంపూర్ణముగ భస్మమాయెను నా యజ్ఞాగ్రతపలా
 వీ హోరయవద్రవము సంభవించినంతమే వేమగుట వ్రాతమం పీరుకు యు ద్రి
 మము ఈ డురుతుది నా బడబాసలము తోల్తునా సాగరి అందలి వత్తె అలకు
 నాకరీ మెరగావించునా ముగ్ధి వావరిసోదరుల ముఖ మెట్లు యాడగలను వారి
 లన్నిమైన యామెను భవ్యముగావించి ఆ పీరయగ్ధులు వెట్లు గాంగరలను బాని
 క్రోధములకుబోనై నా కనికరముచే ముల్లోకములను నేవగింపు కలిగింపింది
 నే నామెను సుకరముగ రక్షింపగలిగియు రక్షింపరావలయున నటు గావించి

వైశిది అమె కుంజవార్త విని యా సోదరులు ప్రాణము వీడగలదు ముగ్ధివ
సవాంధవై వారి సమవరిండును ఆ వార్త బ్రాత్యవత్వబద్ధై న విరతుని విగతజీ
వేయగలదు భర్తాద్యుడై శత్రుఘ్ను డెట్లు ప్ర అంశో సుందరగంధుః ఇత్యయన
మీవిరతుగ నంతమొద ప్రకాశించు శయు శో గంధముల న లగుచు అద
హేమదో ఆధర్వామె డని రామకౌవాలిహతుడనై న కేసి డీకవభావ
కంఠయు మూంకారబహగుడును

వివిధమైన విచార మవని మదస్సుని బాధించుచుండ బాహ్యగతుమనుం
కనుకూలముగా మందెను ఆంశకహర్షమే అవి యభార్తమగు గోదరించుచుండె
కాని యతడు నావిని గంధంబామెను ఇచ్చి దత్తనికి క్రొత్తయాశోదన
మృరించెను

ఆంశకహేరి మెన్నటికిని గంభవించుచు చుహా పత్తినిరయగు నామె
అమె పాతివ్రత్యమే రక్షించును అమె అత్యుదయకు నొందచున్నది కావున నా
మరణించియుండదు అగ్నిని వేరొక అగ్ని దహంసహంతు చుహాధర్మాత్మై
నానిరత్యయ తని పాలివ్రత్యహేమచే రక్షించునదియు వగు నామె నెట్లు ఆ
దహించగలదు : యభార్తముగ శ్రీరాముని ప్రభావమువలనను వీతాదేవి విద్యుశం
మైన పాతివ్రత్యమవలన ఆ అగ్ని నా కావద ఘటించదామెను భరత లక్ష్మ
శత్రుఘ్ను పాలిటి దేవరయు శ్రీరాముని యర్థంగియు వగు నామెను కీరు నక్ష
పి మహాంతు వర్షమును సహించగల అగ్నిరేవును నే నామెవేదయం దున్నకార
మున నాశ్వత్థమును మోంపలేనన్నది అమె నెట్లు స్పృశించగలదు : సత్యమెందుడై
శ్రీరాముని కారాజ్యమై నందున మైదామడు పొగరచుద్యమున నా కాలిత్యమిదే ను
అత్త శ్రీరాముని తొంగియగు నామె తన పాతివ్రత్యమహమచే అగ్నిరే దహిం
గలదు అదిగో : గనుడు : ఎదదా బలం నురల అభయ మిచ్చుచుండిరి రాక్ష
విలయమగు లంక గోవున ప్రాకార తోరణయభముగ నంతయు భవ్యమైనది
జానకీదేవిమాత్రమే క్షయింతునన్నది మాతెంతో వంశనముగను అత్యర్థవం
గను మన్నది రగనంబునకు వహస్రప్రభావము లభించుచున్న చుట వాడు నది
కల విని హనుగుంతులు తన సంకోషము నాచటా రబోమెను

శ్లోకం : కవి : ప్రాచీన మవోరథాభ్య :

అనుక్షణం రామసుఖం విదిత్య :

ప్రత్యేక కేంద్రం ఇవ్వలేదన్నట్లు,
ప్రతి ప్రయోగాయి మరియు కార్యకర్త

మొదటి 50 వేల 10 గ్ల

హామంతుడు ప్రాప్తమనోరథుడై జాబీదేదీ శ్రమమున పట్టడం ది
హృదయభారమున అమెను నురల దప్పించి తిరుగుప్రయోజనముగావించి విజృంభించు
కొనెను

పితాదేవి మనఃపూర్వమున దగ్గుదేవుని ప్రాసించి కార్యమున శ్రమ
కొనకలకు శ్రమము కలిగినదని హామంతుడు శ్రమముననే తెలియకలగెను
అది మందరకాండమున పండితములచే వరయించి వారిని శ్రోతములలో చేర్చుచు
యత్నించు

22 వ ఉపన్యాసము

సోదర సోదరీమణులారా :

మన మిప్పుడు రామాయణమునుండి రెండవ గొప్ప నాయకుడగు రావణ గూర్చి చర్చింతము అతడు కథానాయకుడగు శ్రీరామునకు శత్రుు రిక్షప్రవృత్తి / వాడు అతనికి సరియైన శిక్షి సునకయు పోలియును విరివ్తులకలములు 4 యొల్లప్పుడును కలివియుండవు కొందరియం దని యెక్కువసార్కులో కలివియు డును అవి మానవుడ కెంతయు నవసరమైనవి దృష్టాంతమునందను, పాదన వను దాడితక ప్రభావమునందను మనకయి పోలియును రెండును పెంపొందిం కొనినవాడే లోకనర్తకములును ప్రవర్తకులునై యుండిరి కాని అట్టివారు ద కొద్దిమందియే కలరు రావణుడు, ఘవరయు పోలియును కలివియుండని కర 4 చెందినవాడు కాని మనక ప్రత్యేకమైన అర్హత గలది యథార్థముగ వది మాన మనిప్పులందు వ్యామోహముగలిగించి నిమోధంగుల నాచి గాచించును అమెరికాలో ముందు 9 మంకరముయిన నవలలను అనరాదములను వినబించి కథలను వివరి ముగ పరిండువానికి జలదరింపు కలుగును అనరాదములై నోరు అధికప్రమాణముగా గావించినయెడల అవి మాన మానన మానిరించి వానికి బానుని గాచించును యథార్థముగ వంకచిత్ర వ్యాప్తివలన కలిగిన హెరమైక డున్నరికములలో ఎ యెవరికి సోతలు కప్పువు దొంగతనములు నిరాకారముగా ప్రసవ వ్యక్తుల అనుబంధులు, దీనిని దాడుర్యమగును ముందు జాగ్రతగలిగియు నాడరించి, రోలిని వారిరివైరము కంపకవరచి రిక్కులు తెట్టినట్లు వర్ణించిన కథలు నవలలు హెర మైన డున్నరికములకు దారిపి మానన మాననములందు వానిపై వ్యామోహము కలిగియును మన అంకరాల్కు చాచి నెంగిరింపకున్నను మనకప్పు లాభ్యక ములు తెలియవడంద నుండకాలపు విర్యులహృదయులును వారిమనస్సు లాకర్ణిం దని యందును గ్రంథకర్తలను దూరుదునే యీ వియంకిరమైన వేరములను ర్పించి వివరలను కథలను పరిండుచునేయుండురు రావణుడి వివరితమైనవానికి చెంది అనరాది అనరాదియనగనే అతని మనకతు తోడ్పడిన అరుదైన లక్షణములను ప్రతిపేయకాలము అసాధారణమైన దీ మనోనిములం గూడినగాని అనరాది కానరడు కాపున నైతికమగు నింద్యమైనను మనము రావణాశించుము దారిక్రద్దగ పరికిరించి వివన వత తెప్పిడమున మనకకెక్కెనో కమగొందము వేమ దానికి

మందుగ దింకొక నూతన గాదించెదను రాను రాకలుండదు నొక గొప్ప భార తవ్వకున్నది శ్రీరాముడు ఆహార్యమైన ఘనతా సోల్యముల కలయిక రావణుడు సోల్యరహితమైన ఘనతావ్యయము అంతయుగాక శ్రీరాముడు బసవముందుటకు పూర్వమే అత దత్తవృద్ధి నందుకొనియందెను యథార్థముగ వరని జీవితమున నేలనంతవత్సరములు గడచినవిదననే వేసకలు ఋషులు వరని మన్యుతముల రావూరి కొద్దలాలక అతని బారినంది రక్షింపుమని శ్రీ మహావిష్ణువు కరణబొప్పిరి అంతట దక్షిణదయావములతో దిగవంట దవతరించెను కావున వయస్సున రావణు తోబొల్పినయెడల శ్రీరాముడు శేవంతుక శివుప్రాయుడు వార్షిక మాదిరిన వివర ముం వసునదింది లంకాయందు హేరయుద్ధము జరిగినపుడు శ్రీరాముడు ముచ్చది తొమ్మిది లేక నలువది సంవత్సరముల విదీమిప్రాయమువాడై యుండవలెను రావణు రావచయమునకుపూర్వమే హేరతవ చూడింది అహోపరాధియై నంహరింపబం గలవివరాదాయెను మనము రామాయణమునందు గమనింపనలసిన మరియొక భిక్త పేరున పంబెండునూనములలో రావణుడు తన జీవితమును పమా ప్తి గాదించెను ఆ వియమితకాలమున అతని కార్యకలాపము బాం యమిడియందెను అవధానము నే న దింకొక ఆవధానము వెనుకొని తుదకు వరాహా నందుకొనెను రావణుతో బొల్పిన శ్రీరాముడే శివుప్రాయుడై నయెడల ఏలాదేని చిన్నబుతుకగ నుండవలెను దానెరుకు ఏలాదేనియందుగల అనుగాగమే యాకావ్యమునకు మూంమ్మి మూలంత గ కరిజుంచెను ఇరువదివేల సంవత్సరములకు పైబడినాకది ఇరువది లేక ఇరువదియైదు వత్సరముల కాలికను ప్రేమియింపితో కత యారంభమగును ఎంత వివరికమైన విషయమిది । బాం కొద్దిమందిమాత్రమే ఆ యవధానముయొక్క పైవ రీత్యమును గమనించిరి బాని సీలాములు రావణుతో సంభాషించునపుడు పమాన మైనవయస్సు కత్తిపామర్థ్యములు గలవారివలె మెలగిరి అది బాం విద్విత్మైనవిష యము రావణుని దుండగములు క్రూర్యమును శ్రీరాముడు జననముందుటకు పూర్వమే వరాహా నందుకొనుట కథానకారిక కేంకయు అనివార్యమాయెను బాని ప్రాదర్శయం దున్నవాడు ఒక చిన్నబారికను ప్రేమింతుకుపై కత యాదార పడుట గమనార్హము

వార్షిక రావణుప్రాత్ర వెంత పైథుముగ రిక్తించెనో పరికింపదు సామాన్య మానవులను ఋషిషంగవులనేగాక దేవతలనుపైతము ఖయభ్రాంతులనుగావించి ప్రకృతివే జయింపంపరముల బొందుట కతడు గావించిన కఠోరతనమును మీరు

వివరించినను జటాయువు ఏకాదశిని కడించుటకు రావణునితో వీరాధిపనందర్పమున ఆశునితో రావణా! నేను వయోవృద్ధుడను నీవింకను యువకుడవు అని పలికెను ఇది వారి విచిత్రముగ మన్నని కాని జటాయువు తనకు అరువదివేల వత్సరముల వయస్సుని వలకుటకు మనము జ్ఞప్తియందుకొనవలెను రావణుని వయస్సు ఇరువదివేల వత్సరములుమాత్రమే అయినపుడు జటాయు వత్సరిని యువకుడని ఏలాడుట యుక్తమే ।

శ్లో॥ వృషదన్త మహాప్రాణి మమతాకన్య రావణ ।

ఏకపైతృతామహం రాజ్యం యథావ దను తిషఠః ॥

వృద్ధోఽహం త్వంయథా ధర్మీ పశరః కపటిరథి ॥

తథాప్యాదాయై నైదేహీం తుళితీ ప గమిష్యమి ॥

ప క త్తవన్తం విలాద్యర్తుం నైదేహీం మమ పశ్యతః ।

అరణ్య 50 క ప 20 22 శ్లో

రావణా! నేను కడుసామ్రాజ్యమును అరువదివేలవత్సరముల వరిపాలించుచుంటి ఇది నాకు సంపాదనవత్సరముగ సంక్రమించినది నేను వృద్ధుడనైతిని. నీవు యువకుడవై విధివముగ నుంటివి నీవు దనుర్విద్యాపాకంగతుడవు కఠికుడవునై యుండివి అయినను నీవు నిరుపద్రవముగ ఏకాదశిని గొంపోజాంపు నేనూపరితోనుండ నీ యపరాధమునకు తగినంత పనుభవించక పోవీను అని హెచ్చరించెను

రావణుడు ఏకవింశతి జన్మించెను ఆతడు కపటాచరించినపుడు వేయి సంవత్సరముల కొక కిరక్కును అందించి అగ్నియ దు వేల్చెను అవిధముగ కిర వనకము బాహుళ్యానిల విదియవళియును వేల్చెనుండ బ్రాహ్మదేవుడు సంకల్పించి ప్రత్యక్షమై నీకుని రావలె నని యడిగెను రావణుడు అమరత్వ మడిగెను బ్రాహ్మ నేను అని నీయజ్ఞులను ప్రాణకోటికి అమరత్వ మెట్లు బ్రాహ్మ కాది నీవు గాయునివణాలో న ఆకరిర మడుగనద్యు నని పలికెను అంత రావణుడు నేనా మర యికిరాకన గంధర్వ కిన్నర వన్నగాదులచే మరణములేకుండ నర మడిగెను ఆతడు మానవులను తుచ్చులుగనెంచి తమ్ము జంకగంధరి యాహించుటకై తన వీణలేదని యింది నాని ప్రప్రావింపజాణెను ఈయంగము స్వప్తముగలేడు కాం కాండును సంకోచింపదుగను ఉత్తరకాండమునందు మరయితదిధముగను చెప్పబడి

యున్నది కారి వారి భారతన్యము అవత్తిజనకముగ మన్నుది. రావణుడు మావపు
లను ప్రస్తావించి కనుకు వారివలన భయములేదని వదలివేసెనో లేక మిగత వారి
వందరిని ప్రస్తావించి వారిని కడలివేసెనో నృష్టముగ తెలియజేసెడు ఉత్తరకాండ
మునందు రావణుడు

శ్లో॥ నువ్వడ వాగయజ్ఞుడొం దై త్వ రావవ రక్షసామ ।
అవధ్యోఽహం ప్రజాభ్యజ్ఞ దేవతావాంద కాశ్యర ॥
నహి చింతా మయావ్యేష ప్రాణి ష్యమృ పూజిత ।
కృణుతూతా హితే మవ్యే ప్రాణిన్ మామపాదయ ॥

ఉత్తర 10 వ ప 19 20 శ్లో

వీరినుండి నేను రక్షణ కోరెదను మానవులను కదితరులను నేను తిత్తిం
పను వారు కుచ్చులు వాటివలన నా కావడ కడుగునవి యుహించను అని వరి
తెడు కాలకాండమునందు కళాకథనము వేరొకవిధముగ నున్నది

శ్లో॥ సహితేవేత వ ప్రప్రవం దీర్ఘ కాం మరిందమ ।
యేన కుష్ఠోఽభవ ద్రుచ్చో రోకకృల్లోక పూర్వజః ॥
వంజన్తః ప్రదదౌ తస్యై రాక్షసాయ వరం ప్రభుః ।
వానావిరేభ్యోః ధూతేభ్యో భయం వాచ్యత మామపాత ॥
అవజ్ఞాతాః పురాతన వరదాౌ హి మానవాః ॥ కాల 10 వ 48 శ్లో

బ్రహ్మదేవుడు మావపులనుమాక్రమే వదలి ఇతరులనుండి అతని కభయ
యవంగెను రావణుడు మావపులను కుచ్చులుగా నెందినందున కాను కోరినవరముని
వారిని చేర్చుదాయెను కావున దేవతలు విష్ణుదేవుని ప్రార్థించినపుడు అతడు
మావపులననే సంహరింపబడగలడు నురెవ్వరివలన గా దని వలికిరి అంత
ఇంకొకప్రక్క ఉదయింపుచున్నది ఉత్తరకాండమునందు మామపాదయః అను
శ్లో మానయోగింపబడియున్నది రావణుడు వరులనే ప్రస్తావించనపుడు వా రులను
గూర్చి యోచించుట సంభవనూః అతడు వారి వింగును కుచ్చులుగనెంచి తాను గోరిన
వరమువలెను వారిని పూర్తిగ నవలివేసియుండును దీనియందొక శీలకమున్నది
అది దాంతువోహరమై అనువరింపదగియున్నది యుద్ధము వడికొని విరోధిపై వ్య
ములు ముఖముని రోరాడుచున్న తరుణమున హనునందుడు రావణు నెదుర్కొనెను
అతడు రావణునితో

శ్లో॥ దేవదానవ గంధర్వై ర్యక్షత్రైశ్చ సహాత్మనైః ।

అనన్యత్వం త్వయాప్రాప్తం వానరభృన్తై కయమ్ ॥

యథా 60 వ న 56 శ్లో

దేవాదులే మహిమ లేకుండ వరములు నిదపితివి కాని మా కారివంస పేతు ముప్పులేపుడు కావ నిన్ను సంహరింపగలమి అని వదించెను రావణుడు వానరులగుట్టి బ్రహ్మదేవునితో ప్రస్తావించెనా : యమవ్రత యుత్సవముగల చున్నది ఏలఁ బాలకాండమునందు యుద్ధమింప శ్రీరామునకు సాయము గావించు విశే వానరకౌటి వృష్టింపబడెనని చెప్పబడియున్నది వారు శ్రీరాముని అవసరమునకు విషవనీ వృష్టింపబడియుండుట ఆకాలమున రావణుడు వారివిషయమై బ్రహ్మతో ప్రస్తావించుచుండుటలో వాళ్ళు కృషిమియునులేదు కారి సరిష్కరింప నలవికాని ఒక రక్షత్రైక సహవ్యంధును వృష్టింపఁట వాళ్ళికి వరిపాటి వానరులలో మిగతవానికికన్న వారి వయోధికుడై యుండవలెను దేవలంకంప అన్యతముగ్రోరి సుగ్రీవుడు నలుగు పేరులు మైండుడు ద్వివిదుడును అటులే వయసు మిగిలినవారై యుండ వలెను వానరులందఱును రావణుని వెనుక జరిగియుండునది యూహించుట అపార్థము రామాయణమునందు మిగతవాని కాలసరిమితివలెనే వీరి అవసరమును మనలను కలవరపరచుచున్నది సుందరకాండమునందు రావణుడే చెప్పియుండిన ప్రకారము అన్యదేకే కొంతమంది వానరులు జన్మించియుండి కాలప్రఖ్యాతిబడి యుండిననుట వృష్టము హనుమంతుడు సీతాదేవిని గాంచినవిషయ ఆశోకవనమును లంకావనమును ద్వింశము గావించిన వింతవార్తను రావణున కతని వార్తాహుట లెగిరినపుడు అతడి విషయమును బలికిన

శ్లో॥ వృష్టాహి హరయః పూర్వం మయా విస్తరి విక్రమాః ।

వారివ సహ సుగ్రీవో శాంతివాక్య మహిణి ॥

ఏలఁ పేదవత్సైక్ర మేదావ్యే ద్వివిహరయః ।

వై వతేషాం గతర్పిమా వతే శోవ వరాక్రమ ॥

జనుతి ర్ముదిరోత్సాహో నయావపరి కల్పనమ్ ।

మహాత్మత్వ మిదం క్షేయం కపిరూపం వ్యవస్థితమ్ ॥

సుందర 48 వ న 10 12 శ్లో

నేను భారత ప్రభుత్వమున వాదన వివరించు స్వయంప్రేరేపితముగా నెంతో
 దీనిని ఈ వాదనలగుండు మీరు వదిలివేసి సువర్ణమునకు భారత ప్రభుత్వమున
 వారి నక్షత్రములనుండి నేను విడిచివేసివేసి విడిచివేసి ఈ మానుచుంటు
 వాదనలతో నేను విడిచివేసి అందరికీ అధికారముగానిగ నున్నాను
 కావున వాదనలతో ఆ మానుచున్న స్వార్థము నుండి రాజును నాని
 గుండు విడిచివేసివేసి యెంతో ఆది యెంతో వయస్సును మానుచుంటు
 గుండు విడిచివేసివేసి వయస్సును : మానుచుంటు ఏకాగ్రమునై యా
 కేరెందనపుడు భారత ప్రభుత్వము యొక్క ముందరకు ఆరంభమున
 మున్నునే నూర్వగమునాడు ఆరంభము బట్టి మి 1936 ను మానుచు భారత
 ప్రభుత్వము రాజువును రక్షించుట ఇంద్రుడు భారతము మానుచుంటు
 మునే దక్షిణమానువునై గొప్పను ఆరంభమున నుండిన యా దాని వాయు
 దేవుడు కురుకుడై తన కౌశలమును బండించెను కావున ప్రభుత్వమును దాని
 యాదక వ సమర్థక యుధానమున దేవతల గుమిగూడి యున్నా దేవుని
 ప్రార్థించగ వచ్చు వాయు దేవుని కారణమున నేను మానుచుంటు కనీశ్వరము
 రాస గుమిగూడి రాజుదే దేవతలతో పోరాడినవాని గావున ప్రభుత్వము దీని
 ప్రయత్నమున సంబంధించి అందుకు దాని తప్పక విడిచివేసివేసి భారత
 దక్షిణ భారత ప్రభుత్వమునకు అందు బయలుపెడనొకనే దేవత బలము
 గాని యెంతో బలముగూడు దీని నాట్టి వదిలించుచు మానుచు యెంతో
 వేడి బావును వాయు దేవుని మెల్లగ వీరును సాగరము తవ్వించు ముఖమున
 తేలును సకల కాలమున ప్రపంచమును సర్వకాలము తమ కర్తవ్యమును
 వీరును ప్రకృతియొక్కయు ప్రాణియొక్కయు నిర్వహణను ఈ విషయమును
 దేవతలందరను మానుచు కుది వర్తమానుముగాని యెంతో బలముగ
 అనార్య తప్పక రాజు చేరి సోమమునకు భారత అతడు ముగించి
 విలాసముగూర్చి విడిచి వీ మానుచుంటుగూర్చి విడిచివేసివేసి ఆ గీత విడి
 యెంతో ఈ తత్వము యెంతో ఆరంభముగూర్చి మనము వర్ణించుట
 కాని యెంతో అసంగతమునకు లక్షణము సున్నవి ఇంతకు పోవగది విడిచి
 మును సున్నవి

శ్రీరాముడు తన సీమింతముననే మానవావస్థయైన బలమును గలవాడని
 యానావుగానిది ఎన్నవదియు నెంతో బలము అది భువనము కలముగా

అన్యతావహమైవ యతః కౌశలమును స్రవ్యతి విశేష్యత్వమును యద్దమవంది
 క్రతుష్ట నెడర్కొనుట యందతః సామర్థ్యమును అనందశక్యమును మానవ లోక
 మంతయు నెరిగి యుండెను ఆనమయమనను రారయండి అత గవతారపురుషుడని
 యెంది లాపించుచున్నను రామానుజము సంవంశజను రావణు డతనిని మానవాతీతు
 డని గుర్తింపజాలక పరిగణ ములోనికి కాని కేవల మావన మాత్రునిగనే గుర్తించెను
 అనేకమంగుని ల్కల అగతిసేను అతడు మానవారినుకని నమ్మకాలక పోయెను
 అరణ్యకాండమునందు నుద్గిర్తమగు మారీచ వృత్తాంత మున్నది ఆనర్గల గాం
 మనోహరముగ నుండును మారీచుడు శ్రీరాముని క్షయము సంభారముగ తెలి
 యును శ్రీరాముని ఆలంబమైన బల వరాశ్రమము లతని ఆనందముతో నుండెను
 శ్రీరాముడు మరవాదితుడని ఆక దెడుంగును శ్రీరాముని సుగుణము లతని నాకర్షిం
 చేసె ఆతడాదివలయు వంశయు రా యవకు తెలియజెప్పెను ఆయనను రా య
 దీవిరముగ మాటాడెను

శ్లో॥ అనన్త్యై ఎదుం కింఛిత్ కృన్తై ర్వాస్వపారం ఏను ।
 లక్షర్థక సహస్రాణి రక్షసా మ్ముగ తేజస మ్
 విహతాని కరై రీప్తై మ్మానుషేజ పరాతనా
 అరణ్య దివారిః పంఖ్యే యాపణక్య కపాలికః
 హత్యాశ్రితః పదాపి విర్యయా దండకాః కృతాః ।
 విశ్రా విరస్తః క్రుద్ధేన నరారః ఓ తీవర
 సహత్యాతవ్య పైన్యన్య రామ త్రియ పాంసనః ।
 దుఃఖః సంభవ తీక్షః మూర్ఖ ఇద్ధో ఒచిరేంద్రియః ॥
 త్వక్త రివ్యా క్తరాన్యా దూరానా మహిరేరణః
 యోజనైక విచారణ్యై పత్తిమాస్థాయే కేవలమ్ ॥
 కర్ణదానాన తేజ గానీమే ిదాతా ॥

రణ్య పరి వ 8 శ్లో హింబాయుక్తతి

అతడు కే వ మొక మానవుడే అనేవిదముల గర్వ జీయుడు రథ హయ
 విరహితుడై పడన చారుము నుడు మానవమాత్రుడు నేనతనికిని అతడు నాకును
 ఏమియు అవదా ముని వినియింపలేదు పడుచుముగ నొకమాటయైనను పర
 పురి నొడిసిపలేక యుండ అతడు ఎన్నమిత్తముగ వదునాల్గువేల రక్తమును

న హరించి వారి హరిగావించెను కావున నతడు నాడు శత్రువామెను నందఱు రక్షింపన నమ్ముగాంచి తయకంబులగువారికి అతడు అశమియిచ్చెను ఇపు రవతు నాయత్తు వెల్ల నేరడు నా సోదరియగు భూకృతా వతగు విద్యాభిముగను క్రూర మగును విరూప వానియెను అంత మారీయ దళదితో శ్రీరామునిగూర్చి నీ తెవరో వక్ష్యదూరమై నై న వాక్యము వాదిరి అతడు దాం యోగ్యుడు

శ్లో రాహు పిగవహన్ ధర్మః పాదుః సత్యవరాక్షిమః ||

అరణ్య 37 న 18 శ్లో

అతడు ధన్యవ్యధూయ అని వదించెను ఇవర్నియ నతని మతి కెక్క వామెను హాన ఉ కొప్పి పంథర్పములలో నెంత మోద్యముగ ప్రవర్తించునో గమనింపుడు వానికి యిదివి భూర్యవృష్టిగిలవాదిగ వర్తించెను ఇతడు శ్రీ రాముని క్రంపించి అతని మగుజముల రావెయి దృష్టికి తెచ్చివను అతడు వానిని క్రోపింపుచి యిటు మాటాడెను

శ్లో త్వర్వాశ్శ్యసంతు మాం కర్కం భేతుం రామ్య సయ్యగే |

పాశింస్య మూర్ఖ్య మానుషన్య విశేషతః ||

యస్త్యక్తా మహురో రాజ్యం మాతరం పితరం తతః |

శ్రీరాజ్యం ప్రాకృతం క్రూర్వా న వమేక పదే గతః ||

అరణ్య 40 న 4 6 శ్లో

ఒక ప్రహులు లాటికించి తన పేషహితులను రాజ్యమును వృద్ధులయిన శర్మి రంధ్రులను దివి యొక దొక్కదూతుల అదిషులను మున్నెత్తెను నీవు అత డొక విదుషుడు నే నతని గౌరవంపలయినదియు “లికెపిలు అతడు శ్రీరాముని గూర్చి మాటాడినపుడంకయు కామ బ్రహ్మ పుని వర ముడిగివెచ్చుడు ఉచ్చరింపని మామష ఇద్దా ను వలమా యెయ్యోందును అతడు దండ యిందు జోషానిను న పీతాదే తో మాటాడినాడు తిమ్మ తిర్తగ వరింపించి ప్రారించెను అతనికి వివాహమునుగూర్చి వింత యుతి పాతు ముందీయంకంపలెను అత డతి నిదమగు ఉత్సోక్తి వెలగిం

శ్లో అంగుర్యావ సమరానై మమయద్దే సమానుషః ||

అరణ్య 48 వ 18 శ్లో

అతడు వా ప్రేరింపలేడు వాతో యద్దో మి అదగిండు అనివలెనను

అతనికి మావనశాతియెడగల హేయరావ మెంత గౌరవముగలదెవో గమనింపుడు
కరువాతి గ్గయందు ఏకదేవితో వత దీవిషమునే మంచి తెచ్చును

శ్లో॥ కన్యకాం మానసిధావీ మయరావః ప్రతీయతామ్ ।
రాజ్యాద్యుక్త మవిద్యారం రాసుం వసిమితాయుషమ్ *
తైర్గుత్తైరమరత్రాన మూడే వందిత మూరిది
య ప్రమా వదనావ్రాజ్యం విహాయ మమహృజ్జ్వలమ్
అన్యున్ వ్యాజామకరితే వనే వపతి దుర్బుతః ॥

అరణ్య 49 వ 13 15 శ్లో

శ్రీరాముడు మరణింపనున్నది కొన్నివిషయాలందే వేవతది వంహరించె
దను రాజ్యధిస్తును నిన్ను రక్షింపకాలదు మాటలందు వికింకము గల ఇంచుక
విశ్వాననును న్నా ర్తిగ వదలివేయుము ఈలోకమున యుగోపాయకమై చతురంగులం
వహితమై భద్రులగు రాజ్యమును ఎకాదై కర్మగ్రస్తుమవీచి వనమంతకేళించి అడవి
యొంగు మద్య వివిందు తెలిపిమాలివదానిది వీవు ప్రేమించుట అర్థరూపము.
అంత ర దామెను కడ ప్రాసాదమువలె గొ టోయ నర్హులంకారకోటిమైన గడు
లన్నియు కలియద్రచ్చి వెలిదేవి వస్తువాహనములను జూచి

శ్లో॥ ఏదేవేష వయతేషు వగంధశ్శ్రేష్ఠ స్త్విషు ।
అహం వర్ణ్యామి లోకేషు యోషే వీర్య వనాభివేత్ *
రాజ్య ధైర్య దీనేన రావసేన వరాణినా ।
కీ కిషిష్ట రామేషు మనుషేద్యాకేజహా ॥
ఉత్సృజం యతు రాకర్మ వసవాసేన కర్మమమ్ ।
యశ్చైతే మ ప్పతో ధర్మస్త్రస్తేహ వల బాష్పయాత్ ॥

అరణ్య 50 వ 20 21 22-23 శ్లో

ఇవియును తింటిది నావైపు జూచుము అవల శ్రీరాముని కలలోనైవ
కలంకలాంపు వీవు దారి పొందునన్నియుంటివి పదమూడునందకృతము అరణ్య
ములందు ఎర్రరగగూచి యాపా వల మనుభవించితివి ఇక వీవు గావించిన
షుభ్యవల ఎడదేవి పగలకాల మానస్సమై తి అని వలించెను శ్రీరాముడు మావ
పైవల ధాము వల దెటులు మరు జాలదో గమనింపుడు అతడు మరల

శ్లో॥ స్వరత్నో రక్షసాంఘీరు వర్తతైవ శవశయః ।
 గమనంవా వరశ్రీశాం హరణం సంవ్రమధ్యవా ॥
 కింకరవ్యపి రాషేణ మణిగే చీరవాసినా ॥
 దక్షిన్త విజయో రామో గత శ్రీర్వన గోచరః ।
 శ్రీ కిన్దరికాయాద కంఠే జీవతి వాసినా ॥
 శహి వై రేహి రామప్రాన్తం ద్రిప్తుంవా వ్యవహర్యతే ।
 తదా మమ హస్తాత్త్వాం పాప్తయ్యతి రామహః ॥
 పరామ స్తవపాశివి న విలేప వి వి ఓమైః ।
 వ భవేత్ మాయాదుర్య ప్రేషా యశసా ఓనివా ॥

మొదట 20 వ 3 25 'కి 34 శ్లో

వరశ్రీం దోబ్రజులయ అపహరిండును మాతాశి ప్రత్యేక హక్కు అధికారమునై యున్నది శ్రీరాము దింకను ప్రాణముతో సందెనో గతి చెనో యివ దెరుంగును । అత దిద్దుటి కరుచింది విన్ను మాదివై క పయ్యునుగాదు పిదపది బొత్తుగ మానవాలపు ఒకవేళ అత దిద్దుటికేతెంది విన్ను గాందివను తా దారిమండి విడిపింది విన్ను గొంబోగలదది విక్రవించితివా ఆదెన్నలేకిది జరుగను

అయివిమృదు శ్రీరాముడు సాగరము వారిది విర్మింది శరించుటవలన తన భువనము దివ్యశయముగ స్థాపించి లంకను ముట్టడించు నగ రా యాదు మంత్ర లోచనవర జరిపెను అంత నికది మేనమామయగు మాల్యవంతు దీపిధముగ నశివీ హిత నువదేజ చెను శ్రీరాముడు దివ్యశయముగ భగవదంత సంభూతుడు అతడు మానవజాతిని దేవతలను ప్రాజ్ఞకోటిని గడించ యొమపై నవదించిన శ్రీ మహావిష్ణుని నా యర్చిసాయము కాపుర వికవితో నందిగావించి పితాదేవిని నమ ద్దించి నెలకము నెంపుటయే శ్రేష్ఠమయిన శ్రద్ధవము అది రాణున కంతమాత్ర మును అంగికారము కాదాయెను అతడు పాంతుపితుడై మాల్యవంతుని లివ మేన మామయిదియు నెంచక పాం దీప్రముగ మందలించెను

శ్లో॥ మానుషం త్వవశం రామచేకం కాతా న్యుగ్రాశయమ్ ।

రమ్యం ఎవ్యనేకేన త్వత్తం పిత్రాననాయమ్ । యద్ధ 38 వ 4 శ్లో

శ్రీరాముడు మహామహాపురుష యేల పొగదెడవు । అతని ముఖ్యస్నేహులు నానరులు అశని తండ్రితో జతవిని రాజ్యమునుండి నెడలపడెను నాకరిమవ

శ్రీరామమున్నంతవరకు శీత వీయను అది పరితమ అనంతరమున అతడు
 ద్వీపికాశీశ్శేయమ్ అనుకర్ణము మనయోగించెను కమ్మ రెండగు చీర్చినను
 శీతాశీత రం మొగను అది వాయుమగం వ్యవసమని యెంచెవచ్చు అగునక అది
 వ్యవసమే యైయింప అది నాకు ఎట్టువుతోడనే సం కమింపగది ప్రకృతిసేవ
 రతిత్రమ పెగయి. ఈ పటుదంయం హతమును బాగా జన్మపర్వము వేమ దానినుండి
 విడిచివేయను అని వలెకెను.

కాని యాత్మములు దాని కటువుగనుండును యుద్ధమువంటి శ్రీరాముని
 అమానుషమైన ఐ వరాక్రమములు గాంచిమనన మానవహృదయ తలంపిన వాని
 యందు కొంత విశేషమున్నది. గహిండుటకు పూర్వము రావణుడు వారి యుద్ధర
 మైకే ప్రయాణం ననుభవించవలసిన వాడాయెను నేనిదివరకు ప్రప్రసిద్ధియించిన
 శీతమైన తొలి యుద్ధావసరము రావణుడు సంపూర్ణముగ నొచ్చి తగ్గు తుదై
 విజ్ఞాన బుద్ధి చేతావిదిరి వేంపై నిలిచియుండటం వానిలో మొదటిది శ్రీరాముడా
 నవవర్ణమును చినియోగి ఇకాని యుండివయిడల వాని నొక్కకొనే అంత
 మొందించుకుంటును కాని యతడు సాహసీచార్య గుణగణానిష్ఠుడయినందున,
 కిరాముడుదై దీనుడై యున్న యతవిగాంచి తాలిజెండ్లి ఆతడికి నాది గావించవని
 యభిలాషియిచ్చి లంకాకేగి నే చీర్చుకొని మును యుద్ధము కి రిక్కరి సాదత్త
 జెప్పెను

శ్లో॥ కౌతం గాయాగర్భ మనాద్యుత్థియమ్
 సాతప్రవీర్య కృత వ్యయా హమ్ ॥
 తస్మాత్ పరిశ్రాంత ఇతి వ వర్ణా
 వర్ణాం కరై ర్భ్రుత్వం తే నిలయితి
 గద్దాను తానామి రణాదికృత్ ॥
 పరిక రాత్రి పర రాజ లంకామః ॥
 ఆహా విర్యావా రధీవ దస్మిం
 తదా లంకాం దీపి మే రతః ॥

యన 58 ప 112 143 శ్లో

అతని కావయలు విషమహాసన కరకు ములుగుడై యుండెను కాని
 శ్రీరాముడు వానిని సంపూర్ణావస్థామతోడనే చరియించెను నీవీవాడు అద్యుత

మగ బోధాయించి వివక్షమున మోక్షులవేరు మదిసిరి రావున దీపని
యొందివి అ దచే దీపై భావప్రయోగము గాంచక మిప్పుకుండిని సంపూర్ణముగ
సేదదీర్చుకాలవేరొక రథ మారోహించి రమ్మ వేసు నేంపై నిలిచియున్నను
కలుపుమెది నా ప్రతాపమెదిదో దుది చూడగలవు అని పలికెను రావణుడు
కొరిపారగ తన తీరికయన గర్వముకిగి బురికు తురలెను ప్రళయముగా పరిచి
బయలుపరచెను

గ్లో! సప్రవిశ్య పురింకాల రామరాజ భయ దీర్తః ।
తగ్నదర్శ ప్రవరాణా బహు వక్తవేంద్రియః ॥
మూలంగ ఇవసించేని గుండేనేని వన్నగః ।
అదియో రో లవనైః తా రామవేద ముగ్ధాశా ॥
బ్రహ్మచంద్ర ప్రకాశాం వియ్యభ్య దుశ వర్తనామ్ ।
స్వర్ణవ రామన బాహుల వివృణే రాక్షసేశ్వరః ॥

యద్ద 30 వ 13 గ్లో

నీ హులు నోడమందీ విజవనిదిన గణమునరెను గరుశృంగములు కొది చిది
లని వన్నగములెను రావణుడు సంపూర్ణముగ జయించినెయిలు రావోమను
అతడు కలుగించి మూర్ఖులగి ము శ్రీరాముని ప్రజ్వలించుదున్న కరిమలు
ప్రహ్వారండు లె రె వగుబయిన్నట్లే తొలిది అది నిదీర్చ మైన ప్రకాశము
॥ 30 ॥ ఆ యువయు నెరికి ఎ గిసిది ఏలక రా ములు అన్నవిధమల తనితో
మానవైగ వికోది కెవ కొండంటిని కొలిపొంగ తలంబ రామన్న ఎలాబయమును
కొలిపొంగి ఎంగి రిం న పుష్టము

గ్లో! స కాం మయం దిన్మ ఎ శ్రీ శ్రీ ఎరిమానవమ్ ।
విప్రోతమ తో రిజెంసి రావణో వాక్యమైరిత్ ॥
నర్వం తత్తలు మే మోళుం యత్తన్త పరిమం తః ।
యత్తమారో మహేంద్రేణ మునుషేనాన్వి ర్దితం ॥
ఇదం తద్యుహ్వణో మోరం వాక్యం యా మయ్యం నీతిమ్ ।
మామపేక్షో విశావీనా భయం క్షియితి తత్తతా ॥
దేవనావ గంధర్వైర్విక రాక్షస ప్నగై ।
అవభ్యక్తం మయాప్రాప్తం మనుషేక్షో నయాచీతిమ్ ॥

యద్ద 30 వ 14 గ్లో

అతడు తన్ను వంపేడ్చిరియున్న రాక్షసులనుద్దేశించి, ౧౦౮. వేటకొంది
 పంపత్వములు గావించిన నాకవ మేమాయెను; దేవేంద్రునితో కమరవని కుగ
 జింజీరన నను ఈనా దొక మానవునిచే జయింపబడితిని అని వాపోయెను
 త తు - ఓము లొసగిన ననుయమన బ్రహ్మదేవు దాడినమాటలకు లాపణుడు వింత
 యరమను కల్పించెను కుత్సితమై కలగుండువరస మాననమున అతడు బ్రహ్మ
 దేవు కన్నకు పలికినది యభ్యర్థమగుచున్నది అత డెంత కఠింకరముగ మోటా
 డెను; అని యతడపై నింబారోసణ గావించెను బ్రహ్మదేవుడు దేవాదులచే
 బిరు మురియను లేకుండుగాక అమూల్యమే పరితెను కాని రావణుడు మాన
 వునివలె బీకసాయులు కలుగు నని చెప్పెనని దానికి ఆపార్శ్వము కల్పించెను మన
 ను మృదకు న్నవ్వక లేచికారణమున విషయములు వివేచనముగ కనువిండును రావణు
 డిప్పుడు శ్రీరాముని పరాక్రమమునుగూర్చి బీతి జెందుటయేగాక ఆతనిచే రాక్షస సంహ
 రింపబడుననియు ఖయవడెను

శ్లో॥ విడితం మామిషం మన్యే రామం లకరభార్యమిష్

యద్ద ౪౦ న ౪ శ్లో

రావణుడు శ్రీరాముని మానవుడని అలక్ష్యముగ పెన్యానని మొదటిసందర్శన
 ముందు అతని కిప్పుడు శ్రీరామునియ దు ఎలేవపేడోయింపునని తోచెను

శ్లో॥ కజ్వేకులుల నాదేన ఆ లిప్యేన యత్పురా ।

అత్యుత్పితేషా మిద్ధంశే పుంజీ రాక్షసాదయ ॥

యస్త్యాం నపురం సామాత్యం నులం సాశ్వసారపిమ్ ।

హ మ్యతి సం గామే ర్వాం కలాధమ దుర్మతే ॥

యద్ద ౪౦ న ౪ 10 శ్లో

రావణుడు దీక్షితుడయి గావించినపుడు ఆనరణ్యునితో పోరాడెను అతని
 నవమానరించుగు మాటాడినందున అనరణ్యుడు మా ఇశ్వరసంశయన శ్రీరాము
 కనువారు జువిరి విన్న యుద్ధమున సంహరింపగల గని కలించెను రావణు డా
 రామము తనదీవికమన ముప్రొద్దించిన యతర కానములతోపాటు సంస్కరించెను

శ్లో॥ కప్రోహం వేద కాద యద సాదర్శితా పరా ।

దేయం నీతా మహాభాగా జాతా జవకనందనీ

యద్ద ౪౦ న 10 11 శ్లో

నేనాకవరి వేదవతియను యువతిని బలాత్కారముగ బట్టిరిని అమె నే
కలన్దునున పీఠ మృత్యుకారణుడగును పని కవించెను అమెయే పీఠయని
దను నే నీ ప్రాణాపాయమును నా ప్రాణాదమలోకి న్నయముగ దెచ్చు
ని ఊదిక్కులన్నియు దానిపరితములే: అంత నతడు కాను బొందిన ఇతర
లను జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనును

ఉమానందీశ్వరశ్వాపి రంభా పరుణ తన్వితా ।

యతోక్తా వ్రత్యయాప్రాప్తం న మిశ్యామిని బాచితమ్ ॥

యుద్ధ 80 ప 11 12 ల్లో

ఉమాదేవియు శంధీశ్వరుడును అవమయమువందే అతినిది కంపియించు
అత బొడివడి కైలాసమువకులీయ అవర్తకము నెత్త ప్రయత్నించి మహా
యాగహమునకు పాతకుడాయెను ఆళరుణమున సంధీశ్వరు డతనిని లోప
లదని నివారించెను రావణుడు వెనుదిరిగి రహశవి వింతములమునుగాంచి
నవ్వెను సంధీశ్వరుడు కుమరుడై మహావేపుటి నిలయమున యుద్ధమాక
అతని యనుజ్ఞశీకరు రావణుని యిటు కంపెను

యస్మాద్భావరయివం మానవజ్ఞాయ దకానినః ।

అకపిపాక వంకాళ ముచన సంప్రమత్తవాన్ ॥

తస్మాన్మదూవ కంపచ్చా మద్యీర్య ననైకా బవః ॥

ఉత క క్షంతి ఎదార్థంవా కులవ్య తవ హ రాః ।

నవిదంప్రాయుదాః కూరాః మనన్వంపి త రం హవః ॥

యద్దోష్టితా బిశోద్రితా 7 లా ఇవ విసర్పియః ।

ఉత్త 10 ప 16 18 ల్లో

వా ముఖంబిని అవహేళవముగ పరిహసించితిమిగాన విమ్మ పీఠంక
విర్యాబింపదన నన్నుతోలి నాబలవ్యాధిమయులు గల పావరజాతియొకటి
గదమన జన్మిండుగాక వారు పర్వతాకారులై గోక్ష కోరలు అమృతము
పీతో పోరాడగలరు

నేనిష్ఠకు కొంత ప్రాణావ్యయంగ యొక ప్రకరణమును పీఠ దడివి వికంపె
పీఠ రావణానుదరు లతనిని మహాబలదవియు అతనికే యపాయమును
ర్పియు అవమానమును కలుగవనియు భంపియందీరి కాని యతడు శ్రీరా

మరిచే తొలపాగ భంగపడటయు శ్రీరాము కలిసి కవచము కనుమరిసజేయ, వ శేగి అర్జునప్రభులపై యుద్ధమాద మరల కప్పుచుండుగాంచి వారి గర్భ కంఠమాయెను రావణుడు కంఠం కు భయపి వ్యరణకు వెనుకొనెను అతడు వేలా రావణసేనలు చాల విరోధముగ ఉండును కాని మనకది యవసరము. తుంహుడు విదలేని కప్పు వేల్చి లిపకారణమిదిగలు ఎదో గొప్ప యాద సంకలిం యుండును లేనిచేడల రావణుడు వన్ను మేల్కొనియుండడు అని యతడు కలంచెను యాసాక్షిగనువాడు అట్లు నిదురించెను

గ్రో: సోదైవ కృతం నీవి ద్వియతుప్తి కలంపః ।

మానసాన్మో ర్మయం రాజం స్తుములం సంప్రవాధతే

రైశ్చ రాజోర్భోవా తయచ స్తి హితార్థమ్ ।

యాద్యం మానుషం రాజనీ నయమస్మా ద్భవత్ ॥

యుద్ధ 80 వ 72 73 శ్లో

మనకు దేవతలను వియ్యలేదు కాని ప్రభుని మారణవిహితనే అనుభవించి కరదైత్యులు ఎలయోక్తాను మనమెంత యుద్ధమును రావణుడు నీలపై నిలాయుదునై నిల జిగియుండు శ్రీరాము కలిగి నమాదిగ దుష్ట బాధిగ లంకేశ్వర వరుణ విద్యును ఈ యుద్ధమున ముక్కు చేసి యున్నది అది ఎ తలవంపుల ఎవరేని వంతునియను అది భూమికు నేనరావణులకే ఉండగల యవమా మీ నాదాక మానవులకే లిగిగి

రావణుడు సంపూర్ణముగ ఇదివేరలదెంచి యుద్ధపురేయి లింకొ ముఖ్య పుర మొనడు యుద్ధకా క మాట ఆ వ ఎర్తయించు వర్ణింబియను నది రావణాణుడు హిమగ బోరాడుచుండిరి శ్రీరాము కలిగిని తివరుగ నెప్పించెను రా వణుడుపాపాత్ములయం దు చెనె జాని అతడు యదోన్మదమన తన దిను గెంజిలక యుద్ధము సాగించుచుండెను రిక్కుమి లందుండు యోగ్యులలో కొ గను లుండి సారథి ర యుండును కొనిహివమగుట గమనించి అతడు శ్రీరాము కోర్కొకె గావించి అత్తై పథములు యుద్ధభూమిలండి దొంగించి యుండు మాంసు గొంబోమెను రా వణుడు ఇదిని వెంటనే గమనింపజాల బోమెను నంతరి ఎందు తన పా తిత్వకృతమన కలిగిపై ముండినదెను

శ్లో॥ త్వయాద్యహి చమానార్య దిరళాం నమార్జయే ।

యోగోపర్యంధ తేజస్వ ప్రత్యయశ్చ వినాశః ॥

యద్ధ 108 న 6 శ్లో

నేనవేల వంతత్పరములుగ నేను ఎహయోదుడని ప్రకాశిగాంచితిని
యద్ధమునం దెన్నడును నెనుపిరిగియందలేదు అనన్యత మైన నామమ్ముడని కీర్తి
గడించితిని వన్నెయను ప్రతిఫుటింప సాహం రైరి నానథయై యిహుఁ పక్కను
ను లింది, నా కన్నమాన మొదగుడ తేపతివి : నేను ఎరళాలయిగ నార్జించిన యశమ్ము
నొకక్షణమున నాశము గావించితిని నేనింతటి ఘోరము అంక్షణభావమున తిరస్క
రించిన ఈ శ్రీరాముడు యద్ధమాడదగిన యోగ్యుడను నాప్రమును గుర్తించితిని
నేనీతనియెడల నా నరాశ్రమమును ప్రతిష్ఠింపఁగొన దిలపతిని

శ్లో॥ శక్రోః ప్రత్యాతి వీర్యర్య రంజనీయస్య చిత్రమైః ।

వశ్యకో యద్ధి యద్ధోహం కృతఃకా యుషస్త్వయా ॥

యద్ధ 108 న 8 శ్లో

శ్రీరాముడు జగత్ప్రసిద్ధమైన వీర్యముగలవాడు ఆహారంగమున శక్రు
కొరతమును మెచ్చుకొను స్వరాము గలవాడు నేను పాహునముగ నోరావీయైరల,
తనకు వంశప్రమాళ్యముల వొందగలఁను నేను యద్ధప్రయోధను నీవు నన్ను
పరివంధకు గావించితిని అవి తూలనాడెను అతని పాదభి నమించు న్నార్తి గల
వాడు తాను గావించినదీ నామైనదనియె, రావణుడే వీరజయైరియె కర్పరముగ
దిహించెను అంత రావణుడు తా నావదయించుండెడిని గహించి బాల బాల్య
ముతో రస కంఠమలచిన్న రత్నసారమును దీసి సా తిశంకను దిలపఁగించెను

28 వ ఉపన్యాసము

పోడర పోడరీకులులాలా.

గతపర్యాయమున, రావణుడు దాకంఠమున శ్రీరాముని కేవల మొక మానవుడని తృప్తిగలిగిరి. ఇక క్షియిగ మాటాడి ఏకవ సతవిడే వణమాడు భంగవడీ తన అతి ప్రాయమును చూపుకొని శ్రీరాముడు తనకు నమానుడేగాక తనకంటె అధికదనియు నంగీకరించెనని మీకు వివరించియుంటిని. ఇది అంతమాత్రముననే రావణుని ఘన తన న్యాయము చేకూర్చిన వాకముగాము ఈనాటి చక్కపీయంక నిందియే

మొట్టమొదట లంక రావణుని నవతిరగ్గి భుమారుడగు కులేశవకు విలయమై యుండెను. రాణుడును అతని యనుచిరులును పాతాళలోకమున నందెందో నివసింది యుండిరి. రాణుడు సరములు దసి బలవరాక్రమనంవచ్చునై వెంపపిదవ వతని ఎంతయులో నొకడగు నహస్తు పితనిని లంకను వగవరచుకొన ప్రోత్సహించెను. అతడు తన సోదరుని యిందు వెడలవడచి యతని ఎప్పుడవిమానమును గైకొనెను. తిరువరి అతిడు లంకను రాజధానిగ చేసికొని త్రిలోక్యవిజయమునకై కడంగెను. పేకొందిన వాడెనడును అతని నానినంది తప్పించుకొనఁజాలరాదాయెను. అతడు దేవత లను జయించి యునులను బారించెను. అతనియొద్ద వతనితో వింతుమింద వమాన జలారికులైని రాక్షసు లనేకులుండిరి. వారందరును దేవతలను పరాక్రమవంతులై న రాక్షసులు జయించినవాడే అతని సోదరుడగు కంఠకర్ణుడు, దేహబలమున అతనికి పన్నులు రిరు దీర్గ విక్రమపు గాకుండికమొదల. కతనిని కుడమటించుట ఆ కను క్కరు యానక మై యుండెడిది. రాణుని భుమారుడగు వేళునాడుకు కూట యోధులం బగ్గ య్యడి అతడు వికుంఠిలయందు అగ్నిలో తన దనుర్వాణములను పోషించింది. అగ్నిం ద్దములగునానిని మరల పొంది రణమున విశేషమై వెతి గెనెవారు. అత చతులు ఎ కగాంది యుద్ధమునం దొకపరి ఇంద్రుని జయించి బందిగ లంకకు దీసికొనిపోయి బ్రహ్మచేవుని నేటికోలువై యతనిని విడిదిపుచ్చెను. ఆ రాజుకడనే అతిడు ఇంద్రశిక్ష ను వివరమును పలువరములను పొందెను. కొప్పున మనము రాణు ఘనతను పేర్కొనినవరు. దాని నినునుకింపజేసిన అతని యనుచరుల ఘనతనుగూడ నాలోచించవలయున్నది. అతని భుమారుడగు అతి కాయుడు మహాయోధుడు.

రావణుడు నశ్రవమైన పరిపాలనావిధానమును ప్రవేశపెట్టి యుండినది అతని రాజ్యము అట్టి యుద్ధస్థాయి నందుకొని అన్యధాయము నొ దియు తమ అతరు మహాబలవరాక్రమనంపమ్మనై యుండుటచేతగా రాజ్యపరిపాలన కిష్టమగు విశ్వి గుణవరిమైన యుండవలెను ఆ పుర మెవ్వరయిన దిద్దిచ్చి నిర్మించబడవలయు అని జ్ఞానమునకు పొందిత్యమునకు నెలనై కోటాయమానముగ నెట్లు వెలుంగుచుండి వడియు అతని యనుచురు లతనికి పరిశ్రాంతముగ విధేయులై యెట్లు మెలగుచుండి వడియు అత రెట్లు మంత్రాలోచనవలెన నెకవృతుండివిదియు వాట్కి కొనిండు కర్తవ్యము వరికింపయెదల అది అతని వశమయినగాక దాన్యములను ప్రజలకు ముద్రమగ పారింప నేర్పుగల రాజ్యతంత్రజ్ఞులను నైతము వెల్లడించును ఆ యుచు గాక బలవరాక్రమములందును యుద్ధకౌలమునందును రావణుడు శ్రీరామునకు మాత్రమే తరువాతివాడుగ నెప్పుడగినవాడని వాట్కి కర్తవ్యమును ముఖమున వ్రుం దుచుకొనవలెను లక్ష్యము దతనికి క్రాంతియుధమున రెండువర్గాయములు మూర్ఖ నొంది జీవితవంశయ దశయందుంచి నంటివనియోషదినే పుట్టి తుదామెను కావున అవాటి గొప్పపారియందును యుద్ధవీరులందును మేటియగు శ్రీరామునకు రె దవ వారిగా రా ణు నెంచుట యెంతయు యు క్తమగును వానరులందు మ గీవుతును వామమంతుడును అతడతో నపుడప్పుడు ఎనుముగా బోరాడనను అతనిని జయించుట తును అంతమొందుదునును తగిన బలాధ్యులని యె భజాలము అది శ్రీరామునే చెల్లును అతనికి నమ అది యంత సుభ్రము కాకపోయెను దివదీవతయందు గట్టు వనయమున అత దగమ్ము దువదీకించిన అదిత్యస్వాదయముయొక్క పాయము నొందవలసిన అనవరమును రావణు సారథి అతనిరథమును అహంకరముచుండి యారముగ గొంపోయిన తరుణమును, ఏకకాలమున ఒవగొనెను వాయుపురుష జీవితాంతదశను జేరికొన్న దిగవదిరి ఇంగురు తగ రతమును సా ధి దవు రాజములను శ్రీరాముని కంపెను రావణు దీవుతు ఇంచుమించు శ్రీరామునితో నమానుడై తుదిసరకు బోరాడి అతడు భగవదళక సంభూతుడు గావున అతని చేతులం దెఱగిపోయెను

మన మిప్పుడు వాట్కి కొన్నియెదల స్వయముగను కొన్ని యెదల ప్రత్యాతి వెండిన వీరులమూలమునను రావణుని పు కతను మన కెచుకవరచిన ముద్ది గలను వడికిరింతము బా కొ రమునందు దీవతలు శ్రీ మహావిష్ణుని నను లది రా ణుచు బలరాధిపతియై మదింది పెద్దదన్నలను తాతతమ్యమురేకను ఎత్తెనెనిగిను, ఎల్లరింటను నాది గావించుట నిట్లు మొం పెట్టుకొడిరి

శ్లో॥ ఉద్యోగయతి రోహంతీ సర్వభూవ దేష్టి దుర్యుతిః ।

శక్రం త్రిదశరాజానం ప్రదర్శయతు దివ్యతి ॥

మిషన్ యుజివ పగందర్వాన్ వషరాన్ బ్రహ్మచాన్స్తతా ।

అతి కామతి ఉర్ధ్వై వరదానేన మోహితః ॥

నై సం మాద్యః ప్రతపతి పార్శ్వేవాతి వసూరుతః ।

చలోన్మ మారీ తంశ్చష్ట్యా వముద్రోపి సకంపతే ॥

తత్రత్యం చూష ధోహిత్యా ప్రవృద్ధం రోకకంఠకమ్ ।

అనద్యం దై నతై రిచ్ఛో నమరే జహి రావణమ్ ॥

దాం 16 వ 8 10, 20 21 శ్లో

దేవా ఆతనికి ఆత్మక అధికమై దేవేంద్రుని వయమాది జయంప మంకిం చెను మల్లోకములను వంశీని వశిషి ప్రణలశ్రుతివై వంగెను ఎ దైవము ఉర్వరక నందుకొన్నయెడల రావణుడు తమాయితెంది వెంటనే యెకవి సింగకొక్కను దేవత లమృగహందిన వంజింగర్వమున ప్రతివాదిని చాచాడం కెక గానిండు దుండెను రోకపాల్కులై వ దేవత లతనిని గాంచి భయభ్రాంతులగుచుండిరి మోక్ష్య తతదిని జూచిన యెందగాయదు వాయువు వీరడు ఉత్తంగతరంగాభివలై వ వము ప్రభు విశ్వరూదగును కావున మీరు మానవరూపమున భూటపై వసతరింది యతనిని గంహరింప ప్రార్థించెదము అత దశేయదు అతని నెవరును నెదిరింప పొహనింపరైరి అతని దుర్భాగమును క్రొక్కమును మేరమీరె తని విన్నవిందిరి

రావణుడు చందరియందు వీతను వర్ణాంశుసమున నమీరించెను అయితను ప్రకృతి యిరిది గుర్తించెను అతనియందు అమానుషమైన విలయిండుటవంశ అతడు నమీరించువుడు

శ్లో॥ తముగ్రతేజః కర్మాణం జనహీన మహాద్రుమాః ।

సమీక్ష్య నప్రణంపంతీ నప్రమాదిత మారుతిః ॥

శక్రశ్రోత్యా కంద్యష్ట్యా ఏతం తం రత్తలోకమ్ ।

ప్రీడకం గంతు మారేజే కయా ధోవావతీ సతీ ।

అరణ్య 46 వ 8 8 శ్లో

అరణ్యంపరి స్పృశములు కృష్ణంమలామెను పేగముగ ప్రవహించు గోదావరి మెల్లగ కారెను అది యెవని యంతనై నను ఎవన కస్తూరాజుక దేవత

దను వంశదూతముదను అతనినిగాంచి విన్నవించుచుండెను మహావాక్యమును
 దూతక మొకటి గలదు ఆ దు ప్రకృతి రాజునిగాంచి వీరిచేందివవిధము సంభాషణ
 దూతమున వర్ణించియున్నది ఆ నాటకరచయిత రావణుడు వీరను వీక్షి చిన్
 దృశ్యమును స్రోతవేక్షణను ఆ మెను జూచివంతనె రామోద్రేకమున ఆరది మొద
 లెల్లను బ్రాగజ్ఞానె మ అతని కలకపోంది ఇబడేరి కనుమాయజాంత అశ్శువునై
 వ్యాకులమున బొద్దులు దై నందిగ కృతమనుసుగూడ పాఠం జాలసోయెను
 అది ది ద్యురాని విదీతముగ ందెను ప్రాకారాల యె డ్రొవ్వడిదేవత ంద
 డను పేవార మరవికద కేతెంచుండిరి ఒకనాటి యుదయమున దేవకయ మాయా
 దాగ వవని డర వాక్యమై వెళ్లిరి బాడి ంద్రవాంతుడు తన యజమాని అశ్వవ్రత
 వెదిగయు దివండుల వాం దైవంది కార్యద ను విరమించుకొనుదని త వ్రత విలు
 లాదెను

శ్లో॥ బ్రహ్మవృద్ధ్యయశస్య నై వసయ స్థాక్షిం బహిః స్థీయశామ్ ।

స్వల్పం జల్ప బృహస్పతే జడమతే నై పానరా వశ్రణాః ॥

విహం వంశార నరక మృతిమఖలాన్ దలం తుంబరో ।

సీతా యల్లక తల్లి కిన్నహృదయః స్వస్థో న లంకేశ్వరః ॥

మహావాక్యము

పేదాద్యయమునకు నమయము కాదిది, ఇదే ఉనిరిది విశ్వబ్రహ్మ, నుండుడు
 బృహస్పతి వీతి వ క్తృత్వమును జాపుట సరిపాటి సేవు సౌమ్యముగ మాటాడ
 వలెను ఇది ఇంద్రుని గాదు నారదా నీ వీటిగా మాపుము నీ పిత వానల
 ను చును రావణుని అన నుడెముండెను అనిది కదవకుడు అత డన దానమైన
 సతా వీరునికికానుచే వ్రేలునదియో దెను ఆమెను గాంచివ కలమునుండి అతడు
 మఱాంతముగ కేడు అని ఎరితెను రావణుడంతటి అజేయుడు కావుననే అతనిని
 క నూరి చుటకు శ్రీ మహావిష్ణువు మానవుడై ఆ తరించవలెనెను

రావణుడు తన్ను జూచి వాటి కమ్ము వరీకింప యోగ్యతగలవారికి ఇంతు
 మింతు తవతో సమా మైన అం మగలవారికి యెద్దివాడుగ మృతించెనో కను
 గొంతును పానమంతు కలనని కో వుహాకులన జూచి వుడు అరికెడ్డి లని
 ప్రాచుము కలగెనో వాక్యికి ర్థిందియు దెను

శ్లో ఆహో దూతవచో దైర మహో త్వవచో ర్యుతిః ।

అహో రాక్ష రా న్య పిన్యలక్షణ యు క్తాః ॥

యద్యద్యోగః కలవాన్ స్వాదయం రాక్షసేశ్వరః ।
 స్వాదయః సుదరోకస్య చక్రస్వాది రక్షితా ॥
 అన్యః కౌరై ర్భృశం నైశ్చ కర్మణి ర్లోక కుత్సితై ।
 తేషు విభక్తి ల్లిస్యా ల్లోకాపామర వానవాః ॥
 ఆయం మ్యాత్మనాశే క్రద్ధః కర్తవ్యేకార్థవం జగత్ ।
 ఇది దింశాం బహువిధ మకరో న్మతీమాన్ మారీః ।
 ఓష్ణస్త్వా రాక్షస రాజన్య ప్రభావ మమిదౌ జనః ॥

మందర 49 వ 17 20 శ్లో

ఈ రక్షోఽనుకంధు రాజరాక్షసములన్నియు అమరమున్నవి అవర్ణప్రస
 రక్షుడు గాకుండినియెడల తన కత్తిసామర్థ్యములచే స్వర్లోక మేలదిగినివారు
 ఇంద్రుడు లకని సావాకాంతులై యుండివలసివారు ఇతడు చిగ్రహమలక్ష ఆమ
 దిశమైన దుష్కృత్యములన్నియో గావించియుండెను త్రూకుడు భూకవయో
 దూరితై లోకమావలొక్కముల గావించుటచే ప్రతివాడును విశిష్టి క్షత్రువామొను
 ఘం వాంఛకు నిండిది దేవమంతుడు అది హనుమంతుడు తలంచెను అంగరి
 యొక్క యుద్ధమైన యోగ్యులను ఎరిగింపగల హనుమ దు ఘ రావణుడై తొలి
 సారి దృష్టి పొందిన యాయాలోచన తోచెను హనుమంతుని జూచినే రాణు
 దేమని తలచెనో తెలియకుట అసక్తికరముగ మండిన హనుమ తుడు తన పగర
 ముఘం క్రొంతకాగము భ్య పము గావించెనదియు నేలమేరకక్కనులనుక్కుడంచె
 వలయు నుహవిరదగు తన అశియకుమారుని వంహించెనదియు రాణునకు విసే
 రించియుండిరి కావన తడు హనుమంతుని జూచినే అతని భునకమ గ్రహం
 చెను అతడు వూర్వ మొకనాడు కైలాసమున కే వపుడు న దివిజాని పరిహసిం
 చితిమ ఆ పెం యే యా హనుమంతునిహవమున నివల తరుదెంపనా లేక బాహా
 నుదుడే యాహుమన నచేనా యని రెలంచెను అమహాయోధు డెపుడు
 వలె వృర మీదిధముగ జావించిరి

రాణుడు తన ఆపారమైన సేనలను పమికరింపకొని శ్రీరామునిపై తొలి
 సారి యుద్ధము కు గడంగి ఎదు డిడివణుడు శ్రీరామునకు అతని చైనమునందు
 గల యోధులను ఎవంవరై వదియు విరూపింది అంత్యమున రాణు గూర్చి యాట్లు
 పలికెను

శ్లో॥ యత్రైవ రంజితవం విభాతి
 స్ఫుటం పితం మాతృ కలాశ మగ్రమ్ ।
 ఆత్రైవ రక్షోదినతి ర్మహాత్మా
 యత్రై ర్మహాత్మో దుఃఖానానాశః ।
 ఆహోరీదీ లలనంధ లాభోః
 సగేంద్ర వింద్యోవమ విమలాంబు ।
 మహేంద్ర ప్రైవస్యత దర్శనాదై
 రక్షోదిన మ్మార్గ ఇవావధాతి ।

యద్వ 60 వ 21 10 శ్లో

మీ రీవిషయము శాస్త్రక్షగ గమనించవలెను తానెందు యథార్థముగ నాం
 గావ్యవాదవియు తుద్యుడు హేతుమైవనాడు తిరస్కరించుచునాడు తాదయ
 మనము గ్రహించవలసిని వాల్మీకి ఆయము అది అత దుపయోగించిన పాత్యము
 లందును ఉపకల దును వెల్లడియగును అతడు పై శ్లోకములందు తానెందు
 రుద్రానికోదను మార్మముతోదను సాగి తెప్పెను విభీషణుడు తానెందుగూర్చి
 నంబుద్ధులుగ విమోచ గనే శ్రీరాముడు వీక్షింపూత్రముననే తాను వహించు
 వలెనని విరోధిస్వభావను ఏ గ్రంథంబును అత రిట్లు తలచిపోయె

శ్లో॥ ఆహో హో గురతేనా తానయో రాక్షసేశ్వరః ।
 అంత్యజనః స్మృతోఽఽఽ ధర్మో రావణః ।
 ముక్త లక్షయో హ్యున్య ది శీల సమావృతమ్
 దేవదాని వీరాణాం విషాదైస్సం విధం లవేత్
 యాదృశం రాక్షసేంద్రస్య పృథేక త్రవ్యకళేత్ ॥

యద 61 వ 20 21 శ్లో

ఇరకు నూరు వలె యిట్టిదెందు ఇతని శేటము లన కన్నులు నూర
 వలెనున్న వే లాగి న్నృప్తులుగ గాంవ కుండి దేవతలందును ట్టితే మెవరివి
 కలుగు అని యాత రి మి నా దెని విషయమూత్రముననే వామము తునకును
 శ్రీరామునకును అయిది నా మము తోదినయెడల వాను మెని ము మాతని
 మృత నేనిని కొనియాడిగలము; అతడు వంహరించుటన విదమ విషయ రీవిధముగ
 వరికెను;

శ్లో॥ యోఽయం విమర్శేష ఏ భగ్నశ్చరః
 మరైః సపైతైః పహవాపవేన
 R—U 23

అవంతమాహుః కఠే విభగ్నో
 వేదా విమాహార్య యతా వయః
 అనేన ఉక్తాని యతాజితాని
 దుక్తాని తోగా విభక్తాని భుక్తాని
 భవాని ప్రతేమ వయః తాని
 పైరాజ్య మిద్రేమ రి యాతాని
 ఏ బోహితాగ్నిశ్చ మహాపాశ్చ
 వే అగః శత్రుశ్చ ద్వాగ్నీ పీర్ణః
 ఏతవ యత్ వేత గుర్య శ్చక్రమ్

తస్మాద్దు మిద్రేమ తిల సాదత్ ॥ యుద్ధ 112 వ 22 24 శ్లో

అపర్యుక్తైః వీరుదాని పెంబొందినవా రీనామ పెరిజింపెను ఎన్నటి
 శ్రీగీషమ ఎవరితో బోనాదినను ఇతిదే జయించి వారిని సంహరింపను ఉత్తంగ
 తరంగానీలై నయి ఎడి వేలవడి ఉలగూరి వివము. రా యును విమ్మనో విగత
 జీవులై యజుగూలెను ఇతర తన జీవితకాలమన నెన్నియో మహాశాపముల
 గాంబ చుండితెక్కినను అపరీక్షముగ దానిదర మయ గానింది ఉదారశిషిదని వేదో
 దెను అతిల మయల ఎనెదిని నెను అశ్రీతాపపుడై యందారెను హితులతో
 కర్మమలని తోగించెను తదిద్యేషమును న పాయితచును వరా కమయను క్రత
 వలపై జూపెను ఎశ్వారముల మి తును అజరాగముగం ప్రభువునివై వెల
 పెను అ ప్రక ఏంచెను ప్సాగలతుడు భర్తాత్ముడునగు విభీషణుడే తత
 బోదరింది అనాతాగి యా కీర్తింబునలో అతి దెంతటి పవిత్రుడో గ్రహింపుడు
 అతిడు వేంవేనాంకివివరై కర్మానిరిజుతివై యాగము గాంచెను అట్టి నా రోషతన
 కంత్వకీయాలు గానింప నినుమరింపు మని శ్రీరాముని ప్రార్థించెను విదవ నతత
 వుకలాదోదించుకొని

స్తో అపర్యుక్త సమయై క్త కామం త్వేష వికారకః ॥

తేజస్వి నావతూ నం యగేతుం నిత్యశః ॥

కంధ్రుకు ఎ కైరేన్ద్రుః క్రూరుశీ పవరాజిః ॥

యుద్ధ 114 వ 30 300 శ్లో

అక దిదియర్పియు గానించెనో రేదో వ్యయముగ వెడలంగను కాని

అపారముగ నినిమందేని నేవక అవదిని యుద్ధమునం దెదుర్కొనినను వెనుదీయ
చొడు గాదు అని వదించెను

ఈవందర్శమున నాతి అనంతరమైన ప్రకరణము వంశస్కృతముతో నున్నది
అది రామరాజుల దివరి యుద్ధవర్ణన అదెంతయు నశించి దగినది నేడు దాని
వనవలంకల వీధివీధి కాని దానిని దదివి వినిపించి అచ్చులచ్చుల నొకటి రెండు
వదలుల కర్ణము లవలించి నేనును మీరే గ్రహింప “దలెనను ఈరివరియుద్ధమే
యితారముగ ముచ్చరించెది. ఇ రిమానమి వములైత ఇరువురిమధ్య జరిగిన
యుద్ధచరియే వారెరిగిన మనోమఃఖియే వరవర్ణము ప్రయోగించిరియను
వార్యకి వనించెను

శ్లో॥ గదానం నావరాజంద పరిమాణంద దివ్య వై :
కలాహం శంఖ పాత్రైశ్చ జీరితాః పత్రపాగః ।
శిఖాదాం పాగరాజాంక పాతాః తిలవానిః ।
వృధితాః వక్షగావ్యైశ్చ దావవాక్య సహ శనః ॥
న శంపే నేదివీక్ష్వాన్న మత్తైః సవరానివా ।
దాన్యం దివ్యరక్షానీ వ్నవతో దాని మారుతః ॥
తతో దేవాగ్న గంధర్వాః విద్యాశ్చ వరవరయః ।
లింగా మాసేదిరేవశ్చైవ కీర్తిత మహారాజాః ॥
వృత్తిగో బ్రహ్మజేభ్యోస్తు శోభా వృత్తస్తు కాశ్యతాః ।
అయతాం తామసః పంభ్యే లావణ్యం రాక్షసేభ్యరమ్ ॥
ఏనం నవతో అవశ్యం నే దేవావృద్ధి గణాత్మనా ।
రామరాజః యోధ్యుర్థం మహేశం శోచమాన్తామహ ॥
గండర్వావృతసాం సంపూ ద్యుష్ట్యా యుద్ధ మహవమమ్ ।
గగనం గగనాకారం పాగర ప్నాగరో వనః ।
శామ కాశః యోధ్యుర్థం రామరాజః యోరివ ।
ఏనం బ్రావత్తే దదృశుః వ్రత్యుర్థం రామరాజః ॥
తతః క్షుద్ధో మహాబాహూ రముతాః కీర్తి భృతః ।
సంధాయ దమషా రామః శ్రీరమాకి విజోతమమ్ ॥

తావద్య కరోఽర్చింక చ్చీమత్త్యునిత ఉంకన్దః ।
 కర్పరం నశికామూ ద్యుత్తం తోఽప్రి తిస్తా ।
 తిస్తైః సమ్యకం చాన్య (దానసోఽన్య త్తిరం కిరః ।
 తత్తత్తవ ఉప్రమాప్రే రామేణ ఉక్తా నా ।
 ద్యుతీయం రావణః । చ్చీమత్తం పంయతిపామ్యైః ।
 యన్మమాత్రంతు తద్వీర్ణం పునరన్యత్ చ్చీమత్త్యునే ।
 కద్యుతీయ వ తాన్య ద్యుత్తం రామేణ పామ్యైః ।
 ఏకమేవ శతం చిన్మం కిరపాం తున్య ద్యుతీయం ।
 త్తై ని రావణ్యంతో ద్యుత్త్యనే తీర్థతీయే ।
 త్తైః సర్వాభిష త్తీర్థః తానరానంద ర్థః ।
 మారత్తైర్థమ తిత్త త్త శ్చింతయామాన రామః ॥

యద్ద 110 న 17 11 క్లో

యుదన దాత తయోరముగ నుండెను నవ ముద్రమయమ తోఁగైను
 మతలాదుని ను గేకొందెనా య తుందరి బూతి ము కలంకెల మూర్త్యులు
 కాంతిరిగి పేరుమొనూలు గొనెను విబాధ గ ద్దు య బిందలు రిత్తు
 తోక తీవ్రైరి యిం న సర్వత్రంబుం యిం న శ్రీరామవిభో యముగ
 పోరుడు న్నంద అ తోడనొందు లక్షణముల ము సామెను కానన
 వాన దిం ను శ్రీరామ జయరామక రావణకు శివమగర యిది తగవం
 తుది పారిం రి శ్రీరామ ద శతి ఆనీషతుల్యుగు వత్తమును ప్రయోగిం
 రా ను రం కొకర వి యిది కెగ దేవరణ యతిల శిష్యులు గంధర్వులు అ
 కిరం బూన్చి త గ నూచిరి ఆత్మకల అవ్యుతనే అవ్యదే వేదాగదీ మో
 చెను శ్రీరా మిం అందెంప అవ్యుతనే మరయోకదీ మోచెను అవివముగ
 శ్రీరామ య నూరుపర్యాయులు ఇందెంపగ తత్తయే మరయోకదీ మోచెను
 చెను కాని రావణుని తీరు మారన లగవదయెను అంత శ్రీరామ దీప్తి
 అలతోచెను

క్లో మారీతో నిహతోయన్త్రు యోయెన్త్రు సుహదవాః ।
 క్రాంతాదేవే రాదన్త్రు కంఠో దండకావనే
 ప్రై పారా గిరయోధగ్నా వారి దక్షిణికోం బురః ॥

త తమ పాఠశాల కర్మమునకు ప్రాప్తయైనా మను ।

తెలుగు కర్మమునకు తమ రావణ మందనే జన్మ ।

యద్ద 11 వ 31 33

ఇప్పుడు దేవుడు గావించి, ఇంపరాకనువంతులైన యోధులుయోధుల
శరణులకు హతము గావించు చూడకుండు ఎన్నడును కృష్ణమైతిగావు ఈనాడు
రావణుడు దాని పడిచెడి వాడి వాసుని అంతు శ్రీరాముడు శరణును గురించెను
కాని రావణుడు వెగదాం క మనక గదా యుద్ధమును వానినై ఇరచెను
కానియు నిమనమైనను విజయక సప్తవాసరము జహాం బ్రము బోరాడి అంత
దేవేంద్రునిదే తీజుదైన పాతని మాతని రావణుని ఎవరోగమించునాని శ్రీరాముని
గాంచి నిహృత్తును ప్రయోగించునని రహస్యముగా తెచ్చెను శ్రీరాముడు
యద్దమునందు ఎన్నడును గదిగొన్నై యుండినందున అతని కది తోచిందికాదు
అనకుండును కే యులకను అతని జుట్టును అతని వ్యవధి లేదామను మారని
అయ్యురామను జుట్టికి దెచ్చగాని శ్రీరాముడు ఎ చి చెను కానన యద్ద
మందమెంచి వర్ణలోకంయందుదగు రావణుడు నానుకేసుదాయెను

రావణుని పునరుత్థానము అంతులను యోధులైన ప్రాకృతిగాంధులు
వీరికి వెంట ఉండిన ప్రాకృతియు ఎమో ప్రమాదము ఎదన అతని అనుచరులెల్లరు
దుగురు విశ్వాసము తోచిను అతనికి అతని అతని తెలుసు సాయము గావించిందియు
దియు ప్రాప్తిచెదెదను అట్టియందు నొందుటకు గొప్ప లక్షణము అనుచుండ
కలెను అది దుల అంగితియు నెరుగుటను వానిపేదల వ్యవధిందుకును యు
మారి ఉదాత్తై యుండినెను వారిని రావణునిదినకృత్యములచే దప్పనియెడల
వారు హృదయము వ్యతిరేకమున తమసాయము వ దినెయరు రావణుని కీ యుపాదేశము
అన్నియు అంగు తెలియును తుంభుకర్తు మునవారితమైన ప్రయత్నములతోచిన
వింతవనికరములతోదను మేల్కొలిపినపుడు అతడు తొలుదొలక రావణునితో
శ్రీరాములతో వెంటగవి పు ము చెప్పెను రావణుడు వారి కులదై యకవిని
జూచుచెను అంత తుంభుకర్తు దీక్షు వరకెను దీక్షు వరకమున గూలముంది
నే దిద్దానాంతు కాని దిద్దానాంతు బోరాడెను దీక్షు గావించిన పాదమైన
కావణును నే నంగిరించకకాణుబోయెను నెమకంతుచేయను నా శ్రీరాములము
అన్నియులూ దిద్దానాంతు అంతు చేయొచ్చెదను తన బోధకు దీక్షు బోల్క
మాకరముగ మాతరాదగా విని రావణుడు తన రత్నవారమునుదీసి వానికంతు
నంతులించెను

శ్లో॥ అథ సహస్రసుర్యకృష్ణ ప్రభం పతి కృతాంతరామ్ ॥

అబంధ మహాతేజః కుంభార్దవ్య రావణః ॥

అంగరా వ్యంగులి వేషాన్ రాజ్యాధరణావిత ॥

హరంద కళినంజా మాబంధ మహత్మనః ॥

దివ్యాక్షర మగండిని మూర్ధ్నాహుని రావణః ॥

క్రొతేనా నంజమామాన శ్రుతతి బా క్షుంధలే ॥

కాంకనాంగన కేయూర విష్కూలిరం ధూషితః ॥

కుంభకర్ణో బృహత్కర్ణ పంచశోగ్ని నాబధౌ ॥

సర్వాధరణ వర్జాంగః కౌంపాజః సరాశివః ॥

త్రివిక్రమ కృశోత్పాహో వారాయణ ॥ వాణశో ॥

యద్ద ౪౬ స 25 28 31 శ్లో

కుంభకర్ణుడు రావణు రత్నహరముచే నంకరింపబడి మృతముచే నేర్పబడిన అగ్నిహోత్రునివలె ప్రబల నైదు వార్షిక కుంభకర్ణుని శ్రీమన్నారాయణునితో బోధ్యును అతని కష్టయిందు ఈ రాక్షసవీరుడు కుచ్చులు మనసు పారాకణముగ కమ్మనట్లు మహాక్రూరుడగుట వారి వాడు కను కత్తి సామర్థ్యములకు గర్వితి యోగము గావించిరి హైరసంగ్రహకంఠరమున కుంభకర్ణుడు శ్రీరామునిచే హతుడయ్యును రాంపంకి రాక్షసవీరుడును ఇంద్రజిత్తును మరణించిరి

మహాయోధులందరు మరణించినను రావణుడు తైర్కము గోల్పోవక యుద్ధము వింకను పొగించుచుండెను కేషించిని వారెల్లరు యుద్ధయువ సంహరింక నిజమంద అతడొకటి తైర్కముగ నిలచెను అది యెరచి ప్రత్యేకమైన వ్యూహము నేనానాయకుడును యోధా గేవకలుకు ఒకరినెంబడి యొకరు మరణించుచుండిరయి మృత్యువు కన్న వమించుచున్నదనియు తెలిపెను అతడు విద్వేయుడు విరంజితీ ఉన్నై త్తనపట్టు విరువకుండెను కేషించినవారు కనుమరణము నివ్వండినామని తెలిపెను మంకోషపిగ వారి వెనుకొన్న ఎద్దముగ నుండిరి యుద్ధకాండ అంతటి క్రోధము కలిగిండును అంతకు రావణుడు ప్రక్కకు దిరుగ మహోంధ కరణి కంబులెను అతడు మహోదరా, దివ్య నాయుండు క్యానము గలవాడవు ఈ యోసత్కాలమున నా అవలంబియు నీవు నిలిదియున్నది ఈ యోధునిని విజయముగ మార్కగంపు ని ఇలవరాక్రమమునుజూపి ఈ క్రతువులకు దింపుము ప్పాదు

యజ్ఞము దీర్ఘకౌశలము తగిన పనులుచేసియే మన అధ్యవ్యవస్థాపకమును మరలించి లంకను రక్షింపుము అని పలికెను తన యర్హత మున్నగునున్నను రావణుడు తన యధిపతిత్వము విడదాడలేదనియు అట్టి దివదీపకాయందును ఆ కార్యభార మంతయు నతనిపై యున్నదిని యింటికింట్లు ఒక యోధుని ప్రోత్సహించెననియు నూచించెను నేటి ప్రకరణము వసవనిందితిని మహోపయోగ రణరంగమున కెగురుగ్రుచ్చి నెల్లొక్కవెను మగ్రుచ్చి దళవిధి నియమముతో కుదమట్టింపెను కాని మహోపయోగ వంశవమున ప్రాణములు విడిచెను ప్రాణాపాయకముల మునుకును తన యజ్ఞవరణ తవకొరై బోరాడి నంశవమున అనుష్ఠాన భారవోయింతు నం సిద్ధిభంగంకరే యగుటచే రావణుడు శాపై గరియించెనని అని రావణుని కుమారుడు చేవోళ్ళ బాటుచున్నది.

ఈ ప్రకరణమున తొమ్మిదివర్గములు మూడిడు అదివ్యముతో తనతోచానివ రావణుడు తన ప్రాప్తిజ్ఞమునందయితాని చానిది లోగొనెను వారి వాగ్విరూప ముదీర్చి పై నానా లులగు కొనసాగెను రావణు డాద్యంశము తనవట్లు విడచ జాయెను మూడిడు సహేతుకమైన వాదన అతనిది మరల్చిజాలకపోయెను అంత్య మున రా య దళవిధి కత మార్గము క్షు త్రిప్పికొని తన యజ్ఞాపహరము గానిండు కట్లు చేయగొగ్గెను మూడుడు సరయయ్యార్దులై అద్భుతేక వివ్వరించి దంపరించి శ్రీరామడచే ర గ ని జాదవనుకంచి తిరిగి వచ్చింది తనము గానిండుడు యితార్థముగ యోగ్యుడాయెను రావణుడు ఏతవూతతోద్దేశమున అతనిని సమీపించి

క్లో! అర్హోఽస్మి ము రాక్షసః తవావహి పరమాగతః ||

అరణ్య 36 వ 1 క్లో

నేను తీవ్రమైన అర్హిలో నుండిని విన్నగాక మరెవ్వరిని పోయెను వేక గలను : ఏదీ నాకారము అని పలికెను అంత మూడుడు ఏ యైశ్వర్యమును గాంచి చూచోవక ఏమ వాకము గావించెనెందిన హిత క్షుమెకడో నీయొకగిండు నానావిధి అతని నలహమ పాటించను మది లోపించెను

క్లో! సుతా వృధాహి రాజన్ పకతం ప్రియవారిదః |

అప్రియవృధ పత్యవ్య పక్షా క్రోతావ ఎర్లరః

అరణ్య 37 వ 2 క్లో

రాజులు దురదృష్టవంతులు వారు తమ సుంధ్రులను అనుదరులను జానమా జానులచే పోషించి రక్షించుదు వారి వారావరహించి సమచితమైన హితోప

దేవుడు అవతరమైయుండ, తమ యజమానులకు నీమతరమైనవారమును దైవ్యముగ
తెచ్చుటకుమాత్రగ వీరు వారి ముఖప్రీతిమాట తాదేవత పనులతమైన ఎంహ
వివరము ఎల్లప్పుడును చెవికింపుగ వ్రాయువాడువారు నేలాదిగ జుండుడు కాని
అధియమైనను హితమాదువారు అరుదుగ జుండుడు అయ్యెను వశ్యమును
వలకువారువచ్చు విజువాదించు అరుదుగ ను దును అది మారితరు వ్యవముగా
జరిగెను అంతట అతడు స్వామిభవము కలులు - యజమానిగను శ్రీరాముడు వడు
వైదవత్వముల బాడుగ మివ్వపుడే నేను వారి గాహణంమును ను యునిని
విశ్వామిత్ర తతవిది భవర్షియాపాదంగరుని గావించెను అతడు దళ యుని నమి
పించి క యాగరవచిత్ర శ్రీరాముని బంపుచుని జోధించి యొప్పించి శ్రీరాముని
పెట్టెత్తముల నొంగెను అతడు శ్రీరాముని వాతో జోరాదులతో కొనుచ్చెను
అతని జోరాదులములు వచ్చె దానిన ఆర్జునుం దెచ్చుచును క్షుణ్ణు ప్రవర్తి
లేడు అంతట వతడు శ్రీరామునిగూర్చి భవ యధిపాయమును అతనిని భరించి
వంతనే తానెట్లు భవకంపితదగునదియూ వెల్లడించె

శ్రీ సృజీ వృక్షేనవక్యామి దీ కృష్ణాక్షి నాంబ మ్ ।

గృహీత రహవం రామం పాశవాస్త్ర మివంతకమమ్ ॥

ఏరామ పహాస్త్రాణీ భీతః పాశ్వామి రా ॥ ౧ ॥

రామహుతి నిదం ర్య రజ్యం ప్రతిపాదితమ్ ।

రామమే వా పశ్యామి రహితే రాక్షసభీష

పృష్టా స్తన్నగత రామమదగ్రహమి ఎతేత ॥

కళాదాదీని నామాని రామత్రస్తస్య రా ॥ ౨ ॥

కళాదాదీని రితాస్త్రైవ ఎత్రాం జనియంతి

అరణ్య ౧౧ వ ౧౧ ౧౧ ౧౧

శ్రీరాము దతవికి పాశవాస్త్రుడైన యునినిదై గర్వింపెను ప్రతి వృక్షము
కందును అతడు శ్రీరాముని గాంచెను అరణ్యమంతయు రామమయమై కర్పించెను
అ కార మాదియందుగం కర్పము రితిము అనుకల్పించెనై అతనికి భయము
గొలిపెను తన యదుదరుల దెవరై ఏ ఏవ్వు టముగా మాతాదీనిపు భంతయు
రాములు దెలులు కావించెనో వాల్మీకి వెల్లడించెను రాములు దతవికింపుగమాటాడు
వాటి చెవి విచ్చునుగాని హితమాడువారికి చెవియిడు అతడు మారితరు

శ్లో॥ దోషం గుణం చ సంపన్న స్త్యజేవం వక్త్ర మర్హం ।
 అపాయం వా న్యపాయం వా కార్యపాప్యప్య నిర్విఘ్నమ్ ॥
 సంపన్నమే న కు స క్రవ్యం వచినేద ఎవర్హితా ।
 ఉద్యతాంబరి వా రాజ్ఞోయ ఇతే క తూరి మాంసే ॥
 నాక్యప్రతి కూలంతు నిర్విఘ్నార్హం హితం కురమ్ ।
 గుణాదేః య క్రంద వ క్తవ్యో వనురాధినః ।
 పాక మర్దంత యద్యత్యం మారిత హితమర్హతే ।
 శతాంబరి తద్రాజా మానాభో మానవర్హతమ్ ॥

అరణ్య 40 వ 8 | శ్లో

నేను నిన్ను హితమేయో అహితమేయో చేస్తును అది ఎవరగును
 ఇందుక పాయము చేయరాదుమాగ్రిమే ఎరి రితం ఏ రీత్యు ఎనుచు కివలీ వచ్చిన
 వాడగును ముక్తిగా నుండ వాడు 1 వే మొకమొదల ప్రయ ర్థించినగాని నలహ
 పియనవదు దోహదముగల రాజవృక్షము పిహారంగినలహ వంగిరి న దని
 ఎరువముగి లలితను రా జుడు మారీచునితో సంభాషించనపుడు తన ప్రాపిత్వ
 మును దూరద్విష్టవి వర్జించెను అతడు మారీచుని కొకసంకమును నూలించెను
 మారీచుడు కోరాదుమానమగు కాంక్షనమ్మగమై మెరుగి విడుచు నీక ననుచు
 అత్ర మోపాంతమన నభయంబు అమె పృథయము నాంధ్రించి యెక్కువ ముక్కుత
 గలిగించి పారిపోవ శాదవి దానిని బట్టితేన శ్రీరాముని బంపును మారీచ
 భరవిని దూరంగి గొంబోయ శ్రీరామ గ్రీరము వనుకరించి లక్ష్మితా సీతా
 యుట తేక శ్రయవలెను అది మారి వెను ఇ యంకయు రాజుడు తన పక్షకము
 నెంత శక్తితన గ విర్ణయి కుశాంగణతో వెల్లడించెను రా జుడు తన ఎన్నాగము
 త నే వినుగు తె యిండుటగాంచి మరీచు దళవిని దూరింప వాంధించెను
 ఒకడు దత్తాత్రేయ ప్రావరులు గాంగును పాపము చేయకయు నరవి పాంగక
 మున నక్షుము లనేకులు భార లనుభవించుట కొద్ద లనుభవించునది అదుర్దాదు దొగి
 గారు ఈ ప్రపంచము నుండి భరచు నంభవించుచును

శ్లో॥ అమర్శం తేపి సాపాది కూరయః పావ పంక్రయాత్ ।
 పరపాపై ర్వివక్షంతి మత్స్యన్యనాగ ప్రాదేయతా

అనానః సారవోరోశో యో బ్రాహ్మణ్య మశక్యతాః ।

వరేషా మహాతేన వికష్టా నపశ్యేత్ పృథాః ॥

అరణ్య 28 వ 29: 41 42 శ్లో

ఒక వరమొసంగుండు వర్షముల వంశముండు దుష్టదుష్టులను మర్త్యము లునేకము నశించినదమన సాధువులు దుర్మార్గుల పాంగత్యమున కాముకు కష్టముల కడుభవించుదు

యోధృకాండమున శ్రీరాముడు

శ్లో ఏతోహ తుదతే పాపం కాంపాశ్ శంకతః ।

విదే చత్వావరాదేన కులంశేన చివశ్యతి ॥ యుద్ధ 28 వ 1 శ్లో

రాముడు గావించిన దుష్కృతములే వకరి వంశమును రాక్షసాదిము నశింపజేసె నది వరికెను మానవుడు గొప్ప అవికారమున కున్న కారణమున అనేకు లతని నతుగరించుచు అతనిని చుట్టించి అతని యొక్కయు పొరించుచు ఉండెను చాడే బాధలనుభవి తుచు మానవుడు గొప్ప విచిత్రము నె దున్నయెడల అతడు గావించిన దుష్కృతములవలననేకాక అతడు గావించిన పాపములందు అతని యొనవండును తీర్పులయందునుగల స్రుమాదిములకు పేంకొంది అమాయకులు కష్టము లనుభవించుటయుండును ఇది ప్రతినిష్ఠియు తున అనుభ ములో కుట్టుదే రావణుని నీకబోయినపుడు విరీషులును గాని చిన హెచ్చరిక మీరు జుచ్చి యుండొకరు మారీయకు బాచినే వునరుద్ధాంరేను మానవులకు మృత్యు శాస్త్రమై నురణము స్థిరమైనపుడు అకలి ప్రాణమ్మేహులు లెంత పాతమునదేలింది నక అతడు పెకరేచిది వెట్టురు చిది అంశ లిరియమైరు ' రావణు దళని'

శ్లో ఏవం కృత్వా త్వివంశాకర్కం యశ్చేష్ట ॥ పృ రాక్షసః ।

రాక్షసాకర్కం ప్రణస్యామి మారీష తవ ముద్రణం ॥

ప్రాప్య నీకాయుద్ధేన వంశయశ్వాత్ రానుమమ్ ।

బంబా ప్రతి గమిష్యామి కృతకార్యం నమాత్వయా

నరేశ్కరోషి మారీష హన్యి త్యానునా మనస్తై

ఏకత్కార్య మనకళంపే బలాదపి కరిష్యామి ॥

రాక్షోహ ప్రతిజ్ఞా శ్చ నమాతు ముచ్యమేదతే ॥

అరణ్య 40 వ 28, 29 28 శ్లో

వీరిని గానించి అక్కడా ఏకా యిది కేంద్రం అక్కడను వీరిని
 దిగిపోవుటకు నేని నా ప్రతినిధులు రంగును ఏదయినానించి వెళ్లిపోయి వీరిని
 తాళిబట్టివను వీరిని గానించుమితుల వీరిని నుండినై వీరిను అదే త
 ముగ్గురును వీరిని గానించుమితులు నును నున్న దిక్కుంచి వీరిని తప్పి త
 కొని దోచులను అది రావలు తరచిది తివరుగ హెచ్చరి చేసె అంత మాటల
 తారాగ్రహించిన దిక్కుయంతకొని నాకెల్లెనను నురమును వీరిను కాని ప్రా
 మునిలేతులందు నురణించి భయభయమును నునెను రావలును నెక్కపించి నెను

గ్లో ప్రహ్వవస్తు వనశ్రేయ వదాన వరాచులు.

నానక్కల మన శివ మిద వదాన ముద్రాపిల్ల.

ఏక రో దీర్ఘ యుక్త శివ ముద్రాపిల్ల వదానము.

ఇదాపిదును మారదా ముద్రాపిల్ల వదానము.

అరము 46 న 55 గ్లో

అక్కడ మారదా ముద్రాపిల్లముగ అరము 46 న 55 గ్లో వీరినిదు ముద్రా
 ముగ మారదాపిల్ల అది ఇంతకుముందు ముద్రాపిల్ల మా మారదా తలు మాతాతానా
 అది యెవరిని ప్రశంసించెను

24 వ ఉపన్యాసము

కోడర ద్విపరమణులారా:

నేటివాని లాపణుని ప్రీతియెడల నెట్లు ప్రవర్తించెనో దగ్గించెదను అతడు
చరించిననే పతి చెను కావుననే అతని శిష్యులం దీయంశము మనము కరుణాగ్రహణ
వలసివలసిన యవసరము నుదెను అతడు తన జీవితారంభమయ పొందె యెట్లు
ప్రీతిను చె బట్టి వాకంగీకరింపనియెడలం బలాత్కారముగ మానిరింగమనరెన్నో
కనుగొనబడు శత్రుకాండమును వరిరించవలసియున్నది అది దీపధముగ వణికి
రకు వికారియైనందున దే కాప్రీతిను యిత కిన్నె గరుడ విద్యాధిగ్రహములును
ఋషిసంస్కరులు

శ్లో॥ యస్మాదేవ పరకామ రమతే రాక్షసాధమః ।

తస్మాన్తై స్తే శృతేనైవ బ్రాహ్మణ్యే దుష్కరిర్యదమ్ ॥

సతీర్థిర వారిరి దేవ వాక్యే ధు రీరితే ।

నేమిత్తందురుయి శిష్యా శిష్య పుష్టిః పసాదః ॥

శత్రు 24 న 20 22 శ్లో

ఈ దుష్కారుడు క ప్రీతిను తెరబ్బుమారులం దాన క్రిగలవాడగుటచే చెరిగివై
ప్రీతిమూముగనే ఇదియ వలయుగాక యుని శిష్యులచే చెరిగిన దేవరుండులు
మొ చెను

అలా దమనందే ఇతనికిగూర్చి యంకొక ఉపాద గలదు ఈదేయి ఉమాద
తగు వలూబితు అప్పరసరుగు రంభమ ప్రేమించియుండెను అమె యతని
వంశేతవలమున క ఏకానుబ కేగుటంక రావణు డామెను మార్గచుట్టమున అడ్డు
కొని బలాత్కారముగ తెరలి విడిచెను అమె యానార్త వలూబితుడ తెలిసిన
అతడ రా డు రివిధముగ శనించెన

శ్లో॥ అకామాతేన యస్మాత్త్వం బలాత్ప్రదే ప్రవర్షితా ।

తస్మాత్ న యువతి మన్యాం నా కామా నుపయోగ్యతి ॥

యదాహ్వాకామాం కామార్తోఽర్థదాక్షిణి యోషితమ్

మూర్ఖాడు వస్త్రదా తస్య కలిరీ శనికాలా ॥

త్రుత్వాతన దళగ్రీవ వ్రాం రోమహర్షణమ్
వారీతు సైతవేదానం వాకామా స్వభ్యురోవయత్
తేన రితప్రియప్రితి మామో నద్యాః పతివ్రతా

అక్షర ౧౪ వ 66; 68 80 గ్

తన్నొల్లని విను జలాశ్కారముగ మనదంగము గాచించినందుచు ఆత
దీపావము విన్నయను జేయకుండ చేసెను ఆత దెన్నెలై వను వచ్చుకొనుచు ప్రితి
చేరదినయెడల అతని కింను న భ్రూ యిచ్చుచుగూత ఈనావ మతని చెల పోకినది
మొదలు ఆత దల్లిపావమున కొడిగట్టుట మొనరిసెను అరియజమున అతడు దెర
జల్లి తన ఆంజువుదము నుడంచిన ప్రితితో ఎలకను తమధర్తలం దనుదామ
గలవలై వానికి లొంగు సాయు నీవచ్చి వివి హర్షించిరి వెలమాయ దొనగిన్
కావను జరి యమైరై నను అచి రానియ దొరి దిగి తోవదవమున కొంతదాగ
మునుమాత్రమే హరించికం ఎ అతడు మమూటా విజ్జలవిది వంకంవదొర
గెను శ్రీరాముడు పాగుమును కరిం గుంజ అతడు ఎంతాదొవన వలయుతి
కుచాపాల్పినితో వ్యయ నగ కెక్కా వుత్తా ఎ ను ము పరమప్రమాణమ గ
దీపిగాన ద్వును

గ్లో మహాసాధ్వ్య ఎది దశం రహస్యం కిం త్వ

చిగం ప్రత్యక్ష దుశాంధ్యే యోగ వ్ర మోదాతా

ఎలాహాగ్యధవనం గవ్య తి శంజిలావలామ్

దం యాత్యమా మక్ష మాకాకేలగ్ని శిలావవ

సాప్రసహ్య మయా తుల్లా కృతా ఎ గనా ఎత

స్వయంబూ తవనం ప్రాప్తా లోలితా నలినియతా

తవ్య తవ్య తరామన్యే జ్ఞాతమా గృహాక

అత సంకుపితో నేదా మామిది న్యామ నిగిత్

అద్యప్రకృతి యామన్యాం నిలాన్తారీం కలుషస్థి

తదాకే శరణామూదా పరివ్యతి దనంకయ

జక్యహం తవ్యకావవ్య రీతా గ్రవణమేమమ్

వాకోవయ నిలాత్పితం వై దేహం గమనే ప్విరే

యద్ద 13 వ 10 16 గ్

మనఃపూర్వము హస్తమొకనాడు స్పృశ్యమయిన నవ్వలతోడి బ్రహ్మ
వధకు నేవార్య మయినది ద నే నామెనాంధి మోహమునవై జలాత్కరించి దేశం
వివక్షగనేని విడిచింది అమెయే నరివిన నరినమనగ దాపునడి బ్రహ్మను నడి
నీచి ని ఆకరు టపతుడై దళంకాః ఇతివతి విన్నలని మంది నితి
గావించినయెడల కీరమని నరు క్కలగు 'వి విలచితే ఈ కావ్యకవితే నే నానా
కుందీ అకాద్యమును తల పెట్టకుంటని ఏక వా ప్రాసాదమునుబట్టిను నే నానా
యిత బొమ్మముగ మెలగుది దొర్లవ్వను నహ నక నాకయిన మూహించుమని
నిలాత్కరింపకు లేది అని వదలెను ఈ ప్రణాళికనుచే నీతికి ని ఆకరు
వృష్టముగ నేన ఎరా-మం... మార్పు గావించుకొని ప్రేరయిత బొమ్మను నవనుచువై
జాగ్రత్తయిన ని వాకర్షించెను అన్యమార్గము లేనందున ఆకరు అపాయము
అప్పుడునేర్చి ఓర్పు హించి వారి కోరింబుబుంది వారి అంగీకారమును జనయి
కుందెను కొంచ రతని కామమును రాదులేరి కొందరు ప్రేమ, వాంఛార్థయిద్దము
జింది జయించి నందున ఆకరుకి పశులైరి మరకొంది రతనిని మోహించి తానే
యకరించి గంపకొంది నానుమంట ఆకరు యంతఃపురమున ప్రేమ గాంచినిపుతి
ఈవిధముగ జరిగెను

శ్లో॥ రా క్తి విం దై త్యాచం గంధర్వాణాం ప యోషితః

రాక్షసానాం యూః కన్య వ్ర్య కామవశంగతాః

యద్ధకామేన కా న్యర్యాః రావణేన హృతాః ప్రేమః

నమదా మదోనై ని మోహతాః కాశ్చిదగతాః

న కక్రకాశ్చ కృమదాః ప్రవహ్య

నీహ్యేన నన్నేన గుణేన లజ్జాః

న రాక్షసామాస న రాక్షసాల్లాప

వివాహార్థాం జనరాక్షసాళా తామ్

నదా వినివా నెకహాన రూపా

నా దక్షిణా నా మనరాకయైర్త

తార్యా తవ క్షుద్య నహన పత్త్యా

న రాసి కాంక్షవ్య న కామదీయాః మందక కివ 11.71 శ్లో

ఏక వివా ఈ అంతఃపురమునకల ప్రేరెల్లను అకరిని ప్రేమించ కంగీక
రింపినదై అన్యధా ప్రేమించినదయి, అంతఃపురమై నేరొకని వివాహమాచి

వదియు వదియండు లేదు" రాజుడు ప్రేమయేడ తన విభావమును మాన్చుగానింట్లే కొనెననియు ఇతే యుగవి సాంగత్యము పెనేక్షిందునంతటి అక్కడేయునుగ వకడు మెలగలేనియు విది పెల్ల కిందిను రా జుడు దర్బారుడనియు ప్రేమ వనమందిరి తెల్లవనియు ఇవ హనుమంతిడ ఇవంతయు జూచి ఆశ్చర్యమునొంది యట్లు పలికినె

శ్లో॥ విభావ బుద్ధిమై హరిశ్చంద్రస్య

యదీచ్ఛతి రామన చిర్యఃపత్ని

విమాయాదా రాక్ష రాజ తర్వాత

మతాక హతే తి ఎ హనుమంతే ॥

సుందర 3 వ 12 శ్లో

హృదయంతురు బుద్ధిఃపత్ని ఎవ్వనవేమైవంతున తనలో నిట్లు తలంపెను ప్రేమ రావణుడూది ఈతధముగ వ్యామోహము తెందివయేడం నీకయి వకటి మృదుమధురకావణంబు ముగ్ధమై నీ దీయించితి ఇకదే చాల మత్మకవంతు తని యించవలె ననితలచి నె ఉనే బట్టి యారోచన గల్గినందుండు వర్ణా క్తవ్తులై

శ్లో॥ ఎకశ్చరో ఒదింకియ దార్ద్రురూపో

ద్రవం ప్రియ గుణక హా సితా

అభయమస్యాం కృతవాన్ మహర్షా

ఇంతేశ్వరో కష్ట మహర్ష కర్మ

సుందర 3 వ 13 శ్లో

కాది ఏకదేవి ఈ ప్రేమకలిసి కాదు ఎను మహావక్త్రక కాన్తిన నకటి వకవదియందది రావణు జామెను విలాశ్కారముగ దెల్పి క్షుణ్ణింపరాని యవరాధి తెలుపలైను అని విచారపడెను

రావణు డీ కావకారణమున తన విభావముండు మాన్చుగానిందుకాది ప్రేమకు ప్రతిపాత్రులై కొమ్ములుగ వారి మనముల నాకర్షించివంచున అకడు యుద్ధమునంది తంహారిం విడగనే రాక్షసప్రేమగు వకటి తార్కణ విక్సింది కోకిందిలి. అకడు దర్బారుడనియు వైజముగ విడిచివదియు ఏకదేవి ననహరించి తెల్లనకారణ మున విమన్య వాటిలైనను యతార్కణు తెలివొదియు వారతని మతజనమునకు హెచ్చముగ విలసిందిరి వానిమంతు యతార్కమైనదే :

శ్లో॥ విహామాదాత్ పరిష్కంభ్య కాదిదేవం యరోదహ

దరజా కాదివారింశ్య కాదిత్కంతే ఒనతలబ్ధుర ॥

ఉత్పత్తయః కుశో బాధితో యాచేన్యో రివర్తతే
హ-కవ్య వదనం దృష్ట్వా బాధితోహ- ముపాగమత్ .
బాధితంతే
స్థావరం చి ముఖంబాస్మై ప్రపాతై రివ సంకలమ్

యథా 113 క 1 18 శ్లో

అశని దాహ్యంతో నోతే యశచి స్ఫురతకోరమును నమిపింది అరింగనమే
గావింతుకొనెను ఇంకొకతే అశనిపాదములను కేరమున బార్చెను మునియొకతే అశని
కంకనును గొంగరించెను వారిట్లు దీనముగ నీవీరు గాన్పిరి

శ్లో॥ బ్రువాణోపి హిరంబాక్య విష్ణో రాజ విష్ణుః

స్ఫుష్ట వరుషితోమోః శ్రవ్యయాశ్చ వర కాంక్షితా
యది నిర్వాతాతేహ్యో స్త్రీశ్చ రామాయ మైహిరి .

సాక్షా ద్దృశ్యనం దీదమవం మూలహారం మహాత్
శిష్యా ఘన ర్వికంపేన సే నందు ర్భూ రిబాత్
రాక్షసా య మార్కాద క్రయం తుల్యం నిపాతితమ్
న బామరాజ కాంబా రులాన యో నవ .

రైనం చేష్టయతే క్షం నాం చేషేన హన్యతే

నై వార్షే నకా విక్రమేణ . త్తయో .

కత రైవ గతశ్లోకే చివరయలు ముగ్ధ .

యథా 113 క 1 18 శ్లో

పిరి మృత్యు వాపవ్యుయిను రాగ వివిషణివి హిరబోధ నాంకించ
ప్రతిది అరిని హి-ము వారింది సీబాదీ నామిం ర్త కర్పింబియిందినయితం
మాతే వై దృష్ట్యం సంప్రాప్తమయ్యెదే కాదు పి యొక్కొ దుస్సన్నకమన ఈ
రక్కములను ముమ్మును తుదకు నిమ్మును నాళము గావింకొంటివి విధి నెనకు
తప్పింగలదు. అది వాణ్ణియిరి ఎవరై మ దుఃఖింబుడుండ ఒక దళయంది
బారిని వినినంతకే స్త్రీ వురునలెల్లను విధి నె కు ఎనిర్కొనగలదు. అంతము
మార్కాదే నిర్ణయము అది నిలకుట మగకు వలెపాటి రావణు భార్యలతో మిగత
వారికన్న పోకవరియైన చు దోచరియొక్క విలాసము ఒక ర్గయంతయు వ్యాపింది
యొక్కది న క్తృత్వమునం దది రాం ఉన్నత్యయి వందొక్కది

గ్రీణ ఇంద్రియాణి పురాణిత్వా జితం త్రిభువనం త్వయా
 స్మరద్వివిధ తద్వైకర మింద్రియై రేన నిర్మితః ।
 అప్రావ్య చైవ కంఠాదుం మైత్రిరీ సంగతేభ్యకమ్
 చక్రివరా యా ప్రవసా మానం దగ్ధోసి మేషభో ।
 తదైవ యన్న దగ్ధస్త్యం ధర్మయం త్తగు మద్యమామ్ ।
 దేవానిభ్యశ్చ తే వర్త్యే సేలద్రాః సాగ్ని పురోగమాః
 నకులేవ వయాపేణ వ దాక్షిణ్యేన మైత్రిరీ
 మయాదికావా కుల్యాణ త్వంతు మోహమ్మయిర్యసే
 మైత్రిరీ వహరామేణ చిరోకా విరూపిష్యతి
 అబ్రాహ్మణ్యా త్వహంహారే చరితా శోకహగరే ।
 ఏతా దానవ రాక్షోమే దర్శామే రాక్షసేభ్యః
 వ్యక్తోమే క్రకరిరేతా ఇత్యేవం గర్భితా త్వకమ్ ।
 ప్రవాదః సత్య ఏవాదుం త్వాం ప్రతిపాద్యోవ్యవ
 వక్త్రకావాం చాకస్మిత్ వరంత్వ క్రూణమాకరే ।

యుక్త 114 వ 18, 20 25 28 30 ల్లో

ఏవు శరీరాచరణములు శరీరేంద్రియములైన ప్రలోకములు లొంగు కళోర
 నైన తపమావలంబి దేవతలెల్లను వరములను విదపియించిని ఇంద్రియము లన్నియు
 ఏ స్వాధీనములో నుంచెను ఆ ఇంద్రియము లెవ్వను ఎగ దీర్చుకొనదలది విన్ను
 జయించి ఏ నంపదను హరించె? ఏకాదేవి సాక్షిప్రకృత్యనుమానుదే ఏ తపఃఫలము
 బాలవరకు నశించెను ఏ కామెను జనస్థానమున ఎరిమిని బట్టినప్పుడే అమె తపోఫల
 ములే దగ్ధమై యుండవలసిగది ఏవతన మవుడే ప్రాంబిమైవందుని అటు జయగ
 దాడును ఏ తపఃఫల మింతకు కొంత మిగిలియుండినందున ఒక నంపర్వరకాలము
 గడచినకే నేకతలెల్లను విజగించి భీతివెంది వమిపంస సాహసించుతైరి ఏకాలము
 వదివకృత్యగునవకు విన్ను స్వేచ్ఛగ బోలిబిరి ఎప్పిధమానను ఏక నాకు పాటియైనది
 కాదు నాకన్న ఎక్కువైనదియు గాదు ఏ బామెనెట్లు కామంజితివో నేనెదగును
 ఏవు మోహంధకారమున ఎప్పట్లదనై గొంగ్రత్త బోకడం బోతిది ఏను వకవదు
 కది అమె వివరితి దెద్దివవరితముగ ఏ నెదదావిన తన తర్తమగుది యామె కాకల్లర
 మలము లందుబిందుడంగ మత మిడుపురమును కాకల్లరముగ నెదదావతియి నేను

రావణదాసుడును మునుది కుమార్తెననియు సర్వరోకభయంకరుడగు రావణుని
 రాక్షసనియు ఇంద్రుడు తల్లికనియు గర్హించియుంటిని ఇప్పుడు వాగర్హముగా
 పోయెను నీవు క్షత్తమనతివ్రతం భర్తల నెందరకో అంబ వారిని విధవల జేసితివి
 వారి కన్నులు ముప్పిరై ప్రవహించెను పతివ్రతల కన్నులెప్పుటికిని వ్యర్థముగఁబోదు
 అంకశ కారకులైనవారిని నాశముచేయక విడువ దను నానుడి నీయెక సార్థక
 మాయెను అని వినిపించెను

రావణుడు తన పిరాకమును మార్పు గావించుకొనెననియు ప్రియయోగి హిమ్య
 ముగ ప్రవర్తించెననియు వ్యాసుమార్గమునను తన బలై కృత్యముల ప్రధానమువల
 నను వారి హృదయముల నాకర్షించెననియు నేను వదించినను వారిశిలము స్వర్పు
 మైనదనియు అతడు యోగ్యుడాయెననియు పీరు భావించినను వారి చురకలను
 యోగ్యులగును పొత్తులు రదాయెను అత డింకను నీవపుకార్యములను గావించుదునే
 యుండెను అతడు ప్రకారకృత్యములు గావించి కుతంత్రములన్ని అవత్యమౌచి,
 అళగొచ్చి ప్రజలను వదలించుచుండెను అతని శిలమునం దీయంశమునుగూర్చి
 వివరించెను అని దారి అనమానకరముగను దుర్యోధనును గడించుననిగను నున్నది
 మానవులు దానవులు యోగకృత వస్తువులను జేరికానియున్న గొప్పవరములకు కున్ప
 మైన కార్యములై దుష్టవిరుగను కావించి రాజులు కావచ్చుట అలవదనమై
 ను అతడు తన యు జ్ఞానమునున్న నుండెను అతడు రై కృత్యమై యుద్ధ
 మునం జేరినై నను నెడుకొనకారి నుమారు ఇంద్రుని పాదాక్రాంతుని గావించి
 తను అరవితో ముఖాన్ని యుద్ధము చేయుటకు మారుగ మాయోపాయమును తన
 ప్రయోజనము నెరవేర్చుకొనినెను రావణుడారంభమునందు శ్రీరామునెడ దాంబం
 క్యమును తిరస్కారమును గలిగియుండెను అటులైనయెడల వతడు శ్రీరాముని
 ద్వయముగ నెదుర్కొనక, సన్యాసవేషమేల ధరింపవలెను : కొందరి వ్యరావమునకు
 జీయుక్తి మోము దాంబంకరముగ నుండును రావణుడు అతిగతు
 చేరినవాడే : పరాధముల కిరుపుటకు వాని లోపములు తెలియును ఇతరులను
 వలమొడిగిని ఈ దుష్కారములకు నిందించి మానీషుడు రావణునియును
 నుమోహించుచు నున్నాడనియు దీనికొరకు వట్లుజేసి తాను సన్యాసవేషమున పతను
 వలించి రింప ఎరికించెను రాని అమె లొంగదాయెను లేనియెడల తనతో
 పోయిమనేరక దానికు ప్రరోధము కలుగజేయుండును పీతాదేవి యుగనిది తీవ్ర
 ముగ దూషించెను

శ్లో॥ నవ్యవక్రవసే వీర భర్తృదానేన రాజః
 త్వాన్య విరహితాం యన్యాం చోరయత్వా వలాయేషే ॥
 త్వయేన సూనం యష్టేత్వన్ నీరుడా హర్తు మిష్టతా
 మహాన బాలతో భర్తా మృగరూపేణ సూయయో ॥
 నరచం యతే వీర్యం దృశ్యతే రాక్షసాధమ
 విక్రాన నానుదేయం హి యుద్ధేనాప్తి జితాత్మయా ॥
 ఈదృశం గర్హితం కర్మ కథం తృప్త్యా వ లజ్జనే
 ప్రయాశ్చ హరణం వీర రహితే తు పరవ్యథ ॥
 ఓక తే శౌర్యంధ నత్త్వంధ యత్త్వకథితవాన్ ప్రదా
 మహాశ్రోతకరం శోకే ఓకతే రాత్రిత మిద్యుగమ్ ॥

అరణ్య 63 న 34 87 8 శ్లో

ఈపనికి బానుటకు వీర లజ్జలేదా : రక్షణలేక నే నొంజరిగమంద వీవు
 నవ్యవక్రవసే రయోత్పావమున పొరిబోననందితివి. వీవు వాతర్తమ మరదీవి రణ
 తంగమున నెదుర్కొనజాలని పరితపంబవు వీ మామోహయముచే మాపిదురు వారి
 నెదగ్గ గొంపొయిదు వీవు న్యయముగ వేతెంచి శ్రీరామునితో యుద్ధము గానించి
 యుండినయిడం అది ప్రశంసనీయమే కాని నీవు రౌద్రమున కొడిగట్టితివి
 శ్రీరాముడు రావణుని దివరియుద్ధమున నమివించినపుడు తన నహాగంభీర్యమున
 నిట్టి పరితప

శ్లో॥ మహా విరహితాం దీవాం వర్తమానాం మహావసే
 వై దేహాం ప్రసవం హృత్వా భారోహ మితి మవ్యసే ॥
 ప్తమ భార విశాఖాత్తు పరదాబాధి ముక్తిక
 తృప్త్యా కామదనం కర్మ భారోహ మితి మవ్యసే ॥
 విష్ణుమర్త్యాద విల్లజ్జ బాధిత్రేవ్యన వస్థిత
 దర్పా స్మృత్య ముపాదాయ భారోహ మితి మవ్యసే ॥
 భారేణ భవద వ్రాతా లైః నముదితే నవ
 క్లాదునీయం యశస్యంధ తృతంకర్మ మహర్త్యయా ॥

కూరోహమితి భాక్త్యాన మనగవ్యసి దర్శితే
నైవ జ్ఞాప్తి తే సీతాం చోకవద్యైవ కర్షణః ।

యుక్త 105 క 12 16, 17 శ్లో

నేను లేనివనుచునుక నానతిని బలాత్కారముగ నవహరించియు, నీవే వీరుడననియు దీరుడననియు కలదుటందలి నీ వర్మాక్రమము నే నెరుంగుచును. యక్షనాయకుడగు కుదేయూతు లోబుట్టుకైయుండియు బోయినవలె నామె నవహరించి తిని ఈ వీరకృత్యము గావించుటకు నీను విడియను లేనదిను అని భూటదేవుడు

అంత కేళదూ గావించిన వేరొక వీరకృత్యమును కరిగించును వానరులనే పేతువు విష్ణుంబనినవివన శ్రీరాముడు సాగరమును తరించి అంశగరక ఉత్తర ద్వారమును ముట్టించెను అతడు లోటనరివరములను వగరరక్షణకై న నర్మాహముడు విరోధినిలనును కనుగొనుటకు బేలుని బంచెను రావణుడు మాయావిద్యా వికారకృతైన విద్యుజిహ్వుని రావించి ఇంద్రకైవసు లేవమలేకుండ శ్రీరాముని కిరముడు ప్రహర్యణమును మాయచే గల్పించి తేమ్ము ని యాజ్ఞాపించెను అతడు సీతయొద్దకు స్వయముగదోయి రక్షణ ప్రసించుటన్న అమె రక్షణమును ధనుర్వాణములను బాని ముద్దిర్చు గగ మూటాడెను శ్రీరాముడు సాగరము తరించి అంతలేతె ననువార్త నామె కెరిగింపక బానియుంచెను అత బానితో గరతాత్రి శ్రీరావ డు అపారమైవ సేనానిని సూనుతో నముద్రపై బావలియొద్దకు విడిసెను నా పేనానాయకడగు ప్రహస్త్రుని బంపిరిని వారెల్ల గాథని బావలకలై యుండ, అతడు రామ కర్మణాలను నంహరించి - సునీవను పీనుగుచింతితి గావించెను" అని రించె గంకయు యూ డల్పన సీతాదేవి అది విజమని వికృపించి వానిన దొడగెలు అమె దీనిక కయ కై తే బహు బానిలాలని యెంచి బావలదెను రావణు డాపెరి సీతర్త కమ్ము కంహరింపగ తని యూహించెను బాని రర్తము ప్రసించుడు భూగిగమ్ము నేలది ఉన్న అతని కిందిదిగో, చూడు ఖది బాని నామె యొడుకి ద్రోసెను అతడి యవస్థగూడటకు జ్ఞానదాయకు సీత యావార్త విని కోకిండులంద నకవి బ్రాహ్మణలో నొక డగుడెంచి శ్రీరాముడు సింధువు బాది యావలియెడు చేరె కని విన్నవించగ నతడు బూటాపూడిగ వెడలిపోయెను అనంతరమున గార్హిణి యాటు వదిలెను

శ్లో॥ అంతర్ధానంతు కర్పిర్వం బిర్వు భార్యక ముత్తమమ్ ।

అనామ రావణవైష్ణవ నిర్వాణ న మనంతరమ్ ॥ యుక్త 32 క 40 శ్లో

అతడు వెదలిపోయిన వెంటనే శ్రీరాముని మాయ శరము అవ్యక్తమాయైవు
అది యతని మాయాశయమేయని వెల్లడియాయెను ఏకాదశి దిగ్విజయశంకర
అంత విభవబుధాభ్యుపసం యేతెంచి విభర్తకును నతని సోదరులకును యే
యావదయ చంతవించడు నాటి కేసునుగ నున్నార ఇది రావయి అభూతకల్పవ

శ్లో॥ కహతో రావవ శ్రీమాన్ శతే కత్వ నిర్వర్తయః ।

అయం క్ర బద్ధి శృతేభ్యః పర్వభుః క రోధీవా ॥

ఇతం ప్రయంక్తా రోదేత మాయా మాయా దిశ్యయః ॥

అంధ 88 క 18 లు శ్లో

విభర్త నమగ్రాప్త తీవరయోధుడు ౧ శగ నేను ప్రసిద్ధిమగ అంధుని
అతనియే యే ముఖించెద ౧ 1 అని యోచనము

రాం లక్ష్మణుల నాగపాశబంధములచే ఎవరం ఇంద్రుని తం శత్రు
యొద్దకుపోయి వారిదువులు పంహరింపబడి కుట్ర పడినెను రావణు డెవ్వలమున
వై కను సీతను దేవులబెడసి యెంచి యుం అనున వియోభావామున ఏకబద్ధును
కావలయున్న రావణస్త్రిని దిరిపించి ఆమెను పుక ౪ మునున దీని? నిబోయి
రణరంగము నేల మాలియున్న యామెభర్తలు అరచి జూపుడిని యాధాని చెను
రామ లక్ష్మణులు గొరిందిన ప్రయత్నము కలగమాయెనని యెంచి ఆమె తన పత
మగునని యతి భూషించెను ఆ తరుణమాన త్రిణని యామె పోరాట్టును ఆమె
పీతపేంల పువ్వలదిమానమునబోయి ఆమెతో రాం లక్ష్మణుల మోటు గాండును
నారు మూర్ఖునియొందిరి నాడు క్షుణ్ణులగనే సరళ స్వరసాంకంతు ఈ భవ్యక
విమానము రాం వదిల్రమైనది ఏపు వైభవము నొందియంపినయెడల అది
విద్విదతీ తినికొనిరాదు అని యాశయించెను;

ఎకవ రావణుడు వివి యుద్ధిలోగవును కడు వికమైవనది కేయలానెను
మహాయోధుడగు ఇంద్రుని తు సంహరింపబడగ అతడు తన విభర్తకును గోల్పోయి
ఏకవంశ వాళి కష్టమందొయి సంభవించెను ఆమెను వదిలెడయెడల నాపిడ
వదలిపోవును కా సుమారుడగు ఇంద్రుని ఇంతిహిహార్యము మాయాపీతను
గర్వింది హనుమంతునిప్రేంల సంహరించెను నేదిపుడు యుక్తార్థమైన ఏకవనే
సంహరించెద నది కలికి ఇద్దయు జరిపించెడు నామెనై పు పరునెత్తెను ఇది అత
దెంత అభావ నతితు దాయెవో మందించెను అత్యుప కుర్నునారు అత రావని గావెం

యీ లాం అవమానకరముని తానింబి దీచురైన నీక అధనాన్తుడైన అతని
గాంచి యిట్లు పలికెను

శ్లో॥ మామాచతోఽపి యద్యాకళం న కృతం తీద్రయామయో ॥
యద్యహం తస్యస్మష్టేన తదా యాయా మనిందితా
నాదై ధ్న మను శో నేయం తత్తరంక గణనతీ ॥

యుద్ధ 88 న 54 55 శ్లో

నే నెంత తెలివిహీనవానన : మామమందు నన్ను తనమూపునై దీసి
కొనిపోయెదను విన్నవించినపుడు నేనెంతను నిరాకరించితిని : నే నటుగానించి
యొందినయెడల నాకర్త అయిదేరదని దుఃఖించియుండనుగదా : ఇపు డీయావద
నంతరించియుండనుగదా : అని వాపోయెను అంత నుపాధ్యక్షుడను మంత్రి యత
నితో ఎక్కియనను అమె ఒక పుయే : నీవు ఇదియనవై దేవతలతో నమముగ
పోరా వారిని జయించిన పీఠులపై ఆడువానినా కంచతోయెదవు : పోయి శ్రీరాముని
సంహరింపుము అని తోచించెను

శ్లో॥ స్వయమేవయ సహస్యానీ రామవే క్రోడ ముత్పూః
అయ్యుద్ధానం త్వయైర్జ్ఞన కృష్ణవశే తతుర్థకిమ్ ॥
కృత్వా నిర్వా హ్యహవాస్యాం విజయాయ నిరైర్వృతః
కూరోదీమాన్ రక్షింధీ రతవ్రవర మాస్త్రిః
హత్యాదాళరథం రామం తవాన్ ప్రావ్యృతి మేదిపీమ్ ॥

యుద్ధ 88 న 66 67 శ్లో

నీవు నీతను విడలువలెనీదీ అనునరింపవలసిన మార్గమిదియే : అని
తోచించెను రావణుడనుడుగం అత్యుగ్రవశేషము జాగృతి వహించెను

నేనిక రావణు యెడల కుత్రయందు చివరివ్రతరణమును తర్పించెదను అందు
రావణుడు నీకాదేవినిగూర్చి తొలిసారిగ నిది అమెను నమీచించెద కుంభమియెను
రావణుడు మహావతివ్రతమైన నీకాదేవిని మామోసాయమున వంచింది విద్యాకర
ముగ నవనానించివండునంత మృత్యువును తొనితెచ్చికొనినవాడై అంతమొంది
ననుట మనము జ్ఞప్తియందుండకొనవలెను అతని తామెయెందుగం తామోచేతమున
ఉన్నట్లుదై చాది విజయజూలందెను. కాని అమె పాతివ్రత్యమహిమ అతని నెదిరి

యించెను రావణుడు నీతని అనురాగమును నృప్తిపరచుచు ఒకండును అతడు శ్రీరామ అరచాక్షణాదుల నడుమ జరిగిన కలద్రమువందు శ్రీరాముడు మహా బలవరాక్రమపంపన్నుడై, బంబరిగనే ఆ పీఠశ్రంఖలును ఎదునాల్గువేలకన్నము లను ఎట్లు నాడుచుబిడదయి వ్రత్యక్షముగ నానెను యుద్ధము సంభాష్టముగ వంకమొండకన్నాకన్న అతడు వరుచిడిపోయి యా వృత్తాంతమంతయు చవణాన తెలిగించెను అందు ఆతంవముడు నిప్పుకొనక ౧ శ్రీరాముని అద్భుతమైన ౨౯ శ్రమములు నీతాదేవి మహోజ్జ్వలై పౌండర్యమును ట గానాన్ని మైన కీ ముఖ వర్తింబియించెను ఆతడు రావణునిలో శ్రీరాముని సింహురింబులకు మార్గ మొక దియే కలదు అతని జీవితమంతయు ఎక్కడ నాదర నియన్వది ఆసి ఎక్క రించినయెడల వియోగభాదనే వతడు అరణ్యంగంధని ఎలికెను అలవికలా నుడు మూరీడుయొద్దకు పోవును ఆనమయియు ఒరని నవర్పు నియకడనే చరించు యించెను మూరీడు దిశని రవ శ్రయర్పు ముందు ౧రమొంపజేసెను రా వణ దత్తము విశ్వమంట పెంబున వెనుదిరిగిపోయెను ౧౪వ దురదృష్టమున అదిర కాలముననే యిది తోలుట్టునకు మృత్యు అరుదెంబ రావణా సేనదృటికేగి పీఠను గుంధించి ఆమె న్యత్యమైపోయెను సోదరసహోదర్యమును గలమైన వ్యభావమునుగల ప్రాకారములది పీఠామెకు కగిత భర్తవనియెం మెను గొం తెర నడచి కేగెనది ఆ పీఠామె తిరువురు కులయై నన్ను వరింపించిరిని విన్న విందెను

శ్లో॥ యది కపాళ మధిప్రాప్తౌ భార్యార్థే కవ తాయతే ।

కప్ర ముద్ధ్రియతాం సాదో నియార్థ మిహ దక్షిణః ॥

అరణ్య 94 వ 22 23 శ్లో

శ్రీరాముని అయంచులకు పీఠముపాద మెత్తు నుని మౌర్యులు ఆతనిని బ్రోత్సహించెను రావణుడు రామ లక్ష్మణులను సంహరింపవలెనని ఆమె ఆశయము రావణుడు కంకడారము సాహవింపబయెను రామ లక్ష్మణులతో యుద్ధమాదవలెనని గాక, పీఠానరణమునందే అతని పట్టుదల రామ లక్ష్మణులు పీఠను విడిచి మూరీడుని వెంట పోవగ రావణుడు యతివేషమున నమివించి ఆమె గుణగణములను అంద చందములను ప్రతింది విదన పీఠవతేన వి ప్రశ్నించెను

శ్లో॥ కవలానాం కుళాం మాతాం నదీనీ నమోద్రుతి

హ్రీః శ్రీః కీర్తిః కుళాంక్షి కవరా వా కురవనే ।

దూతిర్యాక్యం పరాలోహే రతిర్యా నైవరదాజీ
నమాః కిరిణిః స్నిగ్ధాః సాంధురా దీవాస్తవః ॥

వికల విసులే నేత్రే రక్తాంశే కృష్ణతారశే
వికాశం మనం పివ మూరూ కరి కళోపమే ॥

ఏతా వృషధిశో కృత్వా సంహతా సంప్రవర్గితా
ఏదోశ్చుత ముఖే కాంతా స్మిన్దే కాంపలోపమో ॥

మణి ప్రవేశా కరణా దుదిరా లే పయోధరే
దాదుష్కితే దాదుదరి దాదునేత్రే విలాపిని ॥

చునోహరపి మేకాంశే పదీకూల మివాంతపా
కరాత్మక మభ్యాస సుతే నంహత స్తనీ ॥

నైవదేపీ వగంధర్కృ వయశీ నదతివృరీ
నైవం యాపా మయానారీ ర్భృష్టహార్యా మహితరే ॥

యచ దుగ్ర్యంక రోశేష మౌహమాశ్యం వయశ్చితే
జహవానశ్చ కాంతారే చిత్తమువ్యాదయంతి మే ॥

నావకస్య తుకళ్యత్వం కిం నిమిత్తంక దంధకాన్
ఏకాదంపి కల్యాణ మోరాన్ రాక్షస వేషికాన్ ॥

అరణ్య 48 వ 18 28, 31 ల్లో

అమె కాగ్రహము కదాగవాయెను తన ఆంధరంకదమంమ సేర్కొనినందుకు
అమె యెకదిని దూసింపక కన్యాపార్వమైన వత్కారము కాదించెను కాని, తన
కర్తయు తురదయె పెరుదిరిగి రాజేదని అమె వ్యాకుంకలెంది నలువంకలు వడించు
చుండెను ఏ వరిప్రీతులలో నాడు నెనలిపోయిదో జ్ఞుతి దెచ్చుకొని రామునికేక విని
యించినందున తన కర్తకు ముప్పు వాటిల్లియుండునని అమె యెమమాదించెను
అమె తన చునోవ్యాకులతను వంశార్థముగ దాడుకొనరేకయె ఆ వన్యానికి చూడయ
పూర్వకముగ అతిపివత్కారములు గాదించెను అంక నామె ఆతనికి తన వృత్తాంక
మును విష్ణుపటముగజెప్పి ఆర దెవదె నదియె తెలుప ప్రార్థించెను రావణుని తా
నెకరై కదియె నెదిగింది తన కామెయెండుగం కోర్కెను పెల్లడించెను

శ్లో॥ రాంతు కాంబనవర్ణరాం దృష్ట్వా కోశాయ వాసనమ్
రతం వ్యకేతు దారేషు నిధిగచ్ఛామ్య నిందితే ॥
విహ్వలా ముత్తమప్రీతా మాహ్వరానా మిత వ్రతః
కర్మాపామేవ భద్రంతే మామగ్ర సుహాసీభవ ॥

అంశ్య 17 వ 27 28 శ్లో

అకాలమున బహుకార్యత్వము తిషిద్దము కాదు ఆకాలపు మర్యాదననుసరించి,
అట్ల కామను న్యాయసమ్మతముగను గౌరవనీయుగము వివాహమాణుమని ప్రార్థిం
చెను నీతాదేవి బాదిని సంపూర్ణముగ నిరాకరించెను అంత వరకు దళిరచ్చుకై
విజయము జూచి, ఆగ్రహముచే వెడలించునట్లు అమె యెకనిది శీవ్రముగ దూషిం
చెడు విజయైస్రవేను ఎన్నగును ఎలాకరింపబడదు ఇది తోగనిరకులై వ వాది
యందగుల మాత్రము రాజు రాసితో తిరగలి వుదాకపుని నిరాకరించి, పిదప
వర్జ్యులవము నొందినటుల చీపును కృత నొందెవచ్చు అని వరితి అమెను జలా
త్కారముగ గ్రహించి తన ప్రాసాదమునకు తీసికొనిపోయి అందుగల కోకాయ
మాకమైన భవ కవక వస్తువాహనముల జూపెను

శ్లో॥ అంః ప్రీతేన వై దేహి భర్మలోప కృతేనక
అర్హోఽయం దైవవిష్యంధో యస్త్యైసునిగమిష్యతి ॥
ఏతా సాదా మాయావృద్ధా శిరోః పరిపీడితా
ప్రసాదం తయమే శీవ్రం వశ్యోవాసో ఽహమస్మితే ॥
ఇమాః కూన్యాః చయనాదః కన్యమాణేన రాసితాః
న దాని రావణః కాంచిన్మూర్ఖాంః ప్రీం ప్రణమేత్ ॥
ఏవ ముక్త్యా దళగ్రీవో మైథిరీం జనకాత్మజామ్
కృతాంత సకమానస్సో మమేయ మితి మన్యతే ॥

అంశ్య 55 వ 81 87 శ్లో

అతడు కామాంకురై దాం చీకముగ నామె వదముంపైవ్రాచి దామలు దెక్కు
దును ఒక ప్రీతాదముంపై వ్రాలియందగిడు అక్లిర్తి పిలే దిక్కిను అని యామెను
చూచింది అమె కవచముగనని భ్రమవదెను గాని లాలనసాంవముజను వెడ
లించుటను నిష్ఫలములాయెను అటుంయ్యును అతడు తన ప్రయత్నమును విర

మిందామెను సుందరకాండమున 20 వ సర్గయందు రావణు డామెతో దీవిదముగ
బలికెను ఆ దృశ్యమునకు హనుమంతుడే సాక్ష్యము

శ్లో: కామయేత్వాం వికలాక్షి దహుశుశ్మన్య మాంబియే
వర్షాంగగుణవంశేనై వర్షలోక మవోహరే ||

వర్షదర్శో రక్షసాం వీరు వర్షదై న వవంశయః
గమనంవా వరప్రణాం హరణం వంశమద్యహ ||

ఏవంచై ర దకామాంతు నత్వాం స్మృజ్యురు మైతిరి
కామం కామః శరీరేషు యథాకామం ప్రవర్తరామ్ ||

ఏకవేదీ ధరాళయ్యా ద్యానం మలిత మంబరమ్
అష్టావేష్యవ వావృ నై కావ్యో ఏయికాగితే ||

త్వాం కృత్వాన రతో మన్యే రూపకర్తా వ విశ్వవృద్
వహి రూపోపమా త్వన్యా కవాప్తి కుభదర్శనే ||

త్వాం నమాపాద్య నైరేహి రూపయౌవన కారివీమ్
శః ప్రమానతిన ర్తే సాక్షిపది ఏతామహః ||

సుందర 20 వ శ్లో 13, 14, 15 శ్లో

మానవజాతి దీతిమితాదరములు; మాజాతి కన్యయింపపు వరధారాపహరణ
ముడు, వరప్రసాంగత్యమును మాకు వర్షదర్శయే. దీనిపై ప్రేమ వన్నెంత తవించ
జేసివను, వన్ను ప్రేమింపని విన్ను, స్మృతింపవొల్లను దీ రర్తకారకై కష్టవరం
వరం వమరవింతుట దీకు ఉచితము గాదు మహాహిందర్యవతివగు విన్ను వృష్టించి,
ప్రహ్లాదేవుడు కృతకృత్యుడాయెను అని వదించెను

25 వ ఉపన్యాసము

పోదర పోదరీమణులారా :

గతవర్షాదును రా యిడు సీతయెడల కామోద్రేకమున ఉన్మత్తుడై యుండి నది మీ తెలిగిందియుంటిని అతడు దాని నెవ్విధముగను అణవకాలకుంటెను మీరు మిక్కిలి అది యతనిని శ్రుంగదీసి ఇరుముల గురిచి అంత్యమున ప్రాణము లవహరించెను

గ్లో॥ యద్యర్థశ్యామి తే గాత్రం శీతాంతు పవనాననే
తస్మిం శస్మిన్ వృక్షక్రోడే యతీర్థమ దిదృశ్యతే ॥

మండర 20 వ 15 గ్లో

అత రకోరవమున అమెను సమీపించినపుడు శశవదనా : నాచువు ఏ శశి లానయవములపై నెచ్చుచెచ్చుట వ్రాలెనో అచ్చులనే స్థరముగ నిలిచి వెనుకకు మరల దాయెను

గ్లో॥ దాదృష్టతే దాదదతి దాదనేత్రే చిలాసిని
మనోహరం మేధితు సువర్ణం నన్నగం యథా ॥

మండర 20 వ 20 గ్లో

దీ మనోజ్ఞమైవ మందహాసమును సుందరరదములును శమల బాలికను,
గరుత్మంతుడు వర్షముల హరించునట్లు దా హృదయమును హరించునట్లుచి

గ్లో॥ నీతి విహార రమత్వ భుజ్జ్యతోగాన్
ధన నిరయం ప్రదీకామి మేదినింధ :
మయా లం లలనే యథా ముఖం శ్మం
త్యయా త నపేత్య లలంతు వాంధవాస్త్రే ॥

మండర 20 వ 25 గ్లో

మన మిరువురమును శలవి మెలచి, తదిదితర శ్రామి శ్రీదండేరి, రోగము లనుభవంతము మీకు గారలనిన ధనతనక వస్తువాహనముల గైకొను మిచ్చెదను.
నే జయించిన ఈ భూసుండలమంతయు ననుగూడి పాలింపుము దీక్షపాద్యుడై నాపై

ఇదని కన్ను రన్యనిజేసినయెడల దీరిండువుటను జగత్తును నకలుకాదుల నమరవించగలరు అది అగ్రగౌరవెను ఇదంతయు నామెకు డాం కటవుగను పెగ టుగను కుంచెను మీదు మిక్కిలి ఆమె న్యదతెంది అగ్రహారసభయై అతనిని దూషించెను కాని అతనికి నయభయముల నాత మునజేరించి అతని దృష్టియ ను పరి వర్తన గావించ నట్లు ప్రశస్తించెను

శ్లో॥ యథాతన తథావ్యేషాం చారణ్యైః విభావర
అశ్వాః మనమాం కృత్యా స్వేయి దాదేమ రమ్యతామ్ ॥

మందర 21 ప 7 8 శ్లో

రావడా : మీకు వివాహముయొక్క పరిశ్రమ గోచరించివచ్చే కనుపించడు దీ యర్థాంగిని పరు తెట్లు మన్నించి రక్షించవలెనని నీరక్షమందున్న వరసంది మీవు పైకము అటులే మన్నించి రక్షించవలె న రావున దివ్యే ఉపమానముగ గైకొని ఇతడును నీవతే కావించి మీరాలలో రమించి సంపృప్తిజెందును

శ్లో॥ ఇహనంతో న వానంతి నతోవా నానువర్తనే
తథాహి వివరీణాతే బుద్ధి దాదాతి పరితా ॥

మందర 21 ప 9 10 శ్లో

లంకయందు నీకు బుద్ధిగరవు యోగ్యులు పొదుపుంగవులు లేరా : నాకు నీకు పాత మునజేరివరా : అటు జరుగకుండుది అనంతము వేదార్యయననంబులు నీకు మకాళాకవిడులు అనేకు లాదురు కాని నీవే చాచి దానియందవు నీవు డురాధారపరుడవై యుండుటనే ఆ సాధులనుల నాలలోద నీ చెవి తెక్కియించవని తలంచెదను అని పలికెను

ఈనందకర్పమున ముత్తుల రి ద్రవ్యమును గూర్చి యొకమాట వచించదలచింది రాజులును యోగ్యుల పాతమును పెడచెవిని చెట్టియందునని సీతాదేవి అభిప్రాయము అది అగ్ర పుణ్యముగను యోగ్యతగం పెడవారి విద్యుత్తద్రవ్యమేదియో ధూరించును. పెద్దవాడు ఒకడు దుర్మార్గుడు అతని సమనమునకు పోజుదు అతడు పెద్దలను వారి అభిప్రాయమును మన్నించడు అతనియొద్దకుగోవులు దిక్షనయోగము అని వదింతుడు పవర్త తలచినను యోగ్యులుగా నుండువారు వహింపగల వైఖరి అదిగాదు నీకు విజయైవ ముత్తులున్నయెడల వారిపేరుము మీవు విజయుగ వరం

సిందిసయిదం వారెట్లు తాచిందినను వారికి తగినసహృద్యులు నీ య్యక్షదర్శము నాకు దుష్కర్మలై ఆధోఽతిమలై ననున వారి కలవ్రావక శోకించి వే వా తమ మున నిన్ను హెచ్చరించియుండును లాని నీకల కెక్కియుండదు అది వాపోవకగదా ఎదుఁవాడు వినినను వికటన్నకు మిత్రుడుగా నుండవాడు, అతనికి తానున్న అవదనుగూర్చి నిర్భయముగ హెచ్చరించవలెను ఒకరో అతడు తన హితము కరించక నశించినను నరిమే కాని అతనికి హిత మునఁజేసినక యుండరాదు చాంతుంది కనుక తెలియఁజును ఇతరులు గమనిండుదుండెదవి యెడగయు అంత్యమున ఆది తమిచ్చు వర్షపాతము గానిండునని గ్రహించవలయు అవరాకములు గానిండు యిండుడు అట్టివారిని నశింపఁజే హెచ్చరించినయెడల చాల ప్రయోజనవండును కనుకను పవిత్రగ్రంథములును మహావీయల నుభావితములను పఠించి దాగువదలక భగవదుడల సీతాదేవి రాజమితో భరికన వాక్యములలోని అంతరాత్మమును గ్రహించ వలెను ఏకరమనందుంటిమను యోగులుగానుండువారు ప్రమాదావస్థయందున్న వారియెడల తమ కర్తవ్యము నంకటచుండవచ్చువారు వారిహిత మాలకించి చేయ దగినవిధానమును అనుచు చాలయు క్రమగ బోదించెను

రావలు దీంకను నీకట దుష్పీడ గానిండుదండెను అత తామెతో మధుర ముగ తానించును, అమె హించకమును వివేకమును మురి చును, అమె కర్తవ్య అందుకు నమానముగ దు పిందుడుండెను

శ్లో॥ యథా యథా సాంక్యయథా సకలప్రకారం రథా తథా
యథా యథా ప్రేయోవక్తా పరిభూతి ప్రథా తథా ।
వర్షియదృశి నీ క్రోధం త్వయా తాను ప్రమత్తితః ।
ద్రవతో ఒహర్షమాసాద్య నాయానివ మరారతిః ॥
వాసుః కామో మనఃష్యాణాం యప్యన్ కిం నిదిర్యకే
ఐనేతస్మి స్త్యనుక్రోశ స్నేహశ్చ కిం జాయతే
ఏకస్మా జ్ఞానతాన్విత్యాం భూతయామి వరావనే
వర్ణానువమావర్ణా మిత్యా ప్రప్రశితే రతామః ॥
కటపాటిసా వాక్యాని యానియాని బ్రవిషిమామ
తేషు తేషు వరోయ క్త నన మైతిది దాహయః ॥

ద్వైపాచీ రక్షితవ్యాపే యోగవర్తి ప్తే మయాశ్వుకః
తతశ్చయన్ మారోహ మచక్షం పరవర్జిని ।

ఉర్ధ్వం ద్వైత్యాంతు మాసాభ్యాం శల్భకం మా మనివృత్తిమ్
మమ త్వం ప్రాశరాత్య మారణంకే మహివపే ॥

మందర 22 వ. 2 8 8 9 శ్లో

ఈ ప్రపంచమున ప్రీతి వధికముగ ద్వైతించి ఇంపుగ మాటాడి, వారి హృదయములను పొందునాడు వారి కెక్కువ ప్రీయుడగును అదితీ దొక దిన్నదారికతో ముక్కుదిగ మాటాడవయెడల అమె ఉల్కించి నేనే అవృష్టవంతుడాలవని కావించును అమె న్యాయముగ నతనినే ప్రేమింపవలెనను కొని, నాఅదృష్టము కేవలము తిప్పుముగ నున్నది నేను విన్ను ద్వైతించి బ్రతిమాలుకొని నీవు నన్ను అవమానించి నిరాకరించుచుంటిని నీపై నాకాగ్రహ మతిశయించుచున్నది నే వెనకవో వెరుగదా! త్రిలోకకయంతుడగు దళకంతుడగు రాజయడగు నా కసార్మమున దెచ్చుటను లేదు ప్రకృతియే నన్ను జూచి భయకంపితమగును సూర్య కండ్రాదులు గ్రహవక్షత్రములు నా కనువన్న మెరిసిబుంటును అయినను నేను వీరదములపై వారి బ్రతిమాలుతుంటిని నీ పాదదూర నాకర ములదాల్చినను నీకు దయరాదాయెను నీపై కాను మొకవ్రక్కను నన్ను నిర్లక్ష్యముగ తిరస్కరించితివను అవమాన మొక ప్రక్కను నన్ను వట్టి బంధించియున్నది అశ్వకామము విన్నుమొనర్చిన విన్ను నే దండించనొందినను నీపై ప్రేమ నన్ను అడ్డుకొనుచున్నది పెద్దతొవల అను మాయముల రక్తసారతి అయిపున వెట్టవటులు నీపై ప్రేమ వాక్రోదాన్నిది ఉపకమించవలెనుచున్నది కామము కుటలమైనది దానిని విజృంభించవలెను అనను (అది మోహదుగా పరిణమించినపుడు ప్రేమలేకయే నిను కాపించగలదు) ప్రేమించిన వారియెడల కోపకారణమున్నను కనికరమును జూపుచుండును కావున నీవు వద్య నై నను నహించి బుట్టుకుంటిని కామము క్రోధమును జయించి ఇకరణమయెను లోగానను నీ దాదవ వయోత్తులకు ఒక్కొక్కదానికే నిన్ను విశవద గానించ దగును ఈ ఉదాపితకావము దారికాలము వహించజాలెను నీకిచ్చిన వంద్రెండు మామములగడుపులో నిక రెండునెలల మిగిలియున్నది అలోపల వాకయిన మారో హింపును అటు గానించవలెయెడల వాచంబవారు నా ప్రాణకాళలో ననుమతము విన్ను శంకశంకములుగ లండించినయగలరు అని అత దామెను తీవ్రముగ హెచ్చు

రించెను ఇంతై వసు ఆమె యతనికి లొంగదాయెను అమె తన పాతివ్రత్యబంధగర్వముచే వతనిని ధిక్కరించి వరుసముగ మాట్లాడెను

శ్లో॥ అనేకమాణో వై దేహీం శోవనం రక్ష తోదనః ।
ఉదాద రావణః స్వితాం రుణంగ ఇవ దిర్భవ్యవన్ ॥
ఆనయే నాదివంసమ్మ దుర్దహీన మనువ్రతే
వాళయామృతా మద్యత్వాం మూర్ఖ స్సంరక్తా మివౌషధా ॥

మందర 22 వ 30 31 శ్లో

రావణు డాగ్రహోదగుడై నర్భమువలె యనకొట్టుడే, మాయ్యడు ప్రాతః
కాలమున రీతనిని నూరించువట్లు వీ ప్రాణములను నూరినెడను జూరుచు వలె
ఏతను రక్షించువట్లు రాకాపిమూళలనైపు జూరెను వారు కడు క్రూరులై దయా
దాక్షిణ్యములేక వీక్షణమాత్రముననే ఏకాదేవితి రీతి గొల్పుటందలి ఇచ్చట వాటికి
వారిని వరిచుచునుగ విట్లు వర్ణించెను

శ్లో॥ ఏకాక్షిమేకకర్ణాం య కర్ణప్రాచరణాం తథా
గోకర్ణీం మా ప్రీర్ణింధ లంఘకర్ణే పశ్యిశామ్ ॥
మా ప్రహద్యకృపాదాద గోపాదీం పాదయాశామ్
ఏకాక్షి మేకపాదీం పృథుపాదీ మపాదిశామ్ ॥
అతిమాత్ర శిరోగ్రీవా మతిమాత్ర భువోదరమ్
అతిమాత్రాస్త్య నేత్రాంధ రీర్ణజిహ్వ సుతిహ్నిశామ్ ॥
అనాసరాం సంహమనీం గోమనీం మూరరీ మనీమ్
యథా ముక్యకగా ఏకాక్షిద్రం భదతి శావరీ ॥
తథా కురుత రాక్షస్య పుష్కాక్షిద్రం వసేత్యక
వ్రతిలో మానులోమైశ్చ సామదానాది తేదనై ॥
అవర్ణయత వై దేహీం గుండల్యోగ్యమవేన య
ఇతి వ్రతమాదిక్య రాక్షసేంద్రః పుషా పుషా ॥
కామమన్యః పరితాప్తా నానసిం పత్యకర్ణయత్ ॥

మందర 22 వ 33 34 శ్లో

రావణుడు వారితో మీరు ఇంటిగనో వ్యక్తిగతముగనో గురుగుడియో ఆమెతో ప్రయముగ మాటాపి ఆమె నన్ను వలెందువల్లు వా లోగభాగ్యాతిశయముల కర్థింది వాడు నశమగునట్లు గావించుడు అని నుదలగావించి సీతనుగాంచి గర్హించుడు హింసించబోయెను అంత నతని రాణులలో నొకరైనై మహాబలరాక్షసు నంపన్నురైన అశికాయుధి కల్లియగు భాస్కరమాలిని అతనిని తోగింపగొని, యెడ గల్గి దీక్షాపథోయ కాంచినతేవిను ఆమె పరిసరవారిలో నొక విషయము గమనార్హము

శ్లో॥ అకామాః కామయానస్య కరీర మునతవ్యతే

ఇత్యుచింతి కామయానస్య ప్రీతిర్భవతి కోదహః

మందర 22 వ 42 శ్లో

ఇది ప్రేమరహస్యములలో నొకటై అలరారుచున్నది ఆమె యతనితో మనసార ప్రేమించినకాంతతో రమించినయెడల మఱియు కళగలుగజేసినట్లును కాని ప్రేమించని యవధిని విలాపింపింపిన, మఱియు తువ్వకై ఆలోగ్నము కలిపుచు

యుద్ధకాండమునందు రావణుడు మంత్రాలోచన నభగించి తన కర్తవ్యమునుగూర్చి వారి హిత మపేక్షించువానివలె వలించెను వలనూ వర్థించుటలో రామ రావణుల విరాటములందు రాజతేవము గవ్వట్లును శ్రీరాము యాచిక్షయమును తన మిత్రులతో ప్రస్తావించి కాను తటస్థముగానుండి వారి అభిప్రాయమును శీకరించుచు విభీషణు కడరెంచినపుడు అతడు తన దుష్టుమన్న ముగ్ధివాడునను కర్తవ్యమును బోధించుచునని కోరెను అతడు విభీషణున కాశ్రయమియ్య నిర్వణులయ్యారనియు అది వారి తెలింగింపబాయెను రావణుడు సీతను తానెట్లు అనహరించివెడియు, వరప్రీతి చెరలబ్ధినికారణమున తానెట్లు కావగ్రస్తుడైనదియు తన మంత్రుల తెలిగించి, ఇప్పుడేమి చేయవలెనో మీ నలనా నొకగుడు కాని సీతను విరిగి యుద్ధిపేయుప్రసక్తియే లేదు ఈకర్తవ్యము లనుభవించుటయు అనమానవధి అవకర్తిపాలగుటయు సీత విద్విషేయములకా కాపున సీత నీయకుండుటకే తగిన నలనా నొకగుడు అని యిదిగెను అతనివలెను వియమమునకు లోబడిన హితమే, అతని వివసరము ఇతరముగాదు

శ్లో॥ ఇయంర దండకారణ్యా ద్రామవ్య మపాపి వీయా

రక్షోది కృపితాక్షగా వాచితా ఇవరాత్మజాః

మందర 12 వ 12 శ్లో

ఈవందర్శమున మీరొకవిషయమును గమనింపవలెను రావణుని దివల భవళి
వ్యాయాసాత్మకమున తోచినదానిని వలయును అతడు నీకమ దరాత్మ్యముగ
గ్రహించియుండెను అతని పరిపుణ అతడు తన రాజ్యపు సైన్య విశిష్టుని అమె
వనమాలింపవలయు, కావున అమెను వదలివేయవలసియని సూచించుకొని యుండు
గనే యూహించి అతడు వారితో నే నామెను మనవాడు వివరిండు జ స్థానము
యందెను గ్రహించితిని మనరక్కరులు తరచుగ వందరిండు ప్రదేశమున అప్పటివే
నేనామెను గాంచితిని నేనామెను గ్రహించితిని వ్యాజ్యవర్తకము. యని సమర్థిం
చెను పిదప యతడు తన కామెయందుగల వ్యామోహమును వారితో నన్వేషముగ
తెలియజెప్పెను ఎవరైనను రహస్యముగజేయు జాత్యమును అవిధముగ ప్రవేశించు
కొనుట యి దైనను విరియించియో వరపులుపుల తాంబూల దర్శనముగ్రహించి
సగృహీత తన కామెత్తుచిత్రై తానామె కవహించితిని ప్రకటించి తన ఉద్దేశము
యెవ్వరియకు తెలియదు అతడు అతడుగలవలె ఇద వివే చుటకుంటిని అతని
ఉద్దేశము నెవ్వరు యె చుటకు మంత్రులరత్యము అంత నతడు అమె
స్వప్నము గా వివరించుచు కన్య లట్టివారి వేషమును తొలగించుచు అవి తన
దేవతలవలెను

రావణుడు నీరాదేవి వదలవలెనే తరచు చూచియుండెను అతడు

క్లౌ మలహత కలాశ్చక్లౌ రుణో ముచక్లౌ

ద స్థాతామౌ ధౌ యస్మా దీప్యతే మే శరీరమ్ ||

యథా 12 వ 16 శ్లో

నేనామె వదలవల గాంచింపుడెల్లను అని నన్నాకర్షించుచున్నది అది కడు
మహాహాసము సుప్రతిపదములనై అమెయెక బలాదునును సద్దీ పన శేయు
యైంది అని వరికెను ఈవం ర్శమున పాదములనుగూ యొకమాట కెప్పు
డందరిని, మీరొ రాంమంది ఇట్టి అంశములను గమనించియుండుచు ప్రియ పాద
ములు వారి ఆకాశమువలె ల్లభ్యమును అనుగుణ్యముగా నుండవు తగవంతు దేవో
లకటి తోపించుకేయును మామూలుగ పాదములందు రోవముండును ప్రేక్షకుడు
దాల ఎడముండుయో ఒకపాదముకన్న మరొకటి ఇంచుగ రిన్నదిగనుండుటయో,
ప్రేక్షకు రికారముగ నొకటిగ కలిపియుండుటయో లేక బాహ్యము దిరియుండు
టయో వందరిండును రావణుడు నీరాదేవి పాదములను దాల జాగ్రత్తగ గమనించి
అవి దక్కగ వలయున్నవని భరించెను

శ్లో॥ ఉన్ననం వదనం కల్గి ఓవెలం బాట లోదఃపై
వక్త్రం ప్రవావళ ప్రేషాణ బామన్య వళవేదితమ్ ॥
కోదహర్ష భవయేన దురర్థ కలవేసద
కోదరంతాప విశ్వేష కామేన కలపీకృతః ॥
సాకు భవత్యరం బొంల మామయావళ బామిర
త్రతీకమాదార్ధలారం రామ మాయత రోచకా ॥
తస్మయా బామవేత్తామః ప్రతిజ్ఞాతం వదన్కుఠమ్ ॥

యద్ధ 12 వ 17 20 శ్లో

అను బానికాగ్రుండుక ఎత్తుగమంతును నామెను గాంధగనే క్రోధ
హర్షము లోదవెను అని నా దేవాకాంతిని వివర్ణమునప్పి కుయానిది తేసెను అను
కన్నాక సంవత్సరకాలము గడిచినదిగను నేమందుకు సంకోచముగ వింగిరింపితి
వని లికినె వ్యాఖ్యాతలు అది వాడేమింతురు అను అకది నేమియు గడచిమ్మరి
కోరబామెను అతడే సంధ్రెండుమానములు గడుచివైదవని తెప్పెను వ్యాఖ్యాత
రీయంకమును చొక్కె చెప్పె రు ఏలన గడువడగని అమెను అనుచితమైనది
యనియు అను అదిగియుండదియు వాని అభిప్రాయము రా యిది తన మంత్రు
లను అమెను దిగిగూడదను కియవనునకు లోనిదియే నలవా దిమ్మరి యర్పించెను

శ్లో॥ అదేయద యథాచితా వ్యాచకోతకన్యా ॥

తనదిన్న వ్యక్తాం మంత్రః కుపితాగ్ని దీయతామ్ ॥

యద్ధ 12 వ 26 28 శ్లో

రామ లక్ష్మణులు భవంబులెవని అకది కోరిక ఈ రెండకోర్కెలను వెత
వేయిమార్గముల నాలోచించి తనమంత్రులు మండింపవలయుననిది

అకది కామోద్బావము ప్రచురించి నిలి యుండెను అతడే బానిక వృష్టముగ
వెల్లింపచెనె ఇం దశిర్తు మాయానీకను వృష్టింది మనుమంతుని తనులమెను
సంహరింపగ మనుమంతు రెఱులు వరువిదిరోయ అ యదంతమును శ్రీరామబితు
నివేమించినదియు మీకు జ్ఞాపకముంచును శ్రీరామ బాహుళా తమును విక్రంధి
సామ్యునెల్లెను అకది బాంధ్రయానతో మరల వృష్టిని దెను ఇండుక తడవాత
విధిషులు దేవెంది విషయమంతయు గ్రహించి దుష్కార్థుడై ౪ అకది అన్నకుమాడుడు
ఈ మాయానీకను వృష్టింది మనుమంతునిమొల ౫ బాని దిమొంతునని వక్కా

జంతువు అంత నశదు రావణుడెక్కటికిని ఏకాదేవిని సంహరింపనియదని శ్రీరాము
లితో దూరీక జెప్పెను

శ్లో॥ అధిప్తాయంతు జానామి రావణవృద్ధురథాత్మవః
ఏతాం వ్రతీ మహాదాహో దమాతం కరిష్యతీ ॥
యాచ్యమానస్తు బహుళో మయాహత చిరీషుదా
వై కేహీ ముష్పజస్త్వతి వనత కృత్తవం వదాః ॥
నైవ సామూహికానేవ వరేషేవ కృతో యుదా
సాదృష్ట మచి శక్యేత నైవరాన్యేన కేవలైః ॥

యద్య 31 ప 10 12 శ్లో

నా పోషణుని మహోదామము వేనకుంగునును అత రామి నెక్కునకిని సంహ
రింపరియదు నే నెత్తి కెచ్చియొనర్చాయమునా ఏక నిర్మితేయునుని వంహ వాదగి
తిః ఆమె యుడికి లంకాగర దివాహేతువనియు మోప్పరించిరిని కాని అతడు
వెదకెడిది కెల్లెను అతని కింతను ఆమెను కొండగలనను ఆన యున్నందున అటు
గాదింపడు

అతని కామోదేతము అట్టిదక వందకొన్నది ఎవనినై కమ ఆమెను పట్టించ
నీయడు అత రామెను సంహరింతునదేకమున గొదిరా నాయెను అని వనించెను
(బహుళః వారిఅంతరార్థము ఆమెయే అతనిని సంహరి చువది యుండవోవును)
ఏతైవమ తువందర్శయన అదేనయదు కొంత అతిశయోక్తిగ వరితెను ఏంన,
వేమి గత రాయెను వరించినట్లు ఇంద్రుని ముఠావంతము రావణుడు కోటి
ద్రుక్షులై కేవల మృగహయమున దీవికంతకు ఏకయే కాలకరాని యింది,
ఆమెను సంహరింప కిచ్చియందకొనెను అతరుణమున ఏకాదేవి కలలో వే
వెంతది తెలిసికూలివదానను. మామమందురు వారి ఉపారముగ నూరిందివహార్థము
మనవరిం నైతిని నే పురు న్యాయవతము త్రొక్కితిని అని వచ్చాత్త ప్రయాయెను
రా య దానిమున నును సంహరింప రెనదియే దిచ్చియించెను కావున రా య
దైక్షుడు ఏకమి వదింపదవదరి అదేనయ దవలలో విందుక అతిశయోక్తి గోప
రింతును కాని అతడు వదింపదయె వదియోరే అతని అంతరాత్మయు మత్యమునే
వరికిను ఎవని రా యుడు ఏకాదేవిని న నా ప్రయతింపరికను అతడు కృత
కృతుడు గాదాయెను మహద్భుత్వ తరుది ఎంతయును అని భర్తను,

అమెను గా దని పరిశీ ఆశ్చర్యకరమును విరమింపజేసెను అని సుకావ్యము దక్ష రామాయణమును పేరొందితవానములు జాగృతి కమించెను అతడు పీతాదేవిని వంశపాతన విశ్వయంత్రమును ఇంచుక వదర్శించి అతని ఉద్ధారమును కామమారు గానించెను

పీతాదేవి

ఉపోద్ఘాతముగా ఒకమాట వర్ణించండి (దాని విషయం కిచ్చెయ్యున్నాను, అదియంతయు మరల తెప్పరిగియున్నది) వాల్మీకి వర్ణించిన పీతాదేవిపంటయువతిని, చేనెన్నడును వినియు కనియు నెరుగను ఎరును అమెను పాదగారు శ్రీ విమాట మగు కొండరక్కను కోమలస్వామయను ఆపానమైన దయ కత్తి విశ్వానమను వివేకము చుకొల్లె కృమ నమానము ఇవర్చియు నామెయందు నూర్చివలించి యుండెను అమె జీవించున కొంకనుమెదలించిన జళ యందుక పరిశీలించెను, విదన దిక్కులేక ఏకాకియై ఎల్లప్పుడను దుని యెరుగు జళను నశ్చించెను కాని అమె ఆజ్ఞానులందు గడలనికొలను నిందుక ఉత్సాహకొడను మెల్లగను ఎరిగించెను అమెని రాజ్యమెరు కుః అమెను శ్రీరాముడె సుకృష్టము అని దెన్నె ప్రవేశమే కృష్ణుల ఒకడు లేదదో అది నదికమే అయోవ్యవంతును అమె ముగించును మహాజ్ఞానముగ ప్రకాశించెను దాని వింతక గమనింపవలెను దానిన్న వాల్మీకి పరిశీలన మరయుక ముగ్యమును ముగియు ముందుగ గమనింప వలెను పేర్ల కొని కన్యాయందుక కనిదండ్రులు దిఃపహువు కాని పీతాదేవి కన్యకత్వము అమెని వివాహ మెరు లగిదాయని యెనడును ఉంతించియంద నవలంబులేదు కాని అమెనుగూర్చి జలని దెంచున పరికలంచెనుః పీతాదేవి అకన్యాయనందు అనూయతో కన వివాహము వ్యయంబరచని చెప్పింపుడు వాల్మీకి అమె వయస్సు అయినకరములే యని పరిశీలన అమె

కొల పతి వంతుగ ముదలం పయో ర్పప్యతమే ఏత
 దింతా ముద్యగవర్షిణి ఏ క్తకాని వా రహః
 వ ద్భాగ్యాదవర్షిణి ద్భాగీ కన్యకా జనన్
 ప్రదర్శన ముద్యోతి క్రేణాని చమోదయి
 తాంకృతా మహారహ్మం ద్భాగ్యాదాశ్చరీ పార్వత
 దింతాంక గతాపారం వాపహ్మం వ్యవోయతా

కం డిగ నుండువాడు వదలి అధికారము నందగ గా నమలందు ఇంద
నమానరై యుండువచ్చును అయినను అతికి పేర్లైనాని అమారై యున్నయితఁ
కొను నమలను తవకన్న అల్పమునకును వాటినుండి భూషణ తిప్పారముల
నొం గ అమె అవకుని పచ్చయగ గమనించి యుండును కాని అగుట దామను
గూర్చి ని రీతియై ఆ దోషం కి చిహ్ను వార్తకి వర్తిం దాయెను ఇక దక్షు
వ్యాధి కెది రి యుండినయెడల కిష్టదిల్లులంబునవానికే నాకువారై యుండును
కొందఁయనుమగల వ్యయ వరమును ఇబ్బతియిండురా దాం కొద్దిమం మాత్రమే
ఆ ఎంజని పై దీను పెనుదు యయి రిరి దానిది కలిత పై నుంచి యానతో
వేలంబులు అచ్చునిదాంబుల యు దెను 44 అల్లు వంజనా కే నకుమారై
నిచ్చి విచారము గానింకెద ని అనుకును కెప్పే ననుట నమ్మరా ని అది యెచ
లయనను ఎకమే అనిపూయతో నారంభి నాకు వివాహయోగ్యునుగొనాయెను
వను దింబుల దింకానా ను దామని విరికిను నాకాశ్వర్యమగుఅన్న
కీతాదేవి ఆ పురుషుని అనిపూయని తెప్పరు నాకాశ్వర్యమైండుయి గోరు
యిచ్చుని పంప వార్తకి నాకా మన క్కొను తగినవయసు దొలుకుట దాం
దిరలం గా ను దెను పొకదివల్లగుట విజయగ ఆ దోషం కె ముడింగిరి
వార్తకి దవకాలమునకుల అది గానుమలను అవకవిసోది అడిగించెను వార్తకి
దానితో కన్పిస్తే ఎక అంతకు దాలముందుగ అంగిర వేవో డ్విహంతమునగూడ
మరి రెండు గావలుని ముక్తాయల మమూని క తమారైయిం కై ఎక బదా
నామ గానింపకెంచిన వ దిక్కయవ యటి నంబునునే యెవర్కొ నెను వీరియపు
డును బ్రహ్మదేవుని అంకరము ఒకటి రెండు కరములనాకే కావున లోమున
కావంకక అంత త్వరితమగ పెరిగియందది సుమారి తనమారైను తొకకము
వకు దింకని యి అనుకో

గ్నే నుకవన కాశాయం యోవన కే లతనర్రకే
ప్రకాశానాదు క్తై ప్రసం వనరై ప్రకృహ్యమే ।

శ్వక్ష్మగ్రీవ వయం నిర్యే య ద్రికాధర్మబద్ధము
శ్వంహ నిర్వగుణోపేత శ్రీ సాక్షిదనపు తిః ।

కన్యా నిర్మలం దంబంహ నిర్యేషం మానవాంక్షివాన్
న జ్ఞాయతేద కః కన్యాం పరయేదితి కన్యకే ।

మాయా కలం విశ్వకాం యత్రైవ ప్రదీయతే
 కులత్రయం సదాకన్యా సంకయే స్థాప్యతిష్ఠతి ||

ఉత్తర 8 వ 710 శ్లో

ఏవై హింసర్యపరివై విద్యా వివశయ సంపన్నవై అంబాబుడంటిని అటు
 తమ్ముడు మీకు తగినవయస్సు బడయజాలకుంటిని అక్కగౌరవముగలవానికి తుడు
 దువ్వయెడల అతఁగౌరవము నామె తనకు కలుగజేయును అని పదించెను
 దుయుకు తనకుమార్తెయగు మందోరిని వెంటనిడికొని గురుని వెనకను సంత
 రించుచుండగ రాణు డెరుదువడెను రావణు కతఁడని వివేనకవుఁ అని యిది
 గెను మయుకు తన వ్యర్థాంశము దెలిపి మె నాకుమార్తె అమెకు గగిసంబుని
 వెనకను బోవుచుంటి నని నిరూపించెను నాబ్బికి మహావీరి ఆరాకమనెడ తాం
 ప్రేమయున్నట్లు గవడుడున్నది తావున అతడు దానిని ప్రతివ్యతండ్రివోలును అని
 కించించెను రావణు కది ఎని నేనాకన్యను చేపట్టెడకగ సంతపించును అతఁడు
 అత దామెను పెద్దయిది మయుకుకు మానసిక విక్రాంతిని చేపూర్చెను మయుకు
 తనయజ్ఞుడకు 'క'త్ర యమ ఆయుధమును కట్టుముగ ఓర్చెను అతడు దానినే లక్ష్మి
 యనై ప్రయోగించి మూర్ఛిల్లజేసెను

అయోధ్యాకాండమునందు శ్రీరాముడు ఏకమ పడినది కా వరణ్యమునకు
 బోవుట వెఱిగింపగ అమె నేనును పీఠెను వచె ద ఎనెను శ్రీరాము డంతరి
 కంఠికంపక ఎన్నియో నీకులు బోధించి అమె కవ కిర్లిదండ్రులయెడలను భర
 తునియెడను యెట్లు మెలగవలయునో యాదించెను కరకునివిషయమై అతడు
 ప్రత్యేకముగ నొక్క చెప్పిన క్లంతును మీకు వదిలి విడిపించెదను అంత గొప్ప
 అంతమృతండుండ నీక భరతునిపై కోపించునయ్య అత యొక భర్త్య వహించి
 యు అదికి కీడు కలుగుగాక యని కోరుటయు అతనిని విడిపించివెళ్ళవలయు
 గుణగణములందు అతనికన్న కవభర్త దాం ఉత్తముడనియు అత దివ బునీ యున్న
 యెడల అమోఘ్యయు సామ్రాజ్యమును ములనంతోపములతో వెంత కులహిగు
 యుడనోకదా యనియు తలదట నై జమును మారకవర్త్యమునై యుండును
 శ్రీరాము డదియంతయు ముందుగ మాహించెను తావున నతడు ఏకతో జల్లి
 వందర్శములతో ప్రియ సామాన్యముగ జేయు తప్పదమలకు లోమగాటమని హెచ్చ
 రించెను

క్లో బద్ధి యుక్తా హి పునాస్తే పర స్తామ్
తస్మాన్నతే గుణాః క్షాంత్యం భరణస్య గతో మనుః

ఉత్తర 28 వ 25 క్లో

మన దీ ప్రపంచమున నుభయరసాలయితం ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన
పక్షమున మనవులు గొప్పవనిపింపరి ది మూలములయై మాకు చెల్లినది
గరిగి కలిపి దీక్షం క్షాంత్యమునగి పేరొందినయెడల ఆతనియం దొక రోప
ము ఉపి నై ము ఆతడు పేరొందినను దినినొల్లదు కావున శ్రీరాముడను
పీతకో ఆర్జునయం దున్నవారు పేరొంది బొగడ్రను సహింపదు కావున నీకు
వివేకము న్నియిది వేదవిజ్ఞములను బి యనినప్పుడు భరణవిమోచన వన్న
ప్రతిపక్షము ఆది తో నెను శ్రీరాముడు యం ఎనే యైనను తన పోవరుడు
యొ యొక్కరిని తెలిపియు ఈ విషయము నెట్లు చెల్లించెనో యూహింపుడు
అది మానవ మాతము 'కావేరి యాది చెవిని జొరబెడితే ఆతనిలో ఆరణ్యము
కంటె గల దానినంటియెడల క్రూరస్వభావము గొప్ప పరికిరి విష నాదంత
పిచ్చిపో ఆ పక్షముగ్గులు పిచ్చు దునింపగలవాఁ నిపు మహాబలముగ్రామ
పంపన్నుగిచ్చి దివెతమిచ్చి రాకు గిర్భయము అనవలెండు వేదాని నై యుండ,
సోమై త్తెన నాకరణ్యవాసిము కలగునని చెప్పగ వింటిది ఆ క్షణమునందే పశువు
అంబు పిచ్చిదెప్పుడు వంకరింతునా యది ఉచ్చిల్పాదుడుండును భవిష్యము నెరిగితి
హ్యతిస్కందము దానినే విరికిరి నేను నమము యది విషగూడి తిరుగ పరిమాడు
ప్రార్థి దియుండ పిచ్చును పన్నుతిలయించి ఉప్పుడు నవనశాళము లుండెను
కావున మన మీరువురిమను సంకనమన దోషమని వేరుకొనెను

అంత ప్రీతి పేరందియగు నామ వోదనుండి ఉత్తమోత్తమమైన అవములు
వెలువదెను

క్లో ఇహ లోకేద పిచ్చుని క్షా ప్ర యవ్య మహావతే

అ యై స్వేదర్షేణ ప్రవేక్ష్యతాపీపి తపస్సామ్

పిహసాహ్య క్షుణ్ణం వరీం స్మృత్యాహి తి వశాం

కావీరీయపే నేతుం త్యం మాంశేనహి హేతుకామ్

కైర్వావతి వశాం దీహం మాం నమాం ముఖం బిహిః

నేతుం స్వేదం కాశ్చ వమాన ముఖం బిహిః

యోహం దామితేనం నకం నేమ నదేవ్యసి
విషమస్మి సంసాహ మాప్తావ్యేన్యత్కథా చాత్ ||

అయోధ్య 29 వ 18 21 శ్లో

ఇవి సర్వదా వశ్యములు. తండ్రినే దారాద రం చేయివి! కన్య వరుని పొమ్మ. భార్యల ర్రంను ఇహవశ్యములు దిను. వేర్వారు గాగం బాలయి చురకా వంకరమును అమె ఆకరిపొమ్మి. ఈ ఒక్కమెరిగిచో నన్నెకబాహుళము శాస్త్ర ప్రమాణ మీరిదను గనుండ వన్ను దీని క గొదిలివ వేం కలాకళ దుష్ట 1 వీ ముఖ దీక్షములందు నను నమలాది దీక్షలు గొ పో దిష్ట కలా యెకల వేనావల తీం పొల్లను ఎదుము గ్రోలియో అస్మితోది యో కీర్తన కిమో ఈ వేన తృణించెవను అని వాపోయెను ఇట్టి బాహుళ్యమును క్లుగదో భుజమంతన్న ప్రీతి ముంగళి నేయదురకది యె క యను ప్రతివా ఎదిశుల నెదిర్కొడదిని పురుషుల ముం గ నగములు దిగులులు పున మాన వెలు వల సంకలించి వానిని దిగ్విహించుకొనగలము ప్రీతిని మనసే గా వారి అతి తాద సంతయు చుట్టె జూపెదియ వారు నానా గ కరే. దీప్తి పో లుచ యెదల వెలిహొమ్మ తాది నల్పకల దిగంజిత మాకళాలపు అని నెవరియక అది వారి దివి వాడన ఎది గాదివోకి త్వరగా వచ్చును కొల ది చేయనే చేకురు ఇ తై నను శ్రీరామ కించుకై నను దిలిపాదామెను అంత పిక ఒడిది దిలిపాడుకు మారుగ కను ములాశ మువడిదెను

శ్లో సారము త్రమ నంవిగ్నా పీట పిపుం వడనమ్
ప్రయతి వ్యాధిమాతర్య వరికీవ రామ మే ||
కింశ్చ పున్యత వై రేహః విళమే దుదిలాః ||
రామ తా మాతరింప్రాప్తః ప్రియం పురుష నిగ్రహమ్ ||

అయోధ్య 30 వ 33 శ్లో

నేదిపుడు దాకండ్రిని ప్యసించవలెను ఆరకు వడవికొరకు ప్రసంగ దుంకయు వెనకగ తుదకు దీపు దొలికిచి అకడు శ్రేమకమున నడిచి వంపా దించితిగది యెంచియుండక తెలివిహురినవాడే; అతనికి దొలికినది పురుషారమున నున్న ఎరిసించెయిన అలంకారే; అని పలికిన అమితమాయములోనున్నను ఈ వ్యాధులును నకి ప్రకాశమును కలిగిందండలగున, తన హృద్ధివాది మాటాదివదిగిగు

నీకన్న వారోపింతుడు నే నేమాత్రమును కలిగి కలిగింపజాలను ఇది నీకాదేది
యోగ్యుడ దైత్యముగల క్షిప్రత్రాసుని కలుపిండుచున్నది

ఇట్లు అప్పుడం దికలోకేను నజ్ఞానావృద్ధి వశ్యతి
లేకొన్నప్పుడు వందలాది కలకలము కలుగును
కలకలములు వినిపించునట్లుగా నుండును
యత్త క్షణమునందు మా మనస్సు పరాయణముగా
వగునని పాదపాదముల ద్వారా కలకలములు
వచ్చునందులకాకం కొనుగోని చిగురు దుప్పిలం పరచును
తైలము ఇనముం రాని దేవుని కలకలము
యత్త క్షణమునందు రామార్థ యత్త క్షణము
తప్పం నవల కలకలము విధియిచ్చు నవలయును

అయితే 10 వ 7 8 ల్లో

అనన్యకలకలము నన్ను నీ పోషకుని నీవేదిగా కలుపరింతు : నేను
గంభీరముగ నింకను అటు యాము నీవు వన్న కలకలము ను నీవరా
క్రమమునకును : నీవు పూర్తిగా దైత్యము గా నుండును మహత్తర పాప
మేదియో నే యుండునని నీవు అన్యకలకలము కలకలము జూచును నుగాను
నన్ను కలకలము ద్రోహము అని యామె అనునదిగా మూలము శ్రీరామము
నీవు కలకలమునకు నుండు మని పరికింపులు అమె కలకలము కలకలము
గ్రహించి దాని కింకల పరికింపులు కలిసి నాంకలకలమునకు నీవు నింపించి
క్రమించి అనేకకలకలము అనునది ప్రపంచమునకు నీవు నింపించి
నీవు అన్యకలకలము గావించెదవు : నేను నిరొంతుని నాకు అన్యకలకలము
మనవనరం అనునదిగా నాకుగలదు నీవు నింపించు నింపించు నింపించు
అంతునిగా నీవు నింపించునదిగా గంభీరముని లేకవికలకలము
నన్నుగా నాకు అన్యకలకలము నీవు నింపించు గలకలముని కలకలము
నాకు కలకలము నీవు కలకలము కలకలము

మనకు కలకలమునకు నీవు నింపించు : నీవు నింపించు
మహత్తరమునకు నీవు నింపించు : నింకలకలము నీవు నింపించు

ఇక్కడివోకో భగవదవధారః ఉత్తం హి ।

శివ్యశంతు మయాసాసం పురాదేహ-ప్రకే శ్చరం—

(నుంచర 11 వ 18 శ్లో — దేహ ప్రకే రాంసరీ

నావివయమందు కిందిత్తు బోవమున్నదనుటలో వందేహము లేదు
కిందిత్తు అనగా చెప్పవలసికొంది గొప్ప దుష్కర్మక లన్నది రావము కిం
అనుచే భగవదవధారము చెప్పబడినది దేహంతరమున నే నెదిగొనుచు చెల్లితో
దేహంతర మనగా— బాల్యరీతమునని వ్యాఖ్యానము — గోవిందర అనాదు

ఇది ముఖ్యుడేక విజము నామాట విశ్వంశము ప్రమాదముకేల తెచ్చి
దను వచ్చు నీమొట తీసుకొనిపోయిని భార నిర్భయముగ మండగ పు నేను
క్షేమకర్మను కై కేమ భాతాదుల అదుపు అజ్ఞానం భవయంతకాము విష
వచ్చు వీధిపోయవయతం నేనాక్షయమైనను శరీరంజాలిపో వనరానిగణ
న్నది సంతోషమన నీకు నోరెట్లాదెనుః అని యుమె శ్రీరాముని గొంతుకని
నాయుని వలచించెను

ఏకాదేవి కొద్దివయసులందు గంభీరముగ వెంకట ఉభయస్థాయనందుకొన
గందో మాచించుకావములను మీకు చెల్లకలచెదను అమె శ్రీరాముని ప్రాప్తింబయు,
వెకరిందియు విద్యుత్తరగము నువదెలియెను వివాహము వనితమైనదిని ప్రక
టించియు లేనదీవన అక్షయము వర్తింబులో చార్మకీ తన కొలనువంతయు
జూపెను కొనవకుదైవను వారి నెట్లు అక్షయింబగఁదో నేమాహంబజాను
అమె భార మనోవ్యధనే కట్టి చదువరావలయు లాదెను క్షతిమంశమునబట్టి,
క్షతియంశమునే పెట్టి ప్రపంచమున ఉత్తమోత్తమజని కేరొంది వానిని నేవట్టిసి,
ఒక కొనవముగ ప్రి అజ్ఞయున తన భర్తతోకలిపి వివసింపజాలని పి కింప
యగునాః అక డంశము చెప్పవనిషయములనే మరల తెప్పుచుండ అమె అట్లు
మాటాడక తప్పినదిగాదు ఒ ప్రికి తనభర్తతో నీవిషయములను దైర్యముగ తెల్పు
దుని భావ్యుగఁదు అమె అక్కగొరనిమును వినిపెకొనుటకు అట్లు మాటాడెను
అమె భర్తయు తిట్టలేక రావణ భర్త్య దైర్యముగ మాటాడినందుకు భర్తను
కోపమొరకెరిగెనుః నంకులేకొప్పయు అప్పటియుగల పుడమిలే అట్టి చెడు
కావనలు మొలకెత్తును ఏకమగూర్చి చెడుగా మాటాడువాని నేను క్షయింప
జాలను

శ్రీరాముడు దానిట్లు పోయినచో అదియే దాని మందిరేనై ను కర్తవ్యమును
 ఉత్తరగతికి వచ్చి పట్టుకొని పోయినచో శ్రీరామునిది జాగ్రత్తగా జేయును
 శ్రీరాముడు ప్రాచీనము అయ్యెను భగవద్దేవతలు కావున ఆ యెత్తిపొయ్యుచుండు
 వానికొనక దానినింకయు మిక్కిలి పట్టించెను అంత శ్రీరాము డేమని యను
 తాడెనో అందము

శ్లో॥ కాం పదేన జ్యోతిషాం దివ్యమిదం దీపికామ్
 ఉదయ తులసిం రామః పరశ్చామయో నైవ

క దేవి త ద భేద స్వర్గంబు ని రోతయే
 తహచే యైతర్యం కింది త్పూయంతోడవ నర్హతః

తనవర్త్య మర్థిప్రాయం విజ్ఞాయ తు నే
 రామః పరశ్చామయో నైవ త్యే కత్తమా పరాజితే

యత్ప్ర స్థాపి మయాపార్థ వ నాపాయే మైవసి
 క విజాతుం సుయోగ్యా కీర్తిరాత్మ వజాయతా

అయోవ్య 30 వ 28 27 శ్లో

అమెనయకు లతనికి నార కలిగి అయింకినయెడ తులసియును మాటాడి
 యుండును దేవి! నిన్ను కష్టములద్రోచి నేను స్వర్గములయందైన ను అమెనయకు
 వొల్లను అరణ్యమునకును బాదులనుండుమలకు నిలిచితి అట్లు చెప్పినవాడగును
 నిన్ను కలిపింక వరా గమను సామర్థ్యము జాగ్రత్తగా నాకు గలదని నాకెనికయే!
 అయినను నేనా మొలకు లాదనము మీ కర్హ్యము గొలి యుండును దీవు విజయకు
 వింకగి రై రక్షణని ని నేనెరుగను దీవు సామాన్యముగా అంజనని కలియించి
 తాని వెనుక రై రక్షింపై క్షణం రత్నపరేవారయలక్ష్యము నాకు అమెనయకు
 వియర్థుని ధైర్యమును నెట్లు వీడిపోగలను! నాతోగలిపి అరణ్యవాసము
 జేయుటకే ప్రస్తు నిన్ను ని మించెను తిలేంద్రియమై విశ్వసంశయ తప జ్ఞులుం
 ముడియెంచు లోక శంకరాదులు అయినవలయులు మీలేని జ్ఞానివలె నే నిన్ను
 మీకా విత్తముగా నీ కలియజ్ఞానసారము నే నరణ్యములకు పోక తప్పదు
 నామెనయకు గొలిగొప్పటకే కళాగూలము అరణ్యములందు నా నవాదర్శ
 దారిజ్ఞమె నును అని అందెను

క్లేశవ్యతావ్యకం నీతే చుచన్యన్యతావ్యత
వ్యవసాను మమత్రాంతా నీతేన్య మతిగోభవమ్ ||

అయోధ్య 30 వ 41 క్లే

మీరెల్లజనులు పురుషులందుండకొనవలసిన క్లేశమిది ఈ దిగ్విజయహామనకు విచ్ఛేదము ప్రసాదుతు నింపూర్వముగ తన పుత్రముల మాస్యకాని, అమెగో, మామిదీ, దీవంప సుగంధియపురీతంబులును సుతికెల్లెను మన మార్యుల రెండవది మోక్షమగునిరక్షకుగ నీరాకరించి నాచే నాకరింపజేసితిని అది గతికను అంత వగదానాకో మన విచ్ఛేదమునకులు ఎరలు మన పోషకుల మనసేక మమ్మరించునందున బ్రాహ్మణోత్తములు భవతాత ననుకూలముల దానము గారింక నిర్వయించితిని నీవును క్లేశములను లభింపజేయు

క్లేశశః ప్రహృష్టా నీతేన్య మతిగోభవమ్

ఇతని నీతర్థరక్త్య తావతమ్

ధనాని రక్షానిత దాని గుణినా

ప్రసక్తమే ధ్యాయంతం చ స్వపీ || అయోధ్య 30 వ 47 క్లే

నవముగిండు రేయిగ నగయాజుటకును, తనభర్తకు లగు విదారము లేకం దునును నన తర్థవేదకు అర్థులగునగునకును అని తన భావములయందు వినిది స్వామిమైంకవరకు లాము తగ్గింపుగా ఆదంబును నేగుండజేసికొని దానిధర్మములు గానింబ మొనరిదెను

26 వ ఉపన్యాసము

సోదర సోదరీమణులారా :

ఏకాదే యు శ్రామ్యునివతే భవ నర్వశ్యమం దావమ గాదింవ నారంభించె నని లోగక చెప్పియుంపని వారంతట గంగమ నమిపించి వారు గంగను తరించుటకు గుహుడు దాని యుత్తరశ్చటోద్ధార భావను విద్వత్తరచేసెను అంతట శ్రామ్యుడు లక్ష్మణునితో

శ్లో॥ అరోహశ్యం నరవాక్త్రు స్థితం నన విమాంశ్వైః ।

ఏతాం దారోపయా న్వక్షం సరిగృహ్య ముదస్విసీమ ॥

అయోధ్య ర్క ౩ ప 7 శ్లో

నీవు ఎరివకు నదిలముగ బట్టకొని పెద్దగ వెళ్తుము నింక ఏరకు చేయూరదెన్ను అని చెలికెను ఇచ్చట వార్తలి మ స్తరి అను కర్ణమును దింపగ ప్రయోగించెనని వ్యాఖ్యాత¹ కెనెను ద్వంద్వార్థముగ కర్ణములను ప్రయోగించుట వార్తలి యలవాటు మనస్సుని యగగ దైవములేని ఏమి చని గాక, ఎక్కుల యని వార్తలి అని పాయము నీవు నదన క్రిందివిషయము అమెకు పాయనకు మని యర్థము

శ్లో॥ ప్రతాత కావనం శృత్యా నర్వమప్రతి మాఘయా

అరోప్య పైకినీ పూర్వ మాదురోహశ్యణం వ్రతః ॥

అయోధ్య ర్క ౩ ప 7 శ్లో

కాని లక్ష్మణు దామెను ముందుగ నేర్పించి కా వాకుల యెక్కెను అతడు తన సోదరుని యాజ్ఞను ఎందుచేసెనని గాదించెను అయే మేయి అతడు తలం చెను ఇర్థినందర్యములందు లక్ష్మణుగను ఎదుకువ ఎక్కువహరిజ్ఞానము కలదిని ఎంత యీడు వార్తలి లక్ష్మణుగా అని చెలికెను లక్ష్మణుడు రామాజ్ఞను ముందు వెను కది చేపగట్లు ఎగనదీవడు వార్తలి అత రట్లు చేయలేననిను దాని ఆర్థమేమన, లక్ష్మణుడు రామాజ్ఞను యశాకరముగ నిర్వహించుటోయినను అంతకన్న మేల మేమిరమనగు దాని అంతరాజ్ఞము గ్రహించి, అట్లు చేసెను మఱి స్తరి అత్యుచారా అను కర్ణములకు ప్రత్యేకిమైన ప్రాధాన్యము కలదని వ్యాఖ్యాత అనిపాయము.

అక్కలును పీకను కాకి గట్టగ వట్టుకొని వదన వెక్కిరింపుచుండెను నాచు విడిచి పి
యించి నూరంటికి పీకను పివెప్పిరి అనియు అక్కలుని అక్కరంతుడనియు
వలెనె నీ మనము గ్రహించవలెను పీకవెనుక శ్రీరాముడు వదన వెక్కిరించి అటు
పిచ్చుట అక్కలు దెక్కినను

శ్లో॥ రానువాపి మహాతేజా నావమాదున్యతాం తతః

బ్రహ్మచరీ క్షీణవత్తైవ జ్ఞానసహిత మార్కటః ॥

అయోధ్య 52 వ 18 శ్లో

శ్రీరాముని సదాచారములం దొకటి యగ్గతి గాంచవలెను దేవతల అను
గ్రహము పొందుటకు అత యొక మంత్రమును వలెనెను అంత వారెల్లను గంగా
జలముతో నావమించిరి నాచు గంగమదాచి నావనక పోవుచు కాకిపి పడిరి పడి
పడినపుడు అనునదిగిరిత్రము అంతకుముందువలెగాక మార్పువైచెను అది
అసాధారణముగ నుండెను

శ్లో॥ పీకాపేదాగ్రతః కృత్వా కారిందీం జగ్మురుర్మదీమ్ ॥

అయోధ్య 56 వ 18 శ్లో

పిలన శ్రీరాముడు అక్కలునితో పిచ్చు మందుగ బొమ్ము పీక పివెంట
వచ్చును బొమ్ముల నిరువురగాడుత నేను వెనుక వచ్చెని ననెను అక్కలుండెను
వందీక్షమను లేపించును శ్రీరామునియొక్క అయో అవతరమువలన తగిలెను మారు
డుండును కాకిందలి బాటవపుడు వేరొకవృక్షమును గాంతును అదిని లోతై
వేగముగ ప్రవహించుచుండెను దానిని బాటవపుడు ప్రమాదము కల గువని నాచు
వలయు ద్రెయ్యక్షుడంతయు కామి చేపకొనిననివనవలెనె నేనా శ్లోమును వదిలి
విడిపించెనను

శ్లో॥ తా కాన్య వసూట మథో వక్రత మ్మరుచన్త మ్

కన్తైః కన్తైః పృథూ పీర్ష ముకిరైశ్చ కమావృషమ్ ॥

అయోధ్య 58 వ 11 శ్లో

అక్కలుడు కన్తింది పదిలేమురుచ శ్రీరాముడు గోమరియై యీరక ముడు
దుండెనని మన ముహించరాదు. అతడును పొగ్గొనుచుండెను నాచు కొయ్యలను
బేల్చి తెప్పగావించి, కిగెలతో తక్కుగ పగించిరి

శ్లో॥ తతోదేవ గాత్రం జంబూకాత్రం వీర్యదాన్
చకార లక్ష్మణాత్మా పితాయా స్ఫులూప మ॥

అయోధ్య 66 3 16 18 శ్లో

సీతాదేవి కూర్మందులకు లక్ష్మణుడు పెత్తని అవకాశము గూర్చి అమెకు
అనౌకర్యము లేకుండునను అరణ్యమునం దిన్ని యక్కటానున్నది అ యెన్న
దమ్ము రామను శ్రీకృష్ణుని గవలించి ప్రయోగ మావదగిన గౌరవమును పొందిరి

శ్లో॥ కశక్రమ వివాదింశ్చాం రామోదాగతి ప్రయాన్
శుభవర్సం శ్చకూనాం తా మహారోసయత స్త మ॥

అయోధ్య 66 8 18 11 శ్లో

అంత వారా వెళ్ళినై యావదిని దానిరి శుభవర్సమున సీతకు సాయవడు
వది లక్ష్మణుని అడుగులకు మాయగ శ్రీరాముడే అమెకు సాయవదెను తాత్క
లర్తల సంఘమునందు మెలగునపుడు ఇతివల ప్రీతిని సామాన్యముగ జేయుకట్టి
సాయములందు కొన్ని వియములను పొందించుచురి శ్రీరాముడు వీరకు
చకరలోని కెక్కించునపుడు కవి శ్చమూన యను విశేషమును ప్రయోగించెను
అమెకు లక్ష్మణు నెదుట శ్రీరాముడు తన్ను తాకి సాయముజేయుట శ్చకరముగ
నుండెను.

శ్లో॥ సౌర్యేద తత్రై దేహ్య దవనే భూవశానిద

స్థనే కివవశాంధ రామశ్రీ కహాయతైః

అరోవ్య ప్రతమం పితాం సంహుం ప్రతిగృహ్యతౌ ॥

అయోధ్య 66 8 17 18 శ్లో

చారయోధ్యకు విడిచిపోవునపుడు సీత తన భూషణములెల్లను భరితః,
వరుకానిగను ఈ వాయు వప్రయలను పీకొనిపోవలయు నని చకరకుడు ముదల
గాని చేరు తావున అది గొప్పమోతయై యుండును అతారముంతయు నా యెన్న
దమ్ము విరువెదను నమముగ వలదికొలరి అందుకు లోడుగ వాకి తమ అమధ
కుల గంప కడ్డసారయు నుండెను వారు పవనునందు 1 ం దును వెను రావం
దిందిరో మాతము

శ్లో॥ యద్యత్సం ప్రాశయతే పుష్పంవా జగత్పాశా
త త్తర్ ప్రదద్యాదై దేహ్య యతస్యా రమతే మనః॥
అయోధ్య 65 వ 21 శ్లో

శ్రామము లక్షణముతో ఏక పదైవ పూహి నందో జూది, రావణయినది
కోపించి పింజనే దానిని తెచ్చియిచ్చు అని అపరిచెను

శ్లో॥ ఎత్తైం పా వం గుల్మం లతాంవా పుష్పకారిన్
ఆ పుష్పభాగ్నం వక్ష్యంతి రామం ప్రప్రకృ పాణరా॥
అయోధ్య 65 వ 30 31 శ్లో

ఏక వనమునందలి ఏ రమైన జీవజంతువులతో లతా పుష్పములతో జూది
వపుడు ఆమె పిరిచి వారినికూ శ్రామము నితగును శ్రామము వెంటనే ప్రకృ
త్వముచేయు వృక్షకావులును హుగ దతిరియించెనటెను

శ్లో॥ ఎచేయాన్ అహరిరాన్ సావహన్ నునుమోక్కతన్
ఏరా దష వంశస్థ ఆ యానాన లక్ష్మిణి॥
అయోధ్య 65 వ 31 32 శ్లో

లక్ష్మణుడు వానివంశము చెప్పియిచ్చును

శ్లో॥ విచిత్రాణాం హంస సోమ నా తామ్
దేవే జవకరాజన్య తదాసేక్య మేతా దీప్తి॥
అయోధ్య 65 వ 33 34 శ్లో

ఆమె యనువాదవియందు వేదియూతుడెన్న హంసలను తమలములనుగూచి
అనందవర క యామెను

శ్లో॥ కోశమాత్రం తతోగత్యా త్రకరా రామలక్ష్మణౌ
నిహరాన్ మేహ్నాన్ మృగాన్ హస్తాన్ తేర వివర్జయవావనే॥
అయోధ్య 65 వ 35 శ్లో

రావణవశమందు కొన్ని క్రోమం దూకమేగి, వలయు శిశువు అంప ఆ
హంసమును తుడిచిరి నాచు హంసమును వర్జించినదాని కారణ తెలుపుటకే దీనిని
పేర్కొంటిని

శ్లో॥ దివ్యరథే బద్ధితి పూగ సాదితే

అవేవనే నానర వాగజాయతే

నమం శరీరప్ర ముపేత్య పశ్యతమ్

నివాస చూడగ్గుర దీపదర్శనాః ॥

అయోధ్య 38 వ 4 శ్లో

పాదా నదీరీర ంన ప్రకృతి దృశ్యమిత విశేషంబును కొంతగూరము నది
తమ దర్శకాదుల నెరుదిరిగిరి

అత్మలును అరణ్యములందు వడుకానిగేతులు కనుమూసిక పేర్కొని
యించెనది ప్రజల మందొక వమ్మకము కలదు అది నిజముకాదని బుజ్జువేరేయి
నందర్ప మివల గలదు

శ్లో॥ అపరాక్ర్యాం వ్యతిగయా మనమస్త మనంతరమ్

ప్రబోధయా మాన క్షనై ర్ల త్యతం రఘునందనః ॥

అయోధ్య 38 వ 5 శ్లో

వేదవద్వైసమ అత్మలు దింకను విడిచిపెట్టిన శ్రీరాము దావని శ్లోకాని
అడుకాఁ నునము పోవ ముందువైనది లెమ్ము అంతయు నమకట్టుము అది
నదికెను దానిని వ్యాఖ్యలే ఇట్లు వదించెను

శ్లో॥ ఇత్యేన చతుర్థక వర్ణ వర్ణంతం శిశ్మణః స్వాపహీనః

అనానారభ్య ఇతి లోకోపవాదాః అపాస్తవః ॥

అత్మలును వడుకానిగునత్వములు విద్రాహరములు ముదియుంచెనను
ప్రజలం దిక్కానమనకు అపారము లేదు నాకు దిక్రహాము చేరగనే వనజగ
నున్న యొక అడుదించిది గట్టిరి శ్రీరాము కంఠం నామైదోషములు హరించుటకు
మంత్రముల నుపింది పుక్కాహాదనము కాదించెను

శ్లో॥ మరన్య మాపాద్యకు ది తహాదమ్

వదీంతాం మూర్ఖనశిం ముక్షిర్దామ్

నశంస హృష్టి మృగవక్షి జస్తామ్

॥ హృద దుఃఖం పురవిప్రవాసాత్ ॥

అయోధ్య 38 వ 38 శ్లో

పాదర్పం నదిని దాని వరినవములను తిలించి, అనిందముగ కాయము గద
పుడు కాము నిదిదపద్మిద అయోధ్యను వంపూర్లనుగ మరచిపోయాక

ఏక దాని సంస్కారముకలిగి ఆకాశమునందు దాని గొప్పవాడైన మహా
పురుషుని పరివ్రాజకునియై నామెయందు ప్రీతిపూరితమున దొర్చుకొనునదెను ఒక
సంసారమునందు కష్టమో అవాయమో ఎత్తువ లేకయో, కలిగినప్పుడు తర్జును
మానుగారిది తెలుపకయే భార్య ఇంట్లోనుండి నేవతలకు వెళ్ళి దిగిపోయి
మరచియుంటి దాని అవసరములనుగమనించి వసుదాయుని ప్రియతమమున కందర
కును తెలిపినదయినే! ఏకతను అట్టి దొర్చుకొనునదెను వారు గుండు దాని
వపుడు వదిలద్యమున

శ్లో॥ మధ్యంతు వసుమత్రావ్య భగీరత్నాన్త్య విందితా
నై దేహీ ప్రాంతరిహృత్వా తాం నదీ మిదమబ్రవీత్
మృతో దళితకన్యాం మహాలావ్య దీపతః
నిదళం పాతయశ్చేతుం గంగే త్వదధికపీతః
పాత్యాం దేవి వసుహ్యామి ప్రళంబామివ శోభనే
ప్రావ్రుణ్యే వరవ్యామే కపీన మనరాగతే ॥
గవాశక వహప్రాణి వస్త్రాణ్యన్నంవ పేశవమ్
త్రాహ్మతేనః ప్రదాహ్యామి తవప్రియ చీర్యయో ॥
కులాదుల వహప్రీతి మాంసయానౌ దనేనద
యక్షేత్వాం ప్రయాణేది పురం పున దుపాగతా ॥
యాది శ్వత్తర వాసిది రై వళాది వసంతిన
తాని నర్హతే యక్ష్యమి తిర్థాన్యాయ తనాదిత ॥
పునరేవ మహానామా క్షయాశ్రాతార నంగతః
అయోధ్యాం పవనాపాత్త ప్రవిశత్య నిమోఽవసే ॥

అయోధ్య 52 వ 82 83, 87 81 శ్లో

ఏకదేవి చేతుల జోడించి కల్గి! భగీరథ! శ్రీరాముడు కేవలముగ నిన్ను
తరించినట్లు ఆశీర్వాదించెదను నీకు వసునగ్నంబెదను రాక్షసుడు చేపట్టుటకు నా
శిర్ష మునుగూడి కేవలముగ తిరిగివచ్చువచ్చు నీకు ప్రతిగ భ్రాహ్మణుండు ఒక లక్ష
గోవులను రానను గానించెదను నే నిల్ల లేవనవచ్చుట నీయ మరణించెముందును
మాంసపుత్రోపులును నీ కర్పించెదను అని వ్రెలుకొను అవదీతరచందరి కేత్ర
ముఖు కేవలములను శిర్షములను నేనించి, పూజ గానించెది గంగాదేవిని

ప్రాక్తిం చేసు కోవీనదియిద్దగుడ అమె యిటలే జేసెను కాని మొక్క చెల్లిం చెదనదన గోపులనంబు వేయఁజూత్రమే । నులాబందమునంబు కూరే ।

అంత వాడు క్కాను నును అప్పుడమును జేసి

క్లౌ॥ నను పైపు నుచున్న పొరమేన్నే చత్తవ్రతము
కొనల్యా వై వనక్కయం నుమిత్రాండ యున్నది
ఇతి పితాంజలిం కృత్వా వర్యగర్భ ద్విసప్తమమ్ ॥

అయోధ్య 68 వ 5 30 క్లౌ

పితాదేవి ఆ వృక్షరాజమునకు ననుష్ఠించి నాభర్త వడవాణగిడుల
అరణ్యవానశ్రవము పూర్తి గావించునట్లు అశ్వరీంపు నుది ప్రార్థించెను అమె
ఇచ్చట ఏమియు మొక్కలేదు

క్లౌ॥ కాం తథ దర్శయిత్వాత మైథిలీం గిరి నిమ్మగామే
మిషాద గిర్విస్తపే పితాం మాంచేన భందయన్ ॥
ఇతంమే భ్యమిదంస్యాదు నిష్కర్త మిద చగ్నితా
ఏకమాస్తే న దర్శ్యాతా పితాయా నవాలానా ॥

అయోధ్య 68 వ 1 2 క్లౌ

పితారామలు వనవానమున పొత్తముగ జీవించినట్లును విదర్శనమిది ఒకటిగ
కలిసి టుణించుట వారి కలవాటు గడుక శ్రీరాము రామెను సంకోప నిక్షుటకు ఇది
వ్యర్థమైనది ఇది మంఠిరి ఇది లాగుగ మదికిన దుది మాంచము వామచేత నిడు
జుండెను వారణసు వరస్పరి పొత్తమును గనునిండుకొనుచు వరస్పంము సాయము
గావించుకొనుచు తోగలగ్గములతోగూడిన తమ అయోధ్యావనగమును పూర్తిగ
మరచి అనందముగ కాలము గడపిరి

కొంతకాల మిటు ఇదగ్గ వారాకనాడు విరాటుతను రక్కసుని జూపిరి
అతడు హలాత్తగ వారిపైదూకి పిత నెత్తికొనిపోయెను విష్ణుకు అమెను విడిచి
ఆ బోవడం నెత్తికొనిపోయెను రామ లక్ష్మణు లొక ఉపాయముబిడ్చి మరము
తోడలరినదెకతే అత జేగుచుండెను ముగం మెసికొనిపోనిమ్ము మనకు నడవ
వలసిన క్రమయే తప్పిన దది వదిలి కాని వారు పీతను విడిచి రాంధారము వచ్చి
రఘుకు మరచిరి

శ్లోః హ్రీయమామోఽహం తాదృష్ట్యా నై దేహీ రాసంకృతా
 ఉచ్చైర్భ్యుదేహి దుక్రోః ప్రకృత్యాను భుజాదమో ||
 విష దాశరథీరామ స్వత్యవాఽ ద్విలనాఽ ద్యురిః
 రక్షసౌ తాద్రహసేఽహి హ్రీయతే కుహంకృతాః
 మాం స్వకా భక్షయన్త్యంతి కాహూరా ద్వివివప్తతా
 మాంహారోత్సృజ్య కాశివహ్ని సమస్తే రాక్షసోత్తమః ||

అరణ్య 4 వ 18 శ్లో

అతడు రాను లక్ష్మణులను కడుదూరము మోసికొనిపోవుటజూచి సీత భావంబులై తిరిగి ఓయీ నీరాజా! నీవు వారిని వదలి కన్నెత్తికొనిపోము ఎలుగులంటి యను పుణ్యము కల్పింపుట మ్రొంగగలవు వారినియెడల నీవే కనుమ్రొంగి, వారిని వదలితేయుము అని భగవంతుని నరచేసె సామాన్యముగ నీవు అపాయనమునున్న యెడల, దీనిదగ్గరే నీదెట్లను జేరియున్నను మిడకట విమ్మ నీవు రక్షించుకొని వివస వారిని రక్షించుకొనువు కాని నీరాజేని అందుకు నీవ్వుముగ వడుచుకొనెడు అమె కాదు జేరించుకొనుటకు మారుగ రాను లక్ష్మణులు జేరించుకొందురే నేలని యించెను సీతాదేవి ఎదుగై తియరదీకవాక్యములను విని రాను లక్ష్మణులు అతని భావావలంబు జుండించి తనమట్లే దిరి

అంతట వారు శరణుగొని అశ్రమమున ఒకదిశమును ముక్తిప్రది అశ్రమ మున ఒకదిశమును గడసి, మరువారు ఉపరంభమున కనుగొనుచు సాగిరి

శ్లోః తవశ్చురతరే మాఽఽ ధనుషీ దాయకేవతా
 దదౌషితా తయోర్వాక్రో బద్ధౌవ విషరౌ తతః
 అనర్థద కరేహాఽనే రానే దాదామి నవ్వనా ||

అరణ్య 5 వ 18 19 శ్లో

సీతాదేవి అశ్రమమునకుండు వింధ్యపు అగ్రాంతరీక్షలను దెచ్చి అయిన్న దమ్ములచేతి కందివ్వగా వారు దరింపరి అని అమె అను పను జేయుననియని చాట్కితి వదిలినుండలేదు కాని అమె అనా శత్రు చేసెను అంబోక విశేషము కలదు అరణ్యమునందలి మౌనులు వారిని నమించి శ్రీరాముని వదములై ప్రారి తమ్ము దాడిందు రక్తసులవారినుండి రక్షింపమని చేడుకొనిరి శ్రీరాముడు వారి కభయమిచ్చెను అంత వారు ఆ మౌనుల సెంపుదీసికొని బయలుదేరగనై,

నీలాదేవి శ్రీరామునితో నీవు మోసించి కలయిమిర్చి నీదర్శము నతిక్రమించితివి నీదర్శ క్షత్రియునకు కగివచ్చె అమోఘముం దాచరించవగినదిగాని మోదివలె నందరిందును అరణ్యము నందు ఆనరించవగినది కాదు అది సామాన్యగృహాతివలె భయపడుదు ముతల క్షత్రి మిదర్శనలె అక్షిపించెను మోసించినలె మెలగునాటికి అయిదహలు ఇంక నుండవగినవీ యది నూరించుటకే నీత దాకలందెచ్చి అక్షి పించెనది దాల్చికి కర్చించెను

శ్లో॥ అయం దర్శ స్తునూక్షీణ ఎతివా ప్రావ్యతే ఎహా-
బిద్యతే నత శక్త్యైరయం ద్యనవా త్కామనాదిహ ॥

త్రిజేణ వ్యగ్రవా క్షిణిత తానునాని (ఎంతయు
మిథ్యావాక్యం ఎటవరం కన్నా మిథ్యావాక్యం)

మహారానిగమం విదానైరంద రాద్రా-
మిథ్యావాక్యం నభూతే తం న భ య్యతి రామవ ॥

మహా లి వణం పీఠం పరేషాం దర్శనానమ్
తననా ప్తి మనుష్యేంద్ర వ బాహు శ్రే కదాకన ॥

మనస్సని తథారామ కదై త ద్విద్యతే క్వ త్
మదాత వితత వ్యంద విత్యమేన పృథాత్మ ॥

దర్శిత్వ మృత్యునందకృ పితుర్నిరేక కారకః
నత్యనంద మహాతాగ శ్రీమాన్ అద్యై మౌర్యః ॥

తృతీయం యదీదం రాద్రం పరప్రాణాని హింసనమ్
విరై వ్యరం క్రియతే మోహాత్త కృతే న మన్వితమ్ ॥

ప్రతిజ్ఞాత వ్యయహిర దండకారణ్య దాపనమ్
మిషణాం రక్షణార్థాం ననవృం యతి రక్షిసామ్ ॥

త్వం హి నామ దక్షిష్టాతి ద్రౌతా నహ నవంగకః
దృష్ట్యా నవనరాన్ కర్తాన్ కర్మిత్కుర్వా శ్వరవ్యయమ్ ॥

క్షత్రియాణాం న హి దమ ద్ధృతాశక్త్యం దనానిక
నమినక స్థితం రేఖా నిం ముద్యుయతే ర్యశమ్ ॥

పాశవుడు అతిక్రమించి ధర్మములు మూడు కలవు అంటే మొదటిది అనత్య మూడు దానికన్న అరదుమైకవి వ్యతిధారము నిష్కారణముగవదుల హింసించుట సీతారేని శ్రీరామరితో ఏ నెన్నడును అనత్యమాడినదిలేదు. ఇక వాడబోవు వ్యతిధారమును కలలోనైన దలంపవు [నునలో కొందరి లభ్యలు తమ తల్లం విష్ణు కంఠమైన వడవడి తెలిపియు బహిరంగముగ చెప్పుటకు పేనుకాదెవయ] మూడవది యెగు నిష్కారణముగ వదుల హింసించుట లేక యుద్ధమాడుట యను అభ్యమునకు విన్న పార్బాధితివి ఈ మోసులు రక్కసులు తమపైబడి హింసించుటందీరని వరికి తప్పు టిడింపనేడుకొనిరి విన్న వారి కథయమిద్వితివి విలునిద్యయం దారి తేరిన ఏ సోదడుగుడి విన్న అరణ్యములలో ఎంజరించుడు ఎవరిపై నై కను కాలు ములను దిడుంగలదు అంత కలహమారంభమగును యుద్ధమునం దారితేరిన క్షత్రియునిచేత శత్రుమున్నుడు అగ్నివహివమున ఎందుకొకైం బ్రోవున్నుడు అవడ నంతవించును అది అకలిది తకలంబుజాన ప్రేరేపించును మోవి యొకడు తీవ్ర మైన తపమాకరింప దేనక బసూయజెందిరి ఇం యిది పేటకారియనున వర్షి ఒక అర్థ మకలియొద్దనుంది మరలవర్షి తీసికొనిపోయెడనది వరికి వెడలిపోయెను దానిప్రభావమున ఆ మోవియందు గొప్పమాడ్చు కలిగెను

శ్లో॥ నతదృష్టురును ప్రాప్య వ్యావరక్షం తత్కరః

వనేతం విదరిత్యేవరక్షా ప్రత్యయ మాశ్మకః ॥

యత్రగర్వ త్యుపాదాతుం కూలానిక ఫలానిక

ననినయాతితం అర్థం వ్యావరక్షా రత్నరః ॥

వికల్పం శత్రుం వదివహా క్రిమేణ వశశోధనః

తకారకొద్రిం స్వాంబుద్ధిం క్షత్త్వా తవపి విశ్వయమ్ ॥

తతస్యకౌరేందరితః ప్రమత్తో ధర్మకర్మకః

తస్యశత్రుస్య సంవాసా జ్ఞగామ నరకం మునిః ॥

అరణ్య తి ప 18 22 శ్లో

కనమన కంపమూలములను వలములను గ్రహింపబోయితిమను అమాంతుక దయన అతను దారి చేసుకనుండును అనుదిద మిటుచేయుటలే, అతనికి దానిపై రక్షి కలిగెను చిన్నవస్తువును బండించుటను దానివే ఉపయోగించుటందెను క్రమక్రమముగ నతనికి క్రొక్కము పోయెను తన మాటరింజుటమది క్రూరకర్మ

ములు చేయబాసెను అదర్శ సుతనివైకొని పరకమున ద్రోసిను కష్టసాంగత్య
 నుట్టిది ఇదిలో నాకనత్యము నాగియున్నది ప్రాచీనగుర్తిత్యముల జూచినయెడల
 మనదానములు కలిగనుగును ప్రాచీనలీ త్తను ప్రారవృతతలు ప్రారవృత లోద
 నలు మనస్వభావమును పూర్తిగ మార్చివేయుదు కావుననే యుద్ధములందు
 జయింపగల సామర్థ్యముగల దేశనాయకులు గావించు నిరవరోధులు అక్షవలలు చేతు
 బొత్తుగ వచ్చును నరాజులు మొందినవారిని నిరాయుధులజేసి కొన్నితరములవరకు
 వారు గొల్లెత్తుటండ జేయవలెనని వీరి సంకల్పము వారిని కయ్యమునకు బాలు
 ప్రవేశింపజేసి వీరు పేర్కొంటున్న బావి బయలు సామర్థ్యముగల వీరు కమ్ము
 కొంత కాములందుని పేర్కొని తిరుగుబాటుచేరు పలుకుటలు ఆ పరమగు సేన
 లను ఎల్లవచ్చుటకు తమమొద్ద ఎట్లమును ఉండుకొనయింపవలెనని బావింతురు
 ఈవిధముగ ప్రజలకు యుద్ధప్రయోగం కాంతికాములని ఎవరియెడల తప్ప కావు
 నమ్ముటయు భావించు. బాలదేశములు అర్హివృత్తికి ఆదికదనవంశమై యుద్ధ
 ప్రీతితో కయ్యమునకు గాని ద్రవ్యులుకును ద్వివిధములను రహిష్యాచారును, చాల
 కాలముగ కాంతికాములకువదియే దాటుకొనడందీ ఈ దేశములన్నియు తమవద్ద
 ఆహారమైన పేసలను గలిగియుండుటవలన అంతకును నుండకాంపు ఈ పేసలే
 వారిని యుద్ధమునకు వురికొల్పును దీనియల దేహాశ్రమము నంగీకరింప లేదు
 సర్వసమృద్ధిగల జాతులు తాము సంపూర్ణ గ సాయుధులై యుండుటకును ఇతరుల
 నిరాముడుల జేయుటకును బాగులను యుద్ధములందు కాంతికాములని విరజించి
 ననురింపజాతురు కాని ఏదేశమునొద్దను మారణాయుధములు లేకుండజేసి అంత
 ద్వాతీయవంశమొద్ద పలయు నాయుధములనుండునీ చేయడంన కర్తవ్యము వీర
 వృత్తాంతము మన కందుకు మార్గదర్శిని ఏదేశమైనను అజ్ఞానముదములతోడను
 దిస్తారమెన నేనలతోడను గూడుకొని కొంతకాలమో ఒకకాలమో కాంతికాములుగ
 నుండవచ్చును అపరితరమునాడు కాంతికాములుగనేమిందురని పూరి యేమిగలదు
 అట్టివీరి మానవసృజానమునకును అందును ముఖ్యముగ సంపూర్ణములై యుండు
 వారి స్వభావమునకును వ్యతిరేకమైనది

శ్లో: స్వేచ్ఛాన్య జహమానాన్య స్మారయే త్వాం నశితయే
 న కథంవన పాతాళ్య గృహీత దమపా త్యయా :

అరణ్య ౪ వ 24 శ్లో

ఇది కాం ప్రసిద్ధిచేందిగ క్లీకము పెద్దనారికి నంనా నిర్మింపుడు దీని నుదాహరింతుడు

అప్రపాంగత్యమువలని ప్రమాదమునుదెలిపి నవనతో కనకరత్నము హర్షించి ఏకాదేవి యశవితో, ఏకు నే గోధించి నానగాను ఏకు తెలివితేల్చి వ్రీతి దెచ్చితిని యరద్యవ్వనమున కొద్ది నందకర్పణంబో మంది యాలోచనలు యనసుకు రావు కాపుత వానిని మరల జ్ఞప్తిజేయ నవవరమున్నది అని నేతెసితిని గోధించుట కాదు

క్లీ ప్రీ దావలాదేశ దువాహ్యకం మే వక్తంబనత్తుం తవత స్వమర్తః

విదారణ్యబద్ధాత్ ననానుజేత యద్రోతతే తత్కరు మాచరేణ

అరణ్య 8 న 33 క్లీ

* ఈ యంశము ను ఏకు మివనజేసితిని నీ వంగిరింపవచ్చును లేదా తిరవ్విరింపవచ్చును నీవును నీ సోదరుడును అలోచించి, ఉదితనిర్ణయము జేయుదు ప్రీ వంశకలంకను అహంపాప్రకమపై దృష్టి యున్నందునను దీని నిరేసితిని తిని అని పలికెను

ఇచ్చట నొక వ్యాఖ్యాత దీని సహజముచేసికొని వేరొక అర్థమును కల్పించెను, ఎఱుకను రామాయణమువంతుగం ఇతర ప్రకరణములు ఈ స్మారయేత్వాః పరిక్షయే అనుభవముపై చార్మిక మహర్షికి మహర్షిగ మహర్షిగని చెల్లడించుచున్నది

* స్మారయేత్వా పరిక్షయే ఈపాళము మహేశ్వరశిష్యులును గోకింక రాజులు అనునదింకిరి ఇందు గోకింకరాజవ్యాఖ్యా అనునవింపబడినది

స్మారయేత్వాం పరిక్షయే కలికుని పాళమిది ఈ క్రింది తిలకవ్యాఖ్యానము దీనిని మేలని యిండును

ఇది తిలకవ్యాఖ్యానము లోనిది ఇది కలికునిపాళము పనునందును పై జూపిన పాళమునకు శేషం నిన్ను పైనుది స్మారయేత్వాంతు పరిక్షయే అనునదిపై తిలకవ్యాఖ్యానం నిట్లున్నది --

స్మీహాత కన ద్విగయోత్, బహుమానాత్, త్వత్కర్తృకాన్యచుద్విగయోత్, కింకరహమానో నానుదీమోఽయం ధర్తృక్రియ మతిమాహ, స్మారయే పురావృత్త మితిశేషః, అక్రమేహో హేతుః, బహుమానాన్య త్వాంతు పరిక్షయే ఇత్యర్థః

యద్దశాంజనుగంధ మౌతరి ఇంద్రవిరభమును తీసికొనివచ్చి పిరియో వెచ్చదలచి
అంబించును శ్రీరాము దాశని చెప్పుచుచి యదీగెను మాతరి యద్దశములం దెంతయో
అనుదనము కలవాడు ఇది అనిని కొక పనియమును దెలుపుటకు కన వుంక
వలెను శ్రీరాముడు ఏడు జ్ఞప్తిదేవతని బోధించుట రాదు అని చెప్పి తమింక
నేరెను

శ్లో॥ కామవత్సం పమాదేయః పుండర రతోదితమ్

యుయుత్సు రహమేకాగ్రః స్మారయేత్వాం సఃశియోః

యద్వ 108 ప 12 13 శ్లో

వికషణుడు శ్రీరామునితో మాటాడినప్పుడు దీనినే పలికెను

శ్లో॥ ప్రణయా ద్భవమామాభావృ దౌహ్యదేవక రాజవ

ప్రహాదయాని ప్రేక్షోమాం కల్యాణావయానితే ||

యద్వ 124 ప 16 18 శ్లో

నేను నిష్కాజ్ఞానించుట నను నీకు తెలియనిది నేర్చువాడను కాను నీ పేరకు
దకు ఏకు నకాలమున బైవ ముదింకగలవాడను అని పలికెను ఏరాదేవి
చెప్పినదానికివి అర్థమిదియే :

అమాయకులైన ప్రణయ ఏరాదేవి ఏకంవర్చమున విందింతురు కావున
శ్రీరాముడు కానిది గ్రహించినవివమునే దానికి పరిష్కారముగ నెంచవత్తును

శ్లో॥ కింతు వశ్యవ్యహం దేవి ర్భయైవోత్త మిదం వకః

క్షత్రియై ర్దావ్యతే రాజో నార్ద్రాద్దో రనేదితి ||

అరణ్య 10 ప 8 శ్లో

దేవీ! దీనుడు అర్దులు వగువారిని రక్షింతురే క్షత్రియులకర్తవ్యమనియు,
అందులకే వారు విజ్ఞులు నాణములను దరింప నర్హులనియు నీవే యందుకప్పుకర్తవ్యము
పలికియించితి

శ్లో॥ అవ్యహం తేదికం జహ్యం త్యాంవా ఏతే వంశ్యభావ

క కు ప్రతిష్ఠాం వంశ్రుత్యై బ్రాహ్మణ్యేభ్యో విశేషతః ||

అరణ్య 10 ప 18 శ్లో

నమాటను నిలుపుకొనుటకు లక్ష్యమైన వను నిన్నైనవను, కుడకు నా
ప్రాంతున్న వను విడిచెదను అందులో ముఖ్యముగ బ్రాహ్మణ్యోత్తముల రిద్దివ
మాటను పాలించుటకన్న పరిశ్రమైన దేనియను లేదు అని యతడు నిదురాదెను

శ్లో॥ మమస్మేహం దృష్టా దివ్యం క్షం త్వయాపహే
వరిత్యోఽప్యహం పితే వహ్యోఽస్మి యశ్చిత్తే ॥
పద్మకం బామయాగం వరద్యం తవ రాత్నమ్
న తర్హయతి కేవలం ప్రాణభ్యోపి గరియసి ॥

అరణ్య 10 వ 21 22 శ్లో

ఇవి కథ మహాహరమైక శ్లోకం బా శ్రీరాము బామతో ప్రేమతోదను
ఎగ్గవముతోదను ధర్మమార్గమును అనుసరింపజేయు ఉద్దేశముతోదను దీపు రాశి
పాతము చెప్పకట బాబ్బుటలయ నేను కడు మెచ్చుతిని ప్రేమంపదవారి ఎవ
రె నను ఈశ్వరుగ జెప్పగలరా : ఇది మత ఇదెపురి వంశములను అర్చి మనది
నీవు నా నమాద్యుదాతిని గావున, నను నదినిద్ర నీకు స్వతంత్రము కలదు, ఇది
నలికెను

మనము పెదత్రోవ త్రొక్కివచ్చుదు మనల హెచ్చరింపగల పాపకంత్రియను
మన భార్యల కిచ్చుదుంటమా : (మనను కొన్నినమయముఁడు వారి తప్పనిసగుడ
ఉప్పుకానవలకటి విరేయాలమై యుండును అది నేను నూంపదలకలేదు) భార్య
భర్తలు ఒకరిదర్శము నొకరు గొంపించుటయేగాక ఒకరికిరది హెచ్చరింపట
గూడ అవసరమనియు తెలిపక నవలయును మనకీవికమిందు వారి బొత్తుగ తెలియ
జరిగెను, వారిసంహా నొందకుండను వారు నర్తిద్రుతుండను ఉండునంతటి ప్రత్యేక
మైకకాళ్ళ మేదియునులేదు. మీరొ బాంబుంది వారి కేమితియను : వలహా
నడుగదగిన అర్హత వాటి లేవని చెప్పవచ్చును అది బాంబుందిసాకు ముల
యెఱుముకొంది నమరొగుడగు నుండుటను, నహాదలలుగ నుండుటను భార్యల
విజ్ఞానమును అతివృద్ధియేయింప భర్తల కర్తవ్యము మనము తరచుగ వారిసంహారము
దీనికొనకుండుటను నమర్చింపుకొనుటకు వారిని అమాయకులుగ నుండుట యుక్తము
కాదు ఒకప్పు రైత్యముగ తనభర్త తప్పు జేయుచుండెనని చెప్పుటకు పాపానిందిన
దప్పింపకము కలదు అట్లేనందర్శమున అమె తీవ్రముగ క్షింపబడుటయో తనకన్న
నింపబడుటయో పూర్తిగ ఉపేక్షింపబడుటయో జరిగియుండును అది నర్హపాదా
రణమే : కాని అది యుదితముకాదు భార్య భర్తకన్న తక్కువయెడియు కొన్ని
నివర్తనలు చేయుటకే యువ్వదనియు నడుకరాదు అపె రాశిరెక్కయ ప్రాయ
ఉకే : అంత కెక్కువకాదు, అనరాదు అరణ్యము నందరి యునింపదయనున
శ్రీరాము బామతో పీడిషయను తెలియకు ఊరకుండు మని చెప్పియుంప
వచ్చును కాని అత బామను మాటాడనిచ్చి అమెనలహా నంగీకరింపకపోయినను,

కన్న హెచ్చరించుటకు ఆమెకు హక్కులేదనియు, అది ఆమె దర్శమేయినియు వారి యభిప్రాయములు అర్థమైనదనియు పలికెను

మారీయడు ఇంకాడులేదీయై ఆమెహృదయము నాకర్షింప, శ్రీరాముడు దానిని వెంటదించెను మారీయడు శ్రీరాముని కంఠస్పర్శమున నీతాః లక్ష్మణాః యది కేక జేపెను తన భర్త అవదలో నుండెననియెంచి అతనికి సాయనద సీత లక్ష్మణుని బొమ్మనెను అతడు శ్రీరాముడు నిలాభ్యుతు ప్రపంచమున నెవ్వడును నతని యొడుగు నింపజాలడు అతని కేయననయు గలుగడు భయపడకుము నిన్నుండురిగ వదలి బోవాలి నని దిన్నవించెను కాని ఆమె యతనిని దూషించి అతడు నెను వెంటనే బోవ నమ్మతింపకుండుటజూచి అత్యుగ్రహము గోల్పోయెను కానెని మూటాడుచుండెను కనకే తెలియదాయెను సీత స్థానములో నీలవందీ యులో దింప వలెను ఆమె ప్రపంచహృదయం బాల ప్రేమకయనదానిని నివాసమాడి అలంకారము నకు అతనిని వెంటదించుటకు రాజ్యమునుగూడ వదలి, ప్రాణాపాయమైనవనికీ అతనిని కానే ఇంప అతనికి ఆపాయము కలిగెనని యూహించెను అట్టి విషయస్థితియందు, ఆమె సర్వము మరదలు పరజాతమాః కాలాః ఆశీతమున ఆమె కన కేయమునే మరచెను ఇక లక్ష్మణునియే లెక్కొట్టుడు. ఆమెకు అంశకన్న నెక్కువ వివేక ముండినయెడల ఆమె పలికిన నడవరావజములు ఆదక యుండవచ్చును కాని అగ్రహముకలిగి అట్టి దైన్యస్థితియం దున్నప్పుడు ఎవరికీ వివేకముండును. తీవ్ర మైన అర్తిరోషంబు దాల దిగిలొందినపుడు నివృత్తుది నూటాడగలదా. ఎవరైనను అట్లు చేయగలరా. కాని సీతకు క్రమం అట్లు మాటాడగూడదని అంతువు అట్లు మాటాడకుండినయెడల ఆమె నెంతయో కొనియాడియుండును ఆమె దారాముగ మాటాడుట అలవాటుపడిన ప్ర ఆమె బోధితి అనింకము అరుదుగ నుండెడిది

శ్లో॥ అహం తవ ప్రయందున్నే రామస్య వ్యవసరం మహాత్
రామస్య వ్యవసరంవృష్టి కేనై కాది ప్రధానమే॥

నై కర్మిక్రమ సవత్సేయ సాపం తత్కృత యద్వినేత
శ్శక్యిదేమ స్వకంశేన నికం ప్రభుస్థ దానిమ
మజన్య వ్యం హారామ మే మేకోడమగవస
మమహాత్ ప్రతిభుస్థ. ప్రయత్నో ధరణేవరా॥

అపై లక్ష్మణునితో శ్రీరాము డసానుమతి దిక్కియండటం వీరి సంజ్ఞా
 షడుగ నున్నట్లులు తోచుచున్నది దానివలనఁ జిట్టి భావముండటం అక్కర్లేదు. కాదు
 నీవే ననుగోర నన్నియో ఆ భావములే శ్రీరాముని తుడవట్టింది నన్ను తెమ్మనెనా
 నే వెదుగును అని పలికెను మనము నీతను మరల నిందింపటకు భార్యను అలా
 జ్యోత నలను అపై యుండిన విషమవృత్తి వారలెవరెవరు అపై మిగిలెట్లుకొనుటకు
 లక్ష్మణుడు దక్క చుర్రోటును లేదాయెను శ్రీరాముడు దారి విడిచిపోయి నను
 డిట్లు గావున అతని శేషునియు గలుగది : అని పాఠమున అత కదలేనుంది
 కదలినోప విరాజించెను శ్రీరాముని కరావ్రమమున ప్రత్యక్షముగ జూచియుండి
 కండున, అతనికా నమ్మక ముండవచ్చును పీకాదేని అతడు యదృష్ట చేతుడుండ
 నకుడుగ జూచియుండెను అతని శేఖరియు కలుగదని లక్ష్మణునరే నిట్లు విద్వా
 యుండుకొనిగలడు : కావున లక్ష్మణు డిచ్చెట్లునిడిది ఎరుగెత్తునట్లు కలవరలేనట్లును
 దారి పడెనుగ మాటాడుటయే శ్రీవ్రమం మార్గమని అపై తలంచెను అపై యుద్ధి
 భార్యలముగగాక ఏదో వోటికి వచ్చినట్లు మాటాడెను

శ్లో : తన్నునిద్యుతి నిమ్మితే భవన భద్రవస్యదా

నమకం తననిమ్మితే ప్రాణాన్ద్రక్ష్యే న సంయః :

అరణ్య 45 వ 26 శ్లో

ఏకోరకయః, కరకుఁకొరితయః నెలవేతుండ గోదానదిలో దూకియో
 తరిమోపొందియో విషముత్రాగియో అగ్నితోద్భయో ప్రాణముల విపివేదగాని వరుని
 వాకవొల్లెను అని వరికి అపై రొమ్ములు లాడుకొనకొచ్చెను పాపము : లక్ష్మణుం
 డేమిచేయగలడు : అత డేమియో నకారణముగ విలిగెను అవచ్చియు వృథయై,
 అపై ఆ తుదివిర్రయము గైకొనెను లక్ష్మణు డాపై శేషియో కీచి మాతకున్న
 కలది అపై దాని దృఢమైనచును గలదిగాన నై తెప్పవనిదమున ప్రాణముల వీడ
 గలదినియు నెంచెను కాని మనము నీకాదేనిది నిం ఎవలొలయు అపై యంత
 కోరకముగ మాటాడినకు, అనూచరియం దామెను నమ్మకము లేదు అనయమునదా
 జాపై మనఃస్థితిని గమనించెయెడల మన మామెను క్షియించగలము అనినదిమాట
 నలుకనంపినచుట అపై యొగ్గత శెంతయో తగియుండునదిమాత్రమే చెప్పు
 గలము

దీని మంచిచెడ్డలను నిర్ణయించుటకు శ్రీరాముని వయసులే పరిక్ష ఈ విషయ
 మంతయు లక్ష్మణు డెరిగింపగ శ్రీరాముడు తన భార్య వదనడికి నంకపై వెలిది

యందు అమె అనుగతముగ ప్రవర్తించె నను భావించియుండును అతడు సీతా లక్ష్మణులను నడుముగనే ప్రేమించియుండెను శ్రీరాము విజయముగ తనకన్న లక్ష్మణునే యందు కెక్కువగ ప్రేమించియుండెనని సీతయే చెప్పిన శ్రీరామునకు రహస్యముగనైనను పక్షపాతము లేదు అతడు న్యాయము యుక్తము నగునట్లే వరితము

శ్లో॥ తానన్నపి నమరం మాం రక్షసాం వినివారణే
అనేన్ద్రకోపవాకేన మైతర్యా దిర్వృతోభవాన్॥

అరణ్య 68 వ 22 శ్లో॥

లక్ష్మణాః య రక్తమలంబయ కలయ నన్నేమియు చేయజాలని దీవు విజయము నెరుంగుదువు మారినదై నను లేరియైనను నాకు కీడు కలిగింపలేదని నీ తెలియకయే! అట్లయ్యెను సీత కోపముతో మాటాడెనని నీ వామెను విడి వర్పించి

శ్లో॥ నహితే కలిమిష్యామి త్వత్కాంత యశాపి మైతరీమ్

త్రద్దయాః వయంప్రత్య ప్రియార్థ్య మిహగతః॥

నన్యరా త్వననీతంతే సగయా యప్రచోఽతః

క్రోధస్య వశమానస్సో నాకరోశ్చనశం మమ॥

అరణ్య 68 వ 23 శ్లో॥

నేను కమ్మ కమివజాంను అమె కోపించినమాత్రముననే నీ విద్యుత్ క ధర్మమును మరచి అమె నొంకరిగ నవలవచ్చునని అమె కపాయము కలిగియుం డును దీవు తక్కు చేసినని అమె కోపించి అనంగకముగ మాటాడెనని దీవును కోపించి నకుగిరి నాయజ్ఞును జవపటివని మఱతెను శ్రీరాముడు సీత కోపించెనని అంగీకరించెను కాని అమె అట్లు చేయించగూడని యనలేదు అతఁ లక్ష్మణునిపై నింపమని సీతను నిందింపజాంము అమెకు సుఖివోయెను మతివోయినచోతో మాటాడరాదు అని వరితము ఒక వ్యాఖ్యక శ్రీరాము దట్లు మాటాడెనని పరియైనదే యనియు లక్ష్మణు డామెను విడిచి పోగూడదనియు వరితము కాని సీత తాను నూరింకరినందుగ ప్రాణములు వదలిపెయ్యదని లక్షణము చేయవలెను; లక్ష్మణుడు యుద్ధములో శ్రీరాముని వెదకజోయని ఒక నమ్మకమునకు వలెనది నమీమ మనసే నోయింది అమె కేమైన కీడు మూడినయెదల అమెను లక్షించగవచ్చునో మందపచ్చునని వ్యాఖ్యక సూచించెను అది చాల యుక్తమైనది శ్రీరాముని మనసు నందును తది యున్నదని నా నమ్మకము

౬౭ వ ఉపన్యాసము.

పోడర పోడిమణులారా :

నేను శ్రీ రామాంజనేయులగుసూర్య ఉపద్యసించినపుడు నీకాటం జీవితము
వందరి అనేకాంశములను ప్రస్తావించియుంటిని కావ వారి విషయ వదిలివేసెదను

రా జులు నీతను యశినేషరంజ వసువించినపుడు అతని కామ అవసము
అర్హము పాద్యము నొసగినను తన భర్తయు మరదియు లేరని వ్యాకులకనొంది
వారిలాకై వజ్రదిక్కులు చూచుచుండెను

శ్లో॥ తనమ్మవేషం మృగయాగతం వశిష్ఠ

ప్రతిషమాణా నహంకృతం శబా

వివక్షమాణా హంకం దదర్శత

మృహద్యవం నైవతు రామశ్మితౌ ॥

అరణ్య 18 వ 87 శ్లో

కాని వారగదక ఆరణ్యమువందరి యక్షములే అగవడయందెను పూజా
దైత వచ్చావీ! గృహమందలి భుజులే అశిశిక్కులములు గానింపవలసియుండ
అ యమంతయు తనపై విధెను వెంగయేగాక, వారు ప్రాధాపాయకరమైనవిన్న
తోయియుండినదియు నామె వ్యాకులక నొందెను అమెచే దానికి కారణదానియు,
వారు నిరసాయముగ తిరిగి రావలెదనియు, అమె తన హృదయమున తలచియుండ
వదెను

అంత రా జు రామని ఏ వెనకెవ్వ : అని యడిగెను అమెతనమ్మకాంత
మంతయు తెప్పుచు శ్రీరామ దెలులు రాజ్యద్రవ్యదై నారవీరలు ధరించి అయోధ్యను
వదలివడియు కాసును లక్ష్మణుడను అకది నెట్లు వెలుదింపినదియు వివరముగ
దెల్పెను అమె లక్ష్మణునిసూర్య

శ్లో॥ వీరాణా లక్ష్మణోనాను భర్మదాశి ద్విభద్రతః

అన్యగద్య దశస్యాదః ప్రద్రవంతు మయావహా ॥

అరణ్య 47 వ 18 20 శ్లో

భర్మదారి ద్విభద్రతును అని వరిగెను ఇంతకపురద్యమే అమె అతనిని
సూర్య దాం కళినమగ మాటానియుండెను తనపై దురుద్దేశముఁబాది, యపు

దీర్ఘముగ గౌరవముగ విచారదగినమాటలు కొనవి కావున రా శతబ్ది అనుననర
ముగ వట్లు మాటాడెనది ఇచ్చి రామ వృష్టుగ గ్రహించెను అను అమాటకు
అర్థము తెలిపి మాటలాడలేదనియు లక్ష్మణుడు వెంటనే శ్రీరాముని వెదకనోస
నొత్తిరి జేయుటకు ఏదో నోటికిదర్చివట్లు మాటాడెననియు మనము గ్రహించ
వలెను

శ్లో॥ అగదిష్కతి మేళత్ర వన్యమాదాయ వృష్టుః

ఉయాగోదా వరాహంశ్చ హత్వాఽదాయ దిషాణవరాః॥

అరణ్య 47 వ 28 శ్లో

అమె రావణునితో యుద్ధము. అరణ్యమందలి వలమూలములను మృగ
మాంసమును నా నాకు దీవుచే వహుర్దిగ శేగిండు అని కలికెను వారు మాంస
సారమును వదలుకొనలేదనుటకే దీనిని పేర్కొంటిని శ్రీరాముడు మారీచుని వంశ
రిందిరనిదన తన ఆశ్రమము వందేరియో ఆనంద కణిగవివృద్ధుని అనుమానించి,
దానిచేగముగ ఇంటికి మరలుడుండెను

శ్లో॥ విహర్య న వశం దావ్యం మాంస మాదాయ రాక్షసః

వృక్షమాణో జపస్థానం సహింశి ముఖవ్రదా॥

అరణ్య 47 వ 21 శ్లో

కావున అతడు ఒక్కోదినే వదిలి యా మాంసమును దెచ్చుచుండెను

రావణుడు తన విజయదామజూని తన కోర్కె పెరిగిన ఏకాదశి
అగ్రహమున అతని నిట్లు తృప్తికరించి కలికెను ఓరి. కావున మహాదవర్తకము
కలి ఆదంచుటకు ఇంద్రునివలె శతేయుడు సముద్రమువలె గంభీరుడు నే నతని
ప్రాణప్రియుడు అతనియందు శ్రేష్ఠములైన గుణములన్నియు మూర్ఛియింది
యవచ్చి అతడు నటవృక్షమువలె ప్రాణకోటికి ఆశ్రయఁజేవాడు వర్ణవంశుడు
మహాశిష్యు అతడే నాథాధికము అతడు మహిమవరాక్షస వంశస్థుడగు నర
శేషం పూర్వదండనితోడ వెమ్మోహగం రాకమాకుడు శిశిరియుడు అనిదే నా
కాశ్రయము దీవు అందికొని అడుంహా మగోరు నక్కవంటివాడవు మార్క
రశ్మినివలె నగు తాళాంబు దావు మూడినవాని అగవదవట్లు విశేష కాండన
వృక్షములు అగవరతుండునని కలకెనను అతనికిన్న పింహముమొక్కయు ఉండ్రే
కిందిన వర్షముయొక్క కోరం నీకులయు మందరవర్షకమును అరచేత నెట్లు

అయి, హాహుళమును త్రాగదాను అయి నను గోడులయి ననుమని కలంపును మూడలతో కలప దుడుడుకొనుటయి కత్తికడరను నాకుటయి పెరునింపకంక దునవేల ననుద్రవం వీడుటయి మూర్కవండుల చేబట్టుటయి నన్ను బానింటి టయి నొకటిని యెంచును ఇట్టింటియిచ్చ అగ్నిని వత్తమున దాచుటయి తూలగ్ర మంపై నదచటయి నన్న బాకుటయి నొక్కటిగ కలంపును పింహమునకు నక్కతును నవ ద్రవమునకు పిల్లకొలువంతు అమృతహావకు అంబరికిని అంగారము నకు పినమనకును గలలేవమే శ్రీరామునకును నీకును కలదు గంధమునకును బురద కును, ఏమగునకు పిల్లకిని గరుత్మంతునకు కావమునకును నెమరికిని వీడుకాకిని హంసకును గడ్డకును గల తాళకన్యమే శ్రీరామునకును నీకును కలది నీవు నన్ని పుకు అనహరించుకొని రోనదువు కాని ఇంద్రవల్కలమునకు శ్రీరామునిచేత భను నుండగ, వేరిపోవడక ఈగ దానిని తీర్చిందుకొనజాలకట్లు నీవు నామనమును నీవు పుత్రప్రప్యకొనజాలదు అని భయముగ బలికెను

(అరణ్య 47 న 32 43 క్లా)

రావణుడు దామెను పంపినరోనకముమీదుగ తిప్పికొనిపోవునపుడు అమె ఋక్ మూకవర్కకమునై దానకుల నైదుగురజూచి శ్రీరాము డటు వచ్చికయిడం, దానై కను తన దుస్థితి చెప్పగలరనియెంచి దుబోడిబృహదుర నైఁబెంగున తన యాచల మునకు మూదిగట్టి వారిమోల బడనైతేను అనదయిందును మవోదైర్యముగలిగి ఏనమయమున తేమి చేయవగునో అమెన కాగున దెలియును అంతట రావణు దామెను ఆరోకపనమునంచుంచి రాం ఏనుట కీనిదముగ బలికెను

క్లోః కత్తైరాం కర్తవై ధ్లోరైః పకపాన్తైశ్చ మైశ్చరీష
అనయద్ధ్వం కళంపర్వా వన్యంగణ వధూమిషః

అరణ్య 50 న 31 క్లా

అమె కానగొప్పయీ నయబుడవో కయముననో, ఎదిగదముననై కను వకమునకు దెంచు

అదిమొదలు హనుమంతుడు వచ్చిపోవల వదిమానములు గడచెను ఈరో రావణు దామెను నలుమారు వడించుచి అనేకవిధముల హింపించెను కాని నార్కతి రెండు మూడు దృక్వములనుమూత్రమే వర్ణించి అమె వదివ దాదలమ్మియు నుత్త కత్తులకు గోదరింపజేసెను

క్లౌ సాకు కోకవిలాసి మైతరి జనకాత్మజా
రాక్షసి కమావన్నా వాల్మీకిజాం హరిశ్చంద్రాః
కోకిల పరచాగస్తా మైతరి జనకాత్మజా
న కర్మ లభతే రీతిః వాళంధ్రా మృగిజాతా :

ఆరణ్య కిరి వ 24 25 క్లౌ

ఈ రెండు క్లౌలను రానగర్లో మదహరింపదగినది అందు రెండు ఉప
మానము లున్నవి వాల్మీకి ఉపమాంబారములను ప్రయోగించుటలో ఏద్రవస్తుడు
ఏ నన్నోకమును విద్ధించునను వీలైతనిని ఉపమానముల మనయోగించును రావణుడు
పెట్టుకొనదు ద్వైతాత్మమై మిలిమిరగ మందరకొండమున 28 వ సర్గయందు అమె
యెంతయో యిట్లొనెను. చాకిరి చేవిచ్చును కలిసి వినిపించుచాకిరిని వర్ణనయించు
భే ము కలను అది వత్త్రు మనందు అతికయించినదై కరుణ రసాంగములగు
కో ము విశ్వేంద్రము ఉపాలంబములను గలిగియున్నది సీత అత్మహత్య గానించు
కొం రెనును విధయించుటయు అంటే కందు. అమె రావణుని కిశోరమైన పలుకులు
వివగనే దీక్షింపఁగలదు ఎంకామనే నెమర్చుకొనిన ఆవయోనుగునలె భయ
మును గడగన వలెనను రాక్షసిత్వము దుట్టుకొని తన్ను వెనగించుచుండ అదలలో
తలదలఁచుచు నే మునకును దిక్కులేది జాలినవలె అమె దీక్షించుచుండెను అమె
తనలో ఆలంబించు మరణ కణగదలి సేదలనును యెంతయు నర్యం
పూర్వకమునా నుదకమున నేనిర్ని అవనంబులించుచున్నను నా ప్రాణము
తో యెల రెండురాని దీక్షించును అనేకములయ్యును ఇం యెల ప్రత్యాయుధమున
వర్ణించునను దిక్కుమగున్లు నా హృదయము నేయితులకై బోలించునను
ఎంకామనేనను అమెం జాలను ప్రాప్యమును దిక్కుమన్ను గానివారికి నేమియు
వెప్పగూడదనిధమున నేను రావణునకు నా మనస్సునకుంబు కావున ఈ దుర్మార్గు
దగు రత్నమును నన్ను విధించుటకన్న నేను అత్మహత్య గానించుకొనుట వాన
మగునా! లోకవిలాసిని శ్రీరాముడు నన్ను నకాంక్షున రక్షింపరాదేని కృతజ్ఞిత్వ
కుడు, గృహమందు మరణి దిన కలిపును గోయిట్లు ఈ రత్నమును నన్ను రాన
గర్లనుచే ముక్కులుగ గోయగలదు రాజాజ్ఞనే నిరీక్షించును మహావరాధికి అనాది
నేనువ దీయదు గదచివోవునట్లు చాకియించిన రెండునెలల గడువు, చాల త్వరగ
గదచోవునట్లన్నది రామలక్ష్మణులారా! కొనల్యా ముఖతలారా! నన్నుద్రవధ్య
మున జపామలించు దిక్కుకొనిన నానవలె, నేను కష్టములలోఁబెక్కి నాదనదునుదొది

పడుగుపాటున నశించు సంహృత బంధవలె శూద్రులై న ఆ బోధదండు హితకరమగు తాతమేయో మృగరూపమునాల్చి నంపించియిండును లేనియెడల వాడు పన్ను రిక్షించియుండును కాంచే గన్ను మృగరూపమున మోగించి నేమి తెలిసినులిన దనినై మొదట శ్రీరామ విజయ ఎవగు దుర్వాషరాసి శత్రుబోధకుని అడవి వెనకటవేసిరి మా రామచంద్రా! పశ్యతా! అహ! అహ! రిషాద్విమూహా జా! జగదతా! నేని నిర్వాహంతే జిక్కియుండుట నీనెనుంగుగదా! క్షిరమును లభకేయ సేజవలె నిన్నే దైవరందియెంచి అలాది ముండు ఈ కష్టములెల్ల నుండునట్లుతో మహాబలి ఈ కటికనేలపై బడుండుటలు నా సార్వభౌమ! యుక్తవయస్సి పోయెను నేను నిన్ను నుతల కనులార గాంచవలెక కష్ట రిక్షించి యెడల నే నేవీన రాగవర్జములు, పిరిగిరవ్వనియగును మృతయేకా నే నీ దుఃఖా శ్రాంతిమగు జగముండు ముఱివొందినట్లుట పడునానె యక్కరము వార్తయగుటకు జనమదియొల్ల వెరచేర్చి నువ్వు చుడుటకు నీ వయోధ్యునియెరి మరల ఎవరొమా! మాతవభార్యలతో నీతిలేక బాంధవులుభవించునని యెంచెదను నేను బాంధవులు ముందెయి నీయందె చువను నిలిపి అనిలబోగము లనుభవించితిని ఇప్పుడు నిను గాంచవలెనని కష్టము లనేకము లనుభవించియు ప్రయోజనము లేకపోయెను నుగరకు దిక్కులేరిదానినై కక్షించువాడు లేరేయని యేర్చును మరణింపవలెనని నైతివి ఈ నిర్వాగ్యజీవితము గడవకు ఎందుకు కాలయాపన చేయవలెను? కావున 17 శుద్రాబయో శిష్యుడే బోయితిగొనియో ప్రాణము విడిచెదను కాని ఇచ్చితి రాక్షసి ప్రితి కావరియింద వాకు వారి వెనకీత్రుడు! అది యామె తన దురదృష్టముగాను కోరించుట భయములే వలకును భూదిన అకోకమృతకనీసమునకతోయి తన బుడను దీపి కంఠమునకు నాట్లుకొని ఉరిబోసికొనదలచి అనునగు కొమ్మను బట్టికొని రామ ల్కణులకు తలజిగొనుచుండ ఆమెకు కోరనాకరము కుట్రవాదర న నడక కడుదములు తోచెను

అతివ్రతయగు ప్రి తమ్ము తెరువ ద్రయద్విందివనాని కన మహిమనే భగ్దము చేయగలమన అమృతము మన వాల్మీయమునం దీనాటిది గలదు పీతాపి లవిమ యెడల ఈ వారివ్రత్యమనే మనీ రావణుని భగ్దముగావించి తటకష్టము! ముని బోవునెట్లు చేసెయిందగదలది కాలముంది విశ్వానము మానుచుండున నీది తెలియ ను అతనికి అందు నమ్మకము గలదు కాని అతడు లం నుండి తిరిగిగర్చి నా రాజులతో మీ దమగ తెప్పను

శ్లో॥ వర్జితాః ప్రవృద్ధాః సైతా రాజానాం రాక్షసాదీనః
తస్యశాం వృత్తికతోన్మత్రం తపసా శ చిన్తాశ్చమ్ ॥

మందర 59 వ 34 శ్లో

ఈ రాజులును మహాతపస్వి రావుల సీతాగేవిని దురుద్దేశమున వానిని
జంకను జేపించియున్నారు

శ్లో॥ వియత స్వమిదాదారో భక్తిర్భర్తృ దోత్రమా
యన్నిహ చై దగ్రీవం ప మహాత్మా కృతాగనమ్
విదుత్రమాశ్రం రాచస్తు వదే తస్య భవిష్యతి ॥

మందర 59 వ 34 శ్లో

అయి పాతివ్రత్యమహిమ అతనిని భగ్గముగావించలేదనిన అతడు నిజముగ
దుహితృడే అర్హుఁడైన అతడు సీత కడకవిధమున కాచించి పాపము నాదించి
దత్తుండున అతని తపఃఫలము కృతగ నొనగలదు శ్రీరాము దళిలిపై వాక
రాజము విడిచిన దాయను అతడు మరణింపగలడు

సీతాదేవి ఈవిషయమై రావణునితో విట్లు చెప్పెను

శ్లో॥ అనం దేవాత్మ రాచవ్య తపఃకృష్ణమ పారాశక్
న త్యాం కుర్మి దగ్రీవ తస్యభస్మాత్ శేషసా ॥

మందర 59 వ 35 శ్లో

వా పాతి వత్సమహిమచే వినివేదే భక్త్యము కాచింపగలను కాని వా
తము భగ్గమై సోపన్మలము అదియనుగాక శ్రీరాముడు ఆపదలందు నీన్ను నీనే
కడిందొమ్మది అర్హు సీతదాయను ఆ భార మతనిపై నున్నది అతడేవద్ది నన్ను
కడింపకలెను అంకృత్యమున శ్రీరాముడునన్ని తన్ను కడిందును నమ్మకము
అనుకు సంహారముగ నుండెను

అను రాల మనసు మెత్తగదై దయా, కనికరముకలిగి ఏ ప్రాణిత్వమును
హనిగించిన వెరచి అసేకత్వము అనుభవించుదున్నను ఒకనాడు తపశోపము విట్లు
చెబబ్బగల్గెను

శ్లో॥ ఏకదూపా కుల్లాతా గృధ్రమండల సంహరా
అంగేణ గు లంతేమం కృతావ వస్యసి భవేత్

అదిరేతైవ కాలేవ ప్రాప్యైవేన మనోరథమ్
 దివ్యస్థానోఽయమాత్మాతి వర్తేషాంవో వివర్జయమ్ ॥
 మాసం లంకాభూతే పాపే రావణే రాక్షసాధమే
 కోషం యావత్తి దుర్ధర్షా ప్రమదా విధవాయతా ॥
 పుణ్యోత్సవ వస్తుత్థార వస్త్రధర్త్రీ వరాక్షసి
 ర వ్యతి పురీలంకా వస్త్రధర్త్రీ యతాంగనా ॥

మందర 26 వ 29 27 శ్లో

ఈలంకా కొద్దికొనుననే | కొంతవీనకై బోగలదు అలక్షణములు పెత్తన
 లగవడుచున్నది రాణుడు మరణించినవెంటనే ఇది వైదవ్యమునొందిన ప్రీతి
 నగు శక్తిరథముగనే యుద్ధమున మరణించినవారికై ఇంటిందిను యేడుపుదును
 లెగయును ”

హనుమంతు డామె నెల్లదీనికొనునవరపును అతని వారేయ నిలుపుచు
 అమె ప్రార్థించిన స్వర్గము దళరతుని శ్రీరాముని ఒకరేయియైతడు విలుపుచు
 ప్రార్థించినస్వర్గమున జైన్త్రీ దెచ్చుచున్నది హనుమంతుడు శ్రీరామునిలెనే
 అంబులకు మృతినవదాయెను అతడు దోగనే రాక్షసప్రియ మేల్కొని కొల
 విద్రోహి వారి శంకావల వింతుక వినియొందినతన అమెతో, వీవు మాటాడు
 యిందీన ఈ వానిగు దెవడు; ఇతడు మహాలంపఁడునుగ మన్నాడు ఈ యశోవన
 మును పాదుగాకించె నదిని నీకాదేని దాని కిట్లు ఇనాదిచ్చెను

శ్లో॥ అదాద్రవిన్యహసాప్యే వీతా వర్వాంగమండలి
 రక్షపాం ధీమహిపాశాం ిజ్ఞానే మమ రాగతిః ॥
 యాయమేవా విజావీతయోఽయం యల్పకలేవ్యతి
 అపారేన హ్యహేపాదా ద్విజానాతి న వంశయః ॥
 అహమవ్యవ్య తీతాస్మి నైకం జానామి శోవ్యయమ్
 వేద్యి రాక్షసమేవై నం కామహుపిణ మగతిమ్ ॥

మందర 62 వ 10 శ్లో

కామరూపులైన రాక్షసులమాయలు వాడేమి తెలియును; మీరే తెలియవలెను
 పాములకాల్ల పాములకే తెలియను ఇతడెవరో నేనుగను వీరొక రాక్షసుడని
 యెంతెవడు నేనుగూడ భయపడుచున్నాను ఇది వృష్టముగ నక్కమును దాడుటయే;

ఇది దాని వివాదమునకు దారితీసెను కాని, సీతాదేవి భర్తను వనర్జించుటకు ప్రజలచేత విధముల బలికెదరు

ఒకనక్షత్రమువారు ఈ క్లోకమునందు అంతరార్థ మున్నదనియు ఏక యతి ప్రాయ మనియేయనియు బలికె రు వారీ క్లోకమునకు వివరీకారము కల్పించెడు ఆది అనంగరమును వివేకమునై యున్నది మరయొకవక్షిమువారు ఆది అనర్థ మనియు ఆమె రాక్షసప్రీతిల బలముచేత కవచములేదనియు వలికెదరు కృష్ణుని ననువరించి అయిననందర్బు లందు అనర్థమువాదవచ్చునని చెప్పెదరు ఆ యెదురు వందర్బములకు వివరీ చిహ్నముడల ప్రవచనముగల వలెనైన అనర్థము లేవనియు అనర్థము : 9 పు

క్లోక వివాదానికి దళింపబడయిన ప్రాణాత్మకమే వ్యవధానవహారే

విన్నపములార్థే అన్యకృతం కేవలం కంఠాకృతాన్యాహు ర్వాకకాని :

ప్రామ్నాయని ప్రాణము రక్షించుటకాదు లేక వారి క్షయముగొరకును వివాహములందును బాంధవ్యమును కొట్టినయందులందును నీవు ప్రాహ్లాదజన్మని రక్షింపదలంతువు ఆప్తియందు ఆ క్లోకమును దుక్రవ్యధార్థే అని తిలకించెను ఏకమే వనర్జించుటకు వ్యాఖ్యాన ఈహితమును గ్రహించెను మానుమంతునకు ఉప దేశమునై అతడు ప్రాహ్లాదజన్మకు ఆదార మిచ్చెను తనవించలు వాస్తవ మేమన సీతాదేవి కష్టములలోనున్న మానవివరి చెంగెను మనయు ప్రాణాపాయ రులో నున్నపుడు వీరికాత్తమురు లెక్కింపదు మన మేమైనవీయుదుము ధర్మ మాత్రములకన్న అత్యురక్షణ గా విచరికొవలెనను అంగఃస్పృహమే బలికెనైవది కావిన ఈవసువ్యను వరిష్కరించుటకు అదియే మలభమైనమార్గము ఎవరును దానిని తాదనకొంటు వార్జితీ తన కలానాయకులను వాయుకలను మానస్థలవియే కలంచెను అదియంతగాక ఈ కరుణమున సీతాదేవి కానే ఆదయందు చిక్కియుండి ఆత్మ రక్షణ గావించుకొనదలచలేదు మానుమంతు డిందుకభ్రాంక్షమే ఆమెను విడిగబోయి నందునును రాక్షసప్రీతి వారి వంశాదమును వినియిందేమిటి ను రావలు దాగిమా మున హనుమంతుని వదిలించేమా యని ఆమె భయపడెను కావున అతనిని రక్షించుట ఆమె మలభమైనమార్గ మాలోచించెను అక్షయమన ఆమెకు మానుమంతునితో అతేవమే కలబడెను ప్రాణాపాయననుయమున ఆమె యెట్లు అత్యురక్షణ గావించు కొనదో అట్లే అతని ప్రాణములనుగూడ తెగించి కచ్చు రక్షింపవచ్చినవానిని కాదు

రక్షించుట, ఆమె విద్యుత్తదర్శము, అదియెంతయు నమర్మనీయము ఎల్లదినము
అవసరమైనవచ్చెనే అవత్యమౌదునుట కాని తననందర్పయన సీతాదేవి అవత్యమౌచి
రాక్షసుల మోక్షగింపక యుండవచ్చును ఏన కామ రక్షించదలచినవాడు తన్ను
దాగి రక్షించుకొన దలవదాయెను ఆమె ఈవిధముగ మాటాడుచుండగానే హను
మంతుడు లంకాదగర సీథులలో నేను హనుమంతు డనువాడను మిగిలుచు నేవను
దను శ్రీరాముని దూతను ఈదగర ను నాశము కావించెదను వీయశుంధి రావణు
లైనను నాయెదుట నిలువజాలరు వారిని నుగ్గునూడము గావించెదను అని యెలు
గెడి యదరచను ఆమె పరికించి అవత్యమై అది శీవతము అవసరము కాది అది
మానవసహజము ఇచ్చుట వాస్తవీ హనువవ్యరావమువందలి లాగోగుండు పంపూర్ణ
ముగ వెల్లడించెను అతడు మానవస్వరూపి డక్కగ నాలాదించినవాడు పనులో
వైతికింపరముం కించుకొన్న మహానుభావులను ప్రలోభముచే నొక్కిరిగమున
పతితులగుదలని అతడు సూచించెను గోవిందరాజు మిత్రవ్యధాచే అను శర్మము
గం పృథ్వియందలి క్షోభము సుదాహరించెను ఇతి స్మరణావశ్యోక్తి అని
వ్యాఖ్యానించెను, ఇగేతట్లు వైదేవ్య డదన నుజ్జానప్రతిపాదించి అనేకాత్మ
త్రాణాదో మృషానాదోనదోషా ఏతి ద్యునికమ అని వ్యాఖ్యానించెను ఇది హనుమం
తుని శక్తిసామర్థ్యము లామెను తెలియలేదు వెల్లడించుచున్నది ఈ వ్యాఖ్యానము
రాజ నరకముగ నున్నది అంకముందురు దన మాలోచింప నవసరములేదు

రాక్షసులు హనుమంతుని వాణమునుగాల్చి పురవీథుల ద్రివ్యయించిరిని విన్నం
తనే సీతాదేవి హనుమంతునకు తెలియజేసి అగ్నిదేవు వీవిధముగ ప్రార్థించెను

క్షో! యద్యన్తి పతికురూషా యద్యన్తి పరితం తపః
యది వాస్త్యేకపత్నిశ్చయం శీతోభవ హనుమతః :
యది కింఠి దనుక్రొళ వ్రన్య సయ్యన్తి దీపకః
యది వా లాగ్యశీతోమ శీతోభవ హనుమతః :
యది మాం వృత్త నంపన్నాం తత్పరూగమ లాలసామ్
నవిజానాతి దర్శ్యాత్మా శీతోభవ హనుమతః :
యది మాం తారయేదాత్మ మృగీక వృత్తకంకరః
అస్మా ఙ్మఃవామ్యు పంరోహ ద్భీతోభవ హనుమతః :
సుందర 68 ప 28 11 క్షో

రీత్యుక్తితో పరిచేసి జేయరావలసి అవసరముగా నిష్కతో జేసిపోయినది విజయంక పరిశ్రమచేసి అగ్నిదేవా హనుమంతుడు కృష్ణుని నుండును నే జేసిన పుణ్యమింకను మిగిలి, దాని నేపమభవింపజేయగలదు కలదేని నానందకు నాపై యీ గలదేని అగ్నిదేవా హనుమంతు కు చల్లగ నుండును హనుమంతుని ప్రాణము రక్షింపబడి అమె యిట్లు కృతార్థులు గదా.

శ్రీశివా స్వప్నవృత్తాంతము మీకు జ్ఞప్తియందుండును రాక్షసప్రేత గణా లాధం బెట్టుకొండ పీఠానంద మిగుల నార్తిజేసి ఓదార్పువార్తలను బేరయింక శ్రీశివా కథ వ్యవృత్తాంతము నామె కేవలముగా తెప్పెను ప్రతి పయమును పీఠ అనుమానము కలుగజేయగలదు జరుగజున్నది రాక్షసులు అతని పేదలను నములముగ నీతి గలవు అంక నర్తనాళము కావచ్చునది ధర్మము మరల స్థాపించు అను రాక్షసవదితలావా మీరెల్లను బాలకన్యను లాభముండును పీఠము మీకు పెద్ద బాధలు శ్రీరాముని చెప్పినట్లే అట్టిలాదలు నీచే జనుభవింపజేయును అక్షయము రావచ్చును మీకు పేద గన్పయితల నామెనుమి పీఠానంద దయార్థమై యి ఓమిం పేదకొనును అమె మిమ్ము రక్షిం గలదు" వార్తకి అవగ్రహము ఈ క్రింది క్లోకముచే పూర్తిగావించెను

శ్లో॥ రథస్యా ప్రాచుతీలా లభ్యుర్విజయ హర్షితా
అనందభరిత తత్త్వం విజయం కరణం హవః ॥

మొదట 58 వ 59 క్లో

శ్రీశివా పదమందే పీఠానంద హరణమంది రవికంకయు అనుమానముగలదు కులము కలగుకనియు కలదెను అమె రాక్షసప్రేతతో మీరు నానందము లపై యి ప్రార్థింపకపూర్వము మిమ్ము కమించితిని శ్రీశివా పరిశ్రమచే వాస్తవముగా జరిగినయితల నేను మిమ్ముల కప్పుక రక్షింపును అని ఎలికెను అమె వారిని రక్షింప ల వనమయము రానేసచ్చెను రాక్షసులు వదిలెనుది ఎల్లవయము నట్లాది ఎత్తురై వివిధ శ్రీ రామాజ్ఞనే హనుమంతుడు పీఠ కా కరవాస్తవ తెలిసి దేవీ, విష్ణు మలాదలు పెట్టిన ఈ రాక్షసప్రేతను కోరబగోరితి గోళ్ళుపీఠి లాంబాది లంప కరమిచ్చుది చేడెను అంక పీఠానంద దారి కదాపముగ చూటాది హనుమంతుని కాంక్షవంది అతనికి మంప గుణపాళము నేర్చెను అమె యితర కో హనుమా. ఈ ప్రేత వ్యకంకరణయ రాజాజ్ఞనే ఎట్లు కొనిందిరి కావ వార్తపై కోపించెను యుక్తముగాను నా యార్తి కరణులు వాడుగాను విభూర్తబుద్ధుడువృత్తములే

కాకము కర్మసిద్ధాంతము కడు కఠినమైనది కావున నా దురదృష్టమునకు వారిని విడిచివదలుము అని దైవనిధి కాగ పీఠి క్షయించితిని వారు రావణుని నాశము కల దాన్ని ఇప్పుడతడు మరణించినందున వారు కన్నీటి బాడించరు పూర్వమొక ఎలుగుబంటు బోధించిన పీఠవాక్యమును పీఠ తెలిపిన విషయము వేటకా బొకడు పులి కరుముకొనగ నొకప్పుడును నెత్తును అంతకుపూర్వమే వానిపై నొక ఎలుగుబంటుంటుండెను పులి ఆ చెట్టుమొదట నిలిచి దానిపై పుజారి తన మృగజాతి కేళిక్రమై న వేటకాని క్రింది ద్రోయించుని నంహ విచ్చెను ఆగ్రయించినవారిని అన్నివిధముల రక్షింపవలయుననియు కానా నియమము పతి కమింజాననీయు తెప్పి ఎలుగుని దించెను అంత నాపులి వేటకానిజూచి ఎలుగుబంటును క్రింద ద్రోయించుని చెప్పుగ, నత రక్షి జేయను కాని ఎలుగుబంటు అభ్యంతరమున క్రిందవల వేరొక కొమ్మను బట్టకొని తన పాతము రక్షించుకొనెను అత పులి దానినిజూచి ఈ మాటపై దె త కృతముడో దూరితివా, వానిని వెంటనే క్రింద వదిల్రోయి మనెను ఆ ఎలుగుబంటు వరమదయూతత్వమున ఇట్లు నరికెను ఒకను భవతు కీడు జేసినయెడల వలపుకగువాడు దానికి బదులుకీడు చేయరాదు వరోహకాగమిత అతిక్రమించరాని పట్టసులకు విస్మయకమైన కింమే భూషణము ఎన్ని ఆ దలు నంభరించినను వారు దానిని రక్షించుకొనవలెను పట్టసులవై నను దుర్లభు నై విషయ వరించవగినవారిని ఆహ్వాదగునరు కడగరించి క్షమించవలెను ఎలవ రోకగున అసరాధము చేయివాడెవ్వరు కావున మనము ప్రతికారముచేయు నైదేము దరి, మానవజాతిని విరంతురము పీడించు వరమదుర్మార్గులగునైతము కీడు చేయరాదు అని నరికెను (యుద్ధ 118 న 37 45 క్లో)

రామాయణమున గల ఆరుకాండములలోనెల్ల చాల అశ్వుకలు గుంపనైన న దృశ్యము నిత పరిశీలించుము ఇందు శ్రీరాముడు పితాపీఠ కలమును 4 కి ది ఆమెను పరిగ్రహించ విరాటరింగి ఆమె ప్రపంచమునం దెక్కెత్త నకు బోనచ్చు ననియు ఎవరి వంశకలయందై నను కుంభవచ్చుననియు తెప్పెను మం దెయ మునములుగా కుండిన ఆక విరాళకాగా ఆమె దాంత్రముగ దిండించునది ఏమి చేయుటకును తోడక కుదన గుండె బిచ్చరముతో ప్రపంచమంతయు తనపై పు యాదుండ నాతా క్షిద్రుడు క్షిద్రనికను యూహనపట్లు బరుషభాషణము లాడి తిది వేమ పీఠమమిందిగట్టి దానముగాను కన్నెల్ల మూటాడవగునా; విన్ను - క్యంపిషము న పాతివ్రత్యమునై కనకును చేసెదను ఎవరో కొందరు ప్రేమ

చేడుగ ప్రవర్తించిరి, ప్రితాపింతయు సంకయింపడగునా? వానియు వీరు
 బాగుగ చెరిపెనుగదా! ఇక నన్ను అక్షమానించకుము నన్ను రావణుడు కా
 కుండువా? నేను వివిచిత్రయంత్రగ అత దీక్షిరము పంపెనుగాని వానవ్యుత్పైకాడు
 ఈరీతియు వరాహమైంది వానునన్ను నాయదీక్షతో నున్నది అది నీయందే విరివి
 యున్నది చూచుచున్నది చిరకాలము గూడియింటి కిదిబాగుగా నా వదలి
 వీరు బాగుగ చెరిపియు వీరు వన్ను పిలిపియెడల నా కాళ్ళకులంగ నున్నది
 హనుమంతుడు బిన్ను వెళుటచేతనే నన్ను విడిచివేసెనని చెప్పవలయును
 యెడల నేవరని తను యెడలనే ప్రాణములు గడలియుండును వీరును నీ వేమి
 తనును ఈ దృశ్యమంతయు దృశ్యమందునుగా: కోపముచే మంది చేర్చి తెలుగ
 నీవమానముగనై నేను పాపాన్ని ప్రియ యింతకుగ జూచింది వీరునకుమా తమ
 జుట్టుది అగడనై తూతుంటి అయిదలనై జన్మించివీరయనును మరలని
 ఇంతకాలముగ వానదపడి గమనింపనై తివి మన బాల్కయిన వివాహే విరం
 తరమేను గలిగియుండువని గుణించిన ప్రమాణమునుగూడ మరలనిది నే వెంకట
 రత్నతో దిన్న వెంకటించిరితలు చేస్తుననికాని తన్నునులం నను నా మనెట్లు
 రక్షించుకొనగూడు నీవు గమించక నన్ను విడనాడి వది వదిలి యింతకు విరా
 డింది తన భర్తనైపు బావెను ఆ మోక్షునం చేయియు నూర్చునీ యు కంపక
 మతో దిక్కుకోడక నిలిచియున్న తన మరలనైపుజూచి బహుశా చింతింపిం
 పును తరలించింది విడనాడిన ఈ నీవితమును భరింపజాలను అగ్నిప్రవేశమే
 యా కోపమన్యారికి దెవ్వనదను అది ఎలికెను

శ్లో॥ దిశంమే నుదహిద్మతే వ్యవస్థాప్యతే శామ్
 మిదోష్ణం మాకోపరా దాహం జీవతుముత్సహే ||

యద్ద 118 వ 18 శ్లో

ఉత్తరకాండమున అయోధ్యయందు సీత రామ లక్ష్మణులు అశోకవనమున
 విహరించుచున్నప్పుడు శి కొండము ఎటుబాదికను పంతోషమును వివరమును పేర్చి
 దిరియుచుండెను శ్రీరాముడు సీతతోగూడి అనేకవిధముల నుటయు లనుభవించు
 చుండెను

శ్లో॥ అశోక వదితాం స్వీకాం ప్రవేశ్య రమ్యురందహః
 అనన్దేన కులకాశే వృష్టప్రకర భూషితే |

తదా నరం సంవీరే రామం సంవిష సాదృశా
 సీతామారాయనా నేన మధుమైరేయకం కుచీ ||
 సాయయామాన శాశ్వత్వ శరీరువ వృకంబరః
 మాంసావిర సుమృష్టానీ పలాది చిరదానిన ||
 యమస్యాత్మవహారాత్ కింత్వం స్థూర్లక్ష్మ వాళన్
 ఉపాస్య క్షుంభృ లాజాన్ స్పృహ్యగీత చిశారిదః ||
 బాలాశ్చ రూపవత్సకృత్ప్రియ సావనరామిణాః
 ఉపాస్మక్యంక కాకత్వం స్పృహ్యగీత విశ రమమ్ ||
 ముఖోరరామో రామాస్త్ర రామో రమయతాంబరః
 రమయామాన రత్నాత్మా విశ్లేషం నరమభూషితః ||

ఉత్తర 42 వ 17 2 శ్లో

అతి రామేన శేవయే మైరేయమాను సానీయమును త్రాగవచ్చెను ఉత్కృగ
 వదనము చేసిరినిన మాంసము నామిచే భుజింపజేసెను ఏదన వారనినకలు వర్కిగ
 క్షుంభరిండుకొని ఆది పాదీ యెల్లకమ మధుమైరేయకం రి శ్రీరామముని విపరీతముగ
 దోగము లనుకరించుచు మధుమైరేయకమై యుండెనది తంతుమని యెంచి వాత్సకి
 యిట్లు వర్ణించెను

శ్లో సతయా పితయా సార మపిశో విరరాజః
 అతుంధత్యా పసాపిశో నన్య ఇనశేసా ||

ఉత్తర 42 వ 23 శ్లో

పితా రామణ ఆ విషోదముః బాదురు అతుంధతీ పపిమలవరే వెలసిరి.

శ్లో ఏనం రామో ముఖాయుక్తః పితాం మరమతో నమామ్
 రమయామాన వై శేషా మహావ్య బాదిదేవతత్ ||

ఉత్తర 42 వ 21 శ్లో

అంశవి

శ్లో అలంబిన్య నరాలోహ పితాం మరమతో నమామ్
 అనత్యలాలో వై శేషా క్షయమే నమనన్తతః
 కిమిదృసి నరాలోహే కానుః కిం క్రియతాం తవ ||

ఉత్తర 42 వ 30 31 శ్లో

శ్రీరాము డామెతో చేసి. దివ్య గర్వముగలిగిన యాము లగవడు
చున్నది నీకేమి? కోర్కెలున్నయెడల వాటినిగొప్పము వారిని వెంటనే తీర్చెదను
అని పలికెను ఆమె దియవచ్చున

గ్లో. తపోవనాని పుణ్యాని ద్రవ్య దుర్బాని రావలె
గంగాతీరం నైవా న్యుపేక్షా ముగ్రతీజసామ్ ||
వఃమూలానాందేన పాదమూలేషు వర్తితమ్
ఏషమే పరమఃకామో యస్మాం వలతోజనమ్ ||
ఆప్యేకరాత్రం క నిర్వృత్త వివచీయం తపోవనే
పరీక్షిత ప్రతిజ్ఞాతం రామేతా త్తీవ్వకర్మణా ||

ఉత్తర 4 స 32 35 గ్లో

నాథా! చేసె ఆరణ్యమునఁ గల ఋషిఁబులఁగూడె ఒక్కఁడై ను గదప
వలయులాచులు ముడించి యాడుగ మందగోరిక నొ గ్రంథించెను శ్రీరాము
డ డెం కంగీరించెను ఒక దురాత్మునింబనిం దెండ్రుంబిఁబడి ప్రీతి శ్రీరాముడు
మరల గైకొని ప్రజలకు చేరుతోన జూపెననుకర్త వగరమంతయు వ్యాపించి
ప్రజలెల్లను పుష్కటిపురాణముగ చెప్పుకొనజొచ్చిరి నీక అవిధముగ వరదహని
యొందియు శ్రీరాము డామెను కనుండినందున మనప్రీతిను అవిధముగ వరద
కొనినయెడల మనమును నవీంపవలసియుండును మనకు చెడుకాలము దాసరించి
వది అని ప్రజలు ఒకరితో నొకరు మాటలుకొన జొచ్చిరి ఈ కర్త శ్రీరాముడి
రెండు సోకనె అతడు నన సోకయెల రావించి ఈ కళంకమును తరింపజూప
దీరి నే యిచ్చెనను మామృతవలెను అని చెప్పి తన మనోవిశ్వయమును వారి
కేరింగించెను అక్కలు డామెను గంగాతీరమున తీసికొనిపోయి ఒంటరిగ విడిచి
దిగ్గరగ వేర్వేరుకొనెను నీలాచేయలదిని పరి దూఱించెనె వని యడుగ అక్కలును
యథార్థము వెలిగించెను ఆమె మనసునొర్చెను ఇది తొలఁపఁజూడు అను కొంత
విూచించి జాగని నాకోదించుకొని దైర్యముతోడను విర తికోడను లక్కలుని
జూచి గంభీరముగ విట్లు పలికెను లక్కతా నా వివరమాట ఎదు వేను
తీవ్వము లనుకవించుటకే జచ్చిందిరిది బ్రహ్మదేవుడు నాకోడ మఱయును గలిపియే
కృష్టించెను నాకేము న్యవహరించెనె తర్త వివరావతగిన దానగాను రావున పూర్వ
జన్మమున చేసెడియో మ గర్తలపాపము కేవలముంటి నీ పునఃసీయరానినీ వతి
మంది యెడవాపియుంటిని పూర్వము వర్తకాయందు శ్రీరామునిచేస చేసికాను

చుండినందున నాశ్రేయములును కష్టములును కలుగుటచేను ఈ మోసలు
 శ్రామణుడు దర్శింపబడు నిశ్చల నిదనాదే వనియడగ నేనీయ నేమిచే తినిది
 చెప్పవలెను? అట్లుగా నేనిక జీవించుట నిరుపయోగము కావున గంగతో ప్రాణ
 ములు విడిచెదను కాని నా గర్భమున ది తి జననంబగునొప్పునున నే నొక్క
 హత్య గానింజుకొనరాదు కన్నుల పీచీసొమ్ము వా యు క్తగాననములకును నా తర్త
 పదములకును బామాడుగ మ్రొక్కము నా బాదువిరో ధర్యురార్థము రలగక
 వరుదుకొనుము నా కడుపి నిష్కలంకమైకవని ముదవళము శ్రితకమునగ
 వీయందే భక్తి విశ్వాసములు గలిగియుండి ప్రజల అపరాధములను జూచి వచ్చి
 నిదనాదిని ప్రజలను నీ సోదరులవలె గౌరవింది ప్రేమింపుము బ్రాజయ దు
 గర్వము నిలుకొనుటకు నన్ను విడనాడుట నాకె తయు తప్పింపబడి నీవు
 ప్రణాసేన సేయుటకన్న మిన్నగ నేను దీపక జేపకము బాధలను తర్తయే మట్లు
 గురువు దైవమునై యుండెను బాధల అడవి నీకయందే ప్రాణము విడుట
 నాకప్పుడు అట్లుగా వేద్యుని గర్భం నై యుంటిని శ్రీరామక లీద యెరుకయే
 కాని నీవు కనులా జూచి సాక్షిగ ముందుకు యుక్తులు అని కలెకెను

అంత రామాయణమువందరి నివసమట్లమును పరిశీలించుము అప్పుడు కరుణ
 కోసమిరువైదది దానికదియే సాక్షి అది మని అనుభవమునకును ఈమారును ఆంద
 నిది భక్తుల్రాతులదే వోదమాట వెలుగడకుండజేయను శ్రామణుడు కుళంపుల
 గుర్తింపి పితాదేవి విరివింపుమని యడగ నాస్తికి యామెను వ్యయముగ తోడి
 తెచ్చెను ఆమెను వ్యకరించుటకు పూర్వము అప్పుడు జేరియున్నప్రజలు సామం
 తులు మంత్రులు పీరియెడుట రస పాత్రివర్తమునై కవతము చేయుచుని శ్రాము
 దాను కడిగెను నీక కాడికరదరింది తల్లివ్రాల్చి సంహరించై రాగ్యమున నిట్లు
 పలికెను

శ్లో॥ యతాచం దానుబాదవర్ణం మనసాపి వ ది ద్దయే
 తథామే మాధవీదేవి వివరం దాతు మర్హతి ॥
 మనసా కర్మదానానా యథాధాతుం నిమగ్నయే
 తథామే మాధవీదేవి వివరం దాతు మర్హతి ॥
 యతాతా తృప్త్య ముక్తమే వే స్మరామాక పరంపర
 తథామే మాధవీదేవి వివరం దాతు మర్హతి ॥

కథావంత్తాం వైశేష్యం ప్రాజాపతీశ్చ ధన్వంతరీ
 భూతలా దిత్తిమ్ దివ్యం సంపాదన మనుత్తమమ్ ॥
 ద్రియమాణం కరోమ్యే వాగై ర దుశపితైః
 దివ్యం దివ్యేషు చషషా దివ్యరత్నైః ఘోషితైః ॥
 కష్టంబు భరిణీదేవి కామాత్మాం గుహ్యైః పితృభిః
 ప్యాగితే వాణిపంద్యేన మానవే బోధితేయత్ ॥
 తా మానవగతాం దృష్ట్వా చవిశ్మయీం దిపాశలమ్
 మృత్యువృత్తి ర ద్విత్వా దివ్యా వీశానువాకిరత్ ॥

అత్త 97 వ 15 21 శ్లో

శ్రీరామచంద్రుడెవ్వ పరశ్చదుమి మ ముకుందైవమ కలదియంతదేవి
 తల్లి : భూదేవీ : నాకు దానియ్య ఎద్దుటినుండి వెడరింబో అవ్వటికే బోయెనను
 ట్టి విదర్శనములున్నను కన్యకాని ఈ లోకులతోదమ భర్తతోదమ ఇక నా
 కేమియు ఎదిరిదు అమె యట్లు ప్రార్థింపగ అయిదవదగలుగు వాగేంద్రులు
 మోములుండ వలెనై దూర్యములచే బొంగదీస బంగారు పంచదము తూమి
 నుండి దోను. బూదే : అవితై గూర్పుందీయందెను అమె 'కాదేది జళం
 వదిగ యా : దిమ్మ ఈ ఖానునై వివనులం చిది దాను అవి 'లికే
 అమెను (సాంకమనకు తిప్పిబోయెను అమె వహితును మానవులు గ్రహింపక
 బోయినను దేవతలు గ్రహించి అమెపై పూజాప గుంపించిరి

శ్రీరామడు మూపురుషుడు అతనియందు మాన లక్షణములున్నను మనలో
 జగ్గు బాహీ శలు నైకమున్నను పరిచరాశ్మికనై వెలసెను అట్లముగ నీత
 మూలత్రి తయను విదర వను దాన్వమ అతడేం అంత రితముగ ప్రవర్తించెను
 దాని 'విదింపకే వి రిండుయందీము మరల తెలియజెప్పె ను శ్రీరామని కింము
 ది నైది గావన మానవులైన మనము దాని భక్తిగ గ్రహించి మెచ్చుకొన
 జాము వార్జితే వ్యయముగ జెప్పినదిగాక అతడు చిత్రించిన శ్రీరాముని కింమునై
 వారకపడి నేవోక మూలప గానించె ను అతని కింమును ఎలాదేవియ నుమిత్రయ
 దప్ప దుశకుడు అశ్వితుడు భరితుడు వీరిలో నెవ్వరును అర్థము చేసికొనజాల
 రైరి వీతయ ముద్రియ మూమె అతడు తన శండ్రికి శేవనవ్యాసమును
 పాణిండుదండెనదియు దానినై యెంతటి ల్యాగమునైనను ఎద తెనదియు గ్రహిం
 చిరి అతనికామున మరెవ్వరును దానిని గ్రహింపజాలబోయిరి అతనిదిజూది

శీత ల ఉపన్యాసము

వీరదర సోదర మణులారా :

తైయిపేను విలంబిగంతనే మన కొక తెగతాళము కలుగును మనలో అనురికములైన పాదనమలద్యలా నలుకులదిని సంపాదించి వానిని అనుచితమైన ప్రయోజనములకొరకు ఉపయోగించు ప్రేతో నామెను బోధింపుడు ఈ తావ్యమునందు దెప్పబడికవిడముగనే ఆమె యింపైకి పితృ గానముని విర్యంతయగు ఆమె కొత్త నిదమై పామర్త్యము యిద్ది కుకలన కందు కాని ఆమె దానిని వ్యభాత నితే ఉపయోగించుకొనెను ఆమె ఇతరులపై అధికారము చేలానాందు చిత్తవృత్తి కలది ఆమెను అధికారదాహ మెక్కువై ఆమె వాక్రయందినవాటి వాదాకరముగనుండునెను అట్టియ్యెను ఆమె గొప్ప పాత్రయనుట స్వర్వక గ గోచరింతువున్నది ఆమె జూయ రాల్ అమాయగరిగి అనత్యములు వలుకును ఆమె యునుపించిన మార్గ ఎవరిక తవ ర్రతే మరణము కలుగునది మాదిరించును ఆమె వెనుదీయదానెను ప్రారంభ మునందు ఆమె శ్రీరామునియందు వాత్సల్య జూపి అతి దామెను మాతృరాసయిన ప్రేమింతునట్లు వదలుకొనెనను అంతమే ఆమెను అనతీర్తినుండి విమోచనము కలిగించును ఆమె శ్రీరాముని కల్యాణములయందు గలుగించి నానిని మనపాక మెప్పు కొనెనది మన మామెను క్లమింపవలెను శ్రీరాముని నది కల్గియందును ఆమె యందును అభేదముగ నడచుకొనెనని వాల్మీకి నుది యున్నాడు అందుకుతోడు శ్రీరాముడే తన వృత్తులగు తరతుదికన్న రసయదల నెక్కువ వాత్సల్యముజూపి తనవేన చేయుచుండెనని ఆమెయే నిలుమార చెప్పియుండెను

మమంత్రు జామె పట్టువును హరి యు నడగడిదిగూర్చు యెప్పు మృతాంత మును మీ తెలిగించెనను ఆమె పితయెడల బాంధ్రురముగ ప్రవర్తించెనని నిమం త్రుడు గునునెంది తుమాడుకు తెంద్రిది కుమ తై కల్గిని, వీరెడరను నా వడిని ఉదాహరిం . తైతతో నీ కల్గిపరిక్రమ నే నీయంగుమమ దీని తెలియగు బావ్య పతికి ప్రియోకాణ మృగాదుబావను యిట్లునే వికాసు వరకుచేసెను ఒకనా డతడు మేల్కొనియెంది రెండు రీతులు మాటాడకొనుటెనం విని గొల్తుననెప్పను మీకల్ల ఆకలిని ఎం నది గొప్ప యదిగోగు అతడు గాని చెప్పగూడదనియు చెప్పగూడదం కాదు మ గొంతురనియు పరితేను అనగు ర్పాతా నవ్వెనని

యింది అమె దీవు రావును బ్రతికుండు నేను లెక్కగొనను దీని రహస్యము చెప్పియెడల ప్రాణములు విడుతు నీ పట్టుబట్టెను అళ దానార్తము పట్టునకు తెలుపగ నకదు అమెను దావనిమ్ము కాది అరహ్యము తెప్పకు మది అదేకం చెను కానిన పీఠండ్రి యామెను విడిచిపో చూయగ నుండెను అది చెప్పి దీవు పీఠండ్రియంకటి దానివు దీనిమె మార్గము ననుసరించి నీ తర్తప్రాణము దీయ నమ అది మోక్షురొదెను కాది అమె తనకు విడిచక దా ప్రసముగ పట్టె జేసెను అత దింకదూరము చెప్పినను అమె మోమున యుండెనై ఎని మార్పులాక ఘోర మగు అనదంకెల్లరు మూలమై గించెను

అమె కవరర్తము వశవలముకొది తోది కోరంధ్రము ఎంత హాసముగ అంది కదియ మండరయే యిట్లు వలెనెను

శ్లో॥ దర్శాప్నిరా కృతాహార్యం క్షయో మౌలాగ్యవ క్షయో
రామచారా నపత్నీతే కథం మైరం త యాకయేత్ ॥

అయోధ్య 31 వ శ్లో

శ్రీరామయి యులదై కయెడల కొనల్య పడబడిది అదికమగును దీవు యోనివనుండు అమెను దీక్కురించి అనమానంబనతిరమ అమె మర గియుండునా దాని తండు లెట్లు అధికముగ దీవివు కనువనింపవలసియుండును శైలేయ తత శివుయిందీనవరముల విషెడు చెల్లించుమని యిడుగ దురగరు దామకో

శ్లో॥ యస్మాప్రసవే దే తేనమి య కయా ముఖపాంశుక
కవ్యాః కృతం మయాదిత్యా శైలేయ్యా ఇతి వక్ష్యమి ॥

అయోధ్య 32 వ శ్లో

శ్రీరామయి అతఃకృమనకు వింపనయెడల కొనల్య నవ్వేయి యనునో అమె కింకలదాదము గలిగించి నేనేనువి బాదలాదవలెను అమె నాకు నమమో క ముగ దానివలెను ఎభవలెను భార్యవలెను సోపితవలెను కర్ణివలెను సేవింప పొండ్ల అమె వెంకగనో ప్రేమింబి గొరవింపవలసివడయును దీ కారణమున నే నామెను అకరింపై తిది నే నామెనునర్పు నొప్పించి దియెడ కదికరము బాదతిది ఈ రెండను నన్నివును బాదించుచున్నవి

శ్లో॥ ముద్రాప్రేక్ష్యవై నీతా కతం మే విశ్వదీప్యతి ॥

అయోధ్య 32 వ శ్లో

ఈ క్లోకమున ప్రేక్ష్యవై వీణా అను శబ్దములు ప్రక్ష్యకించి వాదబదిగవి
మమిత్ర కొనలక్షణము యొక్కవ అజాతవ వివేకము గలది మానసికవికాసముగల
గృహిత కావ్యవ దళరథుడు నేను మమిత్ర సేమవి దెప్పరలెను; కింత కాని
తీయి పొదుపునైన అమె మెట్లు చూడగలను; అని దింతింపెను

తన కంఠీయు నవతికల్లియు విచ్చిన అజ్ఞులను శ్రీరాముడు దెలిసిన కొనలక్ష
అకలితో

క్లో॥ యది పుత్ర వజాయేణ మమ శోకాయ రామవ

నస్యదః॥ మతోదాయః పక్ష్యయ మహా మనసా॥

అయోధ్య 20 న 36 క్లో

దీవు నాగర్భమునం దేల జన్మించెడివి; దీవు జన్మింపకుండెడి నాకు గొడ్రా
అను దుఃఖమెకటియే యుండెడిది

క్లో॥ ఏక ఏవహనంధ్యాయా శ్శోకోభవతి మానసః॥

గౌ దానికి విజ్ఞలు లేరనుచింత ఒకటియే యుండును

క్లో॥ అప్రజాస్మితి సంకాపో శహ్యాభ్యః పుత్రదిగ్యతే॥

అయోధ్య 20 న 37 క్లో

అమెకు వేరొకటింత యుండదు దీవు నా పుత్రుడవై జన్మించియు నా
శివక వృత్తితో చూడుము;

క్లో॥ పద్మవృహర్షం కల్యాణం ముఖం వా పరిపూరుషే॥

నేను రాజాది రాజును వివాహమాదియు శ్రేష్ఠునయోనము; నే నకలితో
నేమిదొక్క మనుకలించితిని;

క్లో॥ అది పుత్రేపి పక్ష్యయ నితి రామాస్థితం మయా॥

అయోధ్య 20 న 38 క్లో

దీవు వెలిగి పెద్దవాడైతత్వము నాశస్త్రములు తొంగి పొక్క మనుట
చింతనకు యెంతయో అనతోసుంటివి

క్లో॥ పాణచూష్య మవోష్ణి ది బాత్వాది స్వాదయర్హిహమ్

అహంక్రోశ్యే వపత్సి నామ పరాదాం వరా పతి॥

అయోధ్య 20 న 39 క్లో

నేను నా పవతులలో మిక్కిలి దురిచ్చింపులాఱును నిషఘటకరణ్యముల కేగిన నాగరి యేచుగును : నా పవతులు నన్ను బాని యర్పాదలచెను

శ్లో॥ ఆలోచించి తరంకిన్ని ప్రచురణాం భవిష్యతి
మనుకోకో ఎవావశ్య యాద్యశోయ మనంతరమ్॥

అయోద్య 20 వ 40 శ్లో

నా దైత్యదుఃఖములకు ఆంధమే యుండదు ప్రియ భార్య దొంగిలడి
దారి అద్భుతనంతులారిని యెంతురు అమె ఆ పనయు "దశావయోదా" ని యులు
కలుగుచు కమయముకన్న తెంకింతల కష్టము ఎనువలించును

శ్లో॥ త్వయి కన్యహితేఽప్యేవ సుఖ సునం విరాక్యతా
కీల షునః ప్రోషితే తాత్రద్రవం మరణమేవమే॥

అయోద్య 20 వ 41 శ్లో

విషమధు ఇతరదయైను సత్పరములు ఎదిగినవిచ్చనై తండ్రిలేకను లోతు
లేకను గౌరవించబడిన విచిత్రమన్నప్పదే నాతర వాత యుల్లుండ విషమ అరణ్య
మన కేగినయెడల ఇది చెప్పెడి దేమున్నది : మరణమే కరణ్యము

శ్లో॥ అత్యంతం విగ్రహితాన్ని భద్రర్పిత్య భవంత్రితా
పరివారేణ తైత్యో వృషానావ్య తమాగరా॥

అయోద్య 20 వ 42 శ్లో

నాభరణ నాపై యజమాన మెక్కుతులు లేదు ఇకటి తైత్యో రావీ
జమలకప్ప అభిమాధిమంగ జాగరితుడును

శ్లో॥ విక్యక్తోద తయాతస్యా కతంను అరణ్యం
తైత్యో నదవంద్రప్థం భుజ కళ్యాణి సర్వమ్॥

అయోద్య 20 వ 43 శ్లో

పుత్రతా : విషు వెదలిపోయినవిమ్ముట నీ నామె మోమెల్లు మాతగలను :
అమెవలకు లెల్లవెరును దారి కలివముడగనే నుండిను

శ్లో॥ భుజ సప్తదశాతి రవ శారవ్య రామన॥

నీకు ఉప యన మై దాదిగ పదునెడలరప్ప" అని రావీయు లెప్పడు
కొలిగుదా : యని వేదియించిని

శ్లో॥ అవిరాది కౌశలంకార మయాదుఃఖ పరిక్షయమ్ ॥

అయోధ్య 10 వ 45 శ్లో

ఇంత నా బాని నెట్లో భరిందితిని ఇక భరింపజాలను దురదృష్టవంతు
రాజగు నేను దుర్బరశక్తికము గడువలసిన బాసనైతిని

శ్లో॥ అవశ్యంతి కవముఖం పరిసౌర్య శశ్వదమ్
కృపణా వర్తయిష్యామి కథం కృపణ తీవికమ్ ॥

అయోధ్య 20 వ 47 శ్లో

నిన్ను పెంతుటకు నే నెన్నియో ఉపవాసములు ప్రకమబుచేసి ఇదిముఖ
బడితిని శుంభయు వృధయాయెను అని పలికెను

శ్లో॥ ఉపానైశ్చ యోగైశ్చ నిరూఢిశ్చ పరిక్రమైః
దుఃఖం వరవృత్తోమాయం త్వంహి దుర్గత యోధుయో ॥

అయోధ్య 20 వ 48 శ్లో

కలదుడు తన మేనమామగారింబనుండి వసియింపక దూరమయిదుట
తన తల్లిదిగూర్చి యెట్లు ఎరిగెను

శ్లో॥ అశ్వశామ వాచందీ కోపా ప్రాప్తా హరినీ ॥

అయోధ్య 10 వ 10 శ్లో

అతడు ఉడ తల్లిని శ్రీరాము నెండుట ఆరణ్యమున కందితివని యడు
గుడు నా పెండ్లియగు కోవల్య దీర్ఘదర్శిని గావున నీ వామె నెట్లుచూపినను
నిన్ను తన నీతి నెవరి జూచెగాని నీవలె చయించినాడ నగు పతియొనబయిను

శ్లో॥ కథాః శుక్రం బృహత్కథ దీ పంక్తిం వా నమ్
ప్రస్థావ్యం నవహసాయ తస్మాత్ క కోపసి ॥

అయోధ్య 78 వ 11 శ్లో

ఆ మహానీయరాని న్న తుని వారవీరలు గట్టతేసి ఆరణ్యమునకందియు
ఇంద్రులను గుంభించగలిగినా కౌశల్యునిగడుము దొరికినెను

తైత్తిరీయ ద్వి వైష్ణవ వచనముకొని దిమునుందర వచి అంగులవేసి
పెల్లదీయ ద్వి ఆపై తైత్తిరీయకో

శ్లో॥ దయకా కృపం పరా భద్రకామే వాప్తి పంకయః

శ్వత్కృతే న చుహరాణో విశేషవి హాళాశమ్ ॥

అయోధ్య 8 వ 24 శ్లో

ఏ వానవి ముద్దుభార్యషుః అందు పండితములేడు ఏ వాణ్ణాపిందినయెడల
అక భగ్గులొకైన దూకును ఏ వనవి భట్టవీతిలో నుంచుచివి

శ్లో॥ కళ్యాణం క్రోధయతుం శక్తో న క్రథాం ప్రత్యుదీక్షితమ్

తన వియోధం దానాహి ప్రాణా నపి పరిత్యజేత్ ॥

అయోధ్య 9 వ 25 శ్లో

అకడు నీకు కోసము తెప్పించ సాహించినదా ఏ కోపమును దూడలేదు
నీకృపితై తన ప్రాణములనైన విడువగలదు

శ్లో॥ కన్యాధి క్రమితుం శక్తైః ప్రపదాకృం చహీనతిః

నుండ్యభావే బుధ్యన్త్య బాధాగ్ధ బలహాత్యసః ॥

అయోధ్య 9 వ 26 శ్లో

నీవు ఆకృష్టవంతులైనపు నీమాట బలదాటదు దానిని ఏ స్వప్రయోజనము
నకు ఉపయోగించకొనుము అది ఎడతెను

దొరకుడు కైకేయీ కోపగృహము ప్రవేశించి అమె తన దూషణము
అన్నియు వెడలర్చి నేల నిలియు గుణజాని ముంకరిః ఏల ఇట్లుండెడిః నీపై
దాగ్రహి నెరుంగవాః ఏకేయి కావయిపో కోరుకొమ్ము నే నెప్పుడైనను నీయజ్ఞ
జాదా యుండః దండయు నెంచుడుః

శ్లో॥ కలయం బహిళా చుర్యకోనా సుమహా ఉద్రయమ్

ఏకై యెవనిది శీట గూర్చునలెనో చెప్పుము ఏ యోగ్యుని చెరువనువెడలు
ఏ దక్కర్చునగు మేలు చేయుచునెదిమః రెండును శేతుః

శ్లో॥ చురోదీర్వా చ కాన్తిస్త్యం కే వం రికోషణమ్ ॥

అయోధ్య 10 వ 32 శ్లో

దాటకై కృతమెంచును ఇట్లేల దుఃఖించెదిమః

శ్లో॥ అకభ్యో వర్ణభాంకోవా కోవావరో విముక్తభామ్ ॥

ఏ సంతోషమునకై చందిరగివసాదిని వదలివేసెదము చందశగిరివానిని
దంపింతును

శ్లో॥ అదిత్రాకో భవత్సార్థ్యో ద్రవ్యవాన్ వాచ్య కించనః॥

అయోధ్య 10 వ 88 శ్లో

ధవిరసి రుచివ దేపిదమ నిరుచివస భవాభ్యుది గావించెదను

శ్లో॥ ఆహంచైవ సదీయాశ నర్హ్య తవ పశాదుగా॥

నేనును నా వారును ఏ చేవనలమే

శ్లో॥ వ కే కించిదభిప్రాయం వాఃకంతు మహామత్సరేహ॥

అయోధ్య 10 వ 89 శ్లో

ఏ మాదన నా కౌశ్లేయే॥ వేమ దాదిని జరదాట సాహవించను

శ్లో॥ ఆత్మనో తీవిశేనాని బ్రాహ్మ యన్మనసేర్వం

నిలమాస్మిని జానంతి నమాం శంకితు శర్హపి॥

అయోధ్య 10 వ 90 శ్లో

ఏనై వలపు తెలియయి ఏయొక్క కెరవేయనా లేదామది ఏల సందేహించె
దనుః నా ప్రాణులు అప్పించియ్యెను ఏ కోరికల మన్నింతును

శ్లో॥ అనర్హిమే జానాం త్వత్తః ప్రియరమా మమ

మమతో మమత్యామో ద్రామా దనోగ్గన వివ్యతే॥

అయోధ్య 11 వ 6 శ్లో

ఏమ నా ప్రాణప్రాయపు వురుగులలో శ్రీరామునికన్న వాడు ప్రియతరు
దెవడను నీడు

శ్లో॥ కే వాజ్యోన మశ్లేన రామవేణ మహాత్మదా

శపే కే వేవనర్హేణ బ్రాహ్మ యన్మనసేర్వం॥

అయోధ్య 11 వ 7 శ్లో

దివైది 10 ఎంజ్జమన్నతో దెప్పము ఏకన్నను ఇరతు లందరికన్నను
నాకు ప్రియతమడైన శ్రీరాము నై శి తల వేసెన నని ఎరిగెను ఆకడు తానేమి
మాటాడుదుండెనో ఎరుగదు అ శ్రీరామున కే యితియి వానిగావించి మందెవనియి
నెరుగదు అత రించు నిట్లు విలశదొడగెను

శ్లో॥ యం నుహర్త మవశ్యంస్తు వశీయం నునుం ద్రవమ్
తేన రామేణైతేయ శపీతే వదవక్రియామ్ ॥

అయోధ్య 11 ప 7 శ్లో

శ్రీరామని ఒక్క నిమిషమైనను బాదకుండ జాంను

శ్లో॥ అత్యనా వాత్మై కా నైక్య ద్విజ్ఞేయం సమ ఇర్షయి
తేన రామేణైతేయ శపీతే వదవక్రియామ్ ॥

అయోధ్య 11 ప 8 శ్లో

అట్టి శ్రీరామనినైనను అతని సోదకుంపైకను ప్రమాణము చేసెదను

శ్లో॥ త్వనే హృదయ మప్యేత దనుమ్యుక్త్య ద్దరస్వపే
ఏతద్విమిక్త్యైతేయా బ్రాహ్మ జుడా మి మవ్యపే ॥
జలహత్మిని జాగంతీ మాం కంకిత మర్చన
శరీర్యాని రదప్రతిం ముక్త్యే నాపితే శపే ॥

అయోధ్య 11 ప 8 10 శ్లో

నా సుకృతము పాక్షిగ ప్రమాణమునైన చెప్పుచుంటిని వినుము సిగిర్భాం
శవ్యక నెవేద్యును అజ్ఞాపించును అని ఎన్నవించెను రాని కైలేయశి తపశోజ
రంక విరియనులైనవో శిరియను కావున ఈ ప్రమాణములన్నియు రాజుని
యించి అయె అతని వింకను శతిన వమాణములచే నిర్దురితేయ వనుకొనెను

శ్లో॥ రాజా క్రపేణ శపసి విదం మమ దదాపి ర
తద్యుజ్జ్వంతు క్రయప్రతిదేనా పాగ్ని స్వరౌగమా ॥

అయోధ్య 11 ప 18 శ్లో

రాజా ఏవిష్టుడు చేసిన ప్రమాణములన్నియు ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలు
అరింతురు గాక ॥

శ్లో॥ కంధ్రాదిత్యో నభస్త్వై గ్రహ రాత్యహపి దిశః
అగర్భ వృషపీతేయం సగంధర్యా న రాకపా ॥

అయోధ్య 11 ప 14 శ్లో

జాలెను దీపిని పాశరె యుండుదుగాక

శ్లో॥ విరాటరాజ భూతాని గృహేషు గృహదేవతాః

యాదిదాన్యాని భూతాని వానీర్యం త్వానీతం తవ ॥

అయోధ్య 11 వ 16 శ్లో

నారెల్లను అలకించినమది జ్ఞప్తియం యడచకొనుము నీవు వాలోగనే చెప్పి
తివిది నన్నే తృప్తిచేయ రెండు భరింపనీయం ఈ విశ్వమంతయు నీని వలకించెను

శ్లో॥ సక్తిం దో మహా శక్తా దృష్ట్వా మనమహిమః

వరం మమ దహన్తి తస్యే తృప్త్యాంతు దేవతాః ॥

అయోధ్య 11 వ 16 శ్లో

అమె మనవానిని రాంబై రక్షణగ పూర్వకరితనుండి గొప్పవాని ఎట్లు
దుష్కర్తనును వాగ్దాని అగమించియు గానిని పెరవేర్చి స్వర్గ మలంకరించిన
వందర్శిములను అమారి చేసెను అంత నామె నీవు దీవాగ్రామమును చెల్లించనని
యిమ గురుక వేసెను దీని దృష్టమార్గమునుగూడ దూరదను పూర్వము తిరు కవర్తి
అదివలన తిప్పవోది దేవులు రెండు మాంసమును గోం ఇవ్వదా

శ్లో॥ శ్రీ శక్త్యైకైక కరోతయే స్వమాంసం పక్షితదదౌ

అలక్ష్మ వజ్జీవితక్యా తామ మతి త్రమామ ॥

అయోధ్య 12 వ 48 శ్లో

పూర్వము అలక్ష్మ్యుడు రాజుండెను ఎవరేది యడిగినది అది తీర్చెడివాడు.
అండుదైవ వేదవిరుదగు బ్రాహ్మణుడు సమీపించ నతడు నీతేమి కావలె నని యడి
గెను. అతడు నా కన్నులు నీకిచ్చెదను నీకన్నులు నాకిమ్ము అని కోరెను అం
డుడు అండులకు నమ్మితింది తవ కవిగ్రుణ్ణులీని అతని తీర్చెను

శ్లో॥ వ తాంతు పతిస్త్వల్పాం మర్యాదాం నత్యమద్వితః

నత్య రోహ త్పనుయే స్వాంపేలాం నాతవర్తరే ॥

అయోధ్య 14 వ 8 శ్లో

నమగ్రుడు కాదు నీ నరమాణసువంశనే చేరియతి కట్టవారి రాజమను ॥

శ్లో॥ నత్యం సమదువ ర్తస్య యదిదర్శ్యే దృశా పతిః

నవల స పరోమేస్తు వరదోహ్యం రత్తమ ॥

అయోధ్య 14 వ 8 శ్లో

ఈవిధముగ నామ కలిగవగు దృష్టాంతములచే పశుని ఉద్ధరి గానించేట దళరతుడు అమృత నిరసించియు వేరుకొనియు నివసించియు జూచించియు, ప్రమాణముల గానించియు నిడువయోగమాయెను అంగ వశమి నా జనుమారుడు అమాయకుడు అతడు అరణ్యములకేగుటకు నేనెంతమాత్రమును వమ్ముతించను తపయా : అరణ్యముల కేగెదవా : యనినమాత్రమననే అతడు వలే యడుగు

శ్లో॥ నాలం ద్విశీయం వదనం పుత్రోమాం ప్రతిభానుమ్ ।

నవనం ప్రప్రజేతుక్తో రాజమిత్యేవ పక్షతి

యదీతే రానువతుర్యా ద్విం గచ్ఛేతి తోదతః ।

(వరికూలం ప్రయంపేస్త్యా ప్నతు వత్సః కర్షిణితి ॥

అయోధ్య 12 వ 86 88 శ్లో

అటుగాక అతడు నాయుజ్ఞ జవదానయెడఁ నేనెంతయూ చంకవించును కాని అక రట్లు చేయుదు

శ్లో॥ కుద్ధరాహోవా తావంతు నకు త్తావ్యం రాజుః

నవనం ప్రప్రజేతుక్తో రాజమిత్యేవ పక్షతి ॥

అయోధ్య 1 వ 87 శ్లో

అంత చరకుడు నేను మరణించివయెడల భరతుడు నాకు అంత్యక్రియలు చేయకుండుగాక అనివలికెను అనగా

శ్లో॥ ఏయంచే దృశతస్యైక రాను ప్రవాణం తోక

మాన్యుమే భరతః కార్షత్ ప్రేతకృత్యం గతాయుషః ॥

అయోధ్య 12 వ 92 93 శ్లో

నేను మరణించినెనుక విశోధకనువరించి భరతుడు రాజ్యము చేపట్టెను అతడు నాకు అంత్యక్రియలు గావించకయెండుగాక యని దళరతుడు మరల బలికెను

వేదిపుడు వివాదగ్రస్తమైన అంశము నొకదానిని ఉద్ధించెదను విషయము తెలియెను.గనే యుద్ధుని కాని నాట్టికి కొద్దియెడల ఉందివయెను కొద్దియెడల నేరొకవిధముగను తెప్పయింపుండున నేను దానిని వదిల్పురింప క్రయిత్పించెదను దళరతుడు ఆనారోధముగ నామకు వరములిచ్చి శ్రీరాముని రాజ్యమునుండి ఎందుకు వెడలదలెను : ప్రజలు సాధారణముగ దళరతుడు ఈ చిన్నభార్య ప్రేమ

పాశములన్నియు ఆమెకు లొంగిపోయెనని వచ్చెదడు. రెండువనివాసును చేసికొనిన
 వార్యులు వానివగాని వృద్ధులైనారు. అది అందరకును తెలివినది. ఆ కైశేయి యిప్పుడు
 రాజై చాల తెలి గలిగి అతనిని సంపూర్ణముగ వశపరచుకొని తన యిప్పుకన్న
 వచ్చెల్ల అధికము అంతియేగాని ఆమె ఆనందమును వయసున చాల చిన్నదై సం
 దున గాదు కొన్నివందల సంవత్సరములకు పూర్వము దేవతలు అనురుకు బోరాడి
 వచ్చెడు దేవతలు మానవరూపియైనామను గోరినంతవరకును అవరము రియ
 లడినది. మఱియు రామాయణమును వర్ణనగ నిలిపిందినయెడల అతడు ఆమె
 మోహపాశములకు లొంగలేదని బయల్పడును. ఏలన ఆమె చాల దుర్మార్గురాలని
 గ్రహించినవెలెనని అతడు మోహపాశముల ద్రెంచివేసెను. ఆమె ప్రభావమునకు
 లొంగినవాడు ఆమెకుకాని భయపడినవాడును కాదు. కాని తాను చేసిన వాగ్దాన
 మునకు వట్ట దెను ఆగినవని తన్నుని జిజ్ఞాసున శ్రమ నిర్మించిన వత్సల్రతు
 దైవండును అతడు బద్ధుడాయెను. అతడు వానినుండి తప్పించుకొన ప్రయత్నించెను
 గాని బీజ కాయమును ఆకడే ఈవిధ గ నెచ్చెను.

శ్లో॥ యదతు బహవోవృద్ధా గుణవంతోఽపూ కుతః

అధిష్ఠాంతం కాశతన్మం వక్ష్యమితి హంతకాః

అయోధ్య 12 వ 86 88 శ్లో

లోకులు తన్నుగూర్చి ఏమిశ క నెదలో దశరథునికు తెలియును అతడు
 కైశేయికి ఎవనియందెనె. లోకులందఱును తెలియును గావున ఈవందర్యమునను
 అలులే తనింతురని అత డెరుగును కావున శ్రీరాము దేశది ప్రణవడిగవచ్చును
 వేదేమని చెప్పారనని యతడు దుఃఖించెను

శ్లో॥ కైశేయా కి శృమానేన రామః ప్ర వాటితోమయా ॥

అయోధ్య 12 వ 88 శ్లో

నేను కైశేయి కొక వర మిచ్చియు లడిని బావిని కాదనలేక శ్రీరాముని
 అరణ్యమున కంపిడిని అని చెప్పి అది నక్కమే యగును

శ్లో॥ యది తన్మం బ్రహ్మేక త్తద త్వం బవిష్యతి ॥

అయోధ్య 2 వ 87 శ్లో

అది నేనెట్లు తెప్పిన నన్నెవ్వరును నమ్ముదు ప్రతివాడును ఈ మునలి
 వాని అనన్యము దుడువ్వాడిమను ప్రతివాడును నన్ను నిందించును అది యిప్పుడే

న యక్కట్టు నిచ్చెను అత డింకొకమార్గ మాటోచెను అతడు కైకేయికో
నేన వృద్ధుడను నీవు చిన్నవార్యవు అయినను నీవదనులనైతి మ్రొక్కెదను
నా ప్రార్థన మంగీరింపును అని బ్రతికూలెను

శ్లో॥ న జీవితం హేల వై వనః కుర స్తుతిం

వినాత్మతే నాత్మ నితః కురోహతి ।

మహాహితం తేచి న కర్తవ్యం న

స్మృగామిహా చాపితే ప్రసదమే ॥ అయోధ్య 12 న 112 శ్లో

చేతి నీ వదనులనైతి మ్రొక్కెదను శ్రీరాముని వదలివేయును అని
ప్రార్థించెను

శ్లో॥ న భూమిపాశో చింత స్పృహతాత్

ప్రియా గృహీతో హృదయో మాత్రయా ।

వహితదేవ్యా శ్చుచితో ప్రసారితా

షూర వంశస్యైవ యథాతర స్తతా ॥ అయోధ్య 12 వ 113 శ్లో

దళరథుడు నీ పాములకు వనువ్కురించెనని చెప్పగనే మర్యాదకల్గెను
తొంగిదొంగి కైక వన పాములను యుండుకు అడచెను కానొక గొప్ప బాణ
దాతినినియో ఒకరథుడు దళకు బాణ దీయించెననియు నామె భావము దళరథుడు
మోరముగ దీక్షించుచుండినందున కనులు పరిగ గిలరాక అమె పాపములను
దైవికముగ వృత్తిం లేకపోయెను అమె పుర్యార్థమెంత అంతయందేనో అది
చెల్లడించును

శ్లో॥ ఏవం వదోదిత రాజా కైకేయ్యా దిర్భిక్షంకయా

నాక త్వాగ మువ్యోక్తం నిలింద శృతం యతా ॥

అయోధ్య 14 వ 11 శ్లో

అతడు వాగ్దానమునుపాళముచే నిందింపబడి దానినుండి విడివడజాలకపోయెను
శ్లో॥ ధర్మబంధన కర్థోస్మి వృష్టాద మను చేతనా

అయోధ్య 11 న 24 శ్లో

అతడు నాకు వృత్తిచెడి అటోచింతలేకుం ని ఎదుర్కొన గ్రహము పో
చుటో బద్ధునివైతి నని నాటోయెను

శ్రీరామచంద్రుడు కాగా ఎవరైనా భగవంతుడును భగవంతునియైనా
 కేయకమున కైకయి చూడకుండుట దీని వలననే దీని సుమంత్రుడు కైక గృహ
 మున కేగెను దశాక్షుని వింతలకుండుట వలననే మాటాడినానందెను
 సుమంత్రుడు కైకయను యువముని కైక నుండెనని యిదిగెను సుమం
 త్రుడు దాని పేరును నుడువకయు గలవాని అంటి కైకయ అతనితో

శ్లో॥ సుమంత్రా గతా నీ రామచంద్ర న త్యక్తః
 వ్రతగర రిత్రా తో విద్రుహా కమే యవాన్

అయోధ్య 14 వ 82 క్క

అతనివలన కేయకమును కని పుమాకులు శ్రీరామచంద్రుని పను
 లన్నియు మచ్చలకును రానియంతయు మేల్కొనియందెను వానినే కైకవిద్రుహ
 అనెదే యింతకంటె దించెను

శ్లో॥ తదప్య క్షిరితం నూతిం గుప్త తం యశస్వినమ్
 రామ మానయ తద రీ నాత్రకార్యా దారిద్రాః

అయోధ్య 14 వ 83 క్క

సమాధిలను వ కేయకము మది చెప్పిన అంత సుమంత్రుడు శ్రీరామ
 నవటికి విడుదలకొనిరాగా శ్రీరామ క తమాహుచిర రానికంతయు పడలి వ్యతిరేక
 ముగ కనబడెను అతడు కైకయ జూర కల్గి నతని ఇట్లుండెదని కారణ
 మేమి నేవతని కేమియు అని దము గావించె తని దివ్యమైనను అతనిది నొప్పు
 వదియందెదా అని యదిగ అమె యట్లు అనెనెప్పుడు

శ్లో॥ స రాజాకుపితో నామ క్షుణ్ణం వా క్షిరితమ్
 కింధిక్ష్యవోగతం క్షిప్య క్షిప్తయా న్నాభిరహరే ॥

అయోధ్య 18 వ 0 క్క

అతనికి పిన్న క మేలుయగులేదు అతని మనుషుల విన్నె గూర్చినవందే
 హామీయి మెదలబడ్డది అ విశ్ శిష్టికయెడలి నీ వేదముకొండవో యని దయ
 వడుదెన్నురు

శ్లో॥ ఏయం క్షిప్య యం క్షుణ్ణం వాచీ శస్త్రివనరైః
 తదవశ్యం క్షిప్తయాకార్యం యదనే నాత్రకం మమ ॥

అయోధ్య 18 వ 21 క్క

అతడు నాకు శేషవర్గానమును ఏ తెలిగింతును ఏపు వానిని తప్పక వెళ
వేర్చవలెను

శ్లో॥ ఏషమహ్యం వరంనత్వా పురా మా చలిహుజ్జన

అననుయమున అతడు నిన్ను వారి ఆవరించి గొరవించెను

శ్లో॥ స వక్వాత్తవ్యతే రాజా యథాన్య ప్రోక్తవస్తథా ॥

అయోధ్య 18 న 22 శ్లో

నాక్యుగ వాగ్దానముగ శివుడు సామాన్యమావపునివలె తుంనుయించెను

శ్లో॥ అత్యుజ్య దదానీతి వరం మమ విశాంపతిః ।

స నిరవ్వం గతజలే నేతుం వింధితు మిచ్ఛతి ॥

అయోధ్య 18 వ 23 శ్లో

జిహ్వా : అదీనమాటను తప్పనిగునా : అది గతజలనేతుంధనము గదా !
అనిచెప్పి తవతర్తమ శ్రీశ్లాంధుని గావించినట్లు శ్రీరామనిగూడ ముంద గనే తవ
మాట జవదాటజుంద నీవిధముగ జుట్టని గావించెను

శ్లో॥ ధర్మమూల మిదంరామ అదితంద వతానసి

తత్పత్త్యం వత్సవేద్రాజా కుంభస్త్య తక్మకేయథా ॥

అయోధ్య 18 వ 24 శ్లో

అది మెలుగాని కిడుగాని ఏ కిష్టముండవీ శత్రువీ ఏవని చేయవలెను

శ్లో॥ యది తవ్యజ్యతేరాజా కుభంవా యదినా కుభమ్

కదిష్యసి తవస్పర్ష మాతాః స్వామి పున స్త్యహమ్

అయోధ్య 18 న 25 శ్లో

నేనా విషయతుంధయు తెప్పించు

శ్లో॥ యది త్వదహీతం రాజ్ఞా త్వయి తత్తుచి నత్వ్యతే

తతోనా చుళిహస్వామి సహ్యేష త్వయి వత్సతి ॥

అయోధ్య 18 న 26 శ్లో

ఏకంబ్రీ వీకది వెడ జాంతివీషచ్చును కాన నేనే తెప్పించు కాని
ఏవట్లు జవవలొనెవని ముందగ చెప్పవలెను అనివలెనను శ్రీరాముడు మూర్తి
నించిన దండకము గావన శబ్ద । అట్లే నేతును ఏలేం బందీహము కలిగెను :

శ్లో॥ కద్రూపి వనవందేది రాక్షోదుపథి కాంక్షిమ్
కంక్ష్యే ప్రతిజానేద రామో ద్విర్భూతి వాచతే ॥

అయోధ్య 18 వ 30 శ్లో

నేను ఇరుమాటలాడువాడను కాను శంకరి చెప్పినను చెప్పకాలకపోయి
నను తప్పుక చేతును నీవు చెప్పినను దాడును అని వరికెను అంత కైక

శ్లో॥ యది వశ్యవశిజ్ఞం త్వం వికరం కర్తుం భృసి
అత్మాన చ సగ్రేష మను వాక్యమిదం శృణు ॥

అయోధ్య 18 వ 34 శ్లో

నీ శంకరియేగాక నీవును ఇప్పుడు మాటనివి బద్ధుడవైతివి వినుము చెప్పె
దను నీవు వనువాడుగేనులు అరణ్యమున మందబోయు భగతుడు నీకునుదులు
యవరాజును అని ఇంటిగొంటకేక మాటాడెను

శ్లో॥ ఏతేషత్వాం కర్తేద్రోఽయం వాచశ్శివ పమాన్యకః
కోకసంక్షిప్తవచో క శక్నోతి నిరీక్షితుమ్ ॥

అయోధ్య 18 వ 38 శ్లో

నీశంకరి నీవైచి భూతజాండనిక ఎట్లు మాటాడగలడు :

శ్లో॥ ఏతత్కుడు వరేంద్రన్య వదగం రిమునందన
నశ్శేవ మమాకామం దాకయన్య వరేశ్వరిమ్ ॥

అయోధ్య 18 వ 40 శ్లో

నీశంకరి గొంపమును కాపాడి అంకితి వర్గప్రాప్తి కలుగునట్లు వదను
కొనుము అని వనికెను శ్రీరాముడు శర శంకరి వాగ్దానమును తప్పుక చెల్లించునని
కై శేరికి నమృతమందుకుంటే అతని పునశ్శకు వికల్పము దళరతుడు కై శేరి
వంపుఁజిక్కి అమెకు లొంగలేదనియు తని వాగ్దానమునకు ఇట్లుకై అట్లు మెలగే
నదయు తెలుసుటకే ఇవన్నియు బరితరి ఈ ప్రపంచమునం దెవ్వరును దీనిని
సమ్మతాలకపోయిరి అత్యుండును దీనిని విశ్వసించరామును

శ్లో॥ యావత్త్వం వనవం యాతః భూదప్యా దభివృధన్
ఏవ కావన్నశేరాను ప్నాన్యతే రోక్ష్యేవనా ॥

అయోధ్య 18 వ 46 శ్లో

శ్రీశయి నితో వృషాంతక శ్రీరాముడతో ౧౧ ౪ ౪వధులు
వెంటనే అరణ్యముననుకొన వలగట్టును బీష్మ నో ౩౧౫౩ ౧ వృషావ
మల గొనదు అది పరిశి ఇంకపదికు మోటాడ ౧౫౦ ౨౦ యిది దీని
నా రింగగనే

శ్లో॥ శిశువుమిది విశ్వస్య రాజాకోర వజ్రకః
మూర్ఖుకో శ్వరకత్తున్ రిక్తంకే హేమబ్రూరే

అయోధ్య 18 7 శ్లో

౮. ఇది మెంత పీటమున కొడిగట్టెను నమ్మగూర్చి యె ౩-వత్త
మాడెను అది పరిశి మూర్ఖునోయెను

శ్రీరాముడు అరిగిన వృత్తానమంతయు కొనల్యతో తెచ్చిగ ఆమె దాని
దుఃఖించెను లక్ష్మణు డామనకిమిలపిహించి శ్రీరామునికొరకొర పంకె ౩ వత్తరమె
గావించెను అరణ్య కొనల్యతో

శ్లో॥ న రావణే మహాపేత దార్యే య బాహువీరమే
శత్రు రాజ్యక్రియం గచ్ఛేత్ ప్రయోదాక్య నశంకః ॥

అయోధ్య 21 ౪ 2 శ్లో

తల్లి! శ్రీరామునిదర్శన కేయలు దుదించబోయెను

శ్లో॥ విపరీకకృ వృద్ధస్య విషయ్యైవ వద్మతః
వృషావ కిమివద్రామాయా వృద్ధిహన వృషుర దుః ॥

అయోధ్య 21 ౪ 3 శ్లో

శ్రీశయి వజ్రపరిశిత్తు ఈయదు రై టా పీటమైనను
చేయకు బీషికముకలిగిన మన ౨ ది ౨ నామె ౧ ౩వః అది అక్షి
పించెను లక్ష్మణుడే దాని నహర్థ ౧ ౨౦౦౦ ౩ వ ౧ ౨౦ ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧
వది దానింపనర్చును

సోషర సోపిమలులాహా లక్ష్మణుడే కాదు శ్రీరా ము కొరకొర అక్షి
తలది లక్ష్మణునితో విహారంగమంగ తెప్పెను గుగ వరిగెట్టున వాడెట్టు ౧౦౦౦
దిగమందిగ ప్రతమదా తమియ శ్రీరా ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧ ౧౧
వి లింగియకొని అకపికో

శ్లో॥ ధ్రువమిదం మహారాజో దుఃఖం శ్వేతీ లక్ష్మణ
కృతకామ తు కైశేయీ శష్టావధతు ఎత్తతి ॥

అయోధ్య 53 వ 6 శ్లో

అమెకోరిత ఫలించెడు అమెక్కిడు కంకోషము కరిగియెందును

శ్లో॥ సాహదేవీ మ రాజం కైశేయీ రాజ్యశాసనాత్
వినయవియే బ్రహ్మాన్ దృష్ట్వా పరిహరణమ్ ॥

అయోధ్య 53 వ 7 శ్లో

అరతు దయోధ్యకు తిరిగివచ్చినమ్మని ఈమె యోవరాజ్యముతో
నంతప్రసాదము ఈ వృద్ధుని ప్రాణమునీ తనకుమారుని రాజాగనే చేయును

శ్లో॥ అనాథకా మే శృద్ధ్యం బాధాచైవ వినాశకః
కేం తరిష్యతి రామాన్మా కైశేయీ శరమాగతః ॥

అయోధ్య 53 వ 8 శ్లో

అతడు నికరతుని కామాన్మా అని పేర్కొనును నేకతని తాళి వట్టుకొనుట
తనకు గల లేక దూరముగ నుండిని

శ్లో॥ ఇదం శ్వేతని మాతోక్య రాజ్యశ్చ మతి విధ్రునుమ్
కాచ ఏవార్థ ధర్మార్థం కరిమా విది మేనతః ॥

అయోధ్య 53 వ 9 శ్లో

దళరతుడు శ్రీరాముని స్వభావము తొలిగి పెరియు తన భార్యను ఎంకోష
పరచుటకు అతనిని రాజ్యమునుండి వెడలనడిచెను మావృత్తులు ధర్మార్థములను
కామకుటన్న ప్రధానముగ నెంతయె కాని విశేషము కాముము తనీ ఇవాని
తనకు ప్రధానముగ నె చెప్పని శ్రీరాముని అభిప్రాయము

శ్లో॥ కోపాన్య విద్యా వి ష్ణునాన్ ప్ర నాయా శ్చై త్స్వభేత్
తనము రిం శ్రుతం తాతోమా సన లక్ష్మణమ్ ॥

అయోధ్య 53 వ 10 శ్లో

నేను ఎదెయక విద్యానముగల / ఏ రుద్రవై నను ఒక ప్రకారకు అతడు
తన్ను నేల నుం వెకలకడచెను ఏకగ / విదేశము సాంక్షిక్యము కలవాడు
అమలయ్యును అతడి కేనేనెను శ్రీ కవిలోగాయము లట్టిం ధర్మార్థము నుపే
డించి కా మును కొనయాళవానికి దృష్టా పి / మతి తంబ్రయే

శ్లో॥ అర్థ దర్శనవిద్యయుః కామ మనునర్థః
ఏవ మానవ్యతే క్షిప్రం రాజా దరశతో యతా ॥
మన్యో దరశతాంతాయ మను ప్రవాణనాయన
తై శేయో హిమ్యవంప్రాప్తా రాజ్ఞాయ రరశవ్యత ॥

అయోధ్య 6 న 13 14 శ్లో

తై శేయ దరశతుని వదింది నన్ను రాజ్యమునుండి వెడలనదని భరతుని
రాజాశేయమునకు మన యిందోదరై రాజియై దానరిందినది అని వలెనెను
నైతికభరతుని నందుకొనిన శ్రీరాముని ముగిసిన నైతిక స్వల్పాశోదనలు రాజ్యా-
లికముగ అతిశయించిన క్షణములును నుండెను అతడు విల్లిపుడును ఇట్లు వలుకడు
అతడు త్వరితముగనే యిట్టి ఆలోచనల నుజుచివేయగలడు కని అట్టి ఆలోచనలు
లోనలనుండి నందరాసుసౌరముగ పైజులును

ఇవంతయు జరిగినవిమ్ముట దరశతుడు తై శేయిలో నన్నుండినను దీతో
వాకిక వదిలేడు అని వలెనెను దరశతుడు నాగానంద్యగమనము కామదాసుడు
వాదనుటకును ఇది మరియొక దృష్టాంతము

శ్లో॥ నవకృతి రాజోవ్యవ్య యవరామవ్య భూమినః
కలా ర్త్య ఎవర్త్య వపాత భరణశరే ॥

అయోధ్య 42 న 3 శ్లో

ఏరా రామ లవ్యులును రతమున వేగియిగజోవులులర ఎళుండురు వారల
జాతనచ్చెను కాని భూమి కనబడెను అదియు వదిగినవిమ్ముట వతరు మూర్ఖిల్లి
వేలకారగెను

శ్లో॥ తవ్య దక్షిణమన్యగాత్ కౌవల్యా వాహుమంగళ
నామం దాస్యోక్త్యా త్సార్వ్యం తై శేయో రరశప్రయతా ॥

అయోధ్య 42 న 4 శ్లో

అంత కౌవల్య కపిలేతిని తై శేయ ఎదమదేతిని లక్ష్మణుని అజనిని లేవనెత్తిని
అతడు తై శేయిలో ఇక వస్తుండినను విమ్ము త్వణించితిని దివు నా తార్యవు
గావు గోర్తుమును గావు :

శ్లో॥ యేరత్నా మమశీవంతి నాహం శేషాం వ శే మను ॥

మననంబుంధము తెగిపోయెను దీక్ష వంటించిందన వారితోదను వాకు ఐది
లేదు,

శ్లో॥ తేనార్యపరాం హిత్వాం త్యక్తవ్యాం త్యజాన్యహమ్ ॥

అయోధ్య 42 వ 7 శ్లో

ఏవై తర్కయన్ త్యజించిరిది. నేను నిన్ను త్యజించితిని

శ్లో॥ అగృహ్లాం యచ్చతేహితే మగ్నిం వర్యాయందయత్ ॥

అనుజానామి (త్యక్త మస్మిన్లోకే వరత్రతః) ॥

అయోధ్య 42 వ 8 శ్లో

అగ్నిసోఽగ్నిగ్రహించిత నీకరమును, మృదయపూర్వకముగ విడిచితిని
ఇహపరమరంజను నీవిక వా తాత్పర్యము కాదు

శ్లో॥ తరకశ్చే త్ప్రసరిత్యావృణాజ్యం ప్రాప్యేద మవ్యయమ్

యన్మే నదిద్యా త్ప్రతర్థం నూం నూచర్తత్ర దూగమత్ ॥

అయోధ్య 42 వ 9 శ్లో

ఏవై తన కిచ్చిత తులాజ్యమును తరకును పరిగ్రహించెనెడల తా యదంత
కము అతడు నదలు తిలోదకములు నాకు చెందకుండుగాక యని వలికినను

అంత తరకమును కొనఁజూచుచున్నట్లు కౌమేరుని కైతల అచ్చటికి తోపా
యిన అతడును అమెను విడవవలసదాయెను. కావున అమెను మరల దూరకనే
తరకమును మరలించెను కావున అను దుష్కర్తలాంబియు శ్రీరామునకు వారి
ద్రోహము చేసినదియు కడుగొనవలసిన అత యెను త్యజించెననుట దృష్టము
కావున కైతెయిది సంకోచవరదలకును, అమెయిదిగల ప్రేమకలనను తరకమును
శ్రీరాముని అకల్యాణున కంచెసముల వార్జికీయు పక్షపాతవదాయెను

దళంతుడు బలతొందినవియ్యది అతని మూనునందల విడిచిపోయెను అర్జును
కేరెంచి దుఃఖింపసాగె వానితోకలవి కైతెయి వచ్చెను

శ్లో॥ కొనల్యా తన్మిష్టార్థాః వివిధం కోకత్యహం

ఉపగృహ్య (కోరాజ్ఞాః) కైతేయాం ప్రత్యరావత ॥

అయోధ్య 43 వ 1 శ్లో

కొనల్యా దళంతుని కరమును తన ఒడిలో విడిచిరానను

శ్లో॥ తరాహ తన కైతేయ దళద్యురాజ్య ము కలఁచెను

త్యక్త్యా రాజామహిగా నిర్భరంపే దుష్టరాజితి ॥

అయోధ్య 43 వ 2 శ్లో

అమె పానూక్ష్మగృహిణి గనుక, ప్రి సహజమైన దౌర్బల్యమున, శైవస
జాది, 'వృద్ధభూపతి తీసిందియందగనే పీఠతయ్యది యుగరాజాశ్రయ జాదితివి
కాది అతడు వృద్ధము జేరెను నా మతుడు అతణ్ణము జేరెను కావున, వేయొకం
మునులేక రాజ్యము దీచె శక్తియు :

శ్లో॥ వినయ మంగతో రామో భర్తా వృద్ధతో మను
వివరే నిర్లహివేన నాహం తీవరు మత్సహే :

అయోధ్య 66 వ 4 శ్లో

నే నెంతమాత్రమను విక తీనియతాంసు

శ్లో॥ భర్తారం తం వరిత్యజ్య కాప్రి దైవక మాత్యనః
అన్యే తీవరు మన్యత్రై శ్రేయో స్త్యక్తరహః :

అయోధ్య 66 వ 5 శ్లో

తనపాతి ప్రి సమగ్ర మగు విదిది, ఇంతకు బ్రతుక నానవదు ప్రి, దీను
చక్క చురెవ్వరు మందకు

శ్లో॥ తదాత్మో బుద్ధిశో దోషాన్ కింపాక నివ తక్షయన్
మర్తా విని త్తం శ్రేయో వాసువాజాం కులం హరిమ్ :

అయోధ్య 66 వ 6 శ్లో

శ్రైక తల్లిదుర్బోధ నానిందివందకు, రమనంతమంతయో తింతమాయను
అది అమె వరితెను

శ్లో॥ శ్రేయో దన్యధావాయా రామసేవ నియోజితా
తం వరిత్యజ్యసత్త్వం మమీకే విరవానయన్ :

అయోధ్య 66 వ 10 శ్లో

భర్తకు గోల్పోయిన మేము భర్తను జంపిన తమమొద్ద వెల్లు నివసిన
గుఱుఱు అని విగత రాజులును వదిలిది. యితార్థముగ ప్రవర్తెల్లరు అనేవిదముః
నిరతి

శ్లో॥ కల్యాణ భార్యకృ పమేత్య నంభుగో విగర్వమాజా భరతవ్య మాకరమ్
కదా కగర్వాం కరదేవవంశమే జహుర్భరార్తా నవ శర్యరేవిరే :

అయోధ్య 66 వ 20 శ్లో

వారెల్లమును కైకేయిని దూషించిరి

అరణ్యమునకు బోవునపుడు శ్రీరాముడు కైకతో భరతుని గొదవద్దులును త్యజింపగ దూతని బంపుమని చెప్పెను కైక అందులకు నమ్ముకొనెను మునుండును అరణ్యమునుండి తిరిగి వచ్చునపుడు శ్రీరాము డతనితో వాతండ్రికోడలు ఏనకల్లికోడలు భరతుని తత్కాలమే గొదవద్దు యోవరాజ్యాభిషేకము గానింపుమని విన్నవించుమని ఎరికెను కాని కైకేయి అటు కావించదాయెను భరతుని బంధనంబిదిని వశిష్ఠుడు అమె ఆటలెరి జేయలేదో అగోచరముగ చున్నది

భరతు డయోధ్యకు వచ్చినవెంటనే భవ కర్ణుని కలిపినానెను తన కండ్లిగూడ అచ్చటనే యుండినది అతని యూహ కాని అతడు కండ్లివిశాంతక కర్ణుని మాత్రమే చూచెను వాడెప్పుడువద్ద అ గిం నంకానా నహానముగ లేడు తుకల వ్రచ్చును తిరిగివచ్చుట అత డామెకు సాష్టాంగముఁ ననుష్ఠించెను అమె యతని కింపును మూర్ఖుని తనయూః కాకగాఁయింపు వంటిది జేయమఁ దీకు ప్రయోజనము నులముగ సాగెనా యది యిదిగెను భరతు డవచ్చి జేమనార్తలు చెప్పి నేను బంధుబుడేరి నేటి కేయికోలాది అని అనబెచ్చెను అతనికి అయోధ్య యం దెవఁ జూచినను చుఁబహుళవలే నమిలెను అతనికి నందేహమొవలెను కాని అత డామెకు నూటిగఁ క్రచ్చింపదాయెను అంశ్యమున అతడు, నేను బంధుబుడేరి ఇది ఏద రోజు వరివారము వెనుక వచ్చుచుండ వేదిండుఁ ముందు వచ్చితిని మా కండ్లి యిక్కడఁ గొనల్య ఇంటికి రోమెనా అతడు పహానముగ బోవడో అని యిదిగెను అంత కైకేయి మీకండ్లి మావపులెల్లను అంశ్యమునబోవు నుగతికి రోమె వని నలుకొనె అతడు క్రిందబడి మూర్ఛిల్లెను అత డిందుక తేనుకొని మా కండ్లికి అంశ్యక్షయలు గావించిన రాను లక్ష్మణులే తిమ్మలు జేచును ఏకవనూచుడు కావున నేనకని తర్కించెదను కర్ణి, వాకండ్లి ద్వర్గమున కేగుడు వాజేమని చెప్పుచునెనుఁ ఆ ది రిమాని ఏన నాన కై యగుచున్నది అని యిదిగెను

అంత కైకేయి —

క్లౌఁ రామేశిరాజా విలపన్ మా పితే లక్ష్మణేశిక
న మహాత్మా వరం లోకం గతో గురుతాం పరః ||
ఇహంతు వక్త్రమాం వారం వ్యాజహర ఏతావ
వాంధ్య పరిక్షిప్తః సాక్షై రివ మహాగణః ||

విద్యారాస్త్రే కరారాదు మాగళం పితయా నహా
అక్షయం చ హాహం దక్షిణం పునరాగతమ్ ||

అయోధ్య 72 వ 38 39 శ్లో

సీతేమియ శివరామియ అశని దివదీపయ దివి రామా: పితా: అక్షితా
యది దుఃఖించుచు సీతా అక్షిణంబంగారి శ్రీరామడు తిరిగి వచ్చినపుడు మాదగఁ
వారి దస్సులు అని నలికె నని చెప్పెను శ్రీ శేయ యిటులైనను వానిని వద్దరాజు
చేయదలంచెను తాని భరతుడు నీతివెండి వారెవ్వరికి రోయిరని యడుగ, వాడ
నారదీతలుగట్టి దండతారణ్యమున శ్రీ గిరిని యాపె చెప్పగనే, భరతుడు శ్రీరాముడ
బ్రాహ్మతోత్తమం విశవసూరించెనా: బోధపీనుని విశుపేదను వాదించెనా:
వరదావ్యుడు కాదుంచెనా అత డేం బాజ్యమునొంది పెదబగొట్టించెను: అది ప్రశ్ని
చెను అంత శ్రీ శేయ అతడు బ్రాహ్మతోత్తమంబును బోధలెచుచు పిమ్మి
నాని గాదినడు

శ్లో: దరామ: వరదారాంశు వజ్జిల్యా మవి దక్షిణం ||

అయోధ్య 72 వ 40 శ్లో

అతడు వర ప్రది కష్టైక్తియైన జాతడు అని చది

శ్లో: నవవక్త్రం ప్రియం పుత్రం సుహృదాలో మహాయశా:
పుత్రకోక వరిన్యాదా: వంద్య ముపపేదివాన్ ||

అయోధ్య 72 వ 51 శ్లో

యతార్థముగ జరిగదంతయు తెప్పి యిట్లు నమాప్తి గావించెను

శ్లో: త్వయా త్వదాపిం దర్శ్య రాజ్య మవలంబితామ్

త్వత్కృతేహి మయానర్వ మిదమేవం విధం కృతమ్ ||

అయోధ్య 72 వ 52 53 శ్లో

దిన్ను రాజాగ శేయింబు శ్రీరాముని అరణ్యమువకు జంపెనుది నీకండ్రి!
నేనే జూడిగిరిని శ్రీరామునివెంబ పితా అక్షిణు లేగిరి శవ ప్రియతుమాచుది నీజి
యి:అనువలన నీకండ్రి మరదించెను ఇదంతయు నీకొరకే చేపింది

శ్లో: మాకోశం మార వంశావం దై క్యమూక్రయ పుత్రక :

కవయా: కోకిలకుము ఇతకుండ్రి దుఃఖించుచు దై ర్శయ వహించుచు

శ్లో॥ త్వదరీసాహ సగరీ బాహుం దై తదవామహిమ్ ॥

అయోధ్య 72 వ 55 శ్లో

అశంఖమేన తానగరసుః ఈసామ్రాజ్యము ఏ స్వాధీనమాయెను

శ్లో॥ తత్పుత్ర కీద్రుం నిరీణా విధిజై నంబుత్తై స్సహిబో ద్యజేంద్రైః ।

సంకాల్యరాజాన మదీనవత్వ మౌత్సావ ముర్యా ముదీషిషయన్యః ॥

అయోధ్య 72 వ 54 శ్లో

ఏవై రాజ్యాధీశము గావించెక మనుఁ అని నలికెను

తదాతడు నేను నిన్ను నింజారించెదన నా వంశమునంతయు విద్యుత్తులము గాదింపితి వని నలుమారు నలికీ తీవ్రముగ నూషించినందున ఆమె దిగ్విజేంద్రుని మించేయితిమను ఆమెకు తోవదాయెను అందయు నింత త్వరితముగ దుఃఖాంతముగు నది ఆమె యొప్పుగును ఊహించదాయెను శ్రీరాముని యౌనరాజ్యాధీశము నొందు నని నంతర దెడల తెప్పవను శైలేయ దానిని ఎంచిగ్రహించి ఆమెకు తనమౌత్తిక హారమును యహాకరించెను సంతర ఆమెపై తన బుద్ధిభరితవంశయుతాన ఏవై కొనల్యకు వానినవయ్యెడవై తదాతడు శ్రీరాముని ఎనువరించి త్రుతకలంపిన నాతనిని శ్రీరాము తతవిధి రాజ్యమునందీ వెలకనయినగలయ లేదా వదలన గలదు అని నలికినవిచ్చుటనే శైలేయ మార్పుజేంద్రుని ఆమె కొనల్యమగుర్చి జరగఁబడితే

శ్లో॥ నత్యం కర్మం పరిత్యజ్య రామం రాజ్యాధీశ్వరిం

ఎవఁ కొనల్యయోచిత్యం కలదు నిచ్చు చుక్కలే ॥

అయోధ్య 12 వ 55 శ్లో

ఏవై దర్శమునిదిల శ్రీరాముని యునరాజాగతేల స్పష్టముగ కొనల్యయొద్ద వివరించి పొల్లముగ కాలము గడువడలదిరిది

శ్లో॥ ఏకానుపి వక్త్రేయం యద్యహం రామ మాతకమ్

అంతరిం ప్రతిగృహ్లాంధిం శ్రేయోనను న్మృతిభ్యమమ్ ॥

అయోధ్య 12 వ 54 శ్లో

ఎవరైతను కొనల్యకు సాష్టాంగముగౌరము గావించినను చేతులు తోతీరి రితను ఒకదినమైనను దూరి బ్రతుకుటకన్న మరణించుటయే మేలు అని తెప్పెను ఆమె కొనల్యయందు అంత అనుయ గెందియుండెను

చెప్పి దీవికానుజుల బోధన, వారి వదములపై విడి నడువ్వరించి, అగ్రమముతోని
జేసెను ఇందు శైలేయ గూడనుండును మనము గమనింపవలెను

యద్భుతాంశముల వృత్తాభిషేకంబులను బరతుడు ప్రజలందరియొక్క
శ్రీరాముని పట్టించి, సోదరా! దీవు వా శిర్షిక రాజ్యమును మరల గైకొనుచు
అని ప్రార్థించెను

శ్లో॥ భరతుని కుదాయ శైలేయ్య వందనర్థమః

అదాసి భరతోశ్చైవ రామం దత్య సత్కృతుమ్ ॥

యద్భ 181 వ 1 శ్లో

వాల్మీకి భరతుని శైలేయ్య వందనర్థమః అని వర్ణించెను అతడు భరతుని
సారాంశముగ విష్ణు వర్ణించెడిగాని నాడు భరతుని శైలేయ్య వందనర్థమః అని
రెండువర్ణనములే వర్ణించెను శ్రీరాముని శాసనాన్వయ వందనర్థమః అనియు అన్య
యని ముద్రా వందనర్థమః అనియు వర్ణించెడినాడు ఇట్లు ఉపకరణము అనికే
దమును జేర్చెను భరతుడు శ్రీరామునకు దురం రాజ్యము విచ్చుటకు శైలేయ
మెచ్చి వందనంచెనని వాని అర్థప్రాయము భరతుడు శ్రీరామునితో పడుకొని
వందనర్థములకు పూర్వము దీవు వాశర్మిని గౌరవింపి అమెయొక్కను భరతు
వహించి నాకు రాజ్యమిచ్చి దీవు వందనములకు గోతరి

శ్లో॥ భోకా మామికామాకా ద త్రం రాజ్య మిదం మమ

శక్తదాని భవస్తుత్యం యథాశక్త మనవామహః ॥ యద్భ 181 వ 2 శ్లో

నేరీరాజ్యమును ఇచ్చినగమాత్రమే గ్రహించితిని తానిని నీ పాడుకల్పనాన
ముననే పొలింపి ప్రసాదము వానికి వర్ణము వివేచించి మనవి చేయుటందేని
కావున ఈరాజ్యమును ఎటు విచ్చితివో అటులే మరల గ్రహించుము అని ప్రార్థించెను

అయోధ్యాశాసకుడు శ్రీరాముడు గండ్లు చెందింపకు పొరులందరి ఓడ
వన్నెంపకు చెందించెదయః ఇతడుగల భరతుడు మీకు ప్రభువు మీకు వాయువ
ప్రీతియు, గౌరవమును ఆరవియందు జూపుడు అతడు రావలెనే మీకు హిత మా
రింగగలడు. అతడు మాదిగ్రి తెనే యొగ్గుడు

శ్లో॥ సహకార్యబధారత్ర శైలేయ్య వందనర్థమః

కర్షణి యథావద్యః ప్రయాణిత హితానిత ॥

అయోధ్య 48 వ 1 శ్లో

అది చరిత్ర, భరతుని కల్యాణచారిత్ర అని వర్ణించెను తన కల్ప 14లో పాపముచే తపశు లభింపజేసిన రాజ్యమును భరతుడు ద్రిపించెనని శ్రీరాముని అభిప్రాయము

సుమంత్రుడు శ్రీకను యాదించిన పంపకృష్ణున వార్షికి యిట్లు చరితెను

క్లో 3 వై మహాశివతేదినీ చ భవ్య వరినూయతే

న దాహ్య ముపార్జన్య విక్రియా లక్ష్మతే రదాః ఆయోధ్య కిం య కిం క్లో

శ్రీక తన క్షు విజినడుండెను అంత సుమంత్రు రామతో, తుల్యైలు తను కల్లంను, తుమారులు తమ కలెడులను బోలియుండు తమ పామెక గలరు. కానైన నీ కల్లినే బోలియుంటివి, అని చరితెను లభింపకొందమునందు లక్ష్మణుని శ్రీరామునితో భరతునిగూర్చి మాటాడును

క్లో 3 న విశ్వమనునర్థంతే మాత్యుని ద్విపదా ఇతి

క్యాత్ దోషప్రదోఽయం భరతే దాన్యభావృతః॥

అరణ్య 18 న 31 క్లో

అతరా పామెకను తలకిందిజేసి చరితెను మావపులంకి కర్ణ 8 వారి కర్లిగుణములు అంపడును గాని, తండ్రిని కావు అను పామెక గలది గాని ఎవ కొనడునని భరతుడు వానిని వ్యతిరేకమైనాడు అతని దాశ ప్రత్యేకము గలది తరలల్లని బోలిక శంధినే బోలెను అని చరితెను

నేను, మరు ఉపన్యాసమున కొనల్య ముఖ్యతలనుగూర్చి మాటాడెదను ముఖ్యతయందుగల ముగియములు కొనల్యయందు లేవాయెను అది రా 500 తొందిన కింముగది కాని కొనల్య రాం మందిగుణములు గలది ఆమెయందు పామావ్యముగ ప్రేమిండు చెడలక్షణములు, మందిరిక్షణములు ముందెది ఆమె శ్రీరాముని అపరిమితములయెడల ఆమె అన్యవృత్తము ముఖ్యత అమెతో అన్యవృత్తముగ మెలిగినను ప్రత్యేకమైన నదనది గలది ఆమె అంతయు గొన్నా ఆమె అధ్యాత్మికముగ కొనల్యకన్న ఎక్కువ అతివృద్ధి గాంచినది శ్రీరాముని విధి 20 క్లో, అతని కింమును వక్క గ గ్రహించి మెచ్చుకొనినది ఆమె యొక్క తెయి : అతడెవో తప్పులుచేయును, ప్రబావనడును అతరణయోగ్యము కాదనిన ముగ మెలిగుడుండెనని తలంచిరి ఈ కొనల్యయందుగల రాం మహాపాపము ఉపాశములు వగని రావములు ఆమె బోలెనుంది చెరితెను

20 వ ఉపన్యాసము

1వ పాఠశాఖ.

శ్రీరాముడు గద తల్పియొక్కానుపాదనం ఆరణ్యవంశం బోవలయుండెంది
 క తల్లి తెలియవగనె, ఆమె చాం కోరించెను శ్రీశైలు శాస్త్రవంశం వద్దను
 బడలు తడవ నువ్వొంది పూర్తిగ నెరిగివదియు రావగయ్యెందు కాను
 వృత్తరాణియని గౌరవముగను మర్యాదగను జూరజేయలేవనియు వాపోయెను
 తను తల్పియని విడచి ఆరణ్యమునకు పోయినయెడల రాను జీవించరావనియు
 ఎగు అందినెందు తనకొనిపోయెదనియు ఆమె శ్రీరాముని అర్పించెను ఆ
 క్షణే నిద్రయొక్క లక్ష్మణుడు ఆమె కృపతో చాచి కానుగొనకొంత
 బంది దుడకు దైర్ఘ్యమునహంది తన తల్పియెడలను నివర్తించెడలను
 త్పించి కోపించి, శ్రీరామునితో, పోదరా నేనొకనె పిలిచెల్లను చుంది వెంట
 నను ఈ కృష్ణుడు గుఱపాశము వేర్చెదను పీడెన యొకరాజ్యమున వి
 నిశేపించనేది నాకీ శస్త్రాస్త్రము లెడలకు అది రాజశ్రీమం గలిగెను తల్పి
 మాడులమర్మ పోరాటము అడగునెమోయని కొనర్చు పిలిచెందియు, నతని ఆశయ
 లిది కాంతర్మరాసమున శ్రీరాముని జూచి

శ్లో॥ బ్రాహ్మణే కదతః పుత్ర లక్ష్మణవ్య కుత్రం ద్వియా
 యద్రాసంతరం కార్యం కురుష్య యదిరోచతే ।

అయోధ్య 21 వ 21 శ్లో

తనయాః పి పోవయి నక్కలు వింటినిగ । నిజస్వము ఎచ్చికవొక్కని
 నుము అని పలికె

శ్లో॥ యదిక్షం యావద్ది వనం క్షత్త్రుమాల గోకలంపామ్
 అహం ప్రాణు ౧౧ శిష్యే నహికక్ష్యమ తపిషుమ్ ।

అయోధ్య 21 వ 21 శ్లో

నన్ను పిలెందు గి విరోధ విధ గించదియెదిగ పిలిచి నిర్వి నన్ను కక్షి
 మ నాకెచ్చి యొకమాత్రమును జేపము లే యెను విశ రాజ్యము దక్కత
 యెది నేను దింతిండులేదు నిర్వపై తి తియైతను పిలింతునందెక రాజును

ఏవెంట నన్ను గొనిపోవుటకును, ఇంటి నుండి బయటకు నమ్మకమునకేది, ప్రాయశః
చేసిన బాట కరణ్యము ఇక నేను దీనివశాంతము చువ కాప్రయత్నమునకునుండి
శర్మ తండ్రితో నమానమేగాక, ఇందుక విని, పలు నగును నీవు తండ్రి యాజ్ఞా
బద్ధుడనై వలెలే శర్మ యాజ్ఞానుడు బద్ధుడవు నీ వరణ్యములకుఁబోవ నీ వమ్మకమునకు
నీవు గాఢము జనవాడును అని కలిగెను సంకటమువలన ఏమి చేయుటకును
కోరక శ్రీరాము డిటు కలిగెను

శ్లో॥ అను మన్యవ్య ముందేది గమివ్యంబు మిరోవనము
కలిగింది చుచుప్రాప్తైః తిరువ్వు వ్యయ నానిమి ॥

అయోధ్య 21 వ 48 శ్లో

శర్మ! నాప్రాబుమనై ఓర్వడుగొందును నన్ను దీనింది ముగగకావనకర
చుగి బోచుచును గానింపును నాకు పెరిమిమ్ము అని ప్రార్థించెను కాని కోసం
ఇందుకైవను కలింపక అరవిపోకను నిరాకరించెను

శ్లో॥ యదైవత వృత్త ఏకా తవాహమ్ గురువ్యవధర్మేణ నుష్మాత్తయావః ।
వశ్యాను జానామి నమాం విహాయ చురుగితా మర్హస్య గంతుమనమ్ ॥
అయోధ్య 21 వ 52 శ్లో

వేదిమి బాధనకుఁబడ వచ్చువదలి ఏవు బోగువడు నేనందుకు నమ్మకమున
జాను ఇది నా యాజ్ఞానుమా నీవు బానిసి నవదానరాదు అని అందికముగ అని
కను దీనినంతయుజూచి శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో ఇది నిదికృతము బాని నెవ
రెడబోవగలదుఁ బాక్ష్యులవ్వడగుటయు నేకవ్రహ్మదగుటయు నైవ ప్రేమితములు.
బాని నెవరు కప్పించగలదుఁ అని అరిగితిమను అని వలిగెను

అంత లక్ష్మణుడు, సోపరా, నీవు తరచు నితి బలియందుచువు అని యెవరి
కన్యయిండునుఁ బొడవకుగాదు చువ విరువు-మను నిదివిజారి భయవననవనవన
లేచు పరిశ్రమము, బలిహారులు బాని నాక్రయించుచు చువ నిదికి చువమి కర్త
లము అని గంభీరముగ అరిగెను అంతయును కొనవల్య శ్రీరామునితో

శ్లో॥ తతం పా థేను స్వప్రపత్వం గవ్యంకం నానుగర్వతి
అహం శ్యాను గమిష్యామి యత్రవృత్త గమిష్యామి ॥

అయోధ్య 21 వ 58 శ్లో

‘శుభావాః దూతానాం నైవేద్యానాం అన్నవరే నే నిన్ను వెంటించెను అని
చెప్పెను

‘త్రైలోకమవలంబనం కష్టమిందలనను తనవారెల్లను దర్శయ దొంగఁజూచి
రాముడు దర్శయవలదిగల సంపూర్ణవిద్యావసువలన చాటుకనొందక తన
దీక్షజూచి, అమెత పృథ్వీమందిని జూచించెను

శ్లో: త్రైలోక్యం పంచితోరాగా మయదాశః క్షాత్రే
తనత్కార పరిత త్తే స సూనం వర్తయన్మతిః
తద్రు: కిం పరిత్యాగో వ్యసంస: కేవలం ప్రయా:
నం త్యాగ కర్తవ్యో మహానీ విగర్హితా:
యాక్షణీకం కాశికా: సిరామే జగదీశ:
తత్ప్రసాదా త్రేయతాం తావత్ సూదర్శన మ్మనోరథా: ||

అయోధ్య. 24 వ 11 13 శ్లో

తల్లి: త్రైలోక్య యాదవశ్చ మాశంధ్రీ యోగశేతుమును కలారించుట మామెను
నీవనిశించుటచేది నీవును నన్ను వెంటించినయెడల అశనిని కష్టములందు
ఁజూచు వారవరు, అత గీత జీవించును నీవు వ్యవస్థించునై నను పతిని విడవక
పడకనా: అతిమైత నీకు యర్హమగునా: అని ప్రాసీదకాముమంది అనుసరించు
న్న దర్శయ అని పలికెను అంత గొనంగ

శ్లో: ఏవమైతావ రామేణ శాపల్యా తుదదర్శన
తతేత్యువాద ము పితా రామ తక్షిప్త కాలిణమ్ ||

అయోధ్య. 24 వ 14 శ్లో

కవయో: నీ వాదనదేశయో వ్యాయముగ మన్నది నే నింజమంది అమెత
నీద నని పలికెను శ్రీరాము యంతటిలో తృప్తివొందక అమెయెనా రావము
నద, వింజు జూచించెను కాని అమె మరల శ్రీరామునిలో

శ్లో: అసాం రామ వివర్జితాం వస్తుం మద్యే వక్ష్యమమ్
నయమామమ కాకర్ష్య నవం వన్యాం ము గీయతా ||
యాదీతీ గమనే బుద్ధి: కృతాపితు రుపేక్షయా ||

అయోధ్య. 24 వ 18 20 శ్లో

నేని ప్రవతులను పుణింజాలను బాధ నిర్మిత తరస్కరించి మాతాక
గలరది కోరించెను అంతట శ్రీరాము ధామకు ధర్మముయొక్క శ్రేష్ఠతనుగూర్చి
అట్లు కోరించెను అతడు ధర్మమును పూనించుటకే ఏమినుండి తిని కోరించెను
చతుర తల్లికై నను కండ్లకై నను తను విద్యుత్తధర్మమేమియో తెలియజెప్పెను

శ్లో॥ ప్రకోపవాన నిరత యోనారీ చరయోత్తమా
భద్రాకం నామవలేక ని తు పావ గతిర్యతే ॥
భద్రు క్రూరయోనారీ లభతే మృగము త్రయమ్
అయో విర్మపస్కరా నిప్పల్లా దే॥ షోణవాన్
కురూషామేవ తర్హిత భద్రః ప్రయమానే రతా ॥
ఎవ ధర్మశురా దృష్టో రోతేనేదే క్రుతః క్షుధితః
అస్మికార్యేణ ర మని మనుషోభ్య రేవతా
యాశ్చాస్తే నుక్కృతే దేవి బ్రహ్మదాత్మైస్స ముప్రితాః
ఏవం ॥ ౧౦ ప్రతిష్ఠస్య కుమాగి ఎవ కాంక్షితే
నిరతా నియతాదా భ ద్రుకురూపజే రతా ॥
ప్రాప్యంతే వరమం కామం మదా ప్రభాగతే వతి ॥

అయోధ్య 24 వ 25 30 శ్లో

జనని ప్రేరిందరో మిగుల భక్తిగరిగి ఉపవానములు ప్రతములు జేయుచు
తపకల పూజించుచునుచు రాత్రునులందు తెప్పనిదీపత్వయం అవరణయం దున్న
ట్లయ కళోరనియమలను పారించుచుండుట అంతమాత్రమే కాదు తన భర్త
వేడువరించి అతని యక్కరచిట్టి పొదనవ జేయఁదన్న ప్రయే వద్దతనొందును
అమె వత్సరకత్తి తపధర్మము వాణనించునన్యంకాంఘు దేవాలయములకు రో
దున్నను ఇదవేల్పుల బూజించునట్లును కరోరనియమని ని వారించునట్లును
దోషము లేదు. కాత్రమునందు తెప్పనిదీప ధర్మములను పారించుటకే ని నిలఁబియందు
నిలిచి, వతిని పేరించుచుండును వేడు వడువేడు వంశవృక్షముల యువంశవృక్ష తిరిగి
చర్చి నిమ్మల గలవి ముఖింతును అప్పుడు దీక్షోచ్చై నెరవేరును అవి విన్నవించెను
శ్రీరాము దాదలముగ కోపలకు తన విద్యుత్తధర్మము వెలిగింపగ అమె యతనికో

శ్లో॥ గమనే నుక్కృతం బుద్ధి కలే కశ్నోమి పుత్రత
వివిధ ర్తయతుం ఏక సూతం కాలో దురత్యయః

గద్య పుస్తకము మేరగా కోర్కెలు గలవిలో :

అయోధ్య 24 వ 32 33 లో

తనయో: ఏది నేనం తప్పిం గండు: ఏమి నన్నిరక వికలి నామలకు
దోషలేనదియే నిది విద్యయము కావున నేనును గానికీ తల పెట్గెదను ఏ ద్విద
వంశలనుకుండి నే నిన్ను చురపుకాదు కావున బొంబాయి నీకు చురవగు
గాక

లో: తనకన్నే వారయకుం గన్నేదామిం రమూ త్తను

క్రింద వివిధ ర్థకర్త వ ర్థకర్త వ శాంకమే :

అయోధ్య 25 వ 33 లో

వివేకముగల పెద్దలమార్గ మనుసరింపులు అన్నిసమయములందును ఏ
విద్య కర్తకర్తను వాదరింపును కర్తగా తిరిగిరమ్మ అది సరికను

లో: యం నీలయని దర్శం కర్తం దృక్కావ నియమేనద

వస్త కావవ కాదాం తర్కస్య మతికావ :

అయోధ్య 26 వ 33 లో

ఇది రామాయణమునందు రామ ప్రసిద్ధిమై కోర్కెలు ఏమి సంతోషము
కోడకు ఇంక గొంతులేకను అనుసరింపదలచికొన్న దర్శమే వనవాసమున ఏ వెను
ర్కాను అపాయము లన్నిటియందును విన్న తప్పక రక్షింపగలడు ఏమి వరకు
రాక్షసకపు నీయం వనేక కల్యాణగుణము కన్నది అది విన్న అన్ని యావద
ందును రక్షించును ఏమి ఏ జనవీణకుం యాజ్ఞను శంకాల్పించి వర్తవకను
విరేక్షించి ఇంటిని గావదెను అది సరికను

అంక కామె న్నయముగ వోమముగానింది బ్రాహ్మణులకు కదిదిక
దోషమంది శ్రీరాముని మంగళాకావళివార్త గ నిట్లాల్పించెను —

ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని వంశానిండుచే గలిగిన మంగళమే వీరును గలుగు
గాక తన తల్లియగు వివేకవారకు అమృతము దెచ్చుటకు దోషనెలిన గదయకుని
అమె వేహార్థిక మంగళమే వీరును గలగుగా: దేవానుదయ అమృతముగై కం
నీండునపుడు అదిక ప్రార్థనపై దేవత లామె పుత్రులకు ఇయ్యుగలుగుట కిచ్చిన
దీనవతి వీరును గలుగుగాక శ్రీ మహావిష్ణువు కామెనుచై మూడరుగులచే విశ్వ
మంతయు దానించిన తరి అతనికి గలిగినమంగళమే వీరును గంగుగాక అది,

అమె యోగ్యునిది యందుక నంతవీరినను అమె హృదయమునకు నంతు కడగదాయెను అంతకు అమె తుహదరి గొగరించి నే కన్యవంతురాలై యెదల ఈ వరువాడకప్పురములు కలిపిది నిపు నురల అమోఘశీలిని రాజ్యం నేకమునొంది మీ పూర్వపురముల మన నరింతులు గాండగఁగొనుదును. నిపు నురవాఁ దీక్ష పూర్తితేన శంఢియాశ్వులు నెరవేర్చి కాళ్ళతమకు కీర్తిని విల ల్లితాఁ నంతోపింతువుగాక నేఁర్పించిన మరలు ముతులు ఎందఱొకములు జుట్టివొంది విమ్మ అనడఁనుండి రక్షింతువుగాక నిపు అరణ్యముంకదోయి పొంతునుగ నిక వింది జేసుముగ తిరిగిరానరెడను నాకోర్కెలు వామ వలంబు చేయుదువుగాక యని ప్రార్థించెను మన పూర్వకర్మలంబున కలంబుండును అనవరమైన నందర్పములలో కడయింజేమనుకొరకు వ్యాకులమిగిలెనల్లి వారిని రక్షింపుమని నేకకల ప్రార్థించుట దీనికి సామ్యమగును

శ్రీరాముడు తన కల్గియొద్ద వెంపు దీవెనొకరి తన శంఢియొద్దగో అకవిశో

శ్లో॥ ఇయల తార్కిక కొనర్క మమ మాతా యశస్విని
పృథ్వా రాక్షసశీరాద తవశ్వాం రేవగర్హ శి ॥
మయా విహీనాం కరదవ్రసన్నాం కోకసాగరమి
అవ్యవృత్త పూర్వవృత్తనాం ధూయ ద్భుంతుంకు మర్హసి ॥
మ తగోకం యతానర్పేత్తయో పూశ్శేన పూతితా
మాంహి నం దింకయంతి సాత్వయి తీవే త్తనన్యసి
ఇహం మహేంద్రోవమతాగ గర్హసి
కథా దిధాతం మనసిం మమార్హసి
యతానర్పే మయి కోక శర్మితా
న తదితం కన్య యమకయం ప్రజేత ॥

అమోఘ 38 వ 18 18 శ్లో

కల్పి రాజర్షి నన్వేకదాయదాఁమనక కృణింతుదువును నిన్ను మదిలోనైన నిందించదు కావున నే కనినమయమున కట్లు చలదుకొనుదు నురలంపతులకు ది దామెను రక్షింపును అని నేరక్షానను

పితాదేవి కొనర్కయొద్దగో అమె వెంపు దీవెనొకరినందర్పమున, కొనర్క

మీలో ఏవు మీ నాకుమిత్రుల వనరులతోగ నిక్రయించిన పాపిష్టిని మీవలె తర్లమ
ంగింది అతని సుఖదుఃఖములను వండుకొనిన ప్రీతి వారి యరుదుగనుండును

శ్లో॥ అనత్య ద్విద్యలోకేఽపి కా పాతం గత్యంతః ప్రయోః

విద్యారం బాను దున్యంతే వికాపాత గతిం ప్రయః ॥

ఏవ న్యతానో వారీదా మనుమాయ పురానుఁడు

అన్యాయమ్యా వవంప్రభుత్వ దున్యంతి ప్రవహత్యని ॥

అనత్యశీదా వికృతా దర్శాహ్య హృదయాప్యదా

యవత్యః పావనంకల్పాః క్షణమాత్రా ద్విరాగిణః ॥

నమం నత్యకం దిన్యా కదత్తం నాపి వంగమామ్

ప్రీతాం గృహ్యంతి హృదయ ముదిత్య హృదయా హీనాః ॥

పాద్యనాం హి ప్రితానాం తు కిలే పత్వేత్రుతే గమే

ప్రీతాం కదిత్రం నరమం నతిరేకో విశ్వతే ॥

నత్యయా నావచంకవ్య వృత్రః ప్రణాతితో మదు

తవ దైవకడుప్రేక్ష నిర్లభ త్యవదోదిరా ॥

అయోధ్య 29 న 20 28 శ్లో

పాపారణముగ ప్రీతి ప్రీతిను తీవ్రముగ విమర్శించుచు యునుట ప్రీతివంత
వయగ విమర్శించుటాదు కొనల్య అయెదో సంపదగలి కొల్యము గూర్చు
పితి, వార్య దర్ల వదువరించియుండి.వి వర్తనామావ్యయే. కాది అయెందు
ల్యదునుకరించియు వివవ తర్ల వైవ అననలవర్చి కొల్యము కల్గినను విరి
లగితను వార్య యతనిని వివించి వివబాడు అని వరికెను కాది నేరిల్లి కీవ
గు నిందారోపణ నానొరింపజాలను కాది మన బాన్మయమున విట్టి ద్విష్టాంత
లు పెక్కులొప్పువి పాపార్యవ్యాపయనువండును అవి లేకపోలేదు ప్రీతి వైవ
దువగనివని వివించి తిరస్కరింగుచుండురు కాది వానివ్యాదయమును వివముగ
హించిన వారరురు కొనల్య యంతను నాకుమాడును మిగుల యొగ్గయ
కదే వర్లకర్మము విరి బొగెనను వివవని దైవమువలె వారించవలెను అవి
త మువదొంకెను వివదేవి కి యువదేశము అవవనరము అల్లయ్యును నీవిని
వైవవినండును అయె కొనల్యకు వదువర్లించెను వివ రాయ లక్ష్మణులు అగర్ల్యని

అశ్వమనునది తోయవపుడు ఏవేగనిదియగు అశ్వమను ప్రాంతగుర్వి యట
పలికెను

శ్లో॥ ఏషాహ ప్రకృతిప్రేతా మాన్యస్థే రమనందన

నమన్త ముపరంజంతి నిమిషస్థం కృణందితః । అరణ్య 12 ప 6 శ్లో

రాక్షసాః స్పష్ట అరంభం నందియః ప్రేతా శమ తర్కణ మందితశయ
యిందీ సౌఖ్యము లనభవించువపుడు వారిని ప్రేమతో నాందింతురు వారు దురదృ
వంతులై పుడుచు వారిని విడవాలెదరు అని పలికెను కావున రాక్షసప్రేత ప్రేత వీర
ప్రాచీనకాలపు ప్రేతస్స చాం పత్తముగని యిందెదను మేమెంత వలకులమైనవ
వీరును ఈ అంశగ నిందియః ॥ శ్లో॥ స్పష్టానములు మేల్కొన్నానని నాన్త
సేతునగు ప్రాచీనకాలపుప్రేత అర్థికస్వరూపం బుండెదటి ఆమె వెలువల నందిందీ
ఈరాక్షసపు మెరుగుగ తీవయాత్ర గడపెందీ ఈనారాక్షస వై తికమగ దాంశ
పెక్కు కట్టుబాటులున్నది ఆమె తన వ్యతంబుమును గోల్పోయినను అగస్త్యుడ
ప్రేతను పురల విట్లు పర్ణించెను

శ్లో॥ కర్తవ్రాదాదాం రోఽకర్మం శ్రావణం పితౄణాం తప

గర్హణ నియంత్రై స్త్ర్యుః సుసగవ్యంతి యోసిరిః ॥

అరణ్య 13 ప 6 శ్లో

ప్రేతమును మెరుపులయె చందగమైనది వారీలమును స్మరణమును ఎత
దును ఏమ్య గదు వారిమాటలు జగ్గవలెటంబు తె సుగంజదులై నిరుసగ నుండును
వారివదవద గవద వాయురేగముల తోటికలై య యును వారు ఏ నియమమునును
ఏకమగ కట్టుబడియుండదు సుమిత్ర శ్రీరాముని యత్యంతవ్యతాపము జూగిన వెడ
లె గానక తక్కులు దామోయిద్ద సెలపు వీనుకొను సందర్భమున ఆమె యతనితో

శ్లో॥ ఉత్తస్త్వం వసాసాయ స్మ ౬౩ మృత్యుశ్చ నే

రామే ప్రమాదం మాఖర్షీ సుత్రాకరం గవ్యతి ॥

వ్యవధివా వమృద్ధోవా గోరేష తవా నమ

ఏవ ॥ 3 వాంఛశ్చో యజ్ఞేష వశగోభవేత్ ॥

ఇదంహి కృత్రముచితం నిఃసౌవ్య వనావనమ

హం దీక్షిత యజ్ఞేష తపశ్శాగో మృరేయత ॥

అయోధ్య 40 ప 6 7 శ్లో

కవయాః దీప్త శ్రీరామచంద్రోఽపరశ్శామలశోభితే జన్మింతితి ది
తేదితి ఒక తలపైకవచనమునుబట్టికవచన అతని వెంకయే గౌరవముగ చేసిం
పము అతడే నీతి శరణ్యము కావలయు యోగిష్ఠ యద్వైతమును మరణము ఇది
వచనమును జన్మించిన వారందరకును సహజబలములు

శ్లో॥ లక్ష్మణం శ్వేత ముక్తాపా వంపిర్దం ద్రియ తాపవచే
సమిత్రా గజ్యగర్భేతి వృకః పున రువాచకమ్
రామం దశరథం విద్ధి మాం విద్ధి జనకాశ్వలామ్
అయోధ్యా మణిపీఠ విద్ధి గజ్యకాశ యథామణిమ్

అయోధ్య 10 వ 88 శ్లో

లక్ష్మణాః నీ జీవితముకంటా గౌరవముగా భావించుచున్నది కాని నిజ
ముగ వది మాడ్చుచున్నది నీతం దీనిగాని తల్లినిగాని ప్రేమపై అయోధ్యనుగాని
పై వదిలుటలేదు. నిజ శ్రీరాముడే నిజమునకు నీతయే నిజమని అదయే
అయోధ్య దీప్త వారికోడనే అప్పుటనే యుండిన కావున బోయినప్పు నీతి కుక
నిగుణాక అని అమె వలెకను

కొన్ని నర్తక గడపినపిమ్మ నీరా రామ లక్ష్మణులు అరణ్యమునకు బోయిన
ప్పుడు దళకతుడు వారివియోగమును అనివారముగా నుండినను సామ్యపై నిజ
యందగ కొవల్య అతని ప్రక్కకు గూర్చుండి తన అత్తోళము విట్లు వెడలగ్రక్కెను
శ్రీరాముని కావలెనని తెలియ, కవచాదపైకొక్కెను నెరవేర్చుకొనెను అమె
స శ్రోత్యమను విషయని శ్రీరామునిపై వదిలి తమనము విడిచిన అదనర్థము
లె ఇందియందు మెకలు కాకు నీతిగొలుపుచున్నది శ్రీరాముడు విన్నపెత్తించి
దీనను వారిచేతులు దిండ్రోమంది తెలియ, రామతెలుపిందీనను నేను కృత్తి
ందియందును విక్యాగ్ని హోత్రయగు బ్రాహ్మణుడు అమావాస్య పూర్తియందు
నేవకల కీయవనిన హుమ్మను రాక్షసుల కిచ్చునట్లు నీవు రాజ్యమును తెక
భుంది శ్రీరాముని రాజ్యమునుండి వెడలగడిచితి చీక కోడందమువారి కస్త్రా
ప్రములు ధరించిగే పురవపుంగవుడు ఆజును నీడరుడును వెంబడించ గణరాజునలె
జగవుల దిగువలను వచ్చెనుగనా అనకమాదిగ ముఖంతోషముతో వెలు దిండు
పాయముకు ఉద ప్తితి నొందివలెను నమయముగ తెక ఆజు నీ వారిని కానా ద్రోపి
ని. అలలయలు నేయ వెల్లంబులు దిది వారెట్లు జీవించగలరు? వరుణాదిగేడులు

గడిచినట్లులు ఈతఁడు ననే గ్రామమును వీరి లక్ష్మణులగునీ ఇంటి కరువెం
వాదాఁడు నెవ్వరు దానగలఁడు? వారిరాజై ఎల్లెడలను తోరణధ్వజములతో నలం
కరింపబడిన ఆయోధ్య పూర్ణిమరాన నమృతమునలె నంతవఱకును నుప్పొంగినవయిన
ఎవఁడు వచ్చును? వాకుమారుడు తఁదఁతఁడున నీతఁడగుచి, అప్పుడు నెనుకాదు కో
వలె నీవురి నెవ్వరు ప్రేమింతును? రాజనాటంపు వేషోల్లసజలు వారి వాస
లింతురు రాజలెవ్వరు కల్లగలదు? కుండలములు చెప్పల వ్రేల తా ఁదముల చేతబట్టి
వర్మకళిం ము లనదగు నానీవఱల వైర వవేళమును జూచి పుణ్య పెచ్చ దమ్మును
ద్రావ్యఁజరాలరు వలములను తవ్వలు పుచ్చుచులు చేతగొని అంగదుకు వందిపెట్టుఁ
వలయు కలఁబడినగుట ఎవ్వరు నంధివింతును? దిర్బాకు దగు వాతఁడయిది
దేవతఁ లె విడు దియైదు వత్సరములవాడేయైనను మహాత్మాని అతఁడు నన్ను వడి
వింది వుడు వాకరాజు ప్రజలవలె నేనెంతయు వంశవింతును మౌర్యుల పృథువున త
తల్లార వడవాలు ద్రావు న దిద్దం నెందరనో వారి తల్లలనుండి ఎడవాడియుండును
ఆ పాదము వచ్చివును గోడు గుడువుచున్నది, సింహముచే హింపింపబడిన గోవు
వాని లేగ నెడఁజూపు నేను కై శ్రేయ ప్రారణఁజేయుచే వాదనయు నెడఁజూపిం
వఁగ యి యింజములు వలకాత్త పొరంగురుడునగు నా యే కన్నత్రు నెడఁజూ
పింపించాంను ఈ వాపుత్రకోఁ రావసువలన గలిగిన అన్ని వారిరముల దిహిం
తున్నది

ఆయోధ్య 43 వ

అమె యాదివఱకు ఆరాటవడుదుండ నుమిత్ర దాం వివేకముతోడ వానిఁ
తన దుష్టదర్శనమును బోధించి యూహించెను ఈతఁడయిన శిలంగుండ
వారియందుగల భే యు పృష్టముగ గోచరిండుచున్నది ముమిత్ర ఆయా విషయము
విజ్ఞానమును గ్రహింపగలదు కావున బాలనిబ్బరముతో నుండు అమెయ
శ్వాసవలె తన కుమారు నెడఁబొదను, ఏక రాముల జీవితదేక్షయమును చక్కఁ
గ్రహించినందున అంతగ దుఃఖి దివది కాదు వారు ధర్మమునకు రట్టుబడి అరణ
కలము బోయినదియు అది అతిక్రమింపరాదనియు నామె గ్రహించెను

మమిత్ర కోపంతో నీ నెందితు దుఃఖించెదవ్వు; నీ కుమారునందు జూచి నెం
దుఃఖింప కలవఁము లేదాయెను రోకమునగల తల్లెఱుందు నీనె కడు ధర్మపు !
కుమారునందు ముగుఱములన్నియు నొప్పుయొన్నది మీకు కాళ్ళతమైన కీర్తి గడిం
చుకై యత ధర్మములకు బోయెను. అతఁడు తన తండ్రి వాగ్దానమును నెడఁచెట్టి
అతనిని కష్టపాదిని జేయఁకకై దిక్కయంచెన అతఁడు ధర్మమునందుండినది, నెట్ల

వదవిక వచ్చి కనుగు మార్గమున దొక్కి మోక్షము పొందజాలెను దానిని కోరిండు
 పెండులకుః కాదుటకను లక్ష్మణుడు దాం అభ్యవ్రంతుడు కలంకములేని శివును
 గలిగి అభిభూతములందును తరిలగరిగి శ్రీరామునకు పాటుపడెను కలంపున
 అతడు శ్రీవృంధుని యజ్ఞాహుళము ననుచుంచెను వనవాకమువలెందరి కష్టములను
 పూర్తిగ నెరిగియే ఏక శత విద్యుత్ కదళమును నెరువేస్తటకు తన భర్తను వెంట
 దించెను తన కీర్తిర్వణము అర్ధం నానుమద ఇహపరములందును శ్రీరాముడు
 పొందజాలిపోయియు లేవలయు నుండవు అతడు భక్తవ్యభూషణుడు అతి సెక్కు
 వును శివును సావిత్రీని చుకలము విశ్వవ్యాప్తమైవలె మార్పు కదలె తపము
 గూర్చుకు బాయువు కల్లరి పిల్లగాదును కలకై వీరగలడు శయింపియున్న
 శ్రీరామునిపై కీరికలలుకు కం దియట్లు కవ కల్లరి కలములంపి పొయ్యియెక్క
 గలదు శ్రీరాముడు దండకముం శంకారులు కలముని వదిలిపెట్టి క్రమ్మ
 లేచుడు స్వయముగ వచ్చి అనేదివ్యాప్తముల నొసంగెనుల మరువకము కాక
 నతడు కావలమందు పీఠిక ఇంకనలె వందరివగలదు అతివిశ్రమలు బాకినంతవే
 కుడుపులు పూర్తిగ వలంపగలరు ఈ ప్రవలంపకులయు నతనిని సవనగురు
 కీర్తియు నురా కమనలును వెంటియింద అతడు వ వానిదిక పూ రెవే
 విజయోత్సాహము పురి కేరి చలించి మార్కళకు మార్కళును అప్పటి అగ్నియు
 కలకైవచ్చును కు ప య్యును లక్ష్మీ లక్ష్మీయు కీర్తి కీర్తియు వే న్నెకు
 వేచ్చును కినుకు కినుకు ధూమిలకు ధూమిను నగువాకి పు మునును వక
 మునుకు భోవ యును: అ ది క్క కమ్మనే పితా భూ లక్ష్మీగూడి అతి
 సేమ మొదగి కు త కమ్మోదీ పీఠపు పుకు పెద్దగ యుండిన పలులు
 ఇప్పు డి: జూది అనందములు ఎరువగలరు నారదీకలు ధరించిన పాక్షిక
 లక్ష్మీయగి ఏక వెంకటాన యలదికి దుర్గల మేదియుండును: కర్మము కలవాక
 ములు భరించి లక్ష్మణుడు నుండుగడువ అంకితి దుర్గల మేదిగలదు: కాపుర పోవలె
 అతనికొరకు యుండుకము నామాట నమ్మును కాగవి ముందుగనే తెప్పయించి
 పీఠకములు వనముందుండి తిరిగివచ్చి ది వనములంపి మొక్కగ అ కంధ్రవల
 మైక మోముకు కంకమనద జూగంపు ఇప్పుడు కలం కలకైవచ్చును పీఠ,
 అతడు కావలదికైవచ్చు అంకా కులు విడవగంపు మారిపి: పీఠ మంది
 కలకాం రాగ పు శ్రీరాముని కేలియు గలగడు: పీఠులుండువాడు విను
 జూది యూ యుండి పీఠకగలిగి కాంము గడువనలె మున్నుది శ్రీరాముని
 ఇవలెయుండియు పీఠు ది లంపనగునా శ్రీరామునికప్పు కన్నార్గం పు యును

విశ్వయముగ వేది రావణాస్త్రపేళును వర్షింపొట్లు దీశు దీ శవయుజూది ఆనందా
త్రులు గురియింబయి వర్షముచే తదనుగ శ్రీమువలె దీ యానందాత్రులనే దరిపి
రాను లక్ష్యాలు ౧౦/౧౬య నేను శ్వరగనే జూదగని వని అమె కొవల్య మూర్త్యైసు

అయోధ్య 44 వ 129 శ్లో

మమైత్ర వివేకమనంబు అశుభృతస్థాయి సంగకొనెను శ్రీరాముని దుష్టును
జేరియుండిననదిలో లక్ష్యాలు విడదినయెడల శ్రీరాముని వ్యరావముగ అత
డెందుకు వనమువకు దోయనలయి వాని దోషివ్యము యజ్ఞార్థమును యథార్థముగ
శుద్ధైరిగవది మమైత్ర యోగజయే.

దశరథుడు కయపింపియంద, కొవల్య మమైత్ర విశ్వారూపా లెలల నుది
కొందరు అవల జేరియుండి. మమైత్రుడు వీజా రాను లక్ష్యాలు పెంపెదీకొది
తిరివర్షి దోవ ప్రవేగిది వారెటులు ఆరణ్యము పెంపెదీకొదియ రాను లక్ష్యా
లు దీక్షాతనందేకమును వెలిగించెను కొవల్య లవలంకరియి మరల
మాతనముగ పైకొవ అవధివర్షి వ్యధదావతిరి తివగ గ విరుద్ధివెను

శ్లో ౩ రూప్తిమేన శయ్యిత్వా రాజా విశ్రాంతజీతగః

మూర్ధ్నితో వ్యవత ద్యామౌ రావణోభావి పీడితః.

అయోధ్య 67 వ 26 శ్లో

మమైత్రుని చెప్పినదంతయు విని దశరథుడు శ్రీధరిని మూర్ధ్నిరెను రాజు
లెల్ల రక్షించి పైకి నేతనైతి పాన్పునై వరుందెట్టిరి అంత కొవల్య

శ్లో 4 ఇనుంతవ్య సహరాగ దూతం సువ్యరకారిణః

కవచాపా దహస్రాస్త్రం కస్మాన్న ప్రతిభాషయే.

అశ్వేభు చవయం కృత్వా వ్యవత్తపసి రాకువ

౬ తివ్వ దుక్కుకం కేలమ్మ కోకోకప్యా వ్యహయజా.

దేవయస్యా కయ్రాహం జామ వృద్ధుని పారథిమి

కేవల తివ్వతై కేయ వివర్ణం ప్రతిభాషయే.

అయోధ్య 67 వ 28 శ్లో

రాజా లెల్ల జెప్పెరు దుఃఖింపయి లాటమేయి ఇవంతయి దీవే నేనతిది
ఎవతెను జరిపి దీవే మమైత్రుని శ్రీరాముని కళంపార్తలై కరు అరుగవో అ

గోదరా యాగము లందొకవరి ఉపయోగించిన నేయ దర్శన మనెప్పు యో భావము యీ భావములను యరిమిక యాగ నందు ఉపయోగించరా సారము లేని మధ్యమ లెను సోమసాను కవి యాగ వలెను నిష్పవాదక భవించిన శాస్త్రమును నా మతుడేం వర్తిగపించును ఇంత కాలమునమును అత దెలులు యెవ గాఁజూ రోక దొక్క క బాధ్యుని బాధి వెలు కపించును గ్రామము కయి వొక ప్రజను యుద్ధమున వాకమారు వెదిరినజాగ్రా అర్కమార్గమును దొక్కటను శాస్త్రము లేకయే అనిగ నల ఎంబ గాదుది లా కి బకద నిలగి నింపె ॥ వైయి అన్నియ కనకగించుతుందెను లేనిమెకు ప్తి కంబుగల క మునిది వలద్రమును అభూమును అతరు నికత్తె క ల గాని వైదో గాంఁయించెడి వాని కుంకం వింకాది లి గంబు చే గత ల్ల ను మ్రి గుట్టు తవ కంఠి చేవే వివామెందెను నన్నార్ద్రకేస భూరుని శారణము కియే అదిపుడ్రోది కాత్మలందు తెప్పరిగి త తి ముదగా నునాత్మ్య లనుసరించిన వహునింబి మును నీవతి కుంకంకం వరియ భాగముగ కమించునవహు అని కుంకంకం మరుడు మూడవగ ఉట్టగా అన్తెక వెళును లేరు వా నవతుల చేతకె మ్ని మూడుగ ఉట్టచే ర్తిక నిశ్చంకియు లే గాదే ॥ అయిదిగద కానల ద్రోదిరితి నాడు కు క్కము లెరుని లేరై శ్రీరా వివెంబ వ హం కేగక కన్నదో భర్తవైచి నిపు తేవింఁయింబ అటు పోగూడదాయెను నీపు గెమ్మ అన్ని విధములను వామో గానింఁతిని వజరుడు రా క్కమును రాదులును మంఁగ్రాను వానమైరి నేమ వా కమారుడును వానమైరిమి దీప్రయలాల్లె కైరియు నామె కమారుడునుమాత్రమే కేమముగ ముందరి ॥ వా వా కమోరముగ దాపించెను

అయోధ్య 81 వ 129 వ

శ్రీవసు గురువుచే నెనెప్పు కలకలెంది రవభర్తను శ్రూరముగ లలికిన అయవతిని వనము కరికింపవలెను ఎట్లనైనను ఒక గృహమనం దొకరు అకాంక్షలను వొంది ఎల్లరు ఉట్టును నిలిచి కుడు ఒకని వొకరు నిండియి కొనకుండితి తరరు వంకవిందుకుంజున మానవస్వభావము అభవంబిది

అయవతి నికగనే కుంకమును వర్ణాత్మమను దళకతుని పైగినను అకడ గగము వాదించిపోగకు పూర్వవిషయో గానింబిన మోసాన కళికి కొడ ప్తెను కరికమందము గడగడ వకకుంకం ఒకడు చేతులు జోడించి అతి వివరముగ కొనల్యనబాది చేసి వాచకరి అలకింపుము నిష్క క్రతువులైనను

కవిరచించినపు కవిత్వము కవిత్వము ప్రాచీన యోగ్యుడైనను అయోగ్యుడైనను తర్కమే దై నము నీవు కవి భవాత్మకంబు భర్తృము నిత్యమున నున్నది నను లోకమునందలి పుణ్యార్థము ఉన్నది మును నెరుంగుదువు. అప్పుడా మునుందురు అత్తమామలు గావించితి నను ఎరిగించుకొన్న పన్ను మీ బులాది భుంతులలో ఉన్న గూడదగునా? నీవు తిన్నది ఆర్థిలో వండినది నే వెరుంగు నను తాని నాయం : భద్రజలమునా నీ దీపముగ ప్రార్థి చెను

అయోగ్య 62 వ 10 శ్లో

భారతము దానిక గ అంతరిగ నుచి వేదగ కోక యోగ్యులాలై నందువ నను భర్తృం దత్తు వి (హించెను) అని తుమా అగూర్చిన రింగిచే నామి రిత్త పి యును గోప యేవ తని విద్యు భర్తృమును చెప్పెనని అమి వశ్యురమున కొంది కదలరై అంతరిగి తగు కెంచ ముర్చి

శ్లో ప్రసేద శర యాకే యుమా వి నిత్యుతే

యాదితాప్తి మాతాదేవ బాంకవ్యాసం నహిత్వయా :

నై సాహి నా ప్రీతి తి క్లాపనీయే భీమరా

ఉరయో ద్దోకయో వీరి త్యాగూం సాహిత్యే

జానమి భృం భర్తృత్వాం జానే వత్సరాదీ మి

పురితోకాదయో తిరుమయోకి ముర రామిమ :

కోగోవాతయోకి దైగ్య కోగోవాతయగి కుంమ

కోగోవాతయోకి నర్వం నాన్తకోక వహితిమ :

కళ్య ఆనతిక ద్విరుం ప్రహారో విప్రహస్తక :

దీపుమానతికళ్యో మృహుత్వోపి వ కళ్యతే :

వహిసామి రామావ్య వందారాకో అర్వగత్వో

యకోక మాకమాద్యూ : నంతవర్తో ఎమామను :

కం హి దింతయ మానయా శ్లోగోలయం హృదివర్తతే

నదీవా మన వేగేవా నమ్మద వలింం మహత్ :

అయోగ్య 62 వ 12 శ్లో

‘నానా నీవు వస్తు వేదకాననట్లుచేసి మిగుల దర్మారముగ వడచుకొంటివి. నీతి క్షమాపణ లేదు. భర్తృతనన వస్తువనియట్లు తాళింతుప్రీతి ఇహవరములు

దెండును లేవు బాధయు నాడకయే దీ బాధనమును తెల్లించుటలే దీవట్లు గానిం
దితివదియు నెరుగుడు కాని బాధయు దుడుకొనినంతనే బాధకును భగ్గని
మండను అప్పుకోమన నేగట్లు విరిగితిని నన్ను వదింపుము. కోవమనే,
కాపు ఎర్రామలవలన గ్రహించిదంతయు వృథయగును క్రతువు లేరిదెబ్బలు
నహింపవచ్చును కాని కోవమను నైలము నాశనయగును నవమలకరి
అయిదు! అది గవరెను బాధి యిదేమిలవలె నున్నవి అని వలకగనే పిల్ల
జను కొంత తురితని దిని కొంత కలగదు, కాదు పూర్వం కలనూ బాధాన్తి
వా మను ప్రయోగించి అయిదుదైన నె నిగానిగ నొక్క వదిలిన పురాత
మునా రెండు భగ్గలలో దెలిసెను అతి కోవల్య ముదురులు విడిచిరి వారు గాద
దిద్దిలో నుండగ బాధగదును ముచించెను తరతును వదిలవార్చిరి కోవ కి
ముద్రితమగుడి అతని! గలనె గె కోవల్య అట్లే అదృశ్య శీతలెను అంత
కోవ కల దుని మామూలనబాధ, యట్లు నటెను

కోవ ఇవంతే రాజ్యరామన్య రాజ్యం ప్రాప్త మవంబిమ్
కంప్రాప్త బిత్తె శీమ్యా శీమ ప్రాప్త రాజ్యరాం
ప్రప్తావ్య వీర నలం భక్తింమే నవనామిమ్
కైతేయ కం గుణక కల్యణి క్రూరదా దీ
క్షి నం మా ముచి కైతేయ ప్రాప్తయతు మర్హతి
సారణ్యనలో యి కాప్తె నుకోమే ముచుళయాం
అధనా వ్యయమేదాహం ముచిత్రాను దరామమ్
ఎగ్గివోతం పురస్కృత్య ప్రసాద్యే యత్ర రామమ్
కామంవా వ్యయమేదాద్య క్రతగోంబేతు మర్హతి
యి కామో పురుషావ్యయం పుత్రకోమే తవ్యకే రంబం
ఇదంపా తన విప్రీయం ద రాన్య గ్రహించెను
హస్తోత్తరతపంతార్థం రాజ్యం విరాజితం తయాం
ఇత్యాది బహులి రాన్యై గ్రాప్తై స్వంతరీక్షానమ్
వివృత తరత ప్తీ నం ప్రణేతుర్వేన ముగిసాం

అయోధ్య 76 వ 11 17 శ్లో

దీవు కలంబిల్లే ఈ అకంబక పామూల్యమెల్ల దీకు కలములో చించెను
ది దీవె బాధనయని బాధపరలుగట్ల నవమలకేగుచునీ యెందు బాధానికలవలెను

అను మమ్మనూకా నా గ్రహములన్నీ నవములుగా నావనిన్ను నేను ముగిసినోడను
దోడకుం దింగిలినోడను అదనీ దోయెదను అది నలినెను ఆ దింగానీ దోడకు
నను అత్య క్రియలు కాచిగ వలమున్నది కానిన అతగు తవ రంబి అగ్ని
నంబొ గను గ వింగుండు నేమనవని అమె అనన నో పెద్దలగును గానన
అయ్యనీ నాయుడిగ గంబుది కావున నే నను నవ్వు అత్య అ లోబొంది
నీ ము ది లినిమె అయ్యులై గాన గుం రు యె విహిగును మాన మని
నాం జా కివోయెను అత్య అను వంకర్ల గా గ్గోవనియు రసి రసిరకర్ల
తన కమోది మ గోకాదని అ రు అను అంక అ గున నేమి అ దొడుగ
తెలియనియెను వారయొద్దు తరిగి పలి యెదిగ అను దిగుల నలంక
ననియు జలికెను నాదోదరు న ముతేజుల నే లిగయు న్నాంబింతు
నెంబోయెదగ నాం కమ్ము లోకవ అ గుగి వ కమగు నూల అ క యెది
అతని అప్పదియూ గ్గోమూలంబు నేత ప్రమాణముగా గాంబు గ దీక్షరాదైవ
దొన గ్గ వరం అగ్గ కామ నాంబెను

శ్రీ మమ గురివిదం పుక్త భూగోనముగ వాడుక

॥ ॐ शृंग गानोपासना ॥ ॐ ॥

అమెరికా 76 న 81

ప్రభానుది అయోధ్యను తిరిగి రమ్మవి ప్రార్థించినట్లు వల్లభుడు అడవిలోను
 జను మధ్యపైరి రాణాను అక్కడను వారికి ఏకాంతి రిక్రమణముచేసెను
 తరువాతి పాదపాదై గో దుర్గ ప్రవేశము వె జను నియంతరేను వ స్తును
 దిజ త్తులై యా గు నేర తాలియ గ్గు దోయ గిరిగనదీరమను అట్టి
 వేరగు తత్తర యాస్తే గం ఎ వలల య్తు మిరియ త్తుమెందీ దీదీది
 నట్టి యమల గియూ ము న వ త గను అక్కయూ ప్ర తిగల్గెను దీదీది
 దెప్పునందీ యెత్త రది బ అక్కగు కేర్పలం జను గోవల్లం దిని బాది
 ము అగో —

ఈ గది శిష్యా మఠానికి మళ్ళీ రుబిన్

మన పాశ్చాత్యుల యందు కనబడని లక్షణములు.

ఇక ముమ్మిశీ న తి నే నదాని మరంద్రిక.

వ్యయం మరగి పొమ్మరి నుచు ప్రతిబద్ధ కారణాత్ .

అనుష్ఠాపనీ శేషతః శ్లోకాన్నియ గర్భితః

బ్రాహ్మచర్య నివారణ వంశం ద యోగిని గుణైః ॥

యోగ్య 103 వ 48 శ్లో

మత శతము లెప్పుడు ఆగ స్త్రీగ్రంథులె జ్ఞాంబరి. వారి శేషము
కొడువ జేతుండెను కనుబులు ఆశమన న గూర్చొ యుంక వినిపారుతు
ఇంతదూరమోకది యందఁ జిహ్వా కొని దింపి వినవరా పను యది నీవకృత్య
కుది యెందలివా అటు లెప్పుడు నిలం గున్నుం నవెల్లెగు శ్రీమతి అయో
ధ్యకు విడిగి శివ్యుని నన్న చెప్పుటకే న లిమి అవి వలెనెం జరతుని కోరికను
శ్రీరాముడు శ్లోక మన్నుండుని దారా విని కావున కోప క్ష అమెతో నికుమా
రుని నీరుమోలుతి ఇ యే దివరిదాని

శ్లో. అద్యాయ మనీత శ్లోక శ్రీరా నాం జకోదితః

విదావర్త నమారాం జ్ఞాంబర్మ ము తతు ॥

అయోగ్య 103 వ 7 శ్లో

అతరుగూడ రుగిని నివమింతుక అని చెప్పెను అమె అవి (హృది)
అను శబ్దము నువయోగింతుటను వా ల్మౌక లాల దాతుర్కూహగ వ్యాఖ్యానించెను.
ఎల్లిన అమె రెండవకుమారుడగు శత్రుమ్ము! ఇదిగంగలి వి చేయించెనేయి
కావుం అదినినె, లెప్పుడును ఇకనెం జేయఁ గనెరిముండగని లావరు అంత
కొనల్యా ముని త విధివక ముండుని గెడలిరి వారు రాగ పూర్వమే రాను లెక్కలు
తమ దండ్రి మరణరా త్త నిని ప్పొ ముడి గాకనందితో విడిత వింకరూపమునాది
కొనల్య దుఃఖముతో నిట్లు వలికెను

శ్లో. చతురంశం మహిం భుక్త్యా మహేంద నవ్యకోవితుః

కత ని గుడి పిద్యాం వరుక్తైః వయసరిపః

అతో దుఃఖకరంబోకే ననవి శ్రుతిరాతిమా

యత్రరామః పితర్వ్యా దింగుడిజ్జోవ మృద్ధిమాన్

రామేజోగుని పిద్యాకం పితరత్తం ననిశ్యమే

కత దుఃఖేహృదయం ననోవితి నవప్రభా

శ్రుతిప్ర బిద్ధయం నన్యా లోకికే శ్రుతిరాతిమా

యదన్యః పునిదోశవతి తదన్యాస్తవ్య కేవలాః

అయోగ్య 103 వ 12, 15 శ్లో

'వాదర్థ మర్థోకమ రేవిప్రభవ ఇంద్రవహుడు అరదీ గారవండి
వెల్ల భుజింపగలడు? అట్టివాని వ్యతిరేకమును శ్రీరాముడు దీని నతని అర్పించకపో
వచ్చెను కాని శ్రీరామునివలె నయ్యెను. మానవు లేమనాశము భుజించుచో,
వాని విశ్వదేవతలైనను ఆదియే మురి లడును

అంత నాడు శ్రీరాముని వర్ణకాం (రంగేంద్రుని అప్పుడు ఏక రాను లక్ష్మణుడు
అనియై యుండిరి కౌరవ్య ఏకమనాది —

శ్లో॥ విదేహ రాజన్యమణి మృషా గుళై రన్యక
రామవర్మ కథం దుఃఖం సంప్రాప్తా ని వేదవే॥
వర్మహతవ సంకర్తం వర్తిస్త్య దివోఽమ్
కాంచనం రజహస్వస్తం క్రిష్ణం చంద్ర మివా బుధైః॥
మఱితే ప్రీత్యహాకోకో దహ కృగ్ని రవాక్రయన్
కృణం చనవి నైదేహ గృహనాశః సంభ॥

(యోద్య 103 వ 21 28 శ్లో)

దీపు అవతరింప బట్టి ఇక్కడవంకమున మెట్టి శ్రీరాముని చేట్టిక
పొద్దివైయుండియు, దీయకలలో నెండుగాఁ జూచి విమోచనము నొంద
కన్నదే దూపుచేరిన కనులమునలెను నానిన కలవలెను దూర గమ్మిద బాగాదు
కాటించలెను, సేనుముని మాటగొని యందులెను కాంతిహీన మై యున్నది
దీమోచుటాది కోకలపొగ్గిలే నా యొడిలెల్లను గ్రాగుచున్న దని దూరించెను

30 వ ఉపన్యాసము

పోషక నిోషక పుణరాశా.

వెద్దగ వంశ్రాయము ననుసరించి శ్రీ పీఠం ౧౭ ట్టాభిషేకమును గూర్చి జేసి ఉచరి యుపన్యాసము విచ్చేదను ఈ కావ యుపదా నానువర్తకమును రాజ్యాభిషేకము ప్రానించబడినది అందు సగ ౧౭ అభిషేకం ఒకటి ఉన్నది అది రాజ్యాభిషేకము నెరవేర గలది అందు ౧౭ అభిషేకము ముగిసినది పట్టాభిషేకము మూడవది విధివలదు ట్టాభిషేకము యుద్ధ ప్రవర్తించుటకు పూర్వము ఉచితము ప్రవర్తించున శ్రీరామాజ్ఞా ప్రణయి లాభ ర్థముగ అభిషేకించబడిన యందు, రా యు పదానంతరము యధాప్రకారము నిభిషేకించబడినపు డను ఇది తెలుడకడకు పరిగెను అంతయుచే అయోధ్యయందు శ్రీరామ పౌత్రు రాజ్యాభిషేకము జరిగెను దీనిని పుషము ప్రత్యేకముగ సరింపవలెను

ఇతరవంద్యములందు జరిగిత ట్టాభిషేకములను గూర్చి యందుక చేప్పె డను. ఏలక వాటికి వివ వియక్తములంజను వేరందిన వరికరమగుదును, అభిషేకము జరిగినవిధానమునందును ఈ పౌత్రుజ్ఞాభిషేకముందు జరిగినవిధానము గలభేదము నెరుగవచ్చును అయోధ్యాకాండమునందు స మకు రావణగతుడు వరు వించి, వలయు వస్తువులన్నియు ఎద్దముగడవనవని చెప్పిన క్షోదమును వదిలి విడి వించెనను

శ్లో॥ ఇమే గంగోదక మహాస్యాగరే భృశ్య శంకరా

దామందరం కద్రవీర సుఖిషేకార్థ మాయోధయే ॥

అయోధ్య 14 న 31 శ్లో

గంగానదీమండీయ, దామంద్రములు దిక్కుమలు శ్రేణుగమలీయము జలము తేలదెను ఎదిగెదించుది క క్షణము పట్టవేగిగును ఎద్దవరులదెను సగ రతుడు శ్రీరా యోవరాజ్యాభిషేకము చేయించి పూర్తము అగునాదే జరిగినకలగ వెంటనే నిశ్చయించెను ఈ వృత్తవ్య దియందు గ్రహము లన్నిటి నుండియు సరి మెట్లు తేలెనడుశ్రుతి దియించును వృద్ధదూతరి ఈ యభిషేక మునుగూర్చి మం గో యోధులకి ఈవని తప్పణములనుంటి జలము వెచ్చించి యుండును మహాంపవలెను

శ్లో: అలగ్నస్తక మదితావరా: కన్యాస్తు దోషకం

కష్కింధ 28 వ 28 శ్లో

కష్కింధయం : సుగ్రీవుది అట్టానికేమనకు పలునారుగురు తవ్వలను విద్ధ
ఎరలిరి కావున యౌనాజ్ఞానిపేకముగతి ఎదిమిదిమంది బాణసముద్ర వృష్టము
కష్కింధమందు అపారాధమగు శార్యముని చేయగల వానరవీరు ఇందిసందుక
పై తెప్పక పరితవ్వలను లన్నిటనుండియు బలము నానాదే తెప్పిరి

శ్లో: నదీ సరేభ్యః పంచ్యుత్క తిరేభ్యశ్చ పశుస్తకః
ఆ పంచ్యుత్కర సము నేభ్యః సరే భ్యో వానరర్షభాః
కాత్ర స్పృషేత్ ఎదివా మహర్షి విహితేవర ||

కష్కింధ 28 వ 32 శ్లో

ఇచ్చుది నొక చాళ్యాళక పరివరరాజ్యములనుండి ఈశార్యము బిదిమిందుకు
కొంతమంది బ్రాహ్మణులు విరివింపబడిరిది వరితెను లేరియెడల కాత్రపరివరము
గల వానరు లెవరది కనుగొనుట కష్టమైయుండి ది నేరొక చాళ్యాళక భోరాయ
కుది పేర్కొనెను ఇచ్చుది సు గ్రీవుది మంత్రులగు హనుమంతుడు శాంతపంతుడు
మొదలగువాడు, అతికిది అభిషేకింపిరనుట గమనింపవలయున్నది ఆ అట్టానికేత
సుగ్రీవుది ప్రక్కన కార కూర్చొనెనా లేక దుమయా అను విషయము వార్షికి వణక
దాయెను అక దొకదే అభిషేకము నొందినటులు అగవడుడున్నది

విభిషణు కట్టానికేమన అక్కయడు ప్రణయింపాత్ర వహించెను. సుగ్రీవుది
అభిషేకమనెందు అతడు పాల్గొనెనా లేదా యనువిషయము విశదము కాతడు కావున
వానరులతో అది కలిమిక మైనదిది తలపవచ్చును

విభిషణుడు వసుద్రుని తీవరియొద్దగల రాంధవార్ధముగ అభిషేకము వొందెను

శ్లో: ఇతిబ్రాహ్మణం రామస్తు పరివృజ్య విభిషణమ్
అబ్రవీల్ల క్షణం దీరం సముద్రాద్వైమానయం ||
శేవస్తై సం మహాప్రాణా మబ్రవీత్ విభిషణమ్
రాజానం రక్షసాంక్షీత్రం ప్రవన్నే మయిమానవ ||
ఏవ యో కర్మసామగ్రం రక్ష్యద్యద్వి ద్విభిషణమ్
మధ్యే వానర సుఖ్యాం రాజానం రామరావనార్

యద్ధ 18 వ 21 28 శ్లో

“ముద్ర మర్చితనేమందినంతక అజయ దెచ్చుట మిగుల నుబల్
యందును ఇర్పట లక్ష్మణుడే బీభత్సాని బ్రహ్మాండవేది చెప్పబడియున్నది రా
ణుడు మరణించినపిదప బీభత్సుడు విజయగ బ్రహ్మాండవేదివచ్చును ఇత
లక్షింపెను

శ్లో॥ శత స్త్రోత ముదంగ్యహ్య పంసావ్య పరమావనే
మనన బేదబాహుతి రక్త...చ్చి ద్విబీభత్సమ్
లంకాయాం రక్షసాంశుర్యే రాజాకం రామకాననన్
దేవి ను తవస్మైవ మహద్గం మావృతమ్
అపిచ్యత్ పథస్యాత్మ భువ్నాత్మానం దివీశంమ్ ||

యద్ద 115 న 14 18 శ్లో

శ్మశ్మణుడు లంకాదండిచే వదిలిపించెను పిచ్చుట రక్తమును అం
పిచ్చుట వానరులును అపిచ్యించిరి ఈ యిష్టము జరిగినంతకాలమును ఆది
శం బుడునకు శరణు రావలయుట కొంతవరకు బాధాకరముగనే యుండును
కాని శ్రీరాముని విషయమున, ఏతాదేవి అతిదీర్ఘకాల కుర్చుండియుండినందున
అందును శవ్వరివలెగ నుండి యుండును

యద్దకాండమున 131 వ కర్ణయందు ప్రారంభమున పెక్కు శ్లోకములు
అయోధ్యాకాండమున 105 వ కర్ణయందలి కొన్ని శ్లోకములకు రమారమి వమానమై
కర్ణసామ్యము కలిగియున్నది. వాల్మీకి శ్లోకసామ్యమును వెంట పంచకర్ణమునంద
పాటించి యాక్షంపక వేదాంతము సామ్యమును శత్రుక పుంగవలెను అవి నేనన
భగతుడు రాజవాసము కరుణించుటయు ప్రసన్నులై వ అయోధ్యావైరములు
శ్రీరాముని కలిపికొని అతనిని పురమునకు రమ్మని వచ్చునెప్పుడును వమలక
బోయిరి అంక దరతుడు శ్రీరాముని రాజ్యమును దీగిగహంపుచుని ప్రార్థించెను
కాను రాజుగల అక్షరములు శ్రీరాముడు అక్షరములు అక్షర విడి
లిం ను అపిచ్యముగ శ్రీరాముడు రాజుని పదించినపిచ్చుట విషయార్థము
అయోధ్య కలిగి నిచ్చినపుడు భగతుడు నేనంతవరకు ఏ ప్రతిబింబిని రాజ్యమును
సావించితిని దీని పద్మికుండును దీరాజ్యమును దీని మరల నమర్చించెను అ
వలెనని కావున భగతుడు మానవనలెనే రాజ్యము వశవి శర్పించెను కావున
వాల్మీకి ద్విబీభత్సముల గమనించి శ్లోకసామ్యమును పాటించెను పుష్టము
నేనా శ్లోకములు పిచ్చుట కా అనువాదమును కలిపి వినిపించెదను

శ్లో॥ పూజితా మమివా మాతా ద త్తం రాశ్మిరీదం మమ
 తద్దహతి పునస్తుత్య యతాశ్చ మదదా మమ ॥
 భవ మేకాదేనా నికృష్టా స్త్య భేన నిరీయమా
 శిరోరీత గురుం బాల నివౌతు మహామత్స్యహే ॥
 వారిగేష నిరూపకృత్యః పేతు రి డ్దన్
 యరంధ్రం మి లంబవ్యే రాశ్మిరీద మనంబుకమ్ ॥
 గతిం భరణవాక్యవ్య హంపచ్యే ద బాయనః
 వాన్వేతు మత్స్యహే రామ తవమార్గ మరిందమ ॥
 యతాదారోపితోపి డ్ద వాఃకృప్త ద్వివేనే
 మహంకృ మదిరాలోపలో ముల స్కంధ కాలవాన్ ॥
 కిర్యేక వ్యుత్పాదాత్వా ని చలాని ప్రహరణన్
 తవ్యదామ తవేద్య తవ్యహేతోః పరోన్యతే ॥
 ఏద్యోమా మహాబాహో శ్లోకరవేతు మద్దన్
 యద్యోక్తా మ్మనోబ్రతిం క కా భృత్యాన్మదాధిపా ॥
 మగద్యామి క్తం త్వ మమ శ్లో తు నిగ్ధతః
 ప్రతపన్త వివాదశ్చ ఎద్యోహే దీప్తతే మగ
 తోర్య నిమాతః ర్హేమైః నిమూయ నిస్సన్తైః
 ఎదురైరీత క్తేన ప్రతిబుద్ధ్యత్య రామ ॥

యద్ధ 111 ప 2 10 శ్లో

శ్లో॥ సా త్వితా మమివా మాతా ద త్తం రాశ్మి మిదం మమ
 తద్దహతి తవై వాహం ఉదో యరాశ్చ మనంబుకమ్ ॥
 మహాతేదాం మనేగేనే తిం పేతు త్తలాగమే
 దురావరం త్వదివ్యేన రాశ్మి ద బుదం మహాగ ॥
 గతింభర ఇవాశ్చవ్య కాన్మిసే పత తిః
 అమగంతుం స శక్తిర్యే గతిం తవ మహావతే ॥
 మునీవం దిశ్చ వ్య యో ఏదై రిద తే శ్లోతే
 రామ తే తు దిరీవం యా రా మ తీవతి ॥
 యతాదారో తోన్యః పుదోషే ఎవర్థతః
 ప్రాప్తతే దురాలోపలో తుదస్కందో మహాద్రుమః ॥

5 నుకా పుష్పితో ధూత్య పరాచి వనిదర్శయేత్
 నకాం వాన భవేత్రిదిం యన్యహేత్ ప్రహేహిః ॥
 ఏదీ యా వానభావో వికర్తృ శ్రేయస్త్వం
 యజ్ఞశ్రేయస్యై వ్యుత్తా భృగ్యుర్న కాలిహా ॥
 శ్రేణి కష్టాంతు రాజ కష్టం ద్విగ్ధ్యై కష్టకః
 క్రరవంక మిహితం రాజ్యేష్టిక చరింతం ॥

అమౌర్థ 106 న 4 12 ల్లో

ఈ శ్లోకములందుగల కర్తృహిణ లాపములు తెలుసు వందర్శమలకును పరి
 బోధనను నీ పీఠాభ్యుదయ వాక్యములతో నేను లాదిని విశిష్టముగా అనా అధిక
 శక్త్యాహముతోనుండిన వాక్యములకు వలెవచ్చివలెనెను వాక్యములకు గౌరవముగ
 వాచించునెను అమౌర్థయై నెరవేరిన ఈ రాజ్య మాదాన వా కన్యగింప
 నెను ఏదొకప్పుడు ఈనాడు లాదిని నీ కన్యగింపెనను మునిందెన అదోన మోయె
 కులపర లయవును లేక కులపరావర్తన వేది రాజ్యలభమును కులపరావర్తన అనర్హ
 తగినవెనుక ప్రవాహమును మునిందెన నావలెనెను రాజ్యమునం దొకసారి అల్ల
 రులు లయించెనెయెదల వారి కులపర మకరము కాక లను. కావలె వేది రాజ్య
 లభముచే క్రిందిబోవుచుండి అమౌర్థమును నీ మార్గమును వేయెల్ల అనునదింప
 గలము గమనవేగమున అశ్వము దక్షక గాడిదలను మౌన పక్షక కాకములకును
 అమౌర్థా నీవీ ప్రజలను పొందిరి కమింపక లాదిని విశిష్టముగా కేవలమొకరి,
 వాగున పెరిగి పెల్లగ వూరియొ పరింపని యొక మహావృక్షమునలె నగుచున్న
 అవృక్షమును వాదో యకరు ఎంతయో క్రమించి ఎంతకాలముగనో అది పరింపి
 కను అకతోనుండి కుది కది వలెనావృక్షముగాను, ఎల్ల పరికమించునో అదోచివును
 ఏను మనకంఠి కర్ణిదోర్భాగము లాకుంకలేయును లేదీవ్యమానముగ వెలుగుచు
 ఉదయించి 2 నూర్చుని జూచునెల్ల ఏను వట్టానిచేమునొంది కీలము దరించి
 వచ్చును యాక సంకేతముతో ప్రజ లెదురుచూచుచుండిరి ఈనాడు మొదల ప్రతి
 దినము ఏను మేల్కాచువచ్చుచు నీద్రింకతోపునయమునకు మంగళకార్యములను
 కలగ క్రతుం గజైం కర్ణామలయు అందెయు మృదువగుకరవము, నీ ఏనులకు
 దిందొకరిండుగాక అది తరకుడు శ్రీరాముని రాజ్యమును వర్తిగమించ వాహ్య
 దింపెను

యద్ద 181 ర 2-10 ల్లో

శ్రీరాముడు కంపిగావమువేరి మణిసేదై యులెను అంశ శత్రుఘ్నుని
జ్ఞుడే వశవితి తీరకర్మ గాదించెనెను

శ్లో॥ తతః శత్రుఘ్నవరదా ద్విభుతాః శత్రువర్తనాః
మణిమాస్తాః సుశీమ్రూశ్చ రామసం వర్త్యపావతః ॥

యొద్ద 131 న 131 శ్లో

ఏముట శాసోదయలు మువ్వరును స్నానవాదిరి స్మగ్గిపురు విలివలుడు
రొప్పవను గాదిందిరి కావి యొప్పట శత్రుఘ్నుని ప్రస్తావన లేదాయెను చిత్రతూట
ముత వారు వనూచేత్రవపుడును, అవని ప్రస్తావన లేదాయెను ఆకడు వారిలో
నుండునది వ్యాఖ్యాత బాసాంబరి పట్టావీషేకమునునున ఏల్లతను అనీపలైక
వివర శ్రీరాముడు వచ్చి జూతుండెను వీరాదేవిని ఒత్తల మువ్వరును వ్యయ
మగ ఖంకరిందిరి సాదాశముగ ముత్తెనుపు లంకరింతురు కాని యిద్దగు
వంతమున వారే చేసిరి కంపిగావమునుండి అయోధ్యకు వెడలిని అయిక్కువమున
సాగ్గొదిగ వానరుల్లెను మానవరూపము దాల్చిరి యుద్ధకాండమునందు యుద్ధ
మారంభమైవదిశముననే శ్రీరాముడు బావరుంగో మీకు వీరాభిషేకుడు మన
రూపము దాల్చురాదు మనవడిమున ఏడుగురము సూరవరూపమున యొద్దము గాదిం
తుము, అవి వరితెను కావి యిద్దరు చూచుట కింపుగ నుండునది వానరులు
మానవరూపము దాల్చిరి

శ్లో॥ ఉవాచ క మహాశీతాః సుగ్రీవం రామవాసుజమ్

అభిషేకాయ రామన్య మాళా వాల్మాదయే స్రుతో ॥

బొవల్లాన్ వావరేంద్రలాం చతుర్థా రతురో మహాన్

దిదోక్షిద్రం న సుగ్రీవః వర్త్యకర్మ విభూషితాన్ ॥

యథా ప్రత్యాక్షవమయే రతుర్థా సాగరాంతసాను

పౌర్తైర్వైః ప్రతీక్షిద్యం తతా మరుత వావరా ॥

ఏవముత్రా మహాత్మావో వావరా వానరోనమాః

ఉపేతు ర్గగపం క్షేపం గడుజాదిం క్షేత్రగాః ॥

శాంఖదాంశ్చ సుషేంశ్చ వేగవర్కిన వావరః

యన్మంత్రిన కలంబంబం పౌర్తానదానియన్ ॥

వక్షిణానాం సంజానాం అలంకురేషు బాహరన్
 షూర్యాత్ సముద్రాత్ కలకం జలపూర్ణ మథాపయత్ ||
 సుదీపః పత్వసంపన్నః పర్వతత్వ విజాషిం
 యావత్ దక్షిణాభూర్థ సముద్రాజ్ఞ మహారత్ ||
 రక్తపందన కాటాక్షి సవ్యకం కాంభసం ఘటసం
 గవయః పశ్యమాశ్చయ మాజహర సుహర్షవాత్ ||
 రత్నకుంభేషు మహతాశీతం మారుత చిత్రమ్ ||
 ఉత్తరాశ్చ అలంకీఘం గరుడాని చిత్రమ్ ||
 అహోర న ధర్మార్థా వః సర్వ గుణాద్విత్ ||

యద్య 181 క 48 67 శ్లో

కరకుగు ముగ్ధిపురితో వానరులనుబంపి ఉదయమునవే నాలుగు సముద్రముల
 మదియు అయిదువందల వృక్షశ్రేణులనుండియు అలను దెప్పించువుని చెప్పెను
 ఇచ్చట సూచించబడిన ఉత్తర భముద్రమేదియో అగోధరముగ నున్నది హాతీ
 మంతురు సంతినిని యొవ్వులను దెచ్చుటకు ఉత్తరదిశగా కరియ వయించెను
 కాని, అచ్చట మానవ పరోసరముతవృ నముద్రమేదియు లేదు అ యనుగాక
 రాజాతో రాజీయ కట్టాదిషేకము నొందట ఇ యే సకలము ముగివ వలె అని
 సంకల్పమున అది అరుగవాయెను పనువులు ఇందు నడపేకిండునట్లు మోహ
 లెల్లారు శ్రీరాము నుడిపేకిందిరి అంత యుతి జా యిడిపేకిందిరి దేవతలు పుష్పపృష్టి
 గురిపిరి మాతృవల కృష్టిందిరి మనుషు ధరించిన కిరీటమును వసివుచు శ్రీరాముని
 కిరమి పై నుండగ మనుజు అభరణము లలంకరిందిరి ఇ యురు రత్నాదికమైన
 హరమును వాయుదేవునిచేతి కిచ్చిరంచెను శ్రీరాముడు ఒక లక్ష్మిగోవుండు అశ్వ
 ముఖును, మారు కోదేలును మువ్వదికోర్తి లంగారునాతములకు దానము గావించెను
 ఈ వందలము అ పురమున నడువేంద్రములందు అతిగియుండును శ్రీరాముడు పితా
 దేవి కొక ముత్యాలహరమును విహరించెను అమె శ్రీరాముని యనుమతిపై
 దానిని హనుమంతునకు విహరించెను

అంతకుమున పామంతరాజులును అతిపి ఆర్యాగతులును శ్రీరాముని వెలపు
 దీసికొని వారివారి పురముల కేగిరి వాపరులెల్లము శ్రీరాముడు తన కిచ్చిన వెంలేని
 విహారుతులనుగొని తమతమ వెలపులకు వయవమై విధివలుకు తన కులధనమును
 గ్రహించి యలుదాచెరెను

శ్లో॥ విభిషణోపి దర్శాత్మా కహాత్మై ర్నైరుత్తరరైః ।

ఋణాశల దనంరాశా లంకా ప్రాయోర్విభిషణః ॥

యోద్ధ 131 న 30 శ్లో

ఇచ్చట కులధన మనగా తనకిచ్చిన లంకారాజ్యమని భావము ఒక వ్యాఖ్యాత
కులము పగ ఇచ్చెనుకులము ని చెప్పెను అప్పుడు వ్యాపించియొందిన కళ వనమ
ంది శ్రీరాముని రావణగరువ రంగనాథుని విగ్రహ ముండినదనియు, అది విభిష
ణ కీయబడెననియు మమము విశ్వసించవలెను చాది కీ కావ్యమున అలాక పేమి
మను లేదాయెను ఈనందకర్మమున యుద్ధకాండము నందుగం వృత్తాంతమునకు
10డుక భేదము కలదు ఉత్తరకాండమునందు శ్రీరామ వక్షాశీషేనమైననీపృట
భిషణుడు అగమ్యుడు వలుతునిండిన ఇహాఖ్యానములను విమరు ఆర్యునామహర్
శ వంశత్వరమో అయోధ్యయందే యుండెనని తెలియబున్నది ఒక వ్యాఖ్యాత
యొద్దకాండమనందు వర్ణించుకొని వీడ్కోల ఆ కాండమును పూర్తిచేయుటకు ఉద్ద
యినిగినదనియు ఉత్తరకాండముందు గురిచే నిజమైన వీడ్కోలనియు చాల దారుర్య
నగ చెప్పెను

శ్లో॥ తతోఽన్య సరం చంద్రాకం మువ్యకంకాకం న రావణః

వైదుర్యకరం కంఠే నిబంధన హనూ పతః ॥

ఉత్తర 40 న 31 శ్లో

యొద్దకాండమున శ్రీరాముడు తన కంఠమందున్న ముత్యాలసారము తీసి
రామునికుని కంఠ ముంకరించెనని చెప్పబడగా ఉత్తరకాండమునందు శ్రీరాముడు
దివి పితాదేవీకిచ్చి కొన్ని మగులుములను పేర్కొని అవి ఎవనియందు అనుక
మిన్నవో వారికి చాని విచ్చుని చెప్పెననియు అంత నామె దావీకంఠయొ వర్తరైవ
మమంతున కిచ్చెననియు చెప్పబడెను

ఉత్తరకాండమనందు పేరాకవిషయమును దుమము గమనింపవలెను

శ్లో॥ కృత ప్రసాదాస్తే నై నైవం రామవేణ మహాత్మనా

జన్యః స్వం స్వం గృహస్సర్వే దేసా దేహమివ త్యజతా ॥

ఉత్తర 40 న 32 శ్లో

మరణించుకవుడు చాల కొద్దిచుండిమాత్రమే పంశోషయుగ నుందురు ఆ వరు
లనున నునకు స్మృతియొస్తును, యిందు వైకొనును శ్రీరాముని నెలవ దివి

కానునపుడు, దేవాదేహమును వదలిపోవునట్లు ప్రతిబాధను దూరించెనని వార్తకి
 వర్ణించుచున్నాడు సోదర పోషరీసుణారాధా! వధూభిక్షకవృత్తాంతమును మీకు
 సంపూర్ణముగ నెరిగించితిని ఈ యోవన్యాసములు పట్టాక్షేపముతో నంతమొందఁ
 చునట్లేల్లమఁ గుంతోచకాదుకష్టమై యుండును నాని నే నింతటితో వూరివేసి నీకా
 రాముండు మన హృదయములందు ప్రతిష్ఠించి అభిషేకించుదుమే విజయైన పట్టాభి
 షేకముని నెప్పుడుండిన మిమ్ము వందించిపరాజ నగుదుము. శ్రీ నీకారాములు మన
 అలోచనలను జీవికమును రీర్ష్యాదైత్యులుగఁ గా. మీరు ఎల్లకాల వర్తమానవలయుండును
 వారిని స్మరింపఁబంగినయెడల నిప్పుటటికి చెదరి మోక్షము దేవతలను అవి
 మామూలుగదెప్పు దివ్యవృత్తిలును వచ్చి ఇన్నియ నులును గుణములవరమును కలసి
 వార్తకీర్తనకు భజనమును నిర్వహించుదురు. ప్రసన్నము మ నీ వరదీధిమను
 జీవిక దీనిని గాని పండుక గాని పాపమునకు పాతముగఁ గా సార కౌపతము నువము
 దీనినొక సాధారణవృత్తిని పఠించును గాని అది మును ను వ్రతీయం జేయు
 నదయే వలెను. నీకారాములు జాగ్రత్తమును సంపూర్ణముగ వరివృత్తియు తెలిసిన
 నాదు నానుదుని రుచి చెల్లించుదురు అది భాగ్యమనోహరమైన భావము. ఆ
 ఎరి. వ్రతీ వారికి అది గండియు లేదు అది భగవంతుని పీఠివృత్తి తెలిసెను
 శ్రీరామ విజయమున జరిగిన వృత్తిగలములు అక భవభవించిన కష్టములు ఎదు
 ర్కొనున అగతియు అని అర్థమగును సంతసించిన మాద్యులు అతని జీవిత
 ముపై ప్రభావము జూపలేదని యనుకొనుట ఎరిగియు అవమానియగును అది
 మానవవృత్తికావే కాదు మానవ్యులు అడుగడుగునను సూర్యభాగములను గ్రహిం
 చుచు మాజీవికమున జరిగిన ప్రతివిషయమును దానిప్రభావమును మృత్యు జూపును
 ఆవదలు ఒకదినమైన గుణసాతమును పంచదలు వేరొకవిధమైన గుణసాతమును
 నేర్చును పునపై నేదియు దానిప్రభావము జూపకపోదు కావున శ్రీరాముడు క్రమ
 క్రమంగ వరవృత్తిలు తెలిసెనని మన మెందవలయును ఎకారాముల జీవితమునగల
 ప్రతి అంశమును ప్రతి కుసంతయు నా పై వెట్టి ప్రభావమును జూపినో వారు దాని
 వెట్టి వ్యక్తిరీతిలో, మును గమనింపవచ్చుదే మనకు అభ్యుదయము కలుగును లేని
 యెడల మన తెలుగు ప్రయోజనములందు రామాయణము ప్రభావముగ మానవ
 సంబంధమైన భావము వార్తకి మానవవృత్తికావమును చిత్రించుటలో అంతిమ మహా
 కవి కావుననే అతడు సంభాషణలన్నింటిని క్రమక్రమముగను సుదీర్ఘముగను
 వర్ణించెను నీకారాములు వారికి సంభవించిన అవతలందు కలదును సుఖములందు

సంతోషించుచు, వానిచే గుణసాంఘ్యమును గ్రహించి యెట్లు బాగుపడిరో గమనించి నపుడే మనకు రామాయణమును పఠించుటకులన అధికప్రయోజనమును పొంద గలము. కావున సీతారాములను మీహృదయము పీతమున స్థిరముగ ప్రతిష్ఠించుకొను యని మనసార మిష్కర్మించెదను. సీతారాములను సూర్యదర్శికులుగ నెమ్మకొనుటకు మనము హృదయపూర్వకముగ ప్రయత్నింపవలెను. అట్లు చేసినయెడల ఎదిగిది నెలలుగా గడవన ప్రతి ఋతువార షాయంకాలమును, మనము నద్వైదియోగము గాగించినవారమై, ఆధ్యాత్మిక, మానసిక, అధ్యుదయమును పొందినవార మగుదుము.

కాలయశ్రీ శ్రావణ
శుద్ధపక్షము శుక్రవారము
తే 11 8 1978 ది

ఓమ్ తత్ సత్

(శ్రీ) రామచంద్రార్పణమస్తు